ผ้าไทแดงแห่งชำเหนือ: ศิลปะอันยอดยิ่ง แห่งการต่ำหูกทอไหมเก็บดอกดวงและลวดลาย

วรรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริม
โพไซ สุนนะลาด
จารุวรรณ พรมวัง ขำเพชร
แอนจุลี สารสิทธิยศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ
ประจำปีงบประมาณ 2536

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง ผ้าไทแดงแห่งซำเหนือ : ศิลปะอันยอดยิ่งแห่งการตำหูกทอไหมเก็บดอกดวงและลวดลาย คณะผู้วิจัยได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2536

กราบขอบพระคุณ บรรดาผู้รู้และปราชญ์ชาวบ้าน โดยเฉพาะพี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดง บ้านสบฮาว บ้านโพนไซ เมืองซำเหนือ เมืองเชียงค้อ แขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวทุกท่าน ที่ได้ให้ความรู้ ความคิด และความรู้สึกที่งดงามตลอดระยะเวลาทำวิจัย

กราบขอบพระคุณท่านเอกอัครัฐทูต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประจำประเทศไทย ฯพณฯ บุนเกิด สังสมสัก และภริยา ข้าราชการสถานฑูตทุกท่านที่ให้โอกาสคณะศึกษาค้นคว้า ได้มีโอกาสเข้าไปทำการศึกษาในครั้งนี้

กราบขอบพระคุณ ฯพณฯ โอสะกัน ทำมะเทวา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม ท่านสอนไชย ขันทะมีไชย พร้อมด้วย ท่านสมพัน แพงคำมี เจ้าแขวงหัวพัน ท่านรองเจ้าแขวงหัวพัน ท่านวัฒนธรรมแขวงหัวพัน ท่านจันทอน หัวหน้าห้องการแผนกแถลงข่าวและวัฒนธรรมแขวงแขวงหัวพัน และอ้ายเพ็ดสะวัน ขันทะวิไล ที่ให้โอกาสคณะศึกษาค้นคว้าได้เข้าไปทำการศึกษาในภาคสนาม

กราบขอบพระคุณ ท่านอาจารย์สาวิตรี สุวรรณสถิตย์ รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ท่านอาจารย์บุญพา มิลินทสูต และเจ้าหน้าที่ สวช. ที่เกี่ยวข้องที่ได้สนับสนุนให้เกิดการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้

ความดีงามและผลสัมฤทธิ์ของงานวิจัยขอมอบแด่ปราชญ์ท้องถิ่นชาวไทแดงทุกท่าน ความผิดพลาดหากมีและบังเกิดขึ้น คณะผู้วิจัยขอน้อมรับด้วยความเต็มใจ

วรรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริม

ไพไช สุนนะลาด

จารุวรรณ พรมวัง ขำเพชร

แอนจุลี สารสิทธิยศ

ชื่อเรื่อง ผ้าไทแดงแห่งซำเหนือ : ศิลปะอันยอดยิ่งแห่งการตำหูกทอไหมเก็บดอกดวงและลวดลาย

นักวิจัย 1. วรรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริม

2. ไพไช สุนนะลาด

3. จารุวรรณ พรมวัง ซำเพชร

4. แอนจุลี สารสิทธิยศ

ที่ทำงาน สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ปีที่วิจัย 2536

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง ผ้าไทแดงแห่งซำเหนือ : ศิลปะอันยอดยิ่งแห่งการตำหูกทอไหมเก็บดอกดวงและลวดลาย ในครั้งนี้มีจุดประสงค์ 3 ประการ คือ เพื่อศึกษาวิธีการทำกี่ตำหูกทอไหมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงเพื่อศึกษาชื่อเรียกดอกดวงและลวดลายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดง และเพื่อศึกษาวิธีการใช้ผ้าของคนกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงในวิถีชีวิตและพิธีกรรม ผลการศึกษาพบว่า

กลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงที่อาศัยอยู่ในแขวงหัวพัน เมืองซำเหนือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวโดยเฉพาะที่บ้านสบฮาว เมืองเชียงค้อ และที่บ้านโพนไชยนั้น มีประวัติความเป็นมาว่าอพยพมาจากดินแดนประเทศเวียดนามไม่น้อยกว่า 200 ปี มีความผูกพันและใกล้เคียงกับกลุ่มไทดำและไทขาว มีภาษาพูด และตัวหนังสือเขียนเป็นของตนเอง ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่บริเวณหุบเขา โดยด้านหนึ่งเป็นเชิงเขา อีกด้านหนึ่งเป็นลำน้ำ มีอาชีพเกษตรกรรมแบบยังชีพ มีอาชีพเสริมคือ ทำไร่ ล่าสัตว์ หาของป่า มีความเชื่อและนับถือผี โดยเฉพาะผีแถน ผีบรรพบุรุษ และปีประจำท้องถิ่นชนิดอื่น ๆ ชาวไทแดงมีความสามารถในการทำสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือน โดยเฉพาะหัตถกรรมจักสาน และหัตถกรรมทอผ้า หัตถกรรมทอผ้าถือว่าเป็นสิ่งที่โดดเด่นและเชิดหน้าชูตาของผู้หญิงไทแดง

จากการศึกษาวิธีการทำกี่ต่ำหูกของชาวไทแดง พบว่า ผู้ชายจะเป็นคนดำเนินการในการจัดทำเครื่องทอผ้าทุกชนิด โดยเฉพาะกี่นั้นส่วนใหญ่จะได้วัตถุดิบจากท้องถิ่น โครงกี่จะทำจากไม้ไผ่มากกว่าไม้เนื้อแข็ง ส่วนประกอบอื่น ๆ นั้น ก็จะทำโดยผู้ชายโดยกระบวนการศึกษาและเรียนรู้จากครอบครัวและดูจากของเดิมที่ตกทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

จากการศึกษาการเรียกชื่อดอกดวงและลวดลายของผ้า พบว่า ดอกดวงและลวดลายของผ้าในกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงมีความคล้ายคลึงกับดอกดวงและลวดลายผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวกลุ่มอื่น ๆ ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวซึ่งมีการเรียกชื่อไม่แตกต่างกันนัก ผิดกันแต่สำเนียงท้องถิ่นที่ออกมาเท่านั้น ชื่อดอกดวงและลวดลายส่วนใหญ่จะได้จากธรรมชาติโดยเฉพาะชื่อจากพันธุ์พฤกษา ชื่อจากพันธุ์สัตว์ ชื่อจากสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว เช่น ภูเขา แม่น้ำ ลำห้วย ชื่อจากคติความเชื่อสิ่งที่เชื่อถือ ชื่อจากลวดลายเรขาคณิต อันเป็นความคล้ายคลึงอย่างยิ่งสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

จากการศึกษาวิธีการใช้ผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดง พบว่าคนไทแดงใช้ผ้าในชีวิตประจำวันและในพิธีกรรม ผ้าในชีวิตประจำวันและในพิธีกรรมจะมีความคล้ายคลึงกัน แตกต่างเพียงบริบทแห่งการใช้ผ้า การให้ความสำคัญจะแตกต่างกันไปเช่น ในพิธีการแต่งงาน ผ้าจะถูกกำหนดให้เป็นสิ่งของสำคัญของเจ้าสาวที่จะทำหน้าที่สมมาแก่ญาติเจ้าบ่าว ผ้าในพิธีกรรมงานศพจะถูกนำมาตกแต่งในร่างของคนตาย และประดับในงานอย่างงดงาม ผ้าในชีวิตประจำวันจะเป็นผ้าที่เรียบง่าย และสะดวกต่อการทำอาชีพเกษตรกรรม เป็นสำคัญ

และประการสำคัญ ผู้หญิงไทแดงได้ใช้กระบวนการทอผ้าเป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม อย่างยอดเยี่ยมและเข้มแข็ง หญิงใดที่จะออกไปแต่งงานได้จะต้องมีความพร้อมในการทำผลิตภัณฑ์จากผ้าเพื่อเตรียมไว้สำหรับสมมาและนำไปใช้ในครอบครัวใหม่ของเธอ หากไม่สามารถกระทำได้ก็หมายความว่าพวกเธอไม่มีโอกาสมีชีวิตคู่อย่างแน่นอน

:LOTHS OF RED TAI IN SAMNUA: SPLENDID ART OF SILK CLOTH WEAVING AND
'ATTERN DESIGNING

The purpose of the study was threefold. First, to study the
ed Tais' loom making. Second, to study the names of the Red Tais'
loth patterns and designs. Finally, to study how the Red Tais used
loth in their everyday life and in rites.

he study found the followings:

The ethnic Red Tais who lived in HOUAPHAN , Samnua,
XIENGKHO , the People's Democratic Republic of Laos especially
t Ban Sobhow and Ban Phone Chai historically migrated from Viet Nam
OO years ago. They were very closely related to the Black and White
ais. They had their own spoken and written languages. Their villages
ere located in the valley and there was a river nearby. Most prople
here live on subsistence economy. Hunting, gathering, and shifting
ultivation were also practiced. They belived in spirit ghosts
specially the sky ghost (Pya Than), ancestral ghosts, and local ghosts.
he Red Tais were very good at craftsmanship, such as, basket making,
nd cloth weaving. Their traditional cloth weaving gained them fame
or a very long time.

The Red Tai males were loom makers. They prepared all the needed
ools and materials. The main structure of the looms were made of bamboo
ld looms were used as models for loom makers.

Although the names of the Red Tai cloth patterns and designs
ere not different from other ethnic Tais who lived in Laos, each
thnic Tai group had their own accents. Most names came from plants,
nimals, and natural surroundings, such as, mountains, rivers, and creeks
ome came from beliefs and geometrical designs. All names were
nilar to the ones that were used or called by the Thai-Lao
hnic groups in Southeast Asia.

The ways cloth was used in everyday life and in rites were imilar. The only difference found was in the areas of circumstances or ocial or cultural background. Cloth was used as important gifts offeri o the groom's parents and cousins by the bride. For a funeral, cloth as used as dress or clothes for the death and as funeral decoration. or most daily living, the Red Tai people used simple clothes. Most mportantly, the Red Tai women learned to behave and all social norms throug eaving process. Before a young Red Tai could get married, she had to e well prepared with finished woven cloth for the groom's parents and ousins. If she failed to meet such a social requirement, it was like hat she could hardly find a husband

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	ภูมิหลัง	1
	บทนำ	1
	วัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้า	2
	ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	2
	ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	3
	วิธีดำเนินการวิจัย	3
	นิยามศัพท์เฉพาะ	4
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
2	ประวัติกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดง แขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว	13
	- ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชาชนลาว	13
	- ประวัติแขวงหัวพัน	18
	สภาพภูมิอากาศ	22
	ด้านอากาศ	24
	ด้านทรัพยากรธรรมชาติ	25
	- ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงในสาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว	26
	วิถีชีวิตของชาวไทแดง	29
	การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน	29
	อาชีพของชาวไทแดง	31
	การศึกษาเล่าเรียน	32

บทที่ หน้า

ประเพณี พิธีกรรมสำคัญ 32

พิธีกรรมที่สำคัญของชาวไทแดง 34

3 การตำหูกทอไหมของแม่หญิงไทแดง 37

ความสำคัญของผ้าโดยทั่วไป 37

ความหมายของการลงศึกษาค้นคว้าผ้าไทแดง ณ แขวงหัวพัน 38

กรรมวิธีการตำหูกทอไหมของหญิงไทแดง 40

วัตถุดิบ วัสดุอุปกรณ์เครื่องมือในการตำหูกทอไหม 40

วัตถุประสงค์ในการทอผ้า 41

ขั้นตอนและอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในการตำหูกทอผ้ายและทอไหม 44

เครื่องมือและการเตรียมไหมสำหรับการตำหูกทอผ้า 61

เครื่องมือในการตำหูกทอไหมของผู้หญิงไทแดง 69

การตำหูกทอไหมของช่างทอไทแดง 85

ผ้าที่ใช้เกี่ยวข้องในวิถีชีวิตประจำวัน 86

ผ้าที่ใช้สำหรับประเพณีพิธีกรรม 99

4 ดอกดวงและลวดลาย คติความเชื่อในการใช้ผ้าของชาวไทแดง 105

ดอกดวงและลวดลายจากพันธุ์พฤกษา 105

ดอกดวงและลวดลายจากสรรพสัตว์ 107

ดอกดวงและลวดลายจากสิ่งแวดล้อมธรรมชาติรอบตัว
และลวดลายจากแนวคิด ความเชื่อต่าง ๆ 112

ดอกดวงและลวดลายจากเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิต
ประจำวันและลวดลายเรขาคณิต 114

คติความเชื่อในการใช้ผ้าและที่เกี่ยวข้องในดวงดวงและลวดลาย 115

คติความเชื่อในการใช้ผ้าในพิธีกรรมเพาะปลูก 115

บทที่ หน้า

คติความเชื่อในการใช้ผ้าในพิธีกรรมการเกิด 117
คติความเชื่อในการใช้ผ้าในพิธีกรรมแต่งงาน 118
คติความเชื่อในการใช้ผ้าในพิธีกรรมการตาย 120
บุญกินเตดหรือบุญกินเสดหรือกินเจียงของไทแดง 121

5 บทสรุป และข้อเสนอแนะ 126
สรุป 126
ข้อเสนอแนะ 129
บรรณานุกรม 130
ภาคผนวก 134
รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ 135
ประวัติผู้วิจัย 138

บทที่ 1

บทนำ

กลุ่มชาติพันธุ์ไทแดง เป็นชนเผ่าหนึ่งในตระกูลภาษาไท-ลาว ที่อาศัยอยู่บริเวณแขวงหัวพัน (หัวพันห้าทั้งหก) บริเวณเมืองต่าง ๆ ในแขวงหัวพัน เช่น เมืองซำเหนือ เชียงค้อ ซำใต้ เป็นต้น บรรดาเมืองเหล่านี้เป็นเมืองสำคัญที่อยู่ทางตอนเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในบริเวณนี้มีหลายเผ่าพันธุ์ อาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ดังนั้นดินแดนดังกล่าวจึงอุดมมั่นคั่งไปด้วยศิลปะและวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ทั้งด้านดนตรี ศิลปะการแสดง การขับลำและร้องฟ้อนสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ศิลปหัตถกรรมการตำหูกทอไหม ถือเป็นงานฝีมือด้านศิลปะที่คนเผ่าต่าง ๆ ในดินแดนแถบนี้ได้สืบทอดสานต่อจากบรรพบุรุษ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้สอยในครัวเรือน และแลกเปลี่ยนสินค้าหรือสิ่งของจำเป็นในการดำรงชีวิตอยู่ตลอดจนเพื่อนำมาซึ่งการใช้เพื่อดำรงกิจกรรมทางด้านพิธีกรรมและความเชื่อ เพื่อสร้างความสงบสุขและความอุดมสมบูรณ์ต่อสังคมและผู้คน

ผู้หญิงไทแดงเป็นคนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทอย่างยิ่งในการตำหูกทอไหม ปักดอกดวงและลวดลาย ศิลปะบนผืนผ้าของผู้หญิงชาวไทแดง ในหมู่คนที่ดำรงชีวิตอยู่ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ต่างให้การยอมรับว่าผลงานเหล่านี้มีความงดงามวิจิตรพิสดารและประณีตอย่างยิ่ง นอกจากนั้นยังมีความหลากหลายในการใช้ฝีมือวิธีการทำได้อย่างพิเศษ แยบยล ทำให้งานออกมาแปลกพิสดารแตกต่างจากแพรพรรณงานศิลปะของผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ โดยจะเห็นได้จากนักสะสมและนักค้นคว้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ พยายามที่จะเก็บสะสมเป็นกอบเป็นกำในมูลมรดกของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดง แต่อย่างไรก็ตามในด้านความรู้ความเข้าใจกับกลุ่มคนดังกล่าวได้มีการศึกษารู้จักน้อยมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์เอง หรือแม้แต่หัตถกรรมการตำหูกทอไหมก็ยังมีการศึกษาค้นคว้าน้อยมาก

ดังนั้นเพื่อเป็นการส่งเสริมอนุรักษ์และเผยแพร่ความงดงามวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาในด้านการตำหูกทอไหม เก็บดอกดวงและลวดลายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงให้คงอยู่เป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมและเผยแพร่ให้คนทั่วโลกได้รับรู้ซึ่งความงามวิจิตรพิสดารของลวดลายแพรพรรณเหล่านี้ จึงเห็นควรเสนอโครงการศึกษาค้นคว้าเรื่องผ้าไทแดงแห่งซำเหนือ : ศิลปะอันยอดยิ่งแห่งการตำหูกทอไหม เก็บดอกดวง และลวดลาย ณ แขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อันจะเป็นประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อโครงการผ้า : มรดกร่วมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการประเทศไทย และเป็นการเฉลิมฉลองในวาระโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถทรงมีพระชนมายุครบ 60 พรรษา อันถือเป็นสิริมงคลอย่างสูงยิ่งต่อนักค้นคว้าทางวัฒนธรรมสืบไป

<u>วัตถุประสงค์การศึกษาค้นคว้า</u>

1. เพื่อศึกษาวิธีการตำหูกทอไหมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดง
2. เพื่อศึกษาชื่อเรียกดอกดวงและลวดลายของผ้ากลุ่มชาติพันธุ์ไทแดง
3. เพื่อศึกษาวิธีการใช้ผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงในวิถีชีวิตและพิธีกรรม

<u>ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า</u>

ทำให้ได้ทราบถึงการตำหูกทอไหมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดง ตลอดจนชื่อดอกดวงและลวดลายของผ้า ชนิดของผ้า ชื่อเรียกผ้า และการใช้ผ้าในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมอันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์โดยมองผ่านจากผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. ในด้านเนื้อหา : จะศึกษาวิเคราะห์วิธีการต่ำหูกทอไหมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงบริเวณแขวงหัวพัน รวมทั้งวิธีการทำดอกดวงและลวดลาย ชื่อเรียกดอกดวงและลวดลาย ชนิดของผ้าชื่อเรียกผ้า และการใช้ผ้าในวิถีชีวิตและพิธีกรรม

2. พื้นที่ในการศึกษา : ทำการศึกษาในพื้นที่ภาคสนามบริเวณบ้านสบฮาว และบ้านไพนไซ เมืองเชียงค้อ และเมืองซำเหนือ แขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงในพื้นที่อื่น ๆ เช่น แขวงเชียงขวาง และบ้านหนองบัวทอง กำแพงนครเวียงจัน จะนำข้อมูลไทแดงในส่วนพื้นที่ดังกล่าวมาประกอบการศึกษาค้นคว้า รวมทั้งผลิตภัณฑ์หัตถกรรมผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงที่ได้มาจากส่วนต่าง ๆ เช่น จากตลาดเช้าเวียงจัน บ้านหนองบัวทอง กำแพงนครเวียงจัน พิพิธภัณฑ์สินสายไหมของสหพันธ์แม่หญิงลาว ผ้าไทแดงของร้านมูลมังไทย ของคุณแก้วศิริ เอฟเวอร์ริงแฮมส์ และผ้าไทแดงของพิพิธภัณฑ์ส่วนตัวของคุณดวงเดือน บุนยาวง มาประกอบการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องผ้า และความรู้ทั่วไปในด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงก่อนออกศึกษาจากพื้นที่สนาม

2. เลือกหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดง 2 หมู่บ้าน โดยเลือกบ้านสบฮาว และบ้านไพนไซ เมืองเชียงค้อ และเมืองซำเหนือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นหมู่บ้านในการศึกษา โดยหมู่บ้านทั้งสองยังคงรักษาลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของตนเองไว้ได้มากพอสมควร และประชากรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดง นอกจากนั้นปัจจัยทางด้านภูมิทัศน์ทำให้การติดต่อกับสังคมภายนอกเป็นไปด้วยความยากลำบาก ทำให้ยังคงลักษณะทางวัฒนธรรมไว้ได้อย่างดียิ่ง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการสังเกตและสัมภาษณ์พูดคุย ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยเน้นพิเศษที่บ้านสบฮาวและบ้านไพนไซ โดยพยายามเก็บรวบรวมข้อมูลในด้านความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม เศรษฐกิจ การเมือง การสาธาณสุข การศึกษา ครอบครัว และเครือญาติ โดยเฉพาะในด้านการต่ำหูกและทอไหม จะให้ความสำคัญเป็นพิเศษในประเด็นดังกล่าว

ทั้งข้อมูลที่เป็นอดีตและปัจจุบัน โดยสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน ผู้นำท้องถิ่น ทั้งที่เป็นทางการ อันได้แก่ นายบ้าน ผู้ช่วยนายบ้าน และหัวหน้ากลุ่มต่าง ๆ และที่ไม่เป็นทางการอันได้แก่ผู้อาวุโส หมอผี ศิลปิน ผู้นำพิธีกรรม นายครู และผู้นำทางเศรษฐกิจ เช่น พ่อค้าย่อยในหมู่บ้าน

4. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล หัวข้อในการสัมภาษณ์ เทป เครื่องบันทึกเทป กล้องถ่ายรูปและถ่ายสไลด์ บันทึกประจำวันของผู้วิจัย แผนที่ และแผนภูมิต่าง ๆ

5. นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ข้อมูลเป็นหมวดหมู่ วิเคราะห์เนื้อหาตามวัตถุประสงค์และขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า และนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าในเชิงพรรณนาวิเคราะห์

<u>คำนิยามศัพท์เฉพาะ</u>

ชาวไทแดง หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไท-ลาว มีภาษาพูด และภาษาเขียนของตนเอง อาศัยอยู่บริเวณดินแดนตอนเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว รอยต่อชายแดนลาว-เวียดนาม บริเวณแขวงหัวพัน เซียงขวาง พงสาลีมีความสามารถในการต่ำหูกทอไหมอย่างยอดเยี่ยม มีความใกล้เคียงกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำและไทขาว พบมากที่สุดในบริเวณแขวงหัวพัน เรียกตนเองว่า "ไตแลง"

การต่ำหูกทอไหม หมายถึงกระบวนการทอผ้าของชาวไทแดง ตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จสิ้นเป็นผืนผ้า โดยใช้วัตถุดิบทั้งไหมและฝ้าย

เก็บดอกดวงและลวดลาย หมายถึง เทคนิคและวิธีการทำให้ผืนผ้าเกิดความงดงามโดยการใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น จก ขิด มุก มัดหมี่ และแส่ว ซึ่งความงดงามของผืนผ้าแสดงออกถึงลวดลายและสีสันอันพิสดาร และเป็นแบบเฉพาะของท้องถิ่นและกลุ่มชนอันสามารถบ่งบอกถึงที่มาและความหมายได้

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นเอกสารอ้างอิงสนับสนุนการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ประกอบด้วยเอกสาร 3 กลุ่ม คือ

1. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาด้านชาติพันธุ์วิทยา
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับพื้นที่ในการศึกษาค้นคว้า
3. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องผ้าและหัตถกรรมสิ่งทอ

1. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาด้านชาติพันธุ์วิทยา

สิริ พึ่งเดช (2519 : 234) เขียนประวัติลัทธิผู้ไตซงดำ ได้กล่าวถึงประวัติลัทธิของผู้ไตซงดำทางภาคกลาง ซึ่งเป็นชาวไทดำกลุ่มหนึ่งได้อพยพมาจากประเทศลาวตั้งแต่สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ไตซงดำกลุ่มนี้รักษาประเพณีวัฒนธรรม และการดำเนินพิธีกรรมแบบดั้งเดิมยังคงอยู่ อันแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างทางสังคมที่มั่นคงและผูกพันอย่างลึกซึ้ง ซึ่งกลุ่มผู้ไตซงดำเป็นกลุมไตกลุ่มหนึ่งที่ใกล้ชิดไทแดงและไทขาว

วิลเลี่ยม คลิฟตัน ดอดด์ (Cliftion dodd. 2483 : 138) ได้กล่าวถึงกลุ่มไทแดงว่ามีภูมิลำเนาอยู่ในแถบตัวเกี๋ย ซึ่งในบริเวณที่ตรงนั้นเป็นที่อยู่ของคนไทยหลายกลุ่ม เช่น ไทดำ ไทขาว และไทแดง โดยคนไทในกลุ่มเหล่านี้มีตัวหนังสือใช้เป็นของตนเอง

เจมส์ อาร์ แซมเบอร์เลนท์ เขียนบทความชื่อ A Comparative Sketch of

white, Black and Red Tai (1994) ได้ถึงกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงว่า กลุ่มไทแดงปรากฏในแผนที่ทางภาษาศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ว่ามีการพูดกันในบริเวณเวียดนามเหนือและเมืองซำเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งคนเหล่านี้เรียกตัวเองว่า "ไตแลง" ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มคนภาษาตระกูลไทที่ใกล้เคียงกัน ได้แก่ ไทดำ ไทขาว และไทแดง ซึ่งสาเหตุที่เรียกชื่อคนกลุ่มเหล่านี้ว่าไทแดง ซึ่งสาเหตุที่เรียกชื่อคนกลุ่มเหล่านี้ว่าไทดำ ไทขาว และไทแดง ก็เพราะการแต่งกาย การอพยพ การตั้งถิ่นฐานและภาษาในการสื่อสาร มีความแตกต่างกัน

สุจินต์ วงษ์เทศ และศรีศักร วัลลิโภดม (2534 : 154) ได้กล่าวถึงไทแดงว่าปรากฏในนิราศหลวงพระบาง คงหมายถึงตระกูลข่าพวกหนึ่ง ที่ญวนเรียกว่าม้อยหมายถึงผีแต่คนอื่น ๆ เรียกว่าไทแดง และได้อ้างนักวิชาการเวียดนามว่าในเวียดนามมีแต่ไทดำ ไทขาว แต่ไม่มีไทแดง แต่มีพวกม้อยแต่งชุดแดงแล้วถูกคนอื่นเข้าใจว่าเป็นพวกไทย

เรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์ (2531 : 48) ได้กล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงว่าภาษาไทแดงมีปรากฏพูดกันในบริเวณแขวงซำเหนือและเวียดนาม ในเวียดนามอยู่บริเวณเมืองแดง (muang deng) จังหวัดทันหัว (Than Hao) ภาษาไทแดงมีลักษณะคล้ายกับภาษาไทดำ มีผู้พูดภาษาไทแดงในลาวประมาณ 15,000 คน ในเวียดนามคงมีมากกว่า 2 เท่า

สุมิตร ปิติพัฒน์ (2536 : 4) ได้กล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ว่า กลุ่มที่เรียกว่าไทแดงมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตติดต่อระหว่างเวียดนามกับลาว โดยเฉพาะบริเวณที่เรียกว่าหัวพันห้าทั้งหก เช่น เมืองพูน เมืองไสย ฯลฯ และสิบสองจุไท พวกผู้ไทแดงไปเกี่ยวข้องในการสู้รบของกองทัพสยาม และกองโจรฮ่อในปี พ.ศ. 2426 ฉะนั้นชื่อไทแดงหรือผู้ไทแดงนี้ น่าจะมีมาก่อนฝรั่งเศสเข้ามายึดครองอาณาบริเวณแถบนี้แล้ว และประการสำคัญไทแดงที่ยังคงอาศัยอยู่ในลาวเหนือมีฝีมือในการทอผ้าที่มีลวดลายสวยงาม โดยเฉพาะผ้าเบี่ยง หรือสะไบสีแดง ลวดลายวิจิตรพิสดารอันลือชื่อ ฉะนั้นสีสันของเสื้อผ้าอาภรณ์ก็อาจเป็นส่วนหนึ่งของการแบ่งแยกกลุ่มคนไทในดินแดนแถบลาวเหนือก็ได้

สุภางค์ จันทวาณิช (2532 : 9) ได้กล่าวถึงไทแดงว่านักภาษาศาตร์จัดกลุ่มชาติพันธุ์ไทขาวอยู่ในกลุ่ม Tai - Kadai โดยอยู่ในกลุ่มย่อยคนไทที่อยู่บริเวณตอนกลางบนที่สูงในคาบสมุทรอินโดจีน (Central Upland Groups) กลุ่มที่จัดไว้ด้วยกัน ประกอบด้วยไทดำ ไทขาว ไทแดง นอกจากนั้นยังได้นำเสนอตัวอักษรไทแดงซึ่งนักวิชาการต่างประเทศ (R.Robert) ได้ทำการศึกษาไว้ มานำเสนอประกอบงานวิจัยเรื่อง "พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มลาว ไทดำ ไทขาว" ด้วย

คำแดง กมมะดำ และคำแพง ทิบมนตรี (1992 : 2) ได้กล่าวถึงไทแดงว่า ในบรรดาเผ่าที่พูดภาษาลาว-ไท จากการสำรวจในปี 1985 มีทั้งสิ้น 2,387,504 คน ที่อาศัยอยู่ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งแยกเป็นเผ่าลาว เผ่าผู้ไท เผ่าลื้อ เผ่ายวน เผ่ายั้ง และเผ่าแสก โดยเฉพาะเผ่าผู้ไท ประกอบด้วย ไทดำ ไทแดง ไทขาว ไทเหนือ ไทแอด ไทเมย ไทแอะ ไทแมน ไทวัง ไททอ ไทซำ และผู้ไท มีจำนวนพลเมืองประมาณ 441,479 คน (1985)

แพลติเซีย ซีสแมน แน่นนา (1990) ได้ค้นคว้าเรื่อง Costume and Culture โดยกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงว่าในภาคเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กลุ่มคนไทที่อาศัยเป็นกลุ่มใหญ่ ได้แก่ ไทแดง ไทดำ และไทขาว โดยอาศัยอยู่ในเขตซำเหนือ โดยเรียกรวมว่าไทเหนือ กลุ่มที่เรียกตนเองว่าไทแดงนั้นมีความเชี่ยวชาญในเรื่องของการตำหูกทอไหมอย่างยิ่ง ซึ่งสิ่งทอของผู้หญิงไทแดงนั้นนอกจากจะนำมาใช้ในวิถีชีวิตประจำวันแล้ว ยังถูกทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมความเชื่อหลายอย่าง เช่น การเลี้ยงผี และพิธีกรรมในงานศพ เป็นต้น ซึ่งสิ่งของที่ใช้โดยส่วนใหญ่สีที่นิยมเป็นพื้นฐานคือสีแดง

Mattiebelle Gittinger and H.Leedom Lefferts Jr (1992 : 17) ได้เขียนหนังสือชื่อ Textiles and The Tai Experience in Southeast Asia โดยกล่าวถึงไทแดงว่าภาษาตระกูลไทที่จัดแบ่งเป็น 3 สาขาใหญ่ ตามพื้นที่คือ ตะวันออกเฉียงใต้ ตอนกลาง และตอนเหนือ ภาษาทางตะวันออกเฉียงใต้โดยพิจารณาจากความหนาแน่นในพื้นที่ประกอบด้วยสาขาใหญ่ ๆ คือ สยาม (ไทยกลาง) ผู้ไท ไทแดง และอื่น ๆ

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับพื้นที่ในการศึกษาค้นคว้า

องค์การท่องเที่ยวแห่งชาติ สปป.ลาว ร่วมกับสำนักพิมพ์เพื่อชีวิต (2536 : 86-91) ได้พิมพ์หนังสือเรื่องมรดกและแหล่งท่องเที่ยวลาว โดยกล่าวถึงแขวงหัวพันว่าตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของ สปป.ลาว เป็นแขวงที่มั่นของการปฏิวัติลาวในสมัยต่อสู้กู้ชาติต้านจักรพรรดินิยมต่างชาติที่เข้ามารุกราน มีเนื้อที่ทั้งหมด 16,500 ตารางกิโลเมตร มีพลเมืองประมาณ 226,000 คน ประกอบด้วย 6 เมือง คือ เมืองเวียงไชย เมืองซำเหนือ เมืองซำใต้ เมืองเวียงทอง เมืองหัวเมือง และเมืองเชียงค้อ ประกอบด้วย 3 ชนเผ่าใหญ่ คือ ลาวลุ่ม ลาวเทิง และลาวสูง มีชนเผ่าเล็ก ๆ รวม 30 ชนเผ่า มีชายแดนติดกับแขวงเชียงขวาง แขวงหลวงพระบาง และประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

คำแดง กมะดำ และคำแพง ทิบมนตรี (1992) ได้เขียนหนังสือเรื่องท่องเที่ยวบรรดาเผ่าอยู่ลาวได้กล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดง โดยกล่าวว่าในจำนวนประชาชนในประเทศลาวแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่อยู่ 6 กลุ่ม คือ กลุ่มภาษาลาว-ไท กลุ่มภาษามอญ-ขะแมร์ กลุ่มภาษาธิเบต-พม่า กลุ่มภาษาม้ง-เย้า กลุ่มภาษาเวียดเมือง และกลุ่มภาษาฮ่อ ไทแดงเป็นกลุ่มที่จัดอยู่ในกลุ่มภาษาลาว-ไท ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในเขตภาคเหนือ โดยเฉพาะแขวงเชียงขวาง แขวงหัวพัน แขวงพงสาลี โดยเฉพาะแขวงที่มีมากที่สุดคือ แขวงหัวพัน อยู่ปะปนกับกลุ่มไทขาวและไทดำ

แพททริเซีย แชสแมน แน่นหนา (1990 : 6) ได้กล่าวถึงไทแดงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บริเวณแขวงหัวพัน มีความเชี่ยวชาญอย่างยิ่งในการทอผ้า โดยเฉพาะผ้าทอของคนกลุ่มนี้ ส่วนใหญ่จะนิยมสีแดง ผ้าแต่ละพื้นที่ทอขึ้นมาจะมีบทบาทหน้าที่ในการนำมาใช้ในสังคมอย่างเด่นชัด ส่วนใหญ่แล้วคนไทแดงจะอาศัยอยู่ในเมืองต่าง ๆ ในบริเวณแขวงหัวพัน ตั้งถิ่นมากที่สุดบริเวณซำเหนือ ซำใต้ และเชียงค้อ

ดวงเดือน บุนยาวง (2535 : 58-68) ได้เขียนบทความลงหนังสือผ้าเอเชีย : มรดกร่วมทางวัฒนธรรม ในหัวข้อผ้าทอพื้นเมืองลาว : ศิลปะแห่งชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย โดยกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ว่าในปัจจุบันประชาชนลาว จำนวน 4 ล้านคน ประกอบด้วยเผ่าต่าง ๆ 4 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่

1. กลุ่มคนเผ่าไทย-ลาว จำนวน 59.5 % คือ พวน กะเลิง ไทแดง ไทขาว ย้อ ลื้อ ยัง

2. กลุ่มม้งเย้า รวมถึง ม้งลาย ม้งขาว ม้งดำ เย้า เป็นต้น

3. กลุ่มพม่า-ธิเบต รวมถึงผู้น้อย ไกมี มูเซอ สาฮู สิลา

4. กลุ่มมอญ-เขมร จำนวน 30 % รวมขมุ ละเวน ละเว สะดัง บรู กะตุ กะตัง ละปิด

โดยเฉพาะกลุ่มไทแดงนั้นส่วนใหญ่อาศัยอยู่บริเวณภาคเหนือของประเทศลาว มีความสามารถในการทอผ้า ซึ่งลวดลายผ้าส่วนใหญ่ผูกพันกับธรรมชาติ สิงสาราสัตว์ ลวดลายเรขาคณิต ซึ่งลวดลายแต่ละอย่างบ่งบอกถึงความหมายและความปราณีตในการต่ำทอ อันถือเป็นความสามารถเฉพาะที่สตรีชาวไทแดงได้ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

คณะกรรมการแผนการและความร่วมมือศูนย์สถิติแห่งรัฐ (1993) ได้พิมพ์หนังสือชื่อ ข้อมูล สถิติ ต้นตอด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมแห่งชาติ สปป.ลาว โดยได้กล่าวถึงบริเวณพื้นที่แขวงหัวพันว่า แขวงหัวพันเป็นแขวงที่ 7 ในบรรดา 17 แขวง กับ 1 เขตพิเศษของการปกครองของ สปป.ลาว มีพื้นที่ทั้งสิ้น 16,500 ตารางกิโลเมตร มีพลเมือง 232,000 คน อยู่ในเขตเมืองใหญ่ 6 เมือง คือ ซำเหนือ เซียงค้อ เวียงทอง เวียงไชย หัวเมือง และซำใต้ มีเนื้อที่เพาะปลูกข้าว 29,443 เฮ็กตา ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพกสิกรรม เพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ ทรัพยากรสำคัญคือป่าไม้กับแร่ธาตุ

กระทรวงศึกษาธิการ (1995 : 6-9) ได้พิมพ์หนังสือปฏิทินบันทึก 1995 โดยได้กล่าวถึงภูมิศาสตร์ประเทศลาว โดยกล่าวว่าแขวงหัวพันมีพลเมือง 232,000 คน มีดินแดนส่วนใหญ่เป็นภูเขา ภูเขาสำคัญได้แก่ ภูหวด ซึ่งเป็นภูเขาที่สูงอันดับ 4 สูงถึง 2,452 เมตร และภูปาน ซึ่งสูงเป็นอันดับ 8 สูงถึง 2,079 เมตร มีแม่น้ำสำคัญคือ แม่น้ำคาน ไหลจากหัวพันถึงหลวงพระบางยาว 90 กิโลเมตร นอกจากนั้นยังมีแม่น้ำม่า แม่น้ำฮาว อันถือเป็นแม่น้ำสำคัญของแขวงหัวพัน

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาเรื่องผ้าและหัตถกรรมสิ่งทอ

National Ideetity Board (1994) ได้พิมพ์หนังสือชื่อ Thailife Thai Textiles Threads of a Cultural Heritage โดยได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของการทอผ้าในประเทศไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงการทอผ้าในภาคต่าง ๆ ตั้งแต่ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้ พร้อมกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของผ้าของชนเผ่าต่าง ๆ ในประเทศไทย รวมทั้งวิธีการทอผ้าตลอดจนการได้รับความช่วยเหลือจากพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ที่มีบทบาทอย่างยิ่งในการพัฒนาหัตถกรรมทอผ้าไทย โดยเฉพาะมัดหมี่ให้เป็นที่รู้จักของวงการผ้าและหัตถกรรมผ้าในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก

ไอพาต (2535 : 54-59) ได้เขียนบทความลงในวารสารบ้านและสวน ปีที่ 16 ฉบับ 186 ประจำเดือนกุมภาพันธ์ 2535 เรื่อง ผ้าลาว เล่าได้ไม่รู้จบ โดยกล่าวถึงผ้าของอาจารย์แพทริเซีย แน่นหนา ผู้มีบทบาทอย่างยิ่งในการเก็บรักษา มีประวัติความเป็นมาน่าสนใจอย่างยิ่ง ตั้งแต่การใช้ในชีวิตประจำวันไปจนถึงการนำไปใช้ในพิธีกรรม ที่สำคัญคนกลุ่มไทแดงมีความเชี่ยวชาญในการทอผ้าอย่างยิ่ง และผ้าแต่ละชิ้นมีบทบาททุกชิ้นในสังคม

ชลธิรา สัตยาวัฒนา (2535 : 146-152) ได้เขียนบทความชื่อ สายใยความสัมพันธ์ไทลาวบนผืนผ้า โดยได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ไทยและผ้าลาวว่า มีเทคนิคในการทำเช่นเดียวกัน เช่น จก นอกจากนั้นลวดลายผ้าแต่ละผืนบ่งบอกถึงความหมายสามารถอธิบายอันเกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรม การดำเนินชีวิต ความหมายของเผ่าพันธุ์ ซึ่งผู้ถักทอไม่ได้ถักทอโดยไม่ได้คิดอะไร ในทางกลับกันผ้าที่ถูกทอขึ้นได้ถ่ายทอดความรู้สึก ความนึกคิด ความเชื่อ ออกมาเพื่อนำไปเป็นสิ่งที่ใช้ประกอบกับการดำเนินชีวิตให้ผาสุกและสงบเรียบร้อยในสังคมตั้งแต่เกิดจนตาย

บันทึกประวัติศาสตร์สะพานมิตรภาพไทย-ลาว (2537 : 117-118) ได้นำเสนอบทความชื่อสิ่งทอไทยหัตถกรรมก้องโลก โดยกล่าวถึงการสืบทอดการทอผ้าของคนอีสาน ซึ่งถือเป็นคนกลุ่มเดียวกับคนกลุ่มภาษาตระกูลไท-ลาว ในประเทศลาว ว่ามีการทอผ้ามาอย่างยาวนาน และได้ถ่ายทอดเทคนิคต่าง ๆ มาให้คนรุ่นปัจจุบันสืบสานต่อไม่น้อยกว่า 4 เทคนิค คือ ขิด จก ยก และ

มัดหมี่ซึ่งถือว่าเป็นเทคนิคที่สามารถสร้างผ้าในรูปแบบหัตถกรรมต่าง ๆ อย่างมากมาย ซึ่งในอดีตมีการต่ำทอเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันและในพิธีกรรมเท่านั้น แต่ในปัจจุบันถือเป็นสิ่งสำคัญในการหล่อเลี้ยงท้องถิ่นให้ภาคอีสานเกิดรายได้เข้าสู่ครัวเรือนเช่นเดียวกับผลผลิตทางเกษตรกรรมและการขายแรงงาน

ทรงพันธ์ วรรณามาศ (2534) ได้เขียนหนังสือชื่อ ผ้าไทยลายอีสาน กล่าวถึงชิดอีสานว่าหลังการเก็บเกี่ยวประมาณเดือน 3 ถึงเดือน 5 เป็นระยะที่ว่างจากงาน ผู้หญิงจะทำงานยามว่าง เช่น ทำสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ไว้ใช้ในวันข้างหน้า ได้แก่ เสื้อผ้า ผ้าห่ม หมอน เป็นต้น การทำผ้านุ่งห่มเป็นการทำแบบครบวงจร ตั้งแต่การปลูกผ้าฝ้ายจนถึงการทอ

แพทริเชีย ซีสแมน แน่นหนา ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล และวิถี พานิชพันธ์ (2535) ได้เสนอบทความชื่อ สายใยแห่งวัฒนธรรมไทยในศิลปะบนผืนผ้า ในงานสัมมนา "เส้นไหม ใยฝ้าย งานศิลป์อีสาน" ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยมหาสารคาม 3-4 สิงหาคม 2535 โดยเนื้อหาได้กล่าวถึงพัฒนาการของผ้าทอในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย โดยเฉพาะในภาคอีสาน ภาคเหนือ ภาคกลาง และผ้าภาคใต้ ซึ่งในแต่ละภาคล้วนมีทั้งผ้าที่ทอใช้ในชีวิตประจำวันและในพิธีกรรม

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม (2529) นำเสนอเรื่อง ผ้าทอลายชิด โดยกล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของผ้าทอลายชิดว่า มีการทำมานานแล้ว ลวดลายที่ปรากฏบนผ้าทอสามารถบอกให้ทราบถึงแหล่งที่มา และวิวัฒนาการของแนวคิดในการเลือกใช้ลวดลาย รวมทั้งเป็นหลักฐานอ้างอิงสถานภาพความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้านอีสาน และอายุของผ้าทอลายชิดชิ้นนั้น ๆ ในด้านความสำคัญนั้นถือว่าผ้าชิดเป็นของสูง ไม่นิยมนำเอามาทำเป็นผ้าถุงผ้านุ่ง เพราะถือกันว่าการนำเอาชิดไปใช้กับอวัยวะที่ต่ำกว่าเอวลงมาเป็นบาปอย่างยิ่ง

สาวิตรี สุวรรณสถิตย์ (2536 : 81-95) ได้เขียนบทความเรื่อง ลวดลายบนผืนผ้าภูมิปัญญาหญิงไทย โดยกล่าถึงการทอผ้าในแถบเอเชียและประเทศไทย ซึ่งผลงานผ้าที่ทอได้ในบริเวณแถบนี้มีปรากฏลวดลายอันแสดงออกถึงความสามารถของสตรีโดยแบ่งเป็นลายต้นแบบ

และลวดลายที่พัฒนามาจากต้นแบบจนสื่อความได้ นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงงานทอผ้ากับบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในสังคม

อรไท พลดี (1993 : 100-102) เสนอความเรื่อง ลวดลายของผ้าไทในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยกล่าวว่ามีการพบหลักฐานเกี่ยวกับลายผ้าจากแหล่งต่าง ๆ ที่ถ้ำผีหัวไตในจังหวัดกระบี่ และกล่าวถึงผลการวิจัยต้นกำเนิดการทำมัดหมี่ว่าเป็นวัฒนธรรมยุคหินใหม่มีกำเนิดในแผ่นดินใหญ่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งแสดงว่าในประเทศไทยมีการทอมัดหมี่แล้ว วัฒนธรรมหินใหม่เท่าที่พบหลักฐาน เช่น ประเพณีการนับถืองู หรือนาค และพิธีกรรมอย่างที่แสดงให้เห็นถึงการนับถืองู

บทที่ 2

ประวัติ กลุ่มชาติพันธุ์ ไทแดง แขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นประเทศหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีลักษณะโดดเด่นเป็นพิเศษที่ถือเป็นลักษณะเฉพาะของประเทศนี้ ทั้งในด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคม และการดำเนินวิถีชีวิตของประชาชน กล่าวคือ ในด้านภูมิศาสตร์ เป็นประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพียงประเทศเดียวที่อาณาเขตพื้นที่ของประเทศไม่ติดทะเล หรือกล่าวอย่างง่ายก็คือ เป็นประเทศที่ไม่มีทางออกสู่ทะเลนั้นเอง นอกจากนั้นบริเวณพื้นที่ในภาคเหนือโดยเฉพาะพื้นที่ในแขวงเชียงขวาง หัวพัน อุดมไซ พงสาลี หลวงพระบาง โดยส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงและที่ราบสูง จนอาจเรียกว่าเป็นดินแดนแห่งทะเลภูเขา ในด้านประวัติศาสตร์ถือเป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมายาวนานและมีประวัติศาสตร์อันโดดเด่น ความรุ่งเรืองของอารยธรรมที่ยังปรากฏร่องรอยหลงเหลือ และสืบทอดถึงยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะความวีระอาจหาญในการกอบกู้อิสระภาพ เพื่อประเทศชาติและประชาชน การยึดมั่นในขนบธรรมเนียมแบบแผนของชีวิตที่เป็นมรดกตกทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ยังมีปรากฏและดำเนินชีวิตเช่นนั้นมาจนทุกวันนี้ นอกจากนั้นยังถือเป็นประเทศที่มีความหลากหลายเผ่าพันธุ์อย่างยิ่ง มีกลุ่มชาติพันธุ์มากมายที่ดำเนินวิถีชีวิตเป็นพลเมืองในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอย่างหลากหลายและยังดำรงวิถีชีวิตที่แสดงออกถึงสีสันของเผ่าพันธุ์ตนเองอย่างเหนียวแน่น อันถือเป็นเอกลักษณ์สำคัญอันหนึ่งที่เป็นเสน่ห์ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่ควรแก่การศึกษาค้นคว้าเพื่อเป็นประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการดำเนินชีวิตร่วมกันของมนุษยชาติอย่างมีอิสระภาพ เสรีภาพ และภราดรภาพ บนพื้นฐานแห่งความเท่าเทียมกันของมนุษยชาติ

แผนที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

การเดินทางขึ้นไป
ภาคเหนือ สปป.ลาว
ต้องใช้เครื่องบิน

เมืองโพนสะหวัน
เมืองหลวงของ
แขวงเซียงขวาง

ทุ่งไหหิน แหล่ง
โบราณคดีสำคัญของ
สปป.ลาว

ในปัจจุบันประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 17 แขวง และ 1 เขตพิเศษ โดยมีแขวงต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ภาคเหนือ ประกอบด้วยแขวงทั้งหมด 9 แขวงคือ

1. แขวงพงสาลี
2. แขวงหลวงน้ำทา
3. แขวงอุดมไชย
4. แขวงบ่อแก้ว
5. แขวงหลวงพระบาง
6. แขวงหัวพัน
7. แขวงไชยบุรี
8. แขวงเชียงขวาง
9. เขตพิเศษ (เชียงฮ่อน-หงสา)

ภาคกลาง ประกอบด้วยแขวงทั้งหมด 5 แขวง คือ

1. กำแพงนครเวียงจัน
2. แขวงเวียงจัน
3. แขวงบริคำไชย
4. แขวงคำม่วน
5. แขวงสะหวันนะเขต

ภาคใต้ ประกอบด้วยแขวงทั้งหมด 4 แขวง คือ

1. แขวงสาละวัน
2. แขวงเซกอง
3. แขวงจำปาสัก
4. แขวงอัตตะบือ

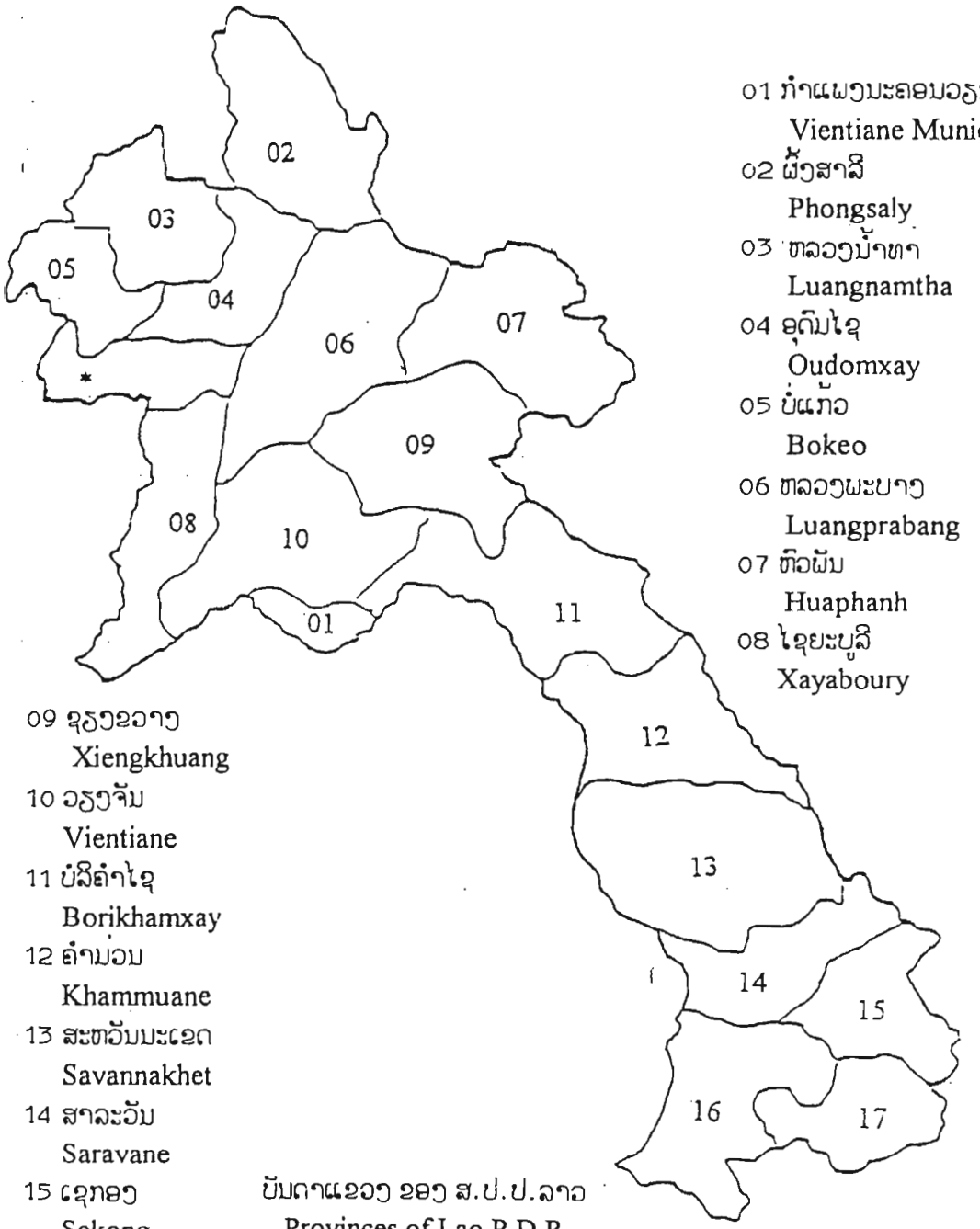

01 ກຳແພງນະຄອນວຽງຈັນ
Vientiane Municipality
02 ຜົ້ງສາລີ
Phongsaly
03 ຫລວງນ້ຳທາ
Luangnamtha
04 ອຸດົມໄຊ
Oudomxay
05 ບໍ່ແກ້ວ
Bokeo
06 ຫລວງພະບາງ
Luangprabang
07 ຫົວພັນ
Huaphanh
08 ໄຊຍະບູລີ
Xayaboury
09 ຊຽງຂວາງ
Xiengkhuang
10 ວຽງຈັນ
Vientiane
11 ບໍລິຄຳໄຊ
Borikhamxay
12 ຄຳມ່ວນ
Khammuane
13 ສະຫວັນນະເຂດ
Savannakhet
14 ສາລະວັນ
Saravane
15 ເຊກອງ
Sekong
16 ຈຳປາສັກ
Champasack
17 ອັດຕະປື
Attapeu
* ເຂດພິເສດ
Special region

ບັນດາແຂວງ ຂອງ ສ.ປ.ປ.ລາວ
Provinces of Lao P.D.R

ເນື້ອທີ່ / Area : 236800 ກມ2 - Km^2
ພົນລະເມືອງ / Population : 4360 ພັນຄົນ - Th.p.
ຄວາມໜາແໜ້ນ / Density 18,4 ຄົນ/ກມ2
18,4 P/Km^2

ແຜນທີ່ສາທາລະນະລັດ ປະຊາທິປະໄຕ ປະຊາຊົນລາວ

โดยมีอาณาเขตติดต่อประเทศใกล้เคียงดังต่อไปนี้คือ

- ภาคเหนือ ติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และพม่า ระยะทาง 416 กิโลเมตร

- ภาคใต้ ติดกับประเทศกัมพูชา ระยะทาง 492 กิโลเมตร

- ภาคตะวันออก ติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ระยะทาง 1,957 กิโลเมตร

- ภาคตะวันตก ติดต่อกับประเทศไทย ระยะทาง 1,730 กิโลเมตร

จากอาณาเขตที่ติดต่อบรรดาประเทศต่าง ๆ เป็นระยะทางหลายร้อยหลายพันกิโลเมตร ทำให้สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จึงประกอบด้วยประชากรหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ร่วมกัน หากแบ่งเป็นชาติพันธุ์ตามกลุ่มภาษาสามารถแยกได้ดังนี้ (คำแดง กมะดำ และคำแพง ทิบมุมตรี. 1992)

1. <u>กลุ่มชาติพันธุ์ในกลุ่มภาษาลาว-ไท</u> ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่เป็นกลุ่มตระกูลภาษาที่มีพลเมืองมากที่สุด ประมาณ 2,387,504 คน (สถิติปี 1985) ประกอบด้วยบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ลาว, ผู้ไท ไทดำ ไทแดง ไทขาว ไทเหนือ ลื้อ พวน ยวน แสก เม้ย กะดาบ ยิ่งบรรดากลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามที่ราบลุ่ม และริมฝั่งแม่น้ำซึ่งเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกในการทำนาและเกษตรกรรมอื่น ๆ นอกจากนั้น ยังมีความชำนาญในหัตถกรรมประเภทต่าง ๆ เช่น ทอผ้า จักสาน

2. <u>กลุ่มชาติพันธุ์ในกลุ่มภาษามอญ-ขะแมร์</u> บรรดากลุ่มชาติพันธุ์นี้ประกอบด้วย เผ่ากำมุ (ขมุ) ละเมด ตี่ ละเวน ละแว ส่วย มะกอง ปะโกย แยะ ยาเหิน เจ้ง กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้มีถิ่นฐานอยู่ทั่วทุกแขวงทั้งในเขตที่ราบลุ่มและเขตที่ราบสูงและเขตภูเขา ซึ่งปัจจุบันส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอาศัยอยู่ในเขตภูเขาสูง โดยมีอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ เป็นหลัก ส่วนในเขตที่ราบลุ่มจะยึดอาชีพทำไร่และทำนาเป็นอาชีพหลัก เช่น เผ่าเจ้ง เผ่าสอก และเผ่าสะปวน ที่อาศัยอยู่ในแขวงอันตะบือจะยึดอาชีพทำนา ทำไร่ และเก็บของป่า

ลักษณะบ้านเรือนของ
กลุ่มลาวสูง (ม้ง, เย้า)

ลักษณะบ้านเรือนของ
กลุ่มลาวเทิง (ขมุ, ข่า)

ลักษณะบ้านเรือนของ
กลุ่มลาวลุ่ม (ไทแดง)

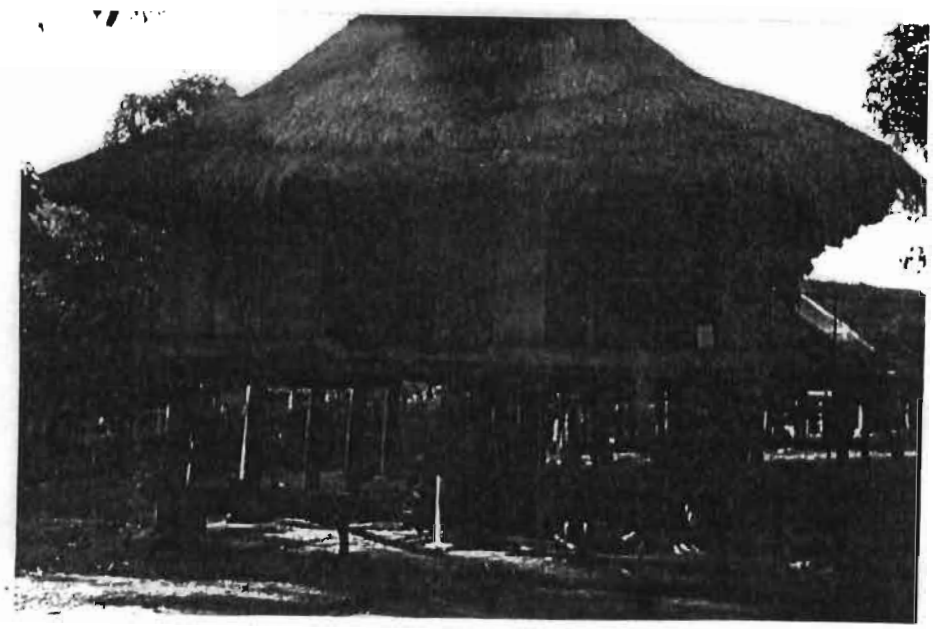

3. กลุ่มชาติพันธุ์ในกลุ่มภาษาม้ง-เย้า บรรดากลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตภาคเหนือและในภาคกลาง แต่อยู่ในเขตภูเขาสูงของแขวงเวียงจัน แขวงบริคำไซยและแขวงคำม่วน ประกอบด้วยเผ่าม้งขาว ม้งดำ ม้งลาย เย้า แลนแตน อาข่า บิลู โอมา เออป่า ลูมา สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของบรรดาเผ่าดังกล่าวที่มีอาชีพทำไร่ข้าวจ้าว ไร่ข้าวโพด การเลี้ยงหมู การล่าสัตว์ นอกจากนั้นผู้ชายยังมีความชำนาญในการตีเหล็ก ตีเงิน เป็นเครื่องประดับตกแต่งส่วนผู้หญิงก็มีความชำนาญในการถัก เย็บ และแส่ว

4. กลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาธิเบต-พม่า ประกอบด้วยเผ่ากอ กุ่ย สีดา รายี โลโล พูน้อย มูเซอ บรรดากลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ดำรงชีวิตด้วยการทำไร่ข้าวจ้าว ข้าวโพด และปลูกฝิ่น นอกจากนั้นบางเผ่า เช่น กุ่ย และมูเซอ ยังชำนาญในการตีเหล็ก ส่วนใหญ่จะอยู่แขวงพงสาลี หลวงน้ำทา บ่อแก้ว และอุดมไชย

5. กลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาเวียดเมือง กลุ่มชาติพันธุ์นี้ประกอบด้วยเผ่ามอน (เมือง) ตุ่ม สะลาง ตรี ลิรา งวน บรรดากลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ดำรงชีวิตด้วยการทำไร่ และการเก็บของป่าสมุนไพร มีภูมิลำเนาอยู่ระหว่างชายแดนและเวียดนาม ในแขวงหัวพัน เชียงขวาง บริคำไซย และคำม่วน

6. กลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาฮ่อ มีเพียงเผ่าเดียวผ้งคือเผ่าฮ่อ ซึ่งดำรงชีวิตด้วยการทำไร่ และทำนา และแลกเปลี่ยนสินค้าต่าง ๆ อาศัยอยู่ในแขวงพงสาลี หลวงน้ำทา และแขวงหัวพัน

ซึ่งบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 6 กลุ่มนี้ กลุ่มที่มีมากที่สุด ได้แก่ ลาว รองลงมา ผู้ไท ขมุ ม้ง และลื้อ นอกจากนั้นก็เป็นกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ หลากหลาย จึงทำให้ประเทศลาวเป็นประเทศที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายมากมายที่สุดประเทศหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และที่สำคัญความแตกแยกในกลุ่มชาติพันธุ์มีน้อยที่สุด จนเรียกว่าเป็นข้อดีอันหนึ่งที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้จัดระเบียบสังคมได้อย่างดี

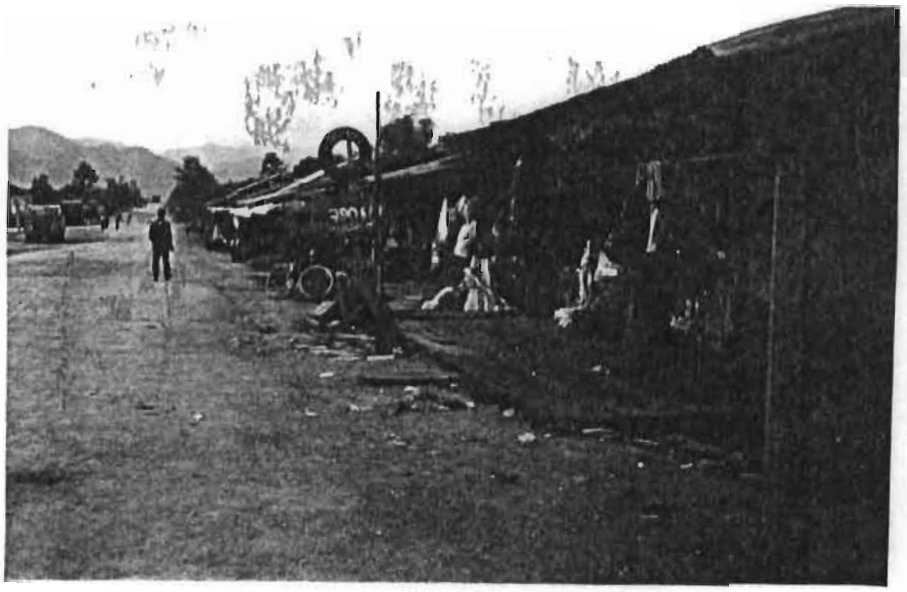

เมืองคำ บ้านบาน
จุดต่อของเส้นทาง
ระหว่างเชียงขวาง-
เมืองคำ-น้ำเนิน-
ซำเหนือ

ครึ่งทางระหว่าง
เชียงขวาง-ซำเหนือ
คือน้ำเนิน จุดพักแรม
ของนักเดินทาง

ถึงซำเหนือ ขออนุญาต
ลงพื้นที่กับเจ้าแขวง
และคณะกรรมการเมือง

แขวงหัวพัน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก ทางภาคเหนือ ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อันมีชายแดนด้านนี้ติดกับประเทศเวียดนามอยู่หลายแห่ง เช่นที่เมืองซำเหนือ ซึ่งคือเมืองหลวงของแขวงหัวพัน คือแขวงหนึ่งในจำนวน 17 แขวง ที่ประกอบเป็นประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ในประวัติศาสตร์ที่ยาวนานมาแล้ว แขวงหัวพันเคยตั้งตนเป็นเอกราช และปกครองโดยกษัตริย์และบางช่วงก็กลายเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรหลวงพระบาง ในบางระยะก็กลายเป็นเมืองประเทศราช ของอาณาจักรเวียงจันทน์ (ในระยะที่อาณาจักรล้านช้างแตกแยกออกเป็นหลายอาณาจักรในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18) และในบางระยะก็เป็นประเทศราชของกษัตริย์แห่งเวียดนาม (ในระยะของกษัตริย์เหงียนในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19)

ดังที่เรียกว่า "หัวพัน" มีความหมายหลายประการ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมาย ดังต่อไปนี้คือ

ความหมายที่ 1 หัวพัน อาจหมายถึง จำนวนหัวหน่วยประชากรที่อยู่ในเขตปกครอง ๆ หนึ่งที่ขึ้นตรงต่อเจ้านายผู้ใหญ่คือ เจ้านายหรือพระมหากษัตริย์ หรือเจ้าเมืองอันเป็นผู้ปกครองในยุคอดีตซึ่งเมื่อนับหัวรวมกันแล้วได้พันคนนั้นเอง บางระยะแขวงหัวพันเรียกว่าหัวพันทั้ง 5 บางระยะเรียกว่าหัวพันทั้ง 6 บางระยะก็เรียกว่าหัวพันทั้ง 8 เนื่องจากมีประชากรอยู่ในเขตปกครองถึง 5,000-6,000 คน และ 8,000 คน ที่ดำรงชีวิตอยู่ในเขตปกครองของเจ้านายหรือพระมหากษัตริย์องค์เดียวกัน (ไพไช สุนนะลาด. 2536 : สัมภาษณ์)

นอกจากจำนวนพลเมืองมีแต่ 5 ถึง 6 และ 8 พันคน หรือมากกว่านั้น ในบางระยะแล้วแขวงหัวพันยังเป็นเขตที่ตั้งเป็นเอกราช ในเขตเอกราชนี้ได้แบ่งออกเป็นหลายเขตย่อย ๆ เล็กลงอีกเพื่อสะดวกในการปกครอง เพื่อสะดวกในการเก็บภาษีอากร หรือการเก็บค่าหัว เก็บค่าแผ่นดิน คือ การเก็บค่าที่ทำไร่ ทำนา มีบางครั้งเจ้าเมืองที่นี่ยังเก็บทั้งค่าสัตว์ใหญ่ด้วย เช่น ค่าวัว ค่าควาย ค่าม้า ค่าฬ่อ แต่ไม่มีค่าช้างเนื่องจากที่ซำเหนือหรือหัวพันไม่นิยมเลี้ยงช้าง ในช่วงที่

ยามเช้าเมืองซำเหนือ บรรยากาศเต็มไปด้วยหมอก

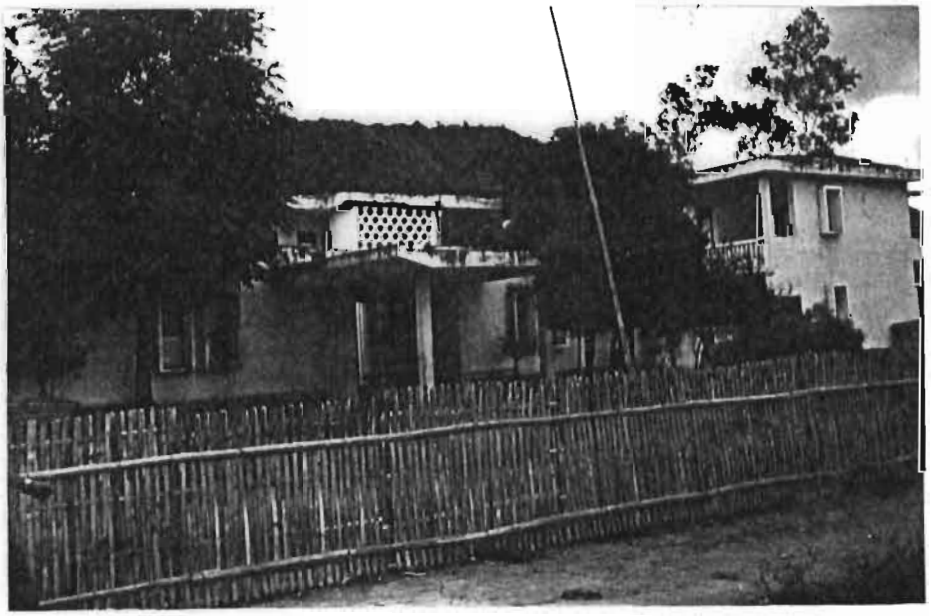

โรงแรมพันซำ ที่พักของแขกผู้มาเยือน

ยามเช้าตรู่ในตลาดซำเหนือ

หัวพันทั้ง 5 ทั้ง 6 และทั้ง 8 เจริญนั้น บรรดาหัวเมืองต่าง ๆ ก็ได้เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก หลายหัวเมือง เช่น เมืองแอด เมืองซืม เมืองอั้น เมืองฮม เมืองฮัง เมืองดึง เมืองล้อง เมืองบัว เมืองเหลียด เมืองซาน เมืองงา เมืองก้าง เมืองพลู เมืองโสย เมืองจาก เมืองแอ้ว เมืองขึ้น เมืองผัด เมืองบาง เมืองเกิน เมืองกวัน เมืองนา เมืองยอง เมืองเยือง เมืองแอ่น เมืองเก้า เมืองลาบ เมืองอ้อ เมืองเป็น เมืองข่อ เมืองแปน และเมืองเล็ก ๆ อีกหลายเมือง ไปจนถึงตาแสง (ตำบล) และลงเป็นหมู่ บ้านใหญ่หมู่บ้านเล็ก ต่อมาเมื่อการปกครองระบบกษัตริย์ ได้พัฒนาจนเข้มแข็งได้มีการรวบรวมเอาหัวเมืองต่าง ๆ ทั้งขนาดกลางและขนาดเล็กรวมกัน ให้เป็นเมืองใหญ่ เพื่อสะดวกในการปกครองโดยให้บรรดาหัวเมืองต่าง ๆ ขึ้นตรงต่อ พระมหากษัตริย์ หรือเจ้าเมืองเพียงพระองค์เดียวโดยตั้งราชธานีอยู่บริเวณเมืองซำเหนือ ซึ่งก็คือบริเวณที่ตั้งแขวงหัวพันในสมัยปัจจุบันนี้เอง

ความหมายที่ 2 หัวพัน หมายถึง ตำแหน่งเจ้าเมืองปกครอง หัวเมืองที่อยู่ใกล้เคียง เมืองหลวงพระบาง ในสมัยอาณาจักรกรุงศรีสัตนาคนหุตร่มขาวหลวงพระบาง หัวเมืองชนชาติไท ทางภาคเหนือของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีอยู่หลายอาณาจักร เช่น อาณาจักรสิบสองปันนา อยู่ทางตะวันตกติดแดนพม่า อาณาจักรสิบสองจุไท อยู่ตรงกลางติดต่อแดนจีน และอาณาจักรเมือง พวน ติดชายแดนญวน ในช่วงนั้นกรุงศรีสัตนาคนหุตร่มขาวหลวงพระบางมีอำนาจมาก อาณาจักร สิบสองปันนา สิบสองจุไท และอาณาจักรพวนต้องส่งบรรณาการให้เป็นประจำ ครั้นพม่า มีอำนาจขึ้น พม่าชิงเอาดินแดนสิบสองปันนาไปเป็นของพม่า ต่อมาเมื่อแมนจูได้ครองเมืองจีน ได้ขยายอำนาจเข้ามาปกคลุมเอาเมืองในดินแดนพวนไปเป็นเมืองขึ้น เพราะเมืองในแดน ทั้งสองนั้นเป็นแต่เมืองน้อย ๆ อยู่ชายแดนห่างไกลเมืองหลวงพระบาง อันเป็นราชธานีกรุงศรี สัตนาคนหุต ในสมัยนั้นอำนาจประเทศไหนถึงตัว พวกท้าวขุนที่ครองเมือง เห็นว่า จะสู้ไม่ไหว มาแต่เดิมก็คงยอมขึ้นอยู่อย่างแต่ก่อน เมืองในแดนสิบสองจุไท และในดินแดนพวน จึงมักเป็นเมืองขึ้น หลายเจ้า เรียกกันว่า เมืองสองฝ่ายฟ้า เว้นแต่เมืองที่อยู่ชิดเมืองหลวงพระบาง เจ้ากรุงศรี

เส้นทางเข้าสู่หมู่บ้าน
เต็มไปด้วยความยาก
ลำบาก

ถึงบ้านสบฮาว
หมู่บ้านในการวิจัย
ซึ่งส่วนใหญ่เป็น
คนไทแดง

สะพานข้ามแม่น้ำฮาว
เส้นทางระหว่าง
บ้านสบฮาว-บ้านโพนไช
ต้องเดินด้วยเท้า

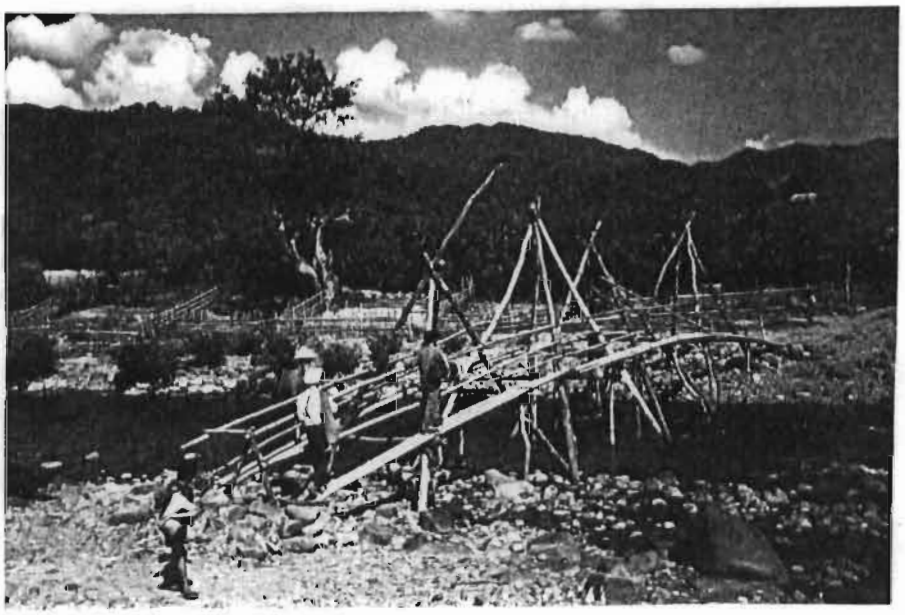

สัตนาคนหุต ตั้งท้าวพระยาออกไปเป็นตำแหน่งดังกล่าวเรียกว่า หัวพันปกครอง เดิมมี 5 เมือง แล้วเพิ่มขึ้นอีกเมืองหนึ่ง จึงเรียกว่า เมืองหัวพันห้าทั้งหก ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ของไทเข้าไปปกครอง หัวพันห้าทั้งหกได้แก่ เมืองหัวเมือง 1 เมืองซำเหนือ 1 เมืองซำใต้ 1 เมืองใสย 1 เมืองเหยียบ 1 เมืองสบแอด 1 และเมืองเซียงค้อ 1 ทั้งหมดอยู่ข้างเหนือของเมืองหลวงพระบาง (ไพธิ์ แซมลำเจียก. 2537 : 105)

บรรดาประชากรหรือกลุ่มเผ่าพันธุ์หรือที่เรียกว่ากลุ่มชาติพันธุ์ก็แล้วแต่ใครจะเรียกแต่ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเรียกว่าชนเผ่าวิทยา ในชนเผ่าวิทยามีหลายเผ่าพันธุ์ส่วนย่อยแยกเล็กลงไปโดยแบ่งแยกตามภาษาพูดของชนเผ่าต่าง ๆ ที่ใช้เรียกตนเอง ซึ่งสามารถแบ่งเป็นกลุ่มต่าง ๆ หลายกลุ่ม เช่น กลุ่มตระกูลภาษาไท-ลาว กลุ่มตระกูลภาษาเวียดเมือง กลุ่มตระกูลม้ง-เย้า กลุ่มตระกูลภาษามอญ-ขะแมร์ กลุ่มตระกูลภาษาธิเบต-พม่า และกลุ่มตระกูลภาษาฮ่อ ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่เพียง 3 แขวง เท่านั้นคือ แขวงพงสาลี แขวงหลวงน้ำทา และแขวงหัวพัน

ซึ่งในแขวงหัวพันนั้น นอกจากจะมีกลุ่มชาติพันธุ์ตระกูลภาษาฮ่ออาศัยอยู่แล้ว ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อีกหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มที่พูดภาษาตระกูลไท-ลาว ได้แก่

- เผ่าลาว
- เผ่าไทดำ
- เผ่าไทแดง
- เผ่าไทขาว
- เผ่าไทชิง
- เผ่าไทมูล

กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาเวียดเมือง ได้แก่ เผ่ามอหรือเมือง และเผ่าเวียด

กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาม้ง-เย้า ที่อาศัยอยู่ ได้แก่ เผ่าม้งเด่อ เผ่าม้งเลง เผ่าม้งดำ และเผ่าเย้า

กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษามอญ-ขะแมร์ ได้แก่ เผ่าขมุ (กำมุ) และเผ่าละเมด จากการสำรวจพลเมืองหรือสำรวจสำมะโนประชากร เมื่อปี ค.ศ. 1985 (พ.ศ. 2528) พบว่าประชากรในแขวงหัวพันมีทั้งสิ้น 209,911 คน และจากสถิติปี ค.ศ. 1992 แขวงหัวพันมีประชากรทั้งสิ้น 252,000 คน โดยมีคนเผ่าตระกูลภาษาไท-ลาว หรือชนเผ่าไท เป็นชนกลุ่มใหญ่ที่สุดและมีมากที่สุด ได้แก่ คนเผ่าไทแดง เผ่าไทดำ และเผ่าไทขาว รวมแล้วคิดเป็นร้อยละ 98 ของประชากรทั้งหมดของแขวงหัวพัน

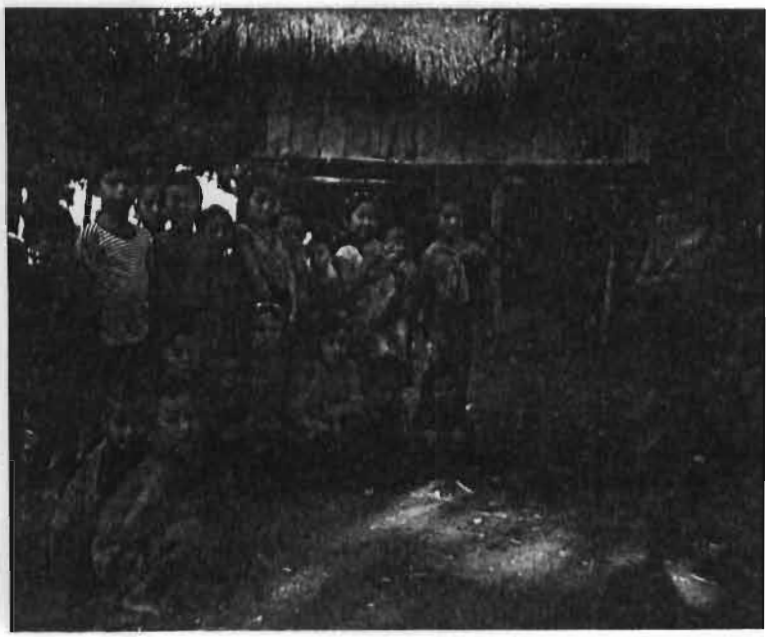

ทุ่งนาบ้านสบฮาว
ในฤดูเก็บเกี่ยว

พักเหนื่อยครึ่งทาง
ระหว่างบ้านสบฮาว-
บ้านโพนไช

ถึงริมฝั่งน้ำม่า
ต้องใช้เรือข้ามไปยัง
บ้านโพนไช สายน้ำ
เชี่ยวกรากยิ่ง

สภาพภูมิศาสตร์

แขวงหัวพันเป็นแขวงหนึ่ง ที่มีเนื้อที่อยู่ในระดับปานกลางเมื่อเทียบกับบรรดาแขวงต่าง ๆ ในประเทศลาว คือมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 16,500 ตารางกิโลเมตร แขวงหัวพันมีสภาพภูมิประเทศเป็นเขตที่มีภูเขามากที่สุด มีลำน้ำห้วยที่ลึกและมีริมฝั่งสูงและชันมากในฤดูแล้ง ในฤดูฝนน้ำจะขึ้นสูงเทียบกับริมฝั่ง กระแสน้ำไหลแรง ในพื้นที่ร้อยละ 70 เป็นเขตป่าทึบและมีพื้นที่ทำไร่ ปลูกข้าวและพืชชนิดต่าง ๆ ประมาณร้อยละ 26 ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนพื้นที่ราบลุ่มที่เป็นทุ่งนาและที่ราบเพียงประมาณร้อยละ 15 ของเนื้อที่ทั้งหมด นอกจากนั้นพื้นที่ก็จะเป็นภูเขาหินหรือภูผา ป่าหญ้าคาและเป็นห้วยน้ำลำธาร โดยเฉพาะในเขตที่ติดกับแขวงอื่น ๆ เช่น เขตที่ติดกับแขวงเชียงขวาง เขตที่ติดกับแขวงหลวงพระบาง และเขตที่ติดกับแขวงเชนลา และแขวงทั่นหัว ของประเทศเวียดนาม

ตลอดแนวชายแดนและรวมทั่วเขตแดนระหว่างเมืองต่อเมืองภายในแขวงหัวพันล้วนแต่เป็นแนวโขดเขาสูง ติดต่อเทือกเขายาวเหยียดมีทั้งสูงและต่ำ ที่สูงที่สุดได้แก่ภูหวด สูงถึง 2,452 เมตร นอกจากนั้นก็มีภูปานสูงประมาณ 2,079 เมตร นอกจากนั้นก็มีภูเลย ภูปั่น นอกจากนั้นก็เป็นภูเขาที่มีความสูงกว่า 200 เมตร คือ ประมาณ 1,500-1,900 เมตร ได้แก่ ภูผาที ภูผาลวม ภูเขาเหล่านี้มีเทือกเขายาวตั้งหลายร้อยกิโลเมตร คือเริ่มตั้งแต่ผาแดงผ่านนาไก (เมืองเวียงไชย) เรื่อยไปถึงเขตหางล้องจนไปถึงแถบนาทอง เมืองหัวเมือง และยาวไปถึงล้องม่า ติดต่อกับภูดอกไม้ และติดต่อยาวไปอีกเกือบ 100 กิโลเมตร เข้าสู่ชายแดนประเทศเวียดนาม

เขตภูเขาและเทือกเขาเหล่านี้ในบางแห่งมีพื้นเป็นที่ราบกว้างใหญ่ มีทุ่งหญ้าคาและหญ้าพันธุ์ต่าง ๆ ที่เกิดตามธรรมชาติ เหมาะแก่การเลี้ยงสัตว์อยู่หลายแห่ง เช่น ทุ่งหญ้าที่เมืองเปิ่นกว้างประมาณ 1,500 เอเคอร์หรือที่บวมผาด บวมบาง ทุ่งปอ ทุ่งเพียงหลวง ล้องแก้ว ล้องเคียง ทุ่งนาหนัง ทุ่งญังญ้าว และป่าหญ้าที่กว้างใหญ่นี้เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชต่าง ๆ และก็เหมาะแก่การเลี้ยงสัตว์ เช่น โค กระบือ ม้า และแพะริมสองฝั่งแม่น้ำใหญ่ บางตอนมีที่ราบลุ่ม เช่น แม่น้ำม่า เมืองเชียงค้อ น้ำสิม น้ำพูล น้ำโสย เขตเมืองเวียงไชย น้ำชำ และเขตร่องน้ำแอด

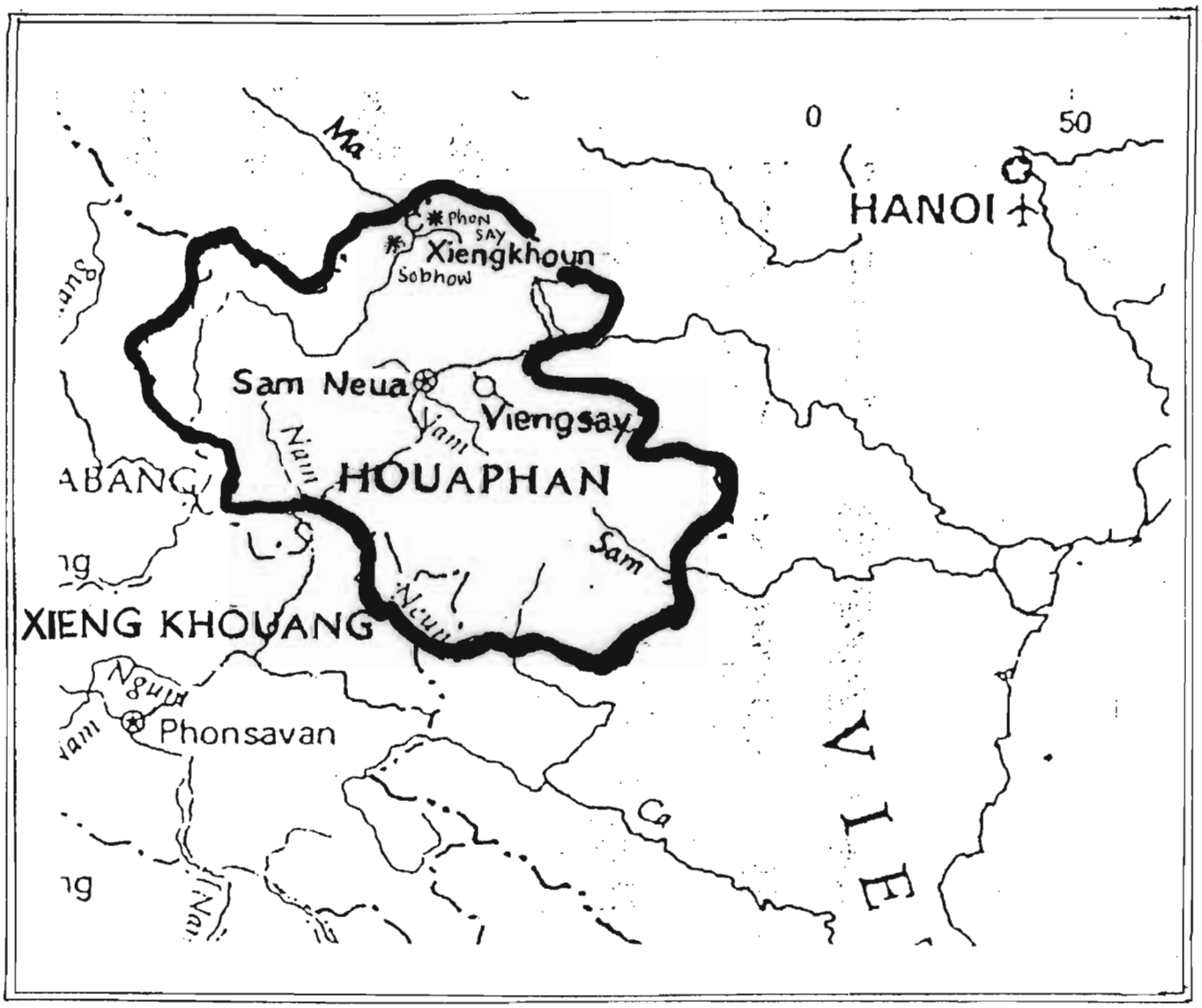

แผนที่แขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ลักษณะบ้านของ
คนไทแดง บ้านสบฮาว
พร้อมบริเวณบ้าน

ชานบ้านด้านหน้าของ
คนไทแดง บ้านโพนไช
(แสดงการตากฝ้าย)

บริเวณห้องนอน ยกพื้น
ขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง

บรรดาป่าหญ้าและที่ราบลุ่มหุบเขาเหล่านี้คือบริเวณที่ตั้งชุมชนบ้านเมืองหนาแน่น กลุ่มชาติพันธุ์ตระกูลไททั้งหลายและเผ่าลาวลุ่มที่มีอาชีพทำกสิกรรม และก็เป็นเขตสำคัญในการผลิตเสบียงอาหารเลี้ยงประชาชน

ด้านภูมิอากาศ

ภูมิอากาศที่แขวงหัวพันสามารถแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองเขต เช่น เขตทุ่งหญ้าที่ราบลุ่มและเขตภูเขาซึ่งทั้งสองเขตนี้มีความแตกต่างกันทางฤดูกาล เนื่องจากว่าแขวงหัวพันเป็นแขวงที่มีป่าไม้ทึบหนา และก็เป็นเขตที่มีเทือกเขาสูงล้อมไว้ทุกทิศ โดยทางภูมิศาสตร์แขวงหัวพันตั้งอยู่บนเส้นขนานและเป็นบริเวณที่ลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่านโดยตรง จึงทำให้บริเวณแขวงหัวพันมีภูมิอากาศหนาวเย็นตลอดปี

เมื่อภูมิอากาศเป็นแนวของมรสุมมากระทบกันทั้งสองทิศ โดยแบ่งภูมิอากาศที่หมุนไปตามแนวของกระแสที่ปั่นป่วน ภูมิอากาศไม่ปกติจึงก่อให้มีพื้นที่ในแขวงหัวพันมีภูมิอากาศที่แตกต่างกันเป็นสองเขตคือ เขตพื้นที่ลาดต่ำเลียบไปตามแหล่งน้ำม่า เขตเมืองเชียงค้อ มีอากาศร้อน แม่น้ำซำเขตเมืองแว่นซำใต้ น้ำเนิน บริเวณสบเวาถึงสบสงและเลียบตามลุ่มน้ำคารเขตเมืองเรียม ถึงสมคาว น้ำแอด น้ำสิม น้ำพูล น้ำโสย น้ำฮาว ตอนใต้เป็นภูมิอากาศอบอุ่นหาร้อนอบอ้าว บรรดาเขตดังกล่าวจึงเหมาะสมที่จะปลูกพืชชนิดต่าง ๆ ที่ทนต่ออากาศร้อน เช่น มะม่วง ขนุน มะพร้าว กล้วย อ้อย และหมากเหน่ง ฯลฯ

เขตพื้นที่สูงตามลำห้วยหาเทือกเขาผาหินสูงที่เป็นเขตที่มีอากาศหนาวจัด ในช่วงฤดูแล้งบางจุดที่สูงมีอากาศหนาวมากจนถึงหนาวจัด เช่น เมืองซำเหนือ หัวคัง หนองค้าง สเหลย เมืองเป็นนาทอง โรงนม และขุนน้ำอ่าง ระดับความหนาวปานกลาง ถึง 1 องศาเซลเซียส ถึง 0 องศาเซลเซียส บางครั้งอุณหภูมิอากาศจะลดลงต่ำกว่า 0 องศาถึง ลบ 4-6 องศา เซลเซียส ในช่วงฤดูหนาวจะมีหมอกหนาจนมืดและมองไม่เห็นแสงอาทิตย์เลย และมักจะมีหมอกลงตั้งแต่เช้าไปจนเที่ยงและตอนบ่ายไปจนถึงมืดและตลอดคืน ในฤดูหนาวน้ำในแม่น้ำจะเย็นจัดและพืชบางชนิดจะตายใบไม้

ทุ่งนาบ้านโพนไช
ในฤดูเก็บเกี่ยว

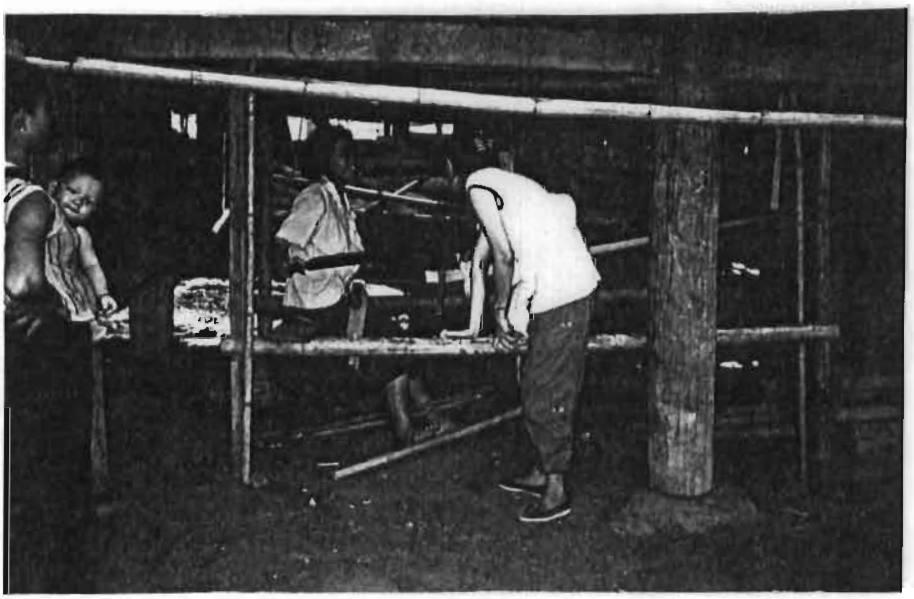

หญิงไทแดงกำลัง
ตำหูกบริเวณ
ใต้ถุนบ้าน

กะเดิบเกิบ ภาชนะ
เก็บของมีค่าของ
คนไทแดง

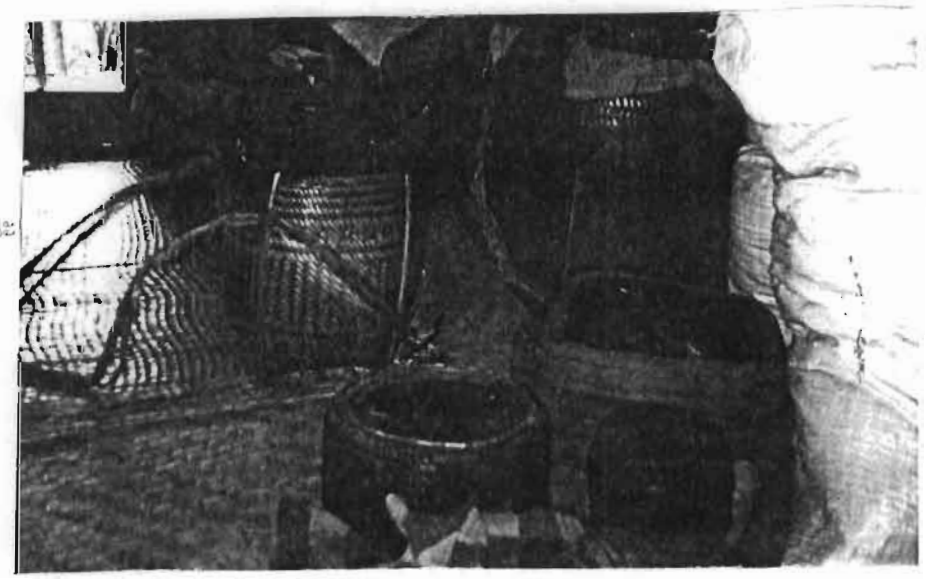

ร่วงไรย ดังนั้นในเขตนี้จึงปลูกพืชที่ทนต่ออากาศหนาว เช่น มะเกลียงใหญ่ มะจอง มะคาย ผิ่น ผักกาดหัว ซูซู และซูฮาว โดยเหตุผลทางภูมิศาสตร์และอากาศดังกล่าวสามารถแบ่งสภาพอากาศที่แขวงหัวพันได้ 2 ฤดูกาลคือ

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่ปลายเดือนเมษายนถึงเดือนตุลาคม ในช่วงนี้ฝนจะตกมากโดยเฉพาะเดือนกรกฎาคม จนถึงต้นเดือนกันยายน ฝนจะตกริน ๆ ตลอด ปริมาณน้ำฝนในแต่ละปีไม่น้อยกว่า 1,000 มิลลิลิตร สูงสุดวัดได้ประมาณ 1,600 มิลลิลิตร เขตที่มีฝนตกหนักมากคือเขตเทือกเขาสูงบริเวณห้วยในหุบเขาใหญ่ บางแห่งมีฝนปรอยเปียกชุ่มตลอดปี

ฤดูแล้ง เริ่มตั้งแต่ต้นเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมีนาคม ตามปกติแล้วอากาศจะแห้งแล้งจริง ๆ นั้นมีเพียง 3 เดือน คือ ปลายเดือนพฤศจิกายน ธันวาคม และมกราคม เท่านั้น ในช่วงนี้อากาศหนาว หนาวจัดหมอกปกคลุมตลอดวันและมีตลอดทั้งเดือนโดยไม่เห็นแสงดวงอาทิตย์เลย ดังสุภาษิตโบราณของคนเฒ่าคนแก่โบราณไทแดง กล่าวไว้ว่า

อย่าเจื่อเจอ บ่อค้า (อย่าเชื่อใจ พ่อค้า)

อย่าเจื่อผ้า ซำเหนือ (อย่าเชื่อท้องฟ้าเมืองซำเหนือ)

เจอเฮฝนฮิบเฟอยแดดนั่งเฮฮุ่นก้นแผดลงมาลอฝน

(ยามฝนไม่ตกให้รีบผิงแดด นั่งไม่นานเท่าใดก้นยังไม่อุ่นฝนก็ตกลงมาอีกแล้ว)

ด้านทรัพยากรธรรมชาติ

แขวงหัวพันเป็นอาณาเขตที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ล้ำค่าหลายชนิด และได้กลายมาเป็นสิ่งสำคัญทางเศรษฐกิจ แต่อย่างไรก็ตามจำนวนประชากรในแขวงนี้ก็ไม่มากนัก อันยังไม่เหมาะสม พื้นที่กว้างขวางและมีดินดำน้ำชุ่ม

แขวงหัวพันมีเนื้อที่ป่าไม้ทั้งหมดประมาณ 481,000 เอเคอร์ ถือเป็นพื้นที่ 3 ใน 4 ของพื้นที่ทั้งหมด ในป่ามีพันธุ์ไม้หลายชนิดที่สำคัญและมีค่าสูง เช่น ไม้โลงเลง เป็นไม้ที่หายากและมีแหล่งเดียวในเอเชีย ซึ่งเป็นไม้ที่แพงที่สุดในบรรดาพันธุ์ไม้ในโลก เหมาะใช้สำหรับ

ทำเฟอร์นิเจอร์ และตกแต่งในห้องเรือโดยสาร นอกจากนี้ก็ยังมีไม้ประดู่ ไม้เลนเล้อ ไม้ลื้อ หวายขม และหวายทูลมีทั่วไปในแขวง ของป่าที่สำคัญ ๆ อันเป็นวัตถุดิบมักจะส่งออกไปขายต่างประเทศหลายอย่าง เช่น ครั่ง ยาน หมากแหน่ง หมากขาไก่ มันอ้อนลิ่ง ฝ้าย กาแฟ ไหม หนัง เขา และกระดูกสัตว์ป่า

ทรัพยากรแร่ธาตุที่สำคัญ ได้แก่ กำมะถันที่ซำเหนือ ทองคำที่ล้องม่า น้ำเนิ่นตอนเหนือ และน้ำคาน เหล็กกล้าที่บ้านจะปวง แหล่งถ่านหินที่เมืองฮามใต้ แหล่งตะกั่วที่เมืองกูด นอกจากนั้นก็ยังมีธรรมชาติที่งดงาม เป็นสถานที่ท่องเที่ยว เช่น น้ำตกธรรมชาติ บ่อน้ำร้อนที่เมืองเฮียม เมืองยืด ห้วยขาว ห้วยตะเงือ น้ำมาตร โขดเขาหน้าผาหิน และถ้ำธรรมชาติ ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในอนาคต โดยเฉพาะถ้ำนั้นถือว่ามากที่สุดในเอเซียตะวันออกเฉียงใต้

ปัจจุบันแขวงหัวพัน ได้แบ่งการปกครองออกเป็น 6 เมือง สำคัญ ๆ ได้แก่

1. เมืองซำเหนือ
2. เมืองเซียงค้อ
3. เมืองเวียงทอง
4. เมืองเวียงไชย
5. เมืองหัวเมือง
6. เมืองซำใต้

โดยเฉพาะเมืองซำเหนือนั้นถือได้ว่าเป็นเมืองสำคัญเป็นที่ตั้งของที่ทำการแขวงหัวพัน และเป็นเมืองสำคัญทางด้านการเมือง การทหาร และเศรษฐกิจ อันสำคัญยิ่งของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในภาคเหนือ

<u>ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว</u>

กลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงถือเป็นคนกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งในบรรดาคน 3 กลุ่มใหญ่ ที่อาศัยใน

หนังสือเรื่อง
ท้าวอู่เทนกับ
นางคำก่า
บันทึกด้วยตัวอักษร
ไทแดง

ลักษณะต้นฉบับ
ของหนังสือโบราณ
(พับสา) อายุ
มากกว่า 100 ปี

ตัวหนังสือไทแดง
ถูกบันทึกลงใน
สมุดปัจจุบัน

แขวงหัวพัน อันได้แก่ ไทแดง ไทดำ และไทขาว โดยอาศัยอยู่ในบรรดาเมืองต่าง ๆ ในแขวงหัวพันคือ เมืองซำเหนือ เชียงค้อ เวียงทอง เวียงไชย หัวเมืองและเมืองซำใต้ ประสมประสานกับกลุ่มอื่น ๆ แต่จะหนาแน่นในเมืองซำเหนือ เชียงค้อ เวียงไชย และซำใต้ โดยมีความเชื่อว่ากลุ่มคนเหล่านี้ อพยพมาจากลุ่มแม่น้ำแดงหลายยุคหลายสมัยแล้ว ในเอกสารของหมอวิลเลี่ยม คริฟต้น ดอดด์ มิสชันนารี อเมริกัน ที่ได้บันทึกหลักฐานเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชื่อว่า The Tai Race-The Elder Brolter of the chinese ได้กล่าวถึงกลุ่มไทแดงว่ามีภูมิลำเนาอยู่ในแถวตังเกี๋ย ซึ่งมีคนไทอาศัยอยู่หลายกลุ่ม เช่น ไทดำ ไทขาว ไทแดง โดยมีตัวหนังสือใช้ (วิลเลี่ยม ดลิฟตัน ดอดด์. 2583 : 138) นอกจากนั้นในหนังสือไทยน้อย ไทยใหญ่ ไทยสยาม ของศรีศักร วัลลิโภดม และสุจิตต์ วงษ์เทศ โดยเฉพาะในตอนบทความเรื่อง "คนไทยในอุษาคเนย์" ของสุจิตต์ วงษ์เทศ ก็ได้กล่าวถึงกลุ่มไทแดงว่าในนิราศเมืองหลวงพระบางก็กล่าวถึงตระกูลข่า พวกหนึ่งที่พวกญวนเรียกม้อย (หมายถึงผี) แต่คนอื่น ๆ เรียกผู้ไทแดง ดังความว่า (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2534 : 154)

ม้อยนี้ ทางฝ่ายอานำเขาร่ำเรียก ลาวสำเหนียวนึกจำนัน จึงหันเหียน
เห็นใช้ผ้าย้อมฟาดทั้งคาดเคียน จึงเรียกเพี้ยนแผกไปผู้ไทแดง

ซึ่งสุจิตต์ วงษ์เทศ ก็ไม่แน่ใจว่าผู้ไทแดงมีจริงหรือไม่ เพราะเมื่อได้สอบถามนักวิชาการไทดำ-ไทขาว แล้ว ในเวียดนามมีแต่ไทดำ ไทขาว ไม่เคยมีไทแดง แต่มีพวกม้อยแต่งชุดแดงแล้วถูกคนอื่นเข้าใจว่าเป็นพวกไท (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2534 : 154) แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษางานของเรืองเดช ปันเขื่อนขัตย์ เรื่องภาษาถิ่นตระกูลไทย เรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์ ก็ได้แยกกลุ่มของภาษาไทยแดงไว้อย่างชัดเจนว่ามีปรากฏกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษานี้ และอาศัยอยู่ในบริเวณแขวงซำเหนือ และเวียดนาม ดังความว่า (เรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์. 2531 : 48) ว่าภาษาไทแดง (Red TAi) ผู้พูดภาษาไทแดงอยู่ในประเทศเวียดนามภาคเหนือในแถบเมืองแดง (Muang Deng) ในจังหวัดทันหัว (Thanh Hoa) รวมไปถึงภาษาไทที่พูดในเมือง Lang Charh,

ลักษณะตัวอักษรลายไทแดง และไทโจ

13 — ALPHABET COMPARÉ LAOTIEN, TAY DÈNG ET TAY JÒ

Prononciation	Laotien	Tay dèng	Tay jò	Prononciation	Laotien	Tay dèng	Tay jò
ko				bo			
kơ				po			
kho				pó			
khó				pho (p'o)			
ngo				phó (p'ó)			
cho				fo			
chó				fó			
xo				mo			
xó				mó			
nlio				jo			
nhó				lo			
do				ló			
to				vo			
tó				vó			
tho				ho			
thó				hó			
no				ro			
nó				nưng			
				kono (kìn)			
				kovo			
				mương			
				fanha			

ที่มา : R. Robert, 1941.

อ้างอิงจาก "กลุ่มชาติพันธุ์ไทขาว" โดย รศ.ดร.สุภางค์ จันทวานิช

Voyelles et diphtongues *Groupes brefs*

Prononciation	Laotien	Tay dèng	Tay jò	Prononciation	Laotien	Tay dèng	Tay jò
a				âc			
e							
ê							
i				ât			
ī							
o							
ô				âp			
ô							
u							
ū				ân			
ư							
ŭ							
ơ							
uy				âm			
au							
ai							
ao				âng			
eo							
eu							
ia, iêu				nhi			
ôi							
ua							
ưa				lom (om)			

อ้างอิงจาก "กลุ่มชาติพันธุ์ไทขาว" โดย รศ.ดร.สุภางค์ จันทวานิช

Quan Hao, Ngoc Lac และ Nhan Song ด้วย ภาษาไทแดงมีลักษณะคล้ายกับภาษาไทดำ และภาษาไทที่พูดในซำเหนือ ประเทศลาวด้วย ผู้พูดภาษาไทแดงในลาวมีอยู่ประมาณ 15,000 คน ในเวียดนามมีมากกว่าในลาว 2 เท่า โดยประมาณ ส่วนในประเทศไทยมีจำนวนน้อยมาก อยู่บริเวณสามเหลี่ยมทองคำ จังหวัดเชียงราย แต่คนไทยเหนือเรียกพวกนี้ว่า "เงี้ยว" หรือ ไทยใหญ่ ซึ่งจากหลักฐานดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของสุมิตร ปิติพัฒน์ ที่กล่าวไว้ว่า (สุมิตร ปิติพัฒน์. 2536) กลุ่มนี้เรียกว่าคนไทแดงมีความสามารถในด้านหัตถกรรมของผ้าอย่างยิ่ง โดยเฉพาะผ้าของชนเผ่าไทแดงมีความงดงามมาก ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้เรียกตนเองว่า ไทแดงมานานแล้ว ก่อนที่พวกนักล่าอาณานิคมจะเข้าปกครองในดินแดนบริเวณนี้ ซึ่งได้สอดคล้องกับการเข้าไปศึกษาของคณะนักวิจัยชุดนี้ว่าไทแดงนั้นมีอยู่จริงในแขวงซำเหนือ โดยเฉพาะในเขตที่ทำการศึกษาบริเวณตาแสง สบฮาว เมืองเชียงค้อ พบว่าใน 19 หมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านไทแดงถึง 15 หมู่บ้าน คือ

1. บ้านนาคำ ไทแดง ทั้งหมด
2. บ้านนาเฮือง ไทแดง ทั้งหมด
3. บ้านกะเหนือ ไทแดง ทั้งหมด
4. บ้านนาเพียง ไทแดง ทั้งหมด
5. บ้านสบฮาว ไทแดง ทั้งหมด
6. บ้านโพนไซ ไทแดง ทั้งหมด
7. บ้านนาซาง ไทแดง ทั้งหมด
8. บ้านนายม ลาวเทิง (ลาวเมอ) ขมุ
9. บ้านน้ำแฮง ลาวสูง
10. บ้านห้วยตุง เย้า
11. นาเป๋อ ไทแดง ทั้งหมด

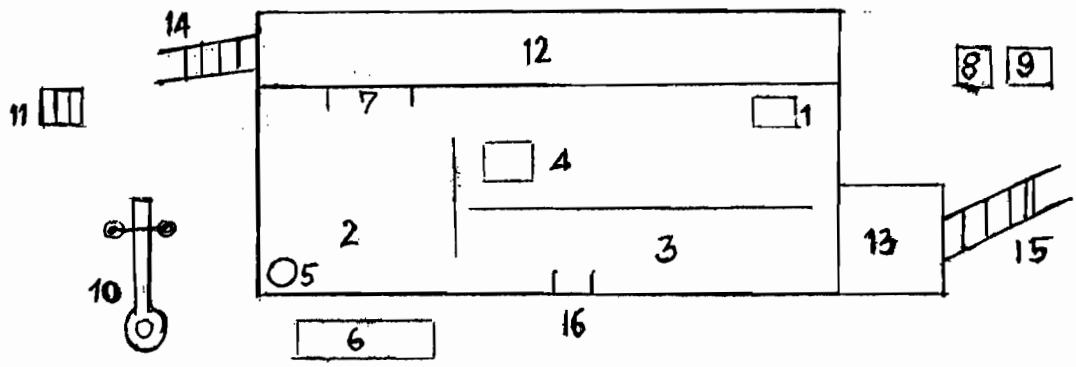

1. คีไฟ หุงหาอาหาร
2. ห้องเปิง
3. ห้องส้วม (ห้องนอน)
4. คีไฟ รับแขก (ที่โล่มกัน)
5. หิ้งผีบรรพบุรุษ
6. ชะลอง (ที่เก็บข้าวที่ยังตากไม่แห้งใช้ตานตัด)
7. ประตู
8. เล้าข้าว
9. เยียะข้าว
10. ครกกระเดื่อง (ครกมอง)
11. ครกตำข้าว (ครกชาง)
12. นอกชาน
13. นอกชานด้านหลัง
14. บันไดหน้า
15. บันไดหลัง
16. ฮู้จก (รูจก)

แผนผังบริเวณบ้านชาวไทแดง บ้านโพนไชย เมืองเชียงค้อ แขวงหัวพัน

บ้านคนไทแดง
ที่สบฮาวหลังนี้
ถือว่าเป็นบ้าน
ขนาดใหญ่
ฐานะดี

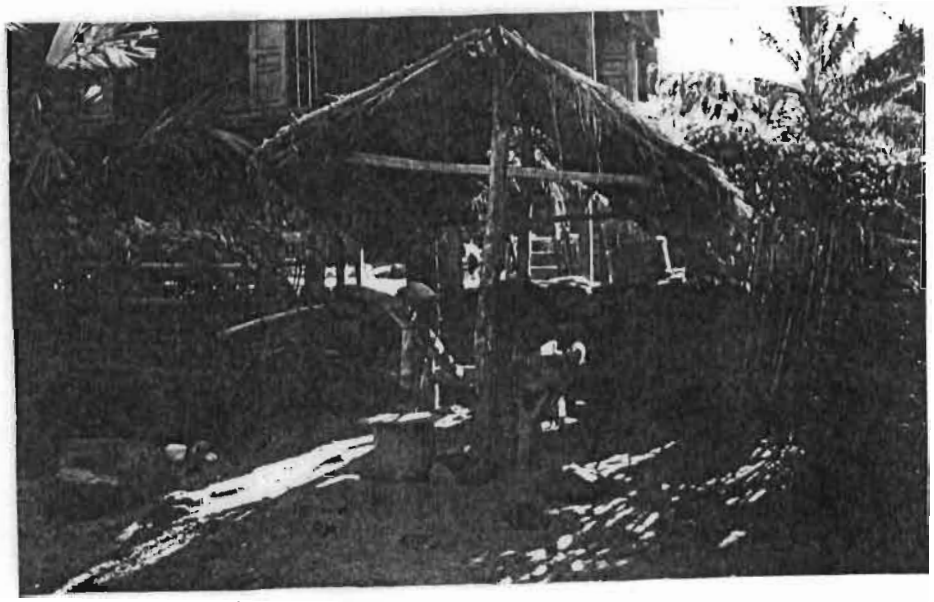

บริเวณบ้านจะต้อง
มีครกมอง และ
ครกฮาง

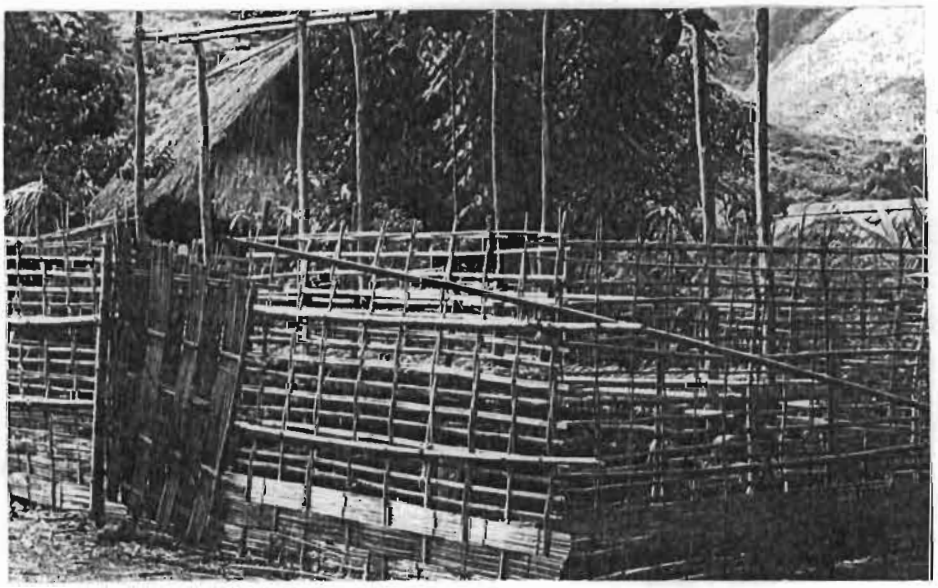

ที่ตากข้าวที่เกี่ยว
โดยการใช้ตาน
(แกะ) แบบภาคใต้
ของไทย การใช้
เครื่องมือแบบนี้
นิยมในนาขั้นบันได
และข้าวไร่

12. บ้านมน ไทแดง ทั้งหมด

13. บ้านกาง ไทแดงครึ่งหนึ่ง ลาวครึ่งหนึ่ง

14. บ้านนาหลบ ไทแดง ทั้งหมด

15. บ้านตาด เย้า

16. บ้านนานก ไทแดง ทั้งหมด

17. บ้านโพนทราย ไทแดง ทั้งหมด

18. บ้านม่วน ไทแดง ทั้งหมด

19. บ้านนาใหญ่ ไทแดง ทั้งหมด

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงนั้นมีอยู่จริงในแขวงหัวพัน แขวงเชียงขวาง โดยสันนิษฐานว่าอพยพมาจากตอนใต้ของประเทศจีนและบริเวณตั้งเกี๋ย โดยกระจายอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำแดงและแม่น้ำดำ หลังจากนั้นจึงได้อพยพลงมาโดยอพยพลงมาทีละน้อย จนปักหลักตั้งถิ่นฐานสืบทอดเผ่าพันธุ์ในดินแดนตอนเหนือของประเทศลาวมาจนถึงปัจจุบันไม่น้อยกว่า 200 ปี มาแล้ว

<u>วิถีชีวิตของชาวไทแดง</u>

จากการเข้าทำการศึกษาภาคสนามของหมู่บ้านไทแดง ที่บ้านโพนไซ และบ้านสบฮ่าว เมืองเชียงค้อ แขวงหัวพัน พบว่าวิถีชีวิตของชาวไทแดง หมู่บ้านมีสถานะดังต่อไปนี้คือ

<u>การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน</u>

ชาวไทแดงกลุ่มนี้ตามประวัติศาสตร์และตำนานที่เล่าต่อกันสรุปได้ว่า ได้อพยพมาจากเมืองวิน (มินท์) ในประเทศเวียดนาม จนถึงปัจจุบันนี้เป็นระยะเวลาถึง 200 ปีแล้ว โดยมีสาเหตุตามตำนานกล่าวว่าเนื่องจากการไม่สามารถที่จะสู้กับภาษีของพระยาในดินแดนแกวได้ เนื่องจากเป็นชนเผ่าที่ขยันขันแข็ง ปลูกข้าวก็ได้ผลดี ต่ำชิ่นต่ำแพรก็งดงาม ทำให้เผ่าอื่น ๆ ที่อยู่บริเวณใกล้เคียงอิจฉาริษยา จึงออกอุบายว่าพวกไทแดงลักตัวเม่นของพระยาแกวไปกิน พระยาแกวโกรธมากจึงไล่ไทแดงออกจากบริเวณเมืองวิน และให้เสียภาษีแพงขึ้นกว่าเก่า ไทแดงทนไม่ได้

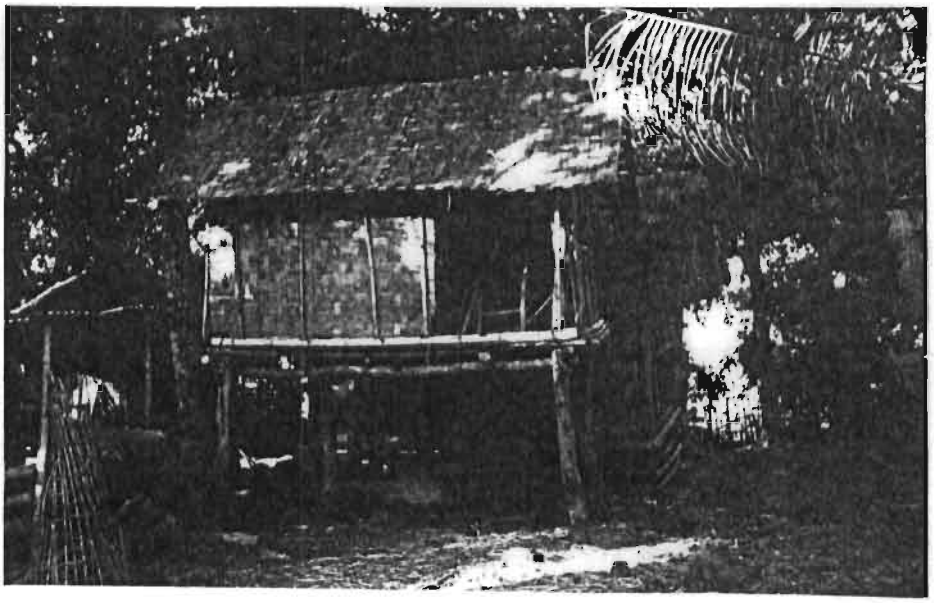

เยียะข้าวที่เก็บข้าว
ไว้ใช้ตลอดทั้งปี

เล้าข้าวที่เก็บข้าว
อีกแบบหนึ่งของ
ไทแดง

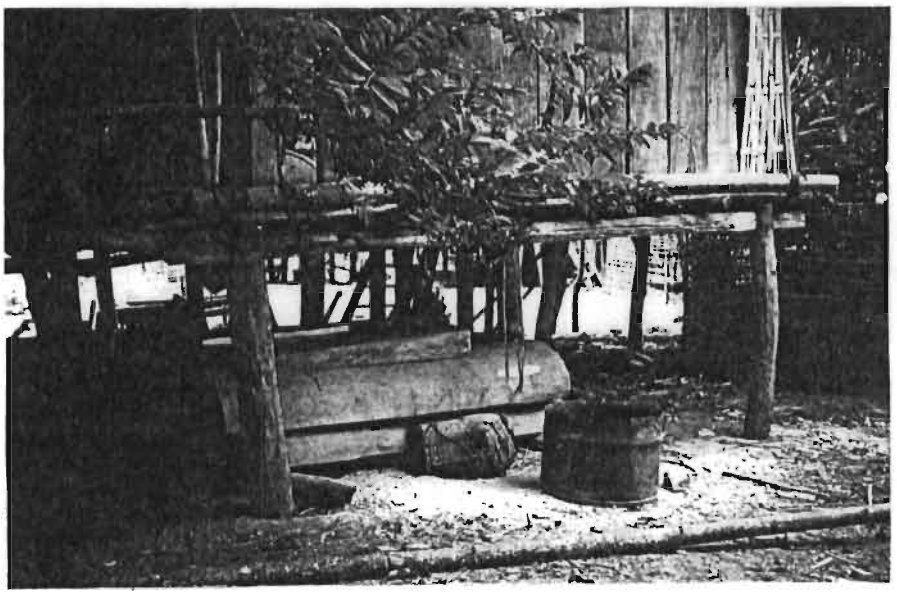

บ้านไทแดงที่มี
ฐานะปกติ (ใต้ถุน
บ้านมักจะมีโลงศพ
เตรียมไว้สำหรับ
ตนเอง)

จึงอพยพลงมาโดยมาเป็นกลุ่มพวกละเล็กละน้อย แล้วเข้ามาตั้งบ้านเรือนในดินแดนหัวพันในปัจจุบัน นอกจากนั้นในช่วงปี ค.ศ. 1920 ก็ได้มีการอพยพมาจากแขวงเชียงขวาง เมื่อเกิดสงครามของนักล่าอาณานิคมฝรั่งเศสเข้ามาและทนการขูดรีดของพวกฝรั่งเศสไม่ได้โดยเข้ามาอยู่ในเมืองต่าง ๆ ของแขวงหัวพันร่วมกับคนเผ่าอื่น ๆ เช่น ไทดำ และไทขาว

สำหรับการตั้งบ้านเรือนของชาวไทแดง จากการศึกษาพบว่ามีลักษณะการตั้งบ้านเรือนโดยอิงความสำคัญของสิ่งต่อไปนี้คือ

1. ชาวไทแดงตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ภูเขา บริเวณสันเขาลงมาจนถึงตีนภูเขา และด้านหนึ่งมักจะติดลำน้ำ (บ้านสบฮาวติดกับน้ำฮาว) (บ้านโพนไชติดกับน้ำม่า) สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะว่าเนื่องจากต้องการรักษาสุขอนามัยโดยอาศัยธรรมชาติ ในฤดูฝน เมื่อฝนตกลงมาจะได้ชะล้างความสกปรกออกจากหมู่บ้าน

หมู่บ้านโพนไชเป็นบ้านไทแดงรุ่นเก่า ประมาณ 50-70 ครอบครัว

ครกมอง ใช้สำหรับ
ตำข้าวเพื่อบริโภค

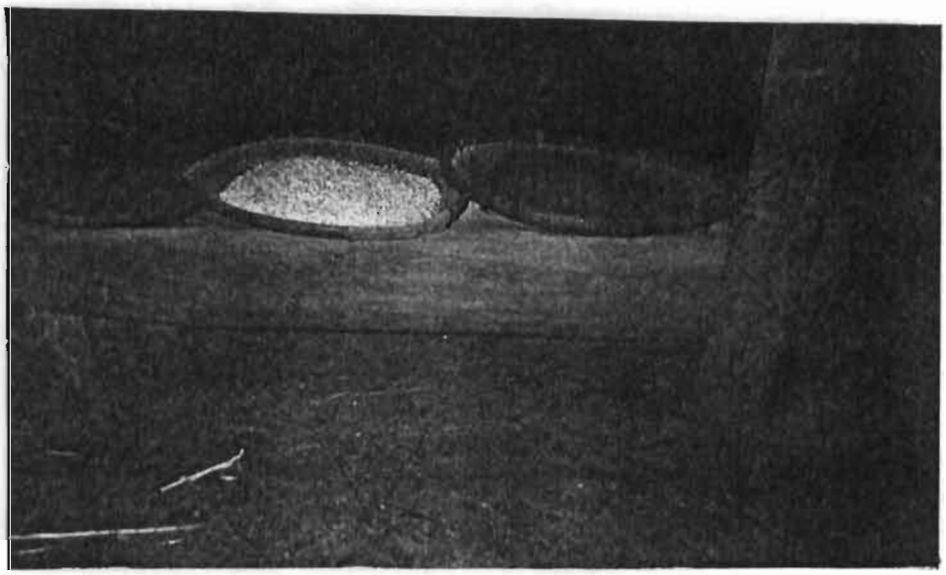

ครกฮาง หนึ่งในครก
ตำข้าว เพื่อเอาข้าว
ออกจากรวง

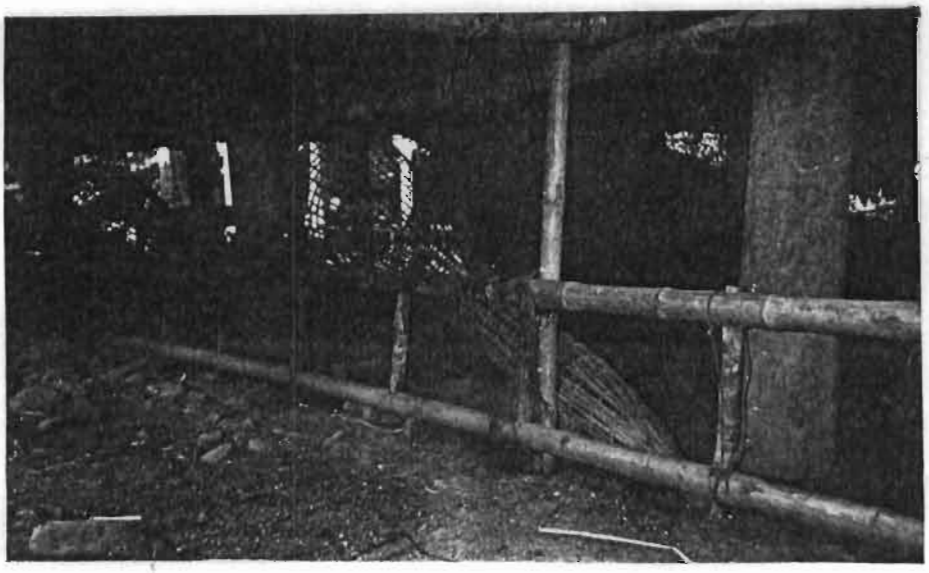

บริเวณใต้ถุนบ้าน
เก็บเครื่องใช้
ทำไร่ และประมง

2. ชาวไทแดงมักจะตั้งบ้านเรือนตามตระกูลผีพ่อ เนื่องจากการปกครองแบบเครือญาติอันแสดงถึงสัมพันธ์ไมตรีที่ดีหรือเพื่อหลีกเลี่ยงการทะเลาะวิวาทระหว่างเด็กกับเด็ก เด็กกับผู้ปกครองพ่อแม่ และเพื่อช่วยเหลือดูแลในเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย พร้อมกันนั้นยังสะดวกต่อการได้พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันได้สะดวก ดังนั้นชาวไทแดงจึงมักจะสร้างบ้านอยู่ใกล้ ๆ กัน โดยมีพ่อแม่ ปู่ ย่า ลูกหลานอยู่ในบริเวณเดียวกัน

3. นอกจากนั้นภายในหมู่บ้านของไทแดงจะต้องมีต้นไม้อยู่ตรงกลางหมู่บ้านด้วย เนื่องจากว่าชาวไทแดงนั้นมีนิสัยผูกพันกับธรรมชาติตั้งแต่เกิดจนตาย ดังนั้นต้นไม้จึงมีความสำคัญยิ่งให้ร่มใบบังแดดฝน สำหรับผู้คนในหมู่บ้านให้ฝูงสัตว์ได้หลบร้อน หลบฝนและช่วยรักษาหน้าดินในหมู่บ้านไม่ให้ถูกชะล้างเร็วจนเกินไป

<u>อาชีพของชาวไทแดง</u>

โดยส่วนใหญ่จะทำนาและทำไร่ข้าว นอกจากนั้นก็ปลูกฟักทอง ฟักแฟง ข้าวโพด ยาสูบ พื้นที่นาส่วนใหญ่จะเป็นนาขั้นบันได นาในที่ราบหุบเขาและข้าวไร่ ซึ่งวิธีการทำนาทั้ง 3 แบบก็ต่างกันแต่ชาวไทแดงจะปลูกข้าวปีละ 1 ครั้ง พร้อมกับทำสวนครัวใกล้กับบริเวณริมแม่น้ำเพื่อเก็บไว้กินในวิถีชีวิตประจำวัน หลังจากหมดหน้านาข้าวไทแดงก็จะปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ปลูกฝ้ายและผู้หญิงทุกคนรู้จักการตำหูกทอไหมทุกหลังคาเรือน

สำหรับการเลี้ยงสัตว์นั้นชาวไทแดงมีสัตว์เลี้ยงหลายชนิด เช่น การเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ เลี้ยงควาย วัว และแพะ โดยปล่อยให้หากินภายในหมู่บ้านและริมไร่นาชายป่า นอกจากนั้นผู้ชายไทแดงยังมีฝีมือในด้านหัตถกรรมหลายอย่าง เช่น การสาน กระเดิบกับ กะบุงต่าง ๆ ก่องข้าว ฯลฯ ซึ่งการทำอาชีพต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่จะทำเพื่อพออยู่พอกินและแลกเปลี่ยนสินค้าที่สำคัญในชีวิตบางอย่าง เนื่องจากคนกลุ่มนี้มีความสมถะอย่างยิ่ง ระบบการจัดการทางตลาดที่เข้าไปยังมีอิทธิพลไม่มากต่อการดำรงชีวิตของพวกเขา ดังนั้นชาวไทแดงจึงผูกพันอยู่กับพื้นที่บ้านเรือนป่าเขาในบริเวณที่พวกเขาดำรงชีวิตอยู่อย่างสุขยิ่ง

ตีไฟรับแขก
อยู่ตอนหน้าบ้าน
ของบ้าน (ปัจจุบัน
ไม่ได้ใช้ไฟแล้ว)

เครื่องแสดง
ฐานะของ
ผู้ชายชาวไทยเดิง
จะต้องศึกษา เพื่อ
ป้องกันปัญหาที่อาจ
เกิดขึ้นในการแต่งงาน

เปลเด็ก หรือผู้ป่วย
เครื่องแสดงฐานะ
ชาวไทยเดิง ที่แสดง
ออกถึงความอบอุ่น
และภูมิปัญญาท้องถิ่น
อย่างน่าสนใจ

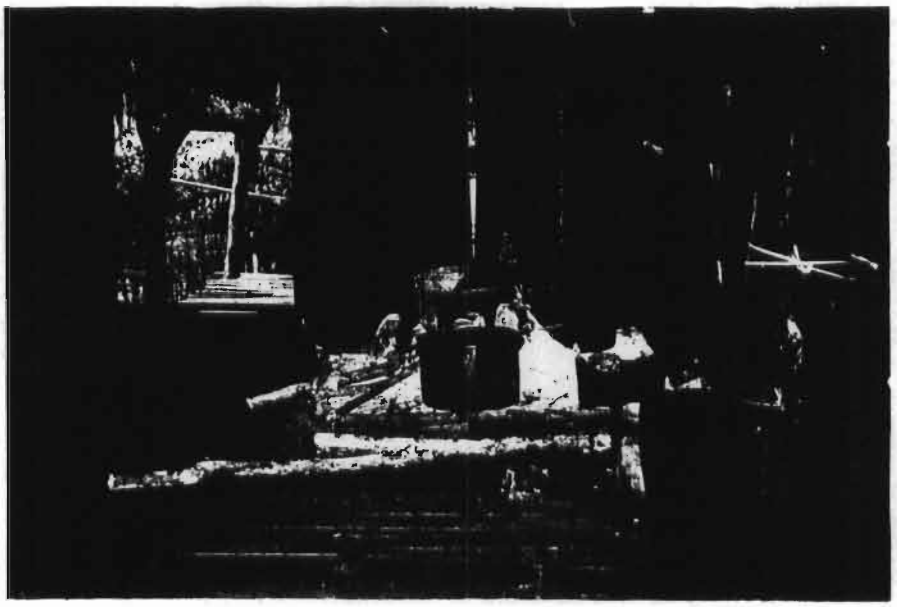

คีไฟ ชาวไทแดง

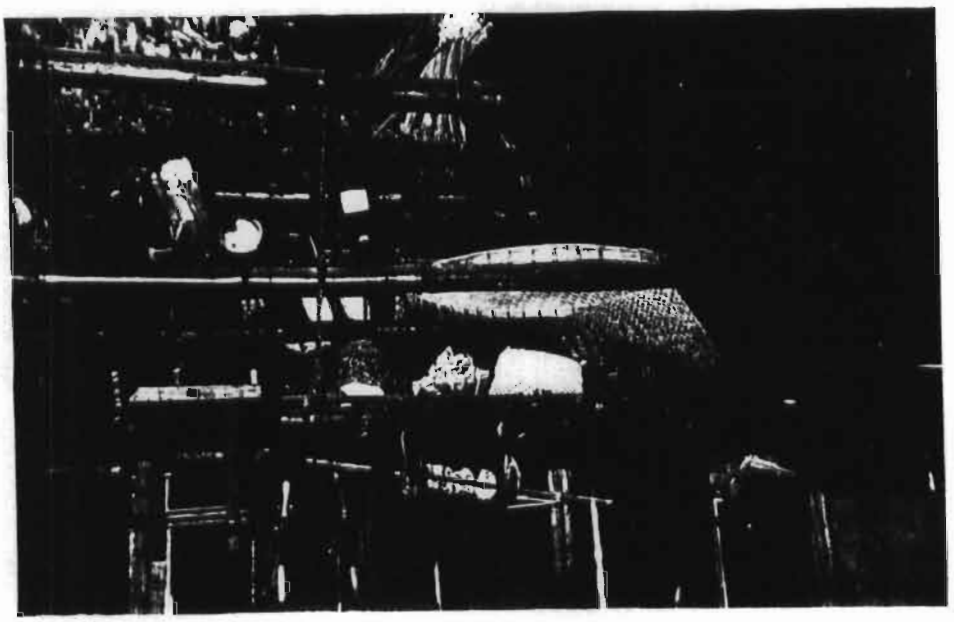

การศึกษาเล่าเรียน

ในปัจจุบันเยาวชนในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้รับการศึกษาเล่าเรียนทั่วทุกเขต ในเขตที่ทำการเข้าไปศึกษาที่บ้านโพนไซ มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 หลังจากนั้นจึงไปศึกษาต่อชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่บ้านสบฮาว ซึ่งมีระยะห่างกันระหว่าง 2 บ้าน ประมาณ 5 กิโลเมตร เด็กทุกคนจะมีสิทธิในการศึกษาเล่าเรียนโดยไม่เสียค่าเล่าเรียน ส่วนใหญ่เด็กในบ้านโพนไซจะเข้าโรงเรียนประถม 1 ตั้งแต่อายุเลย 5 ปี ครั้นถึงชั้นมัธยมแล้วนักเรียนเหล่านั้นก็จะจากพ่อ แม่ ไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนกินนอนในเมือง เมื่อจบชั้นมัธยมปีที่ 3 แล้ว ก็จะเดินทางไปไกลอีกกว่าเดิม คือไปเรียนต่อชั้นอุดมศึกษาที่เมืองเซียงค้อ ห่างจากบ้านประมาณ 26 กิโลเมตร อยู่ที่นี่จะมีหอพักและนักเรียนจะได้รับสิทธิเงินเบี้ยเลี้ยง ได้รับข้าวเดือนละ 20 กิโลกรัม ได้รับหนังสือ สมุดบันทึกแบบเรียนที่โรงเรียนแจกให้ ส่วนเสื้อผ้าและที่นอนก็จะได้รับการอนุเคราะห์จากส่วนศึกษาจังหวัดเป็นผู้ควบคุมดูแล และหากสามารถสอบได้ที่ 1 และที่ 2 จะมีสิทธิไปศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยในเวียงจันทน์ หรือมีสิทธิไปศึกษาต่อวิชาเฉพาะในประเทศหรือต่างประเทศโดยการสนับสนุนของรัฐบาลเป็นผู้จัดส่งไปตามความสามารถของเด็กหรือนักศึกษาคนนั้น

สำหรับพวกที่เรียนชั้นอุดมศึกษาจบแล้ว แต่ไม่ไปเรียนต่อที่อื่นก็มีสิทธิที่เข้าทำงานในหน่วยงานราชการในแขวงหัวพันในหน้าที่ต่าง ๆ และความสามารถเฉพาะที่เรียนมาตามความเหมาะสมของแต่ละบุคคล และหากผู้ใดยินดีไปรับราชการในชนบทก็จะได้รับสิทธิพิเศษหลายอย่างเพื่อกระตุ้นให้ข้าราชการในหัวเมืองได้เกิดกำลังใจในการปฏิบัติงานเพื่อประเทศชาติ และมีความเจริญก้าวหน้าเร็วกว่าข้าราชการที่ทำงานในตัวเมือง ซึ่งถือเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างสรรค์ประเทศชาติในปัจจุบัน

ประเพณีพิธีกรรมที่สำคัญ

ชาวไทแดงปฏิบัติประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตและสังคมหลายอย่าง โดยในระยะ 1 ปี มีการปฏิบัติหน้าที่ถือเป็นภารกิจในรอบปีอยู่หลายอย่าง และได้ปฏิบัติต่อ ๆ กันมาจนเป็นเกณฑ์ของสังคม ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

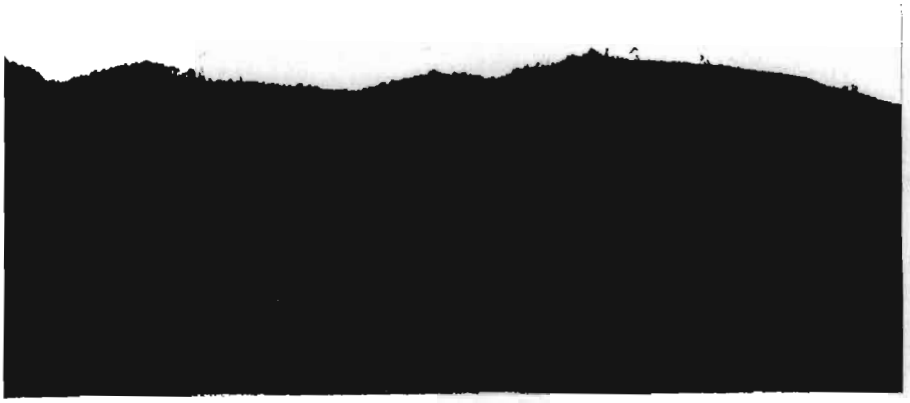

โรงเรียนมัธยม
บ้านสบฮาว

ภายในอาคารเรียน

หอสมุดเคลื่อนที่ ร.ร.
มัธยมบ้านสบฮาว

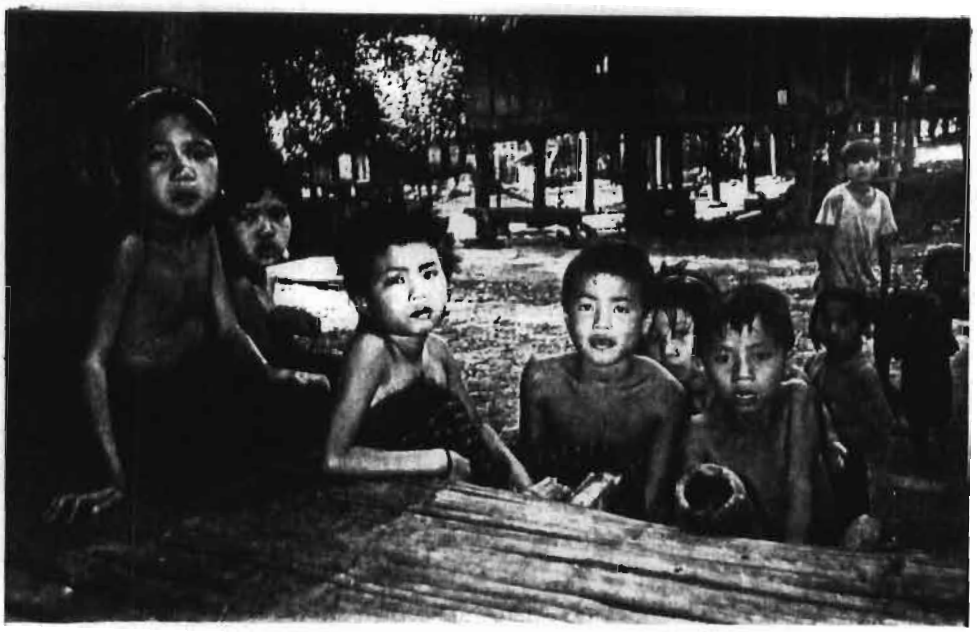

เด็กน้อยชาวไทแดง
บ้านรวมไทย

แม่เฒ่า
ไทแดงกำลัง
รับประทาน
อาหารภายในงาน
เลี้ยงต้อนรับ

การพบปะสังสรรค์
คนไทแดงกับคนไทย
บรรยากาศ เต็ม-
ไปด้วยความรู้รัก

1. <u>เดือนอ้าย หรือเดือนเจ็ง</u> ชาวไทแดงทำบุญปีใหม่ "กินเสด" (กินบุญปีใหม่) ทำข้าวต้ม ขนม ฆ่าหมู เลี้ยงฉลองกัน เลี้ยงผี บอกผีพ่อผีแม่มากินของเช่นโดยฆ่าหมู ฆ่าไก่ ให้แก่ผีพ่อผีแม่มากิน และมีการเล่นสนุนสนานระหว่างชายหญิงหลายอย่าง เช่น ผู้ชายมักจะเล่นต่อช้าง (เล่นลูกข่าง) และเล่นต่อนักแหล (เมล็ดพืชชนิดหนึ่ง) โดยนำมาตั้งไว้เป็นแถวแล้วเอาอีกเม็ดหนึ่งมาดีด ใครดีดถูกมากกว่าก็ชนะ ส่วนผู้หญิงจะเล่นแกงลอง พร้อมกันนั้นผู้ชายจะตีกง (ตีกลอง) แส่ง (ตีฉาบน้อย) เป็นที่สนุกสนานและก็มีการกินเหล้าด้วย

<u>เดือนยี่</u> ภายในเดือนยี่จะมีกิจกรรมสำคัญ คือเอาลูกเอาเมีย (แต่งงาน) สร้างบ้านสร้างเฮือน ใหญ่ ก่อนจะแต่งงานก็มีกิจกรรมสำคัญคือ <u>การจกสาว</u> การจกสาวของไทแดงถือเป็นประเพณีส่วนหนึ่งของการแต่งงาน โดยตามประเพณีของหนุ่มไทแดงจะไป (พูดคุย) สาวนั้น ก่อนที่จะโลมกันจะมีการจกกันก่อน ถ้าหนุ่มบ้านโพนไซไปเที่ยวสาวบ้านอื่นจะไม่มีการจก การมาลมในหมู่บ้านเดียวกันไม่ต้องมีเพื่อนมาด้วย แต่ถ้าไปบ้านอื่น ๆ พวกหนุ่ม ๆ จะไปด้วยกัน ในการจกสาวของหนุ่มบ้านโพนไซผู้ชายจะเอาบันไดมาพาดบ่อง (หน้าต่าง) หรือปีนขึ้นไปเอามือจกผู้สาวให้รู้สึกตัว แล้วมีการซักถามกันว่าใครเป็นใคร ถ้าสาวพอใจจะลุกออกจุดตะเกียงเพื่อที่จะลมกันต่อไป แต่ถ้าสาวไม่พอใจก็จะไม่ลุกออกมาคุยด้วย บางครั้งในขณะจกหนุ่มสาวพึงพอใจกันก็อาจจะหลับนอนด้วยกันได้ โดยพากันไปที่เล้าข้าว แต่ถ้าพ่อแม่รู้ก็จะถือว่า "กอกฮีต" หรือผิดผีคอง ก็จะมีการปรับไหมเพื่อแต่งเอาเป็นเมีย ในการปรับไหมจะปรับหมู 6 ก.ก. เหล้า 3 ขวด เงิน 3 เบี้ย ถ้าหากหญิงสาวพอใจจะดับตะเกียง หรือทำให้ไฟที่เตาลุกน้อยลง บางครั้งหญิงสาวก็มีผลไม้ แตง ถั่ว หรืออื่น ๆ แล้วแต่นำมาสู่หนุ่ม ๆ แต่ส่วนมากจะเป็นน้ำเสียมากกว่า ถ้าหนุ่มสาวพอใจกันตกลงจะแต่งงานกัน ผู้ชายจะเป็นฝ่ายสู่ขอสิ่งที่ฝ่ายหญิงต้องจัดการได้แก่

หมู 1 ตัว สำหรับเลี้ยงผีเฮือน

หมู 1 ตัว เพื่อร่วมสาร่วมน้อง (เป็นพี่เป็นน้องกัน)

หมู 1 ตัว เพื่อเป็นเปอเป็นเขือย (เป็นสะใภ้เป็นเขย)

เงินค่าหัวลูกสาวเป็นจำนวนเงินที่พูดตกลงกันไว้ ไม่มีจำนวนเงินหรือตัวเงินจริง เงิน

หมูคืออาหารสำคัญ
สำหรับพิธีต่าง ๆ

ชานบ้านด้านหลัง
ใช้เป็นที่ล้างจาน
เก็บสิ่งของและ
ทำอาหารด้วย

ข้าวเหนียวคือ
ข้าวที่กินประจำวัน
ภาชนะก็คล้ายคลึง
กับของคนไทย
ในภาคอีสาน

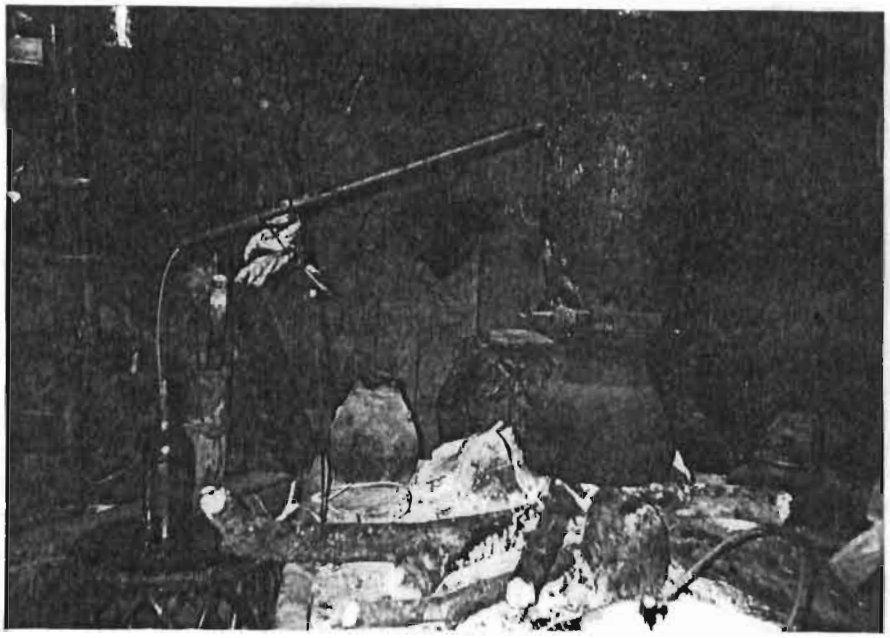

เหล้ากลั่น คือ
เหล้าสำคัญในงาน
พิธี ชาวบ้านต้มกิน
กันเอง รัฐไม่จับ
เพราะถือว่าเป็น
ส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต

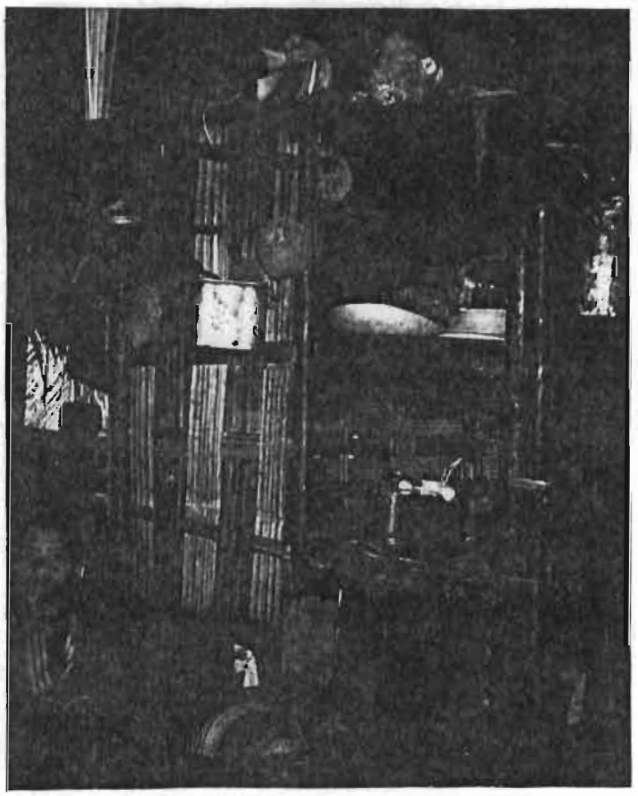

ตู้เก็บกับข้าวของ
ชาวไทแดง
ไม่ต่างจากคนไท
กลุ่มอื่น

ปลาร้าและอาหาร
หมัก คือส่วนหนึ่ง
ของความเป็นไท

จำนวนนี้ ถ้าคู่ผัวเมียมีการเลิกกัน ฝ่ายชายต้องให้เงินจริงแก่ฝ่ายหญิง แต่ต้องเพิ่มอีก 2 เท่า คือถ้าตกลงกันไว้ 1 แสน ฝ่ายชายต้องให้ทั้งหมด 3 แสน ถ้าแต่งงานแม่ฮ้าง (ของเสียคูณ) มีการแต่งใหม่จะไม่ยุ่งยากเท่าสาว ๆ ถือว่าเป็นเรื่องง่ายกว่าการขอสาว ๆ ในบางครั้ง ถ้าฝ่ายชายมาอยู่ที่บ้านฝ่ายหญิงโดยไม่มีการแต่งจะเรียกชายผู้นั้นว่า "เขือยสู่" แต่ส่วนใหญ่ สะใภ้จะไปอยู่กับพ่อปู่ แม่ย่า

เดือน 3 ชาวไทแดงลงมือถางไร่ เฮ็ดไร่ โดยเฉพาะมีไร่ที่ทำได้แก่ ไร่ข้าว ไร่สาลี (ไร่ข้าวโพด) ไร่ฝ้าย ไร่มันต้น (มันสำปะหลัง) ซึ่งในเดือนนี้จะเริ่มดำเนินกิจกรรมในการถากถางไร่เท่านั้น

เดือน 4 ชาวไทแดงจะเตรียมชะข้าว (เตรียมพันธุ์ข้าวปลูก) หรือเตรียมสักข้าว ทั้งผู้ชายผู้หญิงจะช่วยกันชะข้าวในข้าวไร่ และเลี้ยงผีเฮียนในเดือนนี้

เดือน 6 เตรียมทำนา เลี้ยงผีนา ตอนทำนา ขอให้มีข้าวพอกินพออยู่

เดือน 7 ปลูกข้าว บางแห่งก็ยังดำนาอยู่ (นาที่ลุ่มมักจะดำข้าวไร่ใช้วิธีหยอด)

เดือน 8 ถางหญ้าไร่ ถ้างหญ้าให้ข้าว ให้ข้าวสาลี (ข้าวโพด) ให้มันต้น

เดือน 9 เตรียมเอาข้าวดอ

เดือน 10 เตรียมเกี่ยวข้าว เลี้ยงผีนา

เดือน 11 บุญผีเซิน ผีเมือง (เลี้ยงผีเมือง) โดยการทำเถียงให้ผีอยู่ในป่า มีลักษณะคล้ายบ้านหลังเล็ก ๆ มีเครื่องใช้ไม้สอย ดาบ หอก ผนัง (เบาะ) เครื่องใช้ต่าง ๆ รวมทั้งเสื้อผ้าให้ผีพอมาถึงมื้อ 21 ค่ำ ฆ่าวัวฆ่าควาย ฆ่าม้า (แต่ในปัจจุบันฆ่าเป็ดฆ่าไก่ เลี้ยงผี หมอเซอ จะเป็นผู้ทำหน้าที่เลี้ยงผีกันอยู่ที่เถียงภายในป่า)

เดือน 12 พักผ่อน แต่งงาน

พิธีกรรมที่สำคัญของชาวไทแดง

1. เลี้ยงผีนาผีป่าผีภู กระทำในเดือน 6 ประมาณมื้อขึ้น 1 ค่ำ หรือ 2 ค่ำ เพราะเชื่อว่าตกมาเดือน 6 คนในครอบครัวมักเจ็บมักไข้ ใกล้ลงมา จึงมีความจำเป็นต้องเลี้ยงผีเพื่อเป็นมงคลก่อนจะลงมือทำนา

ข้าวของที่ใช้
ในการเลี้ยงผีนา
ประกอบด้วย
อาหาร เหล้า
ข้าว และเสื้อผ้า
ของเจ้าของนา

เจ้าของนากำลัง
ทำพิธีเชิญผีนา
มากินเครื่องเซ่น

ขณะรอให้ผี
ลงมากิน แล้ว
เตรียมเกี่ยวข้าว

2. <u>เลี้ยงผีพ่อผีแม่</u> จะเลี้ยงในกรณีดังต่อไปนี้

2.1 เลี้ยงตอนเดือน 4, 5 เรียกว่าเลี้ยงเข้าเมอ (ข้าวใหม่) โดยต้องเอาข้าวห่าง (ข้าวเม่า) มาเลี้ยงผีเฮือน เป็นการเลี้ยงประจำปี โดยฆ่าไก่ หมากส้มหมากหวาน ย่างปลา เหล้าไหไม่มีรูปเทียน โดยมีหมอเซอทำหน้าที่ในการนำพิธีกรรม

2.2 เลี้ยงตอนเจ็บไข้ได้ป่วย โดยครั้งแรกไปหาหมอมอเพื่อเสี่ยงทาย เครื่องเสียงทายประกอบด้วยภาข้าวไก่ ภาข้าวหมู เอาเสื้อของผู้ป่วยมาเสี่ยงทาย โดยการเสี่ยงทายนั้นเสื้อจะแกว่งได้ หลังจากนั้นจึงไปหาหมอเหยา (หมอมนต์) ไปเหยาคนเจ็บ โดยแต่งเครื่องมีคาถาอาคมมีเครื่องเช่น หรือถ้าไม่ไปหาหมอเหยาก็ไปหาหมอเซอเลยก็ได้ โดยถ้าไปหาหมอเซอก็เพียงแต่นำภาข้าวมาทำพิธีกรรมเลย พร้อมข้าวของเครื่องใช้คนเจ็บ แล้วดำเนินการสวด

3. <u>พิธีกรรมการเกิด</u>

เมื่อเด็กคลอดออกมาจะมีคำพูดว่า "ถ้าแม่นลูกผีผีมาฆ่า แม่นลูกฟ้าอื่อฟ้ามาเอา ก่ายนี้เข้าหมู่เต่อมาเออ มื้อเบี่ยงลือย่น" (ถ้าเป็นลูกผีให้มาฆ่า ถ้าเป็นลูกฟ้าให้ฟ้ามาเอา ผ่านวันนี้จะเป็นลูกของเรา) เมื่อเด็กคลอดออกมาแล้ว ให้กินข้าว 1 คำ เป็นการกินครั้งแรกเรียกว่า "จ่อม" จากนั้นก็ให้กินนมและข้าว แม่ลูกอ่อนจะอยู่ไฟ 2 วัน ถ้าอาบน้ำเย็น "ขะลำ" อาหารขะลำได้แก่ เนื้อวัว เนื้อหมา ควายเผือก ปลาไหล ลาบดิบ เลือดดิบ กบ เขียด โดยเฉพาะกบเขียดต้องขะลำถึง 5 เดือน ขณะอยู่กรรม 2 วัน จะมีหมอเซอมาสู่ขวัญให้แม่และเด็กทั้ง 2 วัน มีเครื่องทำขวัญคือ หมู ไก่ ข้าว เหล้า

4. <u>พิธีกรรมการตาย</u> เมื่อถึงวัยชราหรือคนที่มีสุขภาพไม่ดี จะมีการเตรียมโลงสำหรับตัวเองได้ เมื่อตายจะมีการเอาข้าวของใส่ใน (โลง) เมื่อตายแล้วผู้ชายจะสวมกางเกงแดงเสื้อแดงมีพิธีที่ต้องทำเรียกว่าเลี้ยงผี เพื่อส่งวิญญาณไปพบแถน เมื่อนำศพลงในโลงแล้วจะใช้ผ้าคลุมโลงไว้เรียกว่าผ้าปกโลง ในงานศพผู้เป็นลูกสะใภ้จะแต่งชุดสีแดงนั่งบนที่จัดให้ถือพัดพัดโลงตลอดเวลาเมื่อนำศพ (โลง) ไปฝังจะหันหัวไปทางทิศตะวันออกเสมอและจะฝังอยู่ที่ป่าช้าเรียกว่าป่าเฮว เมื่อฝังแล้วจะปลูกร้านคลุมบริเวณที่ฝังศพ มีลักษณะคล้ายบ้านคลุมหลุมศพอีกครั้งหนึ่ง มีการจัดข้าวของเครื่องใช้ให้แก่ผีด้วยรวมทั้งเสื้อผ้า สิ่งของที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

หมอเชียกำลัง
เชิญผีบ้าน ผี
บรรพบุรุษมา
กินเครื่องเซ่น
ในพิธีเชิญขวัญ
(เรียกขวัญ)

การเชิญผีแถน
ผีบ้าน ผีบรรพ-
บุรุษ มาช่วยดูแล
และขจัดปัดเป่า
ให้แก่ครอบครัว
ผู้เคราะห์ร้าย

ด้วยต้องการให้ผีนี้
สะเดาะเคราะห์ที่
ยกให้แก่ผู้ที่ถูกจับ
ผีเคราะห์

หมอเซอก้าลัง
ทำพิธีเซอขวัญ
ให้แก่แขกผู้มา
เยือน ในขณะ
บอกกล่าวผีบ้าน
ผีเรือน เครื่องเซ่น
ก็มีพาข้าว เหล้า
และเสื้อผ้าของ
แขกผู้มาเยือน

มีการเสี่ยงทาย
ขาไก่เพื่อดูว่า
อนาคตของผู้
ทำพิธีเป็น
อย่างไร

เลี้ยงอาหาร
ต้อนรับแสดง
ความยินดีในการ
มาเยี่ยมเยือน

ดังนั้นจะพบว่าในชีวิตประจำวันของคนไทแดงนั้น ปรากฏว่าผ้าได้มีบทบาททั้งในวิถีชีวิตประจำวันและในพิธีกรรมทั้งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและพิธีกรรมในด้านต่าง ๆ ซึ่งรูปแบบของผ้า การตำหูกทอไหม ตลอดจนลวดลายต่าง ๆ จะนำเสนอในบทต่อ ๆ ไป

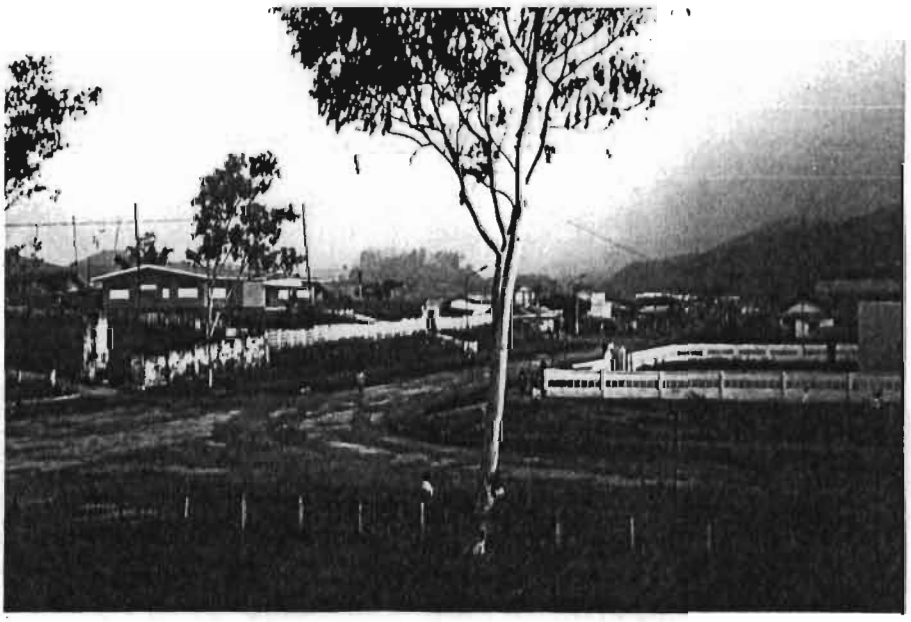

เมืองซำเหนือตอนเช้าตรู่

ทุ่งนาเชิงเขามีลักษณะเป็นขั้นบันได ขณะข้าวกำลังสุกเหลืองอร่าม

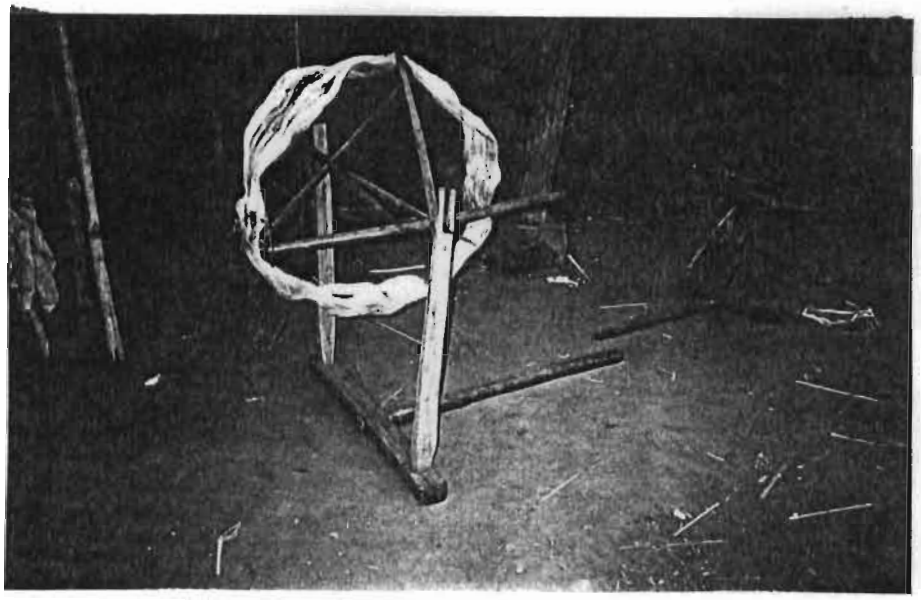

กง เครื่องมือกวักไหมชนิดหนึ่งของไทแดง

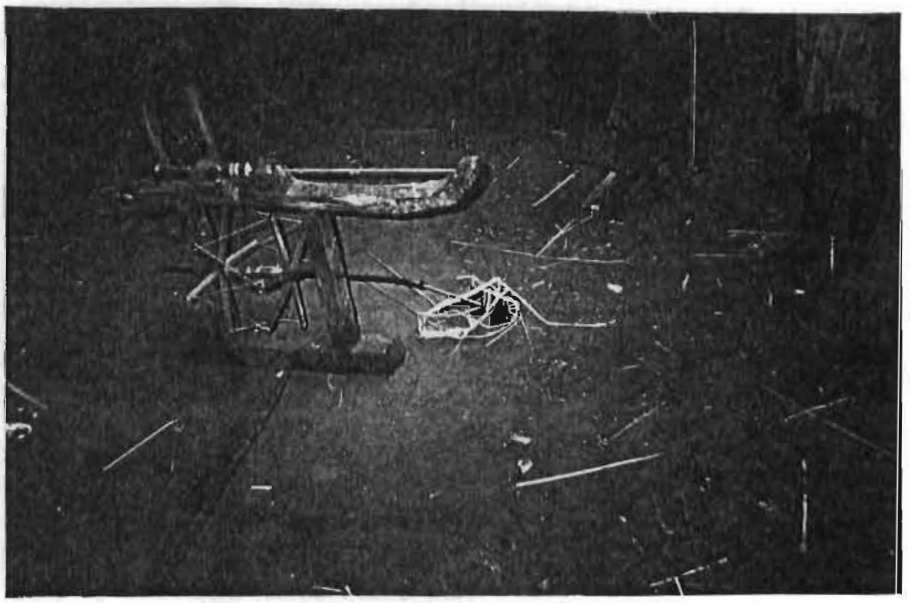

ไนปั่นหลอดเป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับกรอเส้นไหมเข้าสู่หลอดของชาวไทแดง

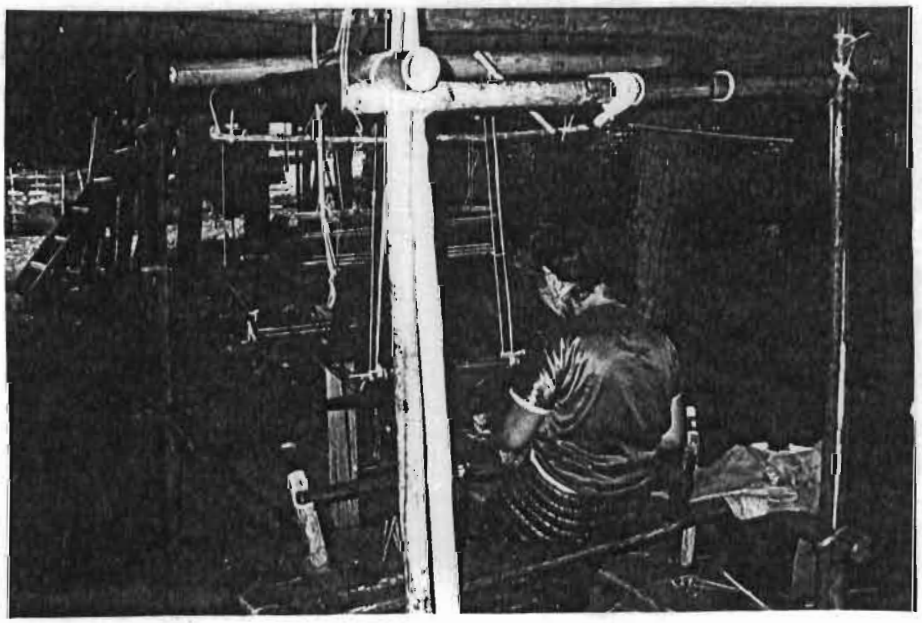

กี่ทอผ้าของคนไทแดง จะอยู่บนบ้านและใต้ถุน โครงกี่ทำด้วยไม้ไผ่

บทที่ 3

การตำหูกทอไหมของแม่หญิงไทแดง

จากการศึกษาภาคสนามบริเวณบ้านสบฮาว และบ้านไพนไช เมืองเชียงค้อ ชำเหนือ แขวงหัวพัน พบว่า การทอผ้าหรือการตำหูกทอไหมของแม่หญิงไทแดงนั้น มีความสัมพันธ์ในการดำเนินชีวิตประจำวันของพวกเขาอย่างยิ่ง ซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดสำคัญนำเสนอได้ดังนี้

ความสำคัญของผ้าโดยทั่วไป

ถือเป็นนิมิตรหมายอันดีสำหรับเรื่องราวเรื่องผ้าของคนโบราณโดยเฉพาะผ้าของชาวไทแดงที่บ้านไพนไช และบ้านสบฮาว แขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่ได้มีหลายฝ่ายให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการได้มีส่วนร่วมเข้าไปศึกษาค้นคว้าและสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาไปทางที่ก่อให้เกิดผลดีต่อชาวไทแดง เพราะหมายถึงการอนุรักษ์ผ้าให้คงอยู่ตลอดจนการสืบสานการใช้ผ้าในปัจจุบัน จากคนรุ่นปัจจุบันจนถึงคนรุ่นต่อไป ดังนั้นการเข้าไปศึกษาเรื่องผ้าตลอดจนการสนับสนุนให้เกิดการผลิตผ้าเพื่อเป็นสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านย่อมเกิดผลดีมากกว่าผลเสียหากผู้พัฒนาเกิดความระมัดระวังและมีเป้าหมายแนวทางการพัฒนาชัดเจน ในกรณีของไทแดงบ้านไพนไช และบ้านสบฮาว นอกจากคณะวิจัยของเราแล้ว จากการสอบถามชาวบ้านปรากฏว่ามีนักวิชาการหลายส่วนผ่านทางมาเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของรัฐบาลและของเอกชน แต่เข้ามาทำกิจกรรมด้านอื่น แต่ก็ได้ประสานความอยากรู้อยากเห็นในเรื่องผ้าด้วยเพราะไม่มีใครปฏิเสธความงดงามของผ้าคนไทแดงได้ เพียงได้เห็นครั้งแรกก็เกิดความประทับใจ เกิดความรู้สึกอยากเป็นเจ้าของ เพราะความอลังการของลวดลายผ้าช่างงดงามนัก ดังนั้นไม่ว่าใครที่เข้าไปในหมู่บ้าน ถึงแม้จะไปด้วยกิจกรรมอื่นใดก็ตาม เมื่อเสร็จสิ้นภารกิจในเป้าหมายของงานแล้ว

ก็มักจะเข้าสู่เรื่องราวผ้าทันที นี้คือ มนต์เสน่ห์ของผ้าไทแดง ที่คณะของเราได้ไปประสบในแขวงหัวพัน ดินแดนทางภาคเหนือ ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อันเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เผ่าไท เผ่าหนึ่งที่ยังคงสืบสานหัตถกรรมทอผ้า อย่างมิรู้เหน็ดเหนื่อยตราบเท่าลมหายใจยังมีอยู่

ความหมายของการลงศึกษาค้นคว้าผ้าไทแดง ณ แขวงหัวพัน

ในการลงศึกษาค้นคว้าผ้าไทแดง ณ แขวงหัวพันนั้น โดยจุดประสงค์ มีความต้องการทราบถึงวิธีการตำหูกทอไหมของชาวไทแดงว่า มีวิธีการอย่างไร การเรียกชื่อดอกดวงและลวดลายเป็นเช่นไร และที่สำคัญที่สุด คือ บริบทของผ้าที่มีอยู่ในสังคมนั้นมีภารกิจเช่นไรบ้าง ซึ่งถือเป็นความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจในบทบาทต่าง ๆ ที่ได้แสดงออก ซึ่งส่วนใหญ่กิจกรรมดังกล่าวเกิดจากผู้หญิงเป็นฝ่ายกระทำ แต่ก็มิได้หมายความว่าบทบาทเกี่ยวกับเรื่องผ้านั้น อยู่ที่ผู้หญิงฝ่ายเดียวในการตรงข้าม มีการเกื้อกูลและสนับสนุนรวมทั้งการแบ่งเบาภาระหน้าที่การทำงานอย่างชัดเจนเลยทีเดียว

หากพิจารณาจากองค์ประกอบของปัจจัย 4 จะพบว่าเครื่องนุ่งห่ม หรือผ้านั้น ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ขาดไม่ได้ของมนุษย์ เพราะมนุษย์รู้จักการแก้ไขดัดแปลงตนเองให้เข้ากับธรรมชาติปรับปรุงให้ตนเองได้อยู่ในสภาพที่มีความสบาย ทนต่อความร้อนหนาวของอุณหภูมิ ป้องกันภัยให้ตัวเอง ปัจจัยในด้านเครื่องนุ่งห่ม จึงถือเป็นความสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์โลกชนิดอื่น ๆ ภูมิปัญญาของผู้คนในแต่ละท้องถิ่นนั้นได้สั่งสมในด้านเครื่องนุ่งห่มพัฒนามาอย่างยาวนาน ไม่มีใครสามารถระบุได้ว่ามนุษย์เริ่มถักทอเป็นตั้งแต่เมื่อใด แต่หลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีที่อยู่ใกล้ตัวเรามากที่สุด เช่น ที่วัฒนธรรมบ้านเชียงก็ได้ระบุอย่างชัดเจนว่าในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในยุคหินใหม่ถึงสำริดนั้น วัฒนธรรมบ้านเชียงได้แสดงถึง เศษใยผ้าที่ผลิตจากพืชได้ปรากฏการใช้แล้วในยุคนั้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ได้พยายามที่จะแก้ไข ขจัดปัญหาให้กับตนเองเสมอมา

ตลอดเวลาที่ดำรงชีวิตเป็นคนมาทุกยุคทุกสมัย เช่นกันการตำหูกทอไหมของผู้หญิงไทแดงที่หมู่บ้านสบฮาว และหมู่บ้านโพนไช นั้นก็ได้สืบสานมาจากบรรพบุรุษตั้งแต่เมื่อใดไม่มีใครทราบแต่สิ่งที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบันได้แสดงให้เห็นถึงภารกิจที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษคือ จากแม่มาสู่ลูก และหลานตั้งแต่การถ่ายทอดวิธีการ วัตถุดิบในการแปรรูป ฝ้ายหรือไหม นำมาผ่านกระบวนการประดิษฐ์คิดสร้าง จากภูมิปัญญาท้องถิ่น มาเป็นแผ่นแพรที่มีรูปแบบและสีสรรให้สามารถนำมาใช้ในสังคมอย่างเหมาะสม โดยเกิดจากน้ำพักน้ำแรงของผู้หญิง ซึ่งมีผู้ชายเป็นฝ่ายสนับสนุนและร่วมกันสร้างผลงานให้เกิดขึ้นในครอบครัว

ผู้หญิงไทแดงโดยทั่วไป มีความชำนิชำนาญอย่างยิ่ง ในการตำหูกทอไหม ซึ่งสิ่งดังกล่าวได้กลายเป็นบทบาทที่สำคัญในการตัดสินใจที่จะนำผ้าชนิดต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นเพื่อใช้ในสังคม เช่น ผ้าจากผ้าขิด หรือผ้ามัดหมี่ตลอดจนดอกดวงและลวดลายที่เกิดจากเส้นพุ่งและเส้นยืนของฝ้ายและไหม สร้างผลงานศิลปะหัตถกรรมเกิดเป็น ผืนผ้าที่ถูกนำมาใช้ในสังคม ดำเนินชีวิตตั้งแต่ทารกไปจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต ดังนั้น การศึกษาค้นคว้าเรื่องผ้าไทแดงที่แขวงหัวพัน จึงหมายถึงการทำความเข้าใจ คนในสังคมและบทบาทของผ้าในสังคม ซึ่งถือเป็นความสัมพันธ์อันหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงภารกิจต่าง ๆ ของคน โดยเฉพาะผู้หญิงที่ได้นำเสนอตนเองอย่างไรบ้าง อันจะเป็นเครื่องชี้ชัดและทำให้เข้าใจถึงบทบาทและภาระหน้าที่ของผู้หญิงในสังคม ตลอดจนความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นกับส่วนอื่น ๆ ในบทบาทที่ควรกระทำ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้กระบวนการสร้างสรรค์หัตถกรรมทอผ้า โดยเฉพาะการตำหูกทอไหมมาเป็นข้อมูลสำคัญในการศึกษาค้นคว้า อันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการเข้าใจทั้งบทบาทของผู้หญิง ความสำคัญของหัตถกรรมทอผ้า ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวไทแดงที่ห่างไกลความเจริญทางวัตถุ ซึ่งยังคงสภาพสังคมแบบดั้งเดิมได้อย่างมั่นคง ถือเป็นการค้นหารากเหง้าของตนเอง ที่ในปัจจุบันถูกภาวะของความเจริญทางวัตถุได้ทำลายสิ่งเหล่านี้ลงแทบจะไม่เหลือร่องรอยให้สืบสานต่อไปในสังคม

กรรมวิธีการต่ำหูกทอไหมของหญิงไทแดง

จากการลงไปศึกษาค้นคว้าอยู่บ้านไพนไซ และบ้านสบฮาวพบว่าหลังจากหน้าเก็บเกี่ยวแล้ว บริเวณใต้ถุนบ้านของหญิงไทแดงจะปรากฏอุปกรณ์ในการทอผ้าอยู่ทุกหลังคาเรือน ซึ่งพร้อมที่จะดำเนินปฏิบัติกิจกรรมในด้านถักทอได้อย่างเต็มที่ บ้านบางหลังก็กำลังดำเนินกรรมวิธีในการถักทอตั้งแต่การเริ่มต้นคือการเลือกเมล็ดฝ้ายมาอิ้วหรือกำลังสาวไหมเพื่อดำเนินการคัดเลือกเส้นใยมาใช้ประกอบการถักทอ ทั้ง ๆ ที่การเก็บเกี่ยวยังไม่เรียบร้อย นั้นแสดงให้เห็นถึงว่า ความจำเป็นจะต้องใช้ผ้าในปัจจัย 4 มีความสำคัญอย่างยิ่ง ผ้าส่วนใหญ่นี้ใช้ เป็นผลผลิตจากสังคมภายในมีบางส่วนเท่านั้นที่ถูกซื้อเข้ามาจากสังคมภายนอก ดังนั้นการเตรียมตัวเพื่อสร้างปัจจัย 4 ในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะผ้าจึงมีความจำเป็นอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเมื่อพิจารณาประเด็นต่าง ๆ แล้วพบว่าหญิงไทแดงนั้นสามารถทอผ้าได้ตลอดปี โดยอาศัยปัจจัยทางด้านวัตถุดิบเป็นตัวกำหนดให้เลือกทอชนิดของผ้าในแต่ละช่วงว่าจะใช้วัตถุดิบชนิดใดในช่วงใด ดังนั้นเพื่อเป็นการเข้าใจถึงกรรมวิธีในการต่ำหูกทอไหมของหญิงไทแดง ในบทนี้จึงนำเสนอเรื่องราวของกรรมวิธีในการต่ำหูกตั้งแต่วัสดุอุปกรณ์ไปจนถึงเทคนิคในการถักทอ อันมีรายละเอียดดังนี้

วัตถุดิบ วัสดุอุปกรณ์เครื่องมือในการต่ำหูกทอไหม

จากการลงภาคสนาม ณ หมู่บ้านไพนไซและหมู่บ้านสบฮาว ตาแสงสบฮาวเมืองเชียงค้อ ซำเหนือ แขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวพบว่า ผู้หญิงไทแดงมีการใช้เครื่องมือในการต่ำหูกที่เป็นพื้นฐานเช่นเดียวกับผู้หญิงไทเผ่าอื่น ๆ แต่ก็มีข้อปลีกย่อยที่แตกต่างกันอยู่ เช่น ชื่อเรียกเครื่องมือ อุปกรณ์ เทคนิควิธีของการประดิษฐ์ลวดลาย ในที่นี้สามารถนำเสนอ เครื่องมือต่าง ๆ ของการต่ำหูกทอไหมได้ดังต่อไปนี้คือ

1. วัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้า

จากการศึกษาพบว่า ผู้หญิงไทแดงมีการนำวัตถุดิบจากธรรมชาติและจากส่วนอื่น ๆ มาใช้ในการทอผ้าเพื่อแปรสภาพให้เป็นผืนผ้า สำหรับไว้ใช้ในชีวิตประจำวันและพิธีกรรม อยู่หลายอย่างซึ่งวัตถุดิบสำคัญที่ถือเป็นพื้นฐานของการทอผ้าได้แก่ฝ้ายและไหม ซึ่งจากการสอบถามและลงสนามพบว่าในปัจจุบันหญิงชาวไทแดงยังมีการเตรียมวัตถุดิบตั้งแต่ขั้นแรก เหมือนกับท้องถิ่นอีสานในอดีต ซึ่งสามารถนำเสนอวิธีการต่าง ๆ ได้ดังนี้คือ

1.1. ฝ้าย ถือเป็นวัตถุดิบสำคัญ สำหรับการตำหูกทอไหม ของผู้หญิงไทแดง ให้ความสำคัญเทียบเท่ากับไหม หากมองถึงบทบาทของผ้าที่เกิดจากผลิตภัณฑ์ของฝ้ายแล้ว พบว่าจะใช้ในชีวิตประจำวันมากกว่าผ้าไหม และใช้ร่วมกันในพิธีกรรมต่าง ๆ ร่วมกับผ้าไหม ซึ่งผ้าทั้งสองชนิดจึงมีบทบาทตามหน้าที่ของการใช้สอยอย่างชัดเจน พันธุ์ของฝ้ายที่ค้นพบในหมู่บ้านไทแดงนี้คือ ฝ้ายสีมีลักษณะสีขาว โดยปกติอย่างเช่นในท้องถิ่นอื่น ๆ แต่มีลักษณะนวลเหมือนงาช้างอยู่นิดหนึ่ง และอีกพันธุ์หนึ่งคือ ฝ้ายสีตุ่นที่ออกสีคล้ำไปในทางสีน้ำตาลอ่อนแต่ไม่ถึงสีน้ำตาลซึ่งเมื่อปั่นออกมาเป็นเส้นด้ายจะออกสีเส้นด้ายเป็นสีน้ำตาลอ่อน ๆ ถึงสีเนื้อโดยไม่ต้องย้อมสีแต่อย่างใด และการเพาะปลูกนั้นก็เริ่มกระทำในเดือน 3 เพราะในช่วงเดือน 3 เป็นช่วงที่ชาวไทแดงจะลงมือถางไร่ โดยเฉพาะที่จะลงมือเพาะปลูกได้แก่ไร่ข้าว ไร่สาลี (ข้าวโพด) ไร่ฝ้าย และไร่มันหัว ซึ่งความเจริญเติบโตของฝ้ายจะใช้ระยะเวลาประมาณ 6-8 เดือน จากนั้นก็จะเก็บเกี่ยว ซึ่งการเก็บเกี่ยวก็จะสังเกตเอาว่าฝ้ายแตกสมอและมีปุยฝ้ายฟูเต็มทีแล้ว วิธีการเก็บชาวไทแดงจะใช้ภาชนะที่ทำด้วยไม้ไผ่สานอย่างดี สะพานไว้ด้านหลังแล้วดึงเอาเฉพาะปุยฝ้าย ออกจากกลีบสมอ แล้วจับลงใส่ในภาชนะที่อยู่ด้านหลัง หลังจากนั้นก็มีการนำมาตากให้แห้งแล้วเก็บใส่ภาชนะไว้อย่างดีก่อนจะมีการนำมาแปรรูปเป็นเส้นด้ายเพื่อใช้ในการตำหูกทอไหม ซึ่งขั้นตอนในการทำฝ้ายให้เป็นเส้นประกอบด้วยขั้นตอนประมาณ 10 ขั้นตอนคือ

1. การอิ้วฝ้าย

2. การดีดฝ้าย

3. การล้อฝ้าย

4. การเข็นฝ้าย

5. การเปียฝ้าย

6. การแช่น้ำข้าว

7. การย้อมสี

8. การกลักฝ้าย

9. การเผือฝ้าย

10. การปั่นหลอด

ซึ่งขั้นตอนทั้ง 10 ขั้นตอนนี้ จะทำให้ฝ้ายเป็นเส้นบริบูรณ์ พร้อมที่จะนำไปใช้ในการต่ำหูกทอไหมได้

1.2 ไหม ถือเป็นวัตถุดิบสำคัญ เท่ากับฝ้าย และมีบทบาทสำคัญในการใช้ในพิธีกรรมมากกว่าฝ้าย เพราะถือเป็นสิ่งที่ทำได้ยากและขั้นตอนกระบวนการในการต่ำหูกทอไหมมีความซับซ้อน ในบางครั้งไหมและฝ้ายจะใช้ร่วมกัน เพื่อให้ผ้าเกิดน้ำหนักและสามารถสวมใส่หรือนำมาใช้ได้อย่างสะดวกยิ่งขึ้นไหมที่พบในกลุ่มไทแดงเรียกว่าไหมม้อน มีอยู่ 2 พันธุ์ คือพันธุ์สีขาวและพันธุ์สีทอง (สีเหลือง) ทั้งสองพันธุ์เป็นไหมพันธุ์พื้นเมืองทั้งสิ้น ขั้นตอนในการเตรียมไหมให้เป็นเส้นใยมีดังนี้คือ

1. การปลูกหม่อน

2. การเลี้ยงไหม

3. การสาวไหม

4. การเตรียมไหมเส้นพุ่ง

4.1 การเหล่งไหม

4.2 การต่องไหม

4.3 การกวักไหม

4.4 การค่นไหม

5. การเตรียมไหมเส้นยืน (เส้นเครือ)

5.1 การทำเครือหูก

5.2 การย้อมไหมเครือ

5.3 การสืบหูก

5.4 การพันหูก

จากขั้นตอนดังกล่าวก็จะได้ เส้นใยจากไหมที่พร้อมจะทำการถักทอตามแต่ละเทคนิคที่จะดำเนินการ ซึ่งกรรมวิธีแต่ละขั้นตอน ในส่วนของการแปรเปลี่ยนวัตถุดิบให้เป็นอุปกรณ์สำคัญในการทอผ้า จะได้นำเสนอในรายละเอียดของขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรมต่ำหูก ทอไหม

1.3 <u>เส้นคำและเส้นเงิน</u> เป็นวัตถุดิบอีกอย่างหนึ่งที่นำมาประกอบเป็นลวดลายบนผืนผ้าของคนไทแดง เส้นคำและเงิน จะเป็นโลหะที่ถูกรีดให้เป็นเส้น ๆ ไว้แทนเส้นด้ายหรือเส้นไหมในส่วนที่ต้องการความอลังการ และแสงเงาให้เกิดความงดงามแก่ผู้พบเห็น ส่วนใหญ่จะเป็นทั้งทองคำแท้และเงินแท้ ในอดีตมักได้มาจากทางเวียดนาม แต่ในปัจจุบันอาจใช้ดิ้นเงินและดิ้นทองประกอบในการถักทอได้ แต่คุณภาพและแวววาวจะแตกต่างจากเส้นทองคำแท้ และเส้นเงินแท้ โดยส่วนใหญ่ผ้าหรือผลิตภัณฑ์ผ้าที่ใช้เส้นคำและเส้นเงินแท้นี้มักจะถักทอเพื่อสตรีชั้นสูง และใช้ในพิธีกรรมที่สำคัญ สำหรับคนไทแดงการใช้เส้นคำ และเส้นเงินนั้นถือเป็นความละเอียด ปราณีตที่หญิงไทแดง จะต้องนำเสนอให้ปรากฏอย่างน้อยในชีวิตจะมีผ้าทอที่เกิดจากเส้นคำและเส้นเงินไม่น้อยกว่า 1 ชิ้น เพื่อเป็นสิ่งทอที่แสดงออกถึงความสามารถและความละเอียดงดงามที่ได้ฝากฝีมือให้ปรากฏ

ขั้นตอนและอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในการตำหูกทอฝ้าย และทอไหม

ในการใช้อุปกรณ์เครื่องมือสำหรับการตำหูกฝ้ายและทอไหม หญิงไทแดง ประกอบด้วยเครื่องมือต่าง ๆ ดังนี้คือ

2.1 เครื่องมือที่ใช้สำหรับการเตรียมเส้นด้ายฝ้าย ประกอบด้วย

1. อิ้ว เป็นเครื่องมือที่ใช้แยกปุยฝ้ายออกจากเมล็ด ลักษณะของอิ้วไทแดง ก็คล้ายคลึงกับอิ้วไทลาว ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง มีเฟืองที่ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง 2 เฟือง ตั้งอยู่บนเสาไม้เนื้อแข็ง 2 ข้าง ซ้ายขวา โดยมีฐานรองรับเป็นไม้เนื้อแข็งเช่นเดียวกัน เฟือง 2 ตัว จะอยู่ตรงกลางของเสาไม้เนื้อแข็งทั้ง 2 ข้าง โดยข้างขวาเฟืองอันหนึ่งจะยาวออกมาเพื่อให้ใส่มือจับสำหรับหมุนให้เฟืองทั้งสองตัวทำงาน เนื่องจากเป็นไม้เฟือง 2 ตัวจึงมีสิ่งหล่อลื่นเป็นไขมันสัตว์เช่น ไขมันวัว ไขมันควายเพื่อการทำงาน มิฉะนั้นเฟืองทั้งสองตัวจะไม่หมุนหรือก็หมุน ลำบาก ไม้ที่ใช้ทำส่วนใหญ่เป็นไม้ประดู่หรือไม้ตะเคียน

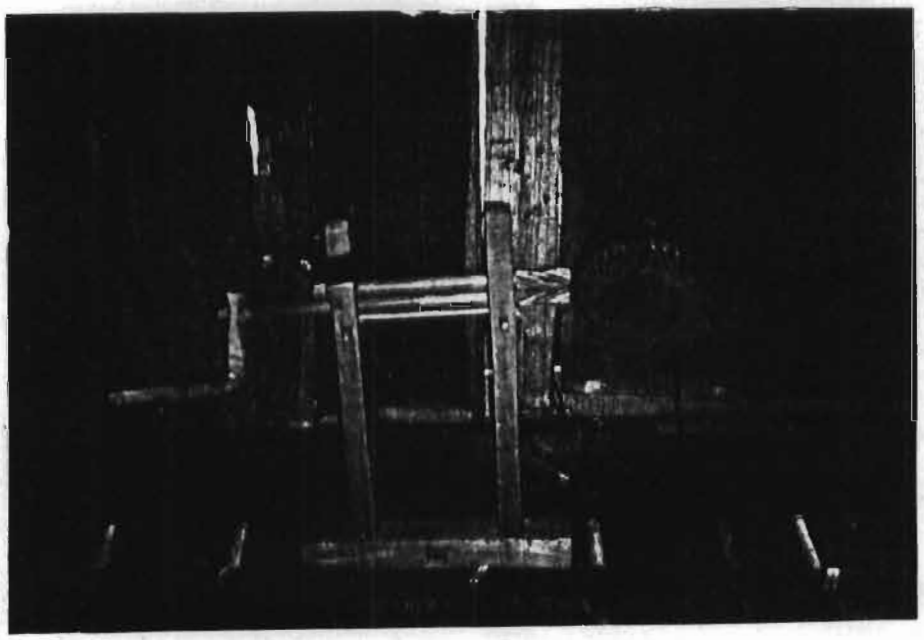

อิ้วฝ้ายของชาวไทแดง

หญิงไทแดงกำลังอิ้วฝ้าย

การทำงาน ผู้หญิงไทแดงจะใช้อิ้วสำหรับแยกปุยฝ้ายออกจากเมล็ด โดยจะนำปุยฝ้ายที่มีเมล็ดสอดเข้าไประหว่างเฟืองทั้งสองตัว แล้วใช้มือหมุนด้ามของเฟืองด้านขวา ปุยฝ้ายก็จะถูกสอดเข้าไประหว่างเฟืองลอดออกมาอีกข้างหนึ่ง ตกลงไปในภาชนะที่เตรียมรองรับไว้ ส่วนเมล็ดนั้นไม่สามารถจะลอดออกไปได้ก็จะตกลงอยู่ข้างที่เราสอดเมล็ดฝ้าย ซึ่งการทำเช่นนี้เรียกว่า การอิ้วฝ้ายเพื่อเอาเมล็ดออก

2. <u>คันดีดฝ้ายหรือสะนูดีดฝ้ายและการดีดฝ้าย</u>

ฝ้ายที่ใช้อิ้วเอาออกเมล็ดแล้ว ยังไม่สามารถนำมาทำเส้นด้ายได้ จะต้องมีการทำให้ฝ้ายฟูเป็นเนื้อละเอียดเหมือนสำลี ดังนั้นจะต้องใช้เครื่องมืออีกชนิดหนึ่ง คือคันดีดฝ้ายหรือสะนูดีดฝ้าย สะนูดีดฝ้ายนี้ ทำด้วยไม้ไผ่เหมือนคันธนู โดยมีปลายทั้งสองของธนูนี้ก็ผูกเชือกโดยให้ปลายของธนูโค้งเข้าหากันในลักษณะเดียวกับ ธนูที่เป็นอาวุธ

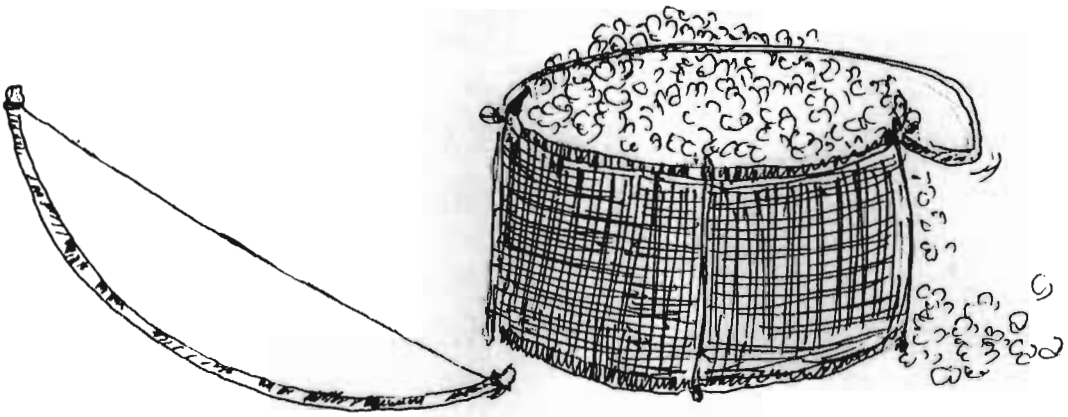

คันดีดฝ้ายของไทแดง

<u>การทำงาน</u> เมื่อได้ฝ้ายที่อิ้วมาแล้วก็ให้ใส่ภาชนะ แล้วใช้สายดีดนั้นให้ถูกกับปุยฝ้ายซึ่งอยู่ในภาชนะ สิ่งที่ใช้เกาะสายดีดฝ้าย ทำด้วยปล้องไม้ไผ่เล็ก ๆ ยาวประมาณ 6-8 นิ้ว

มีหน้าที่ในการช่วยดีดเรียกว่า "ก้อดีด" การทำฝ้ายให้เป็นปุยเนื้อเดียวกันเรียกว่าดีดฝ้าย เมื่อดีดฝ้ายเสร็จแล้วก็จะนำฝ้ายที่ดีดได้ มาเตรียมล้อฝ้าย เพื่อเตรียมการเป็นเส้นใย

3. ดิ้วล้อฝ้ายและไม้รอง

ดิ้วล้อฝ้าย มีลักษณะเป็นไม้เนื้อแข็ง กลึงให้กลมมีด้ามสำหรับมือจับ เพื่อการล้อฝ้าย และมีไม้รองเป็นไม้เนื้อแข็ง ลักษณะเป็นแผ่นคล้ายกับเขียงสี่เหลี่ยม เพื่อให้ไม้ดิ้วสามารถล้อได้บนผืนไม้นั้น เพื่อที่จะนำเคาฝ้ายมาล้อม้วนอยู่บนไม้ดิ้ว สำหรับเตรียมการนำไปทำให้เป็นเส้นใยต่อไป

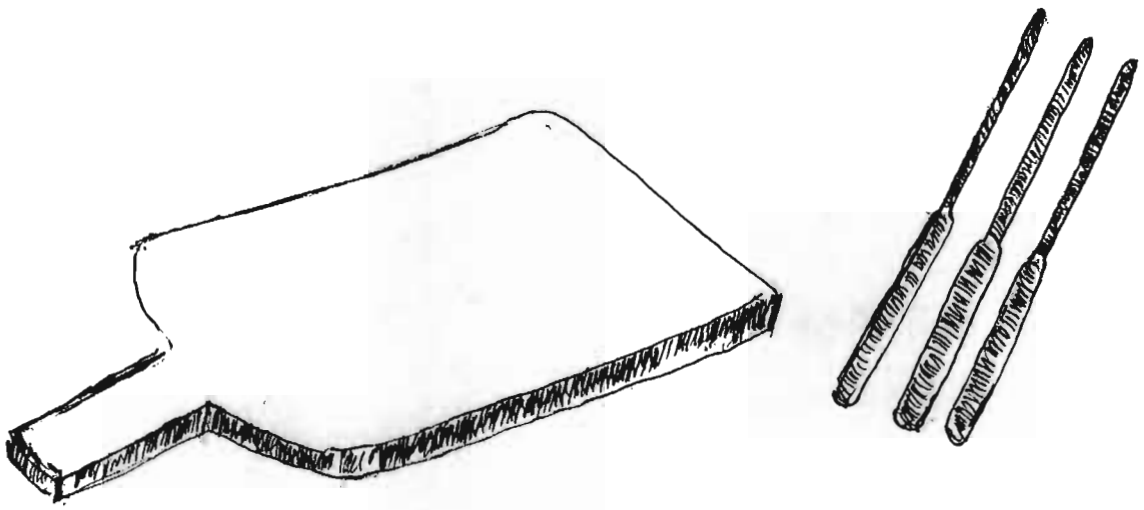

เครื่องล้อฝ้าย (ไม้ดิ้วและไม้รอง)

<u>การทำงาน</u> เมื่อได้ฝ้ายที่ดีดเรียบร้อยแล้ว ก็จะนำมาล้อกับไม้ดิ้ว ให้ฝ้ายม้วนอยู่ในไม้ดิ้ว เพื่อให้ฝ้ายในไม้ดิ้วไม้หนึ่งเพียงพอในการทำเส้นใย ลักษณะการดิ้วจะใช้ปุยฝ้ายวางไว้บนไม้รอง ให้พอสมควรต่อจากนั้นก็จะเอาไม้ดิ้วล้อเอาฝ้ายโดยใช้มือถูไม้ดิ้วไปกับพื้นรอง ที่มีฝ้ายวางอยู่ไปมา จนได้ฝ้ายพอเพียงต่อจากนั้นจึงจะเอาฝ้ายในไม้ดิ้วไปทำการแปรเป็นเส้นใย ขั้นตอนนี้เรียกว่า เข็นฝ้าย

4. <u>ไน-หลา เข็นฝ้าย และการเข็นฝ้าย</u> ไน-หลา เข็นฝ้ายเป็นเครื่องมือที่ทำให้ฝ้ายเกิดเป็นเส้นใยหรือด้ายสำหรับเป็นวัตถุดิบที่พร้อมจะทำให้ผ้าเป็นผืน มีลักษณะเป็นเสา 2 เสา ทำด้วยไม้เนื้อแข็งตั้งอยู่บนฐานไม้เนื้อแข็งเช่นเดียวกัน ระหว่างเสา 2 เสานั้น เจาะรู เพื่อให้หลาซึ่งมีลักษณะเป็นวงกลม ทำด้วยไม้ไผ่มัดด้วยเชือก คล้ายกับล้อรถจักรยานที่มีซี่ลวด ซึ่งหลาจะมีแกนยื่นออกไประหว่างเสาทั้งเสียบเข้าตรงรู โดยแกนด้านหนึ่งจะต่อออกมายาวเพื่อให้มีที่สำหรับหมุนได้ ระหว่างกึ่งกลางของฐานไม้เนื้อแข็ง จะทำให้ยื่นออกมายาวตรงปลายจะเจาะรูแล้วเสียบ เหล็กไน ให้ยื่นออกมาขนานกับวงล้อ แล้วจะมีเชือกโยงจากวงล้อมายัง เหล็กไน ทำหน้าที่เป็นสายพานหรือเรียกว่าสายหลาในขณะเอาฝ้ายจากไม้ดิ้วมาทำเป็นเส้นด้าย โดยการหมุนกงล้อ

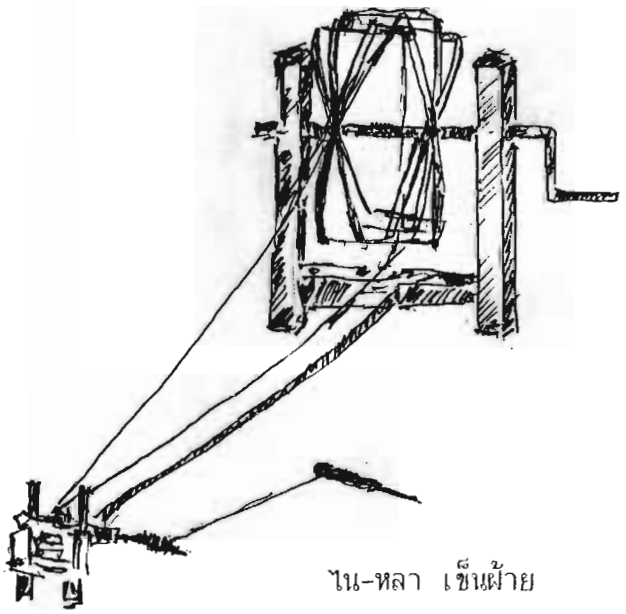

ไน-หลา เข็นฝ้าย

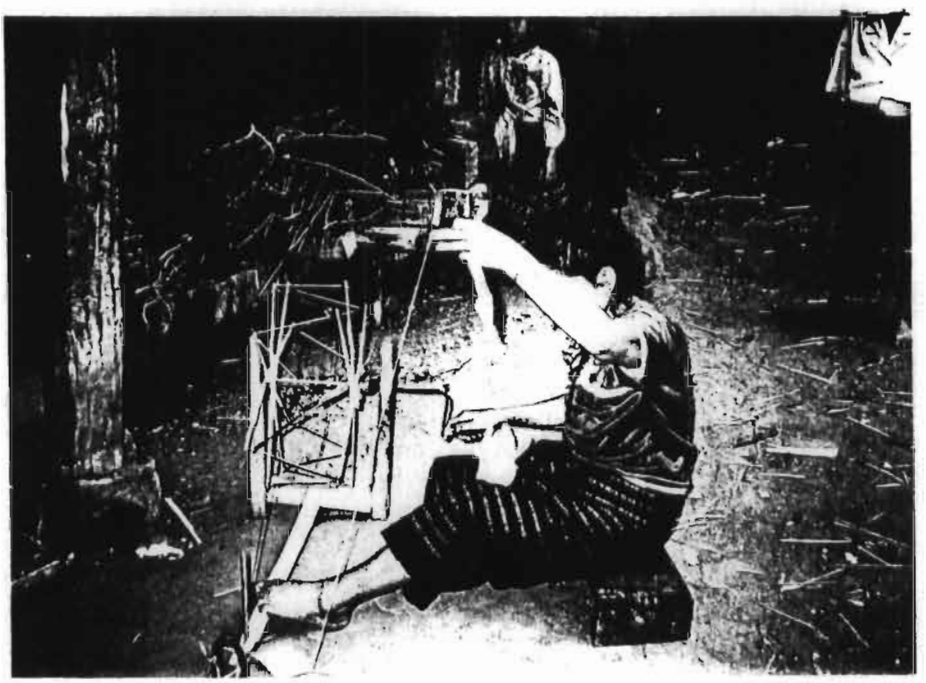

หญิงไทแดงกับการเข็นฝ้าย

การทำงาน หญิงไทแดง จะเอาฝ้ายที่ได้จากการดีด ปั่น โดยเอาปลายของฝ้ายด้านใดด้านหนึ่ง ไปจ่อที่เหล็กไนแล้วพร้อมกันนั้นก็หมุนกง (กงล้อ) ซึ่งมีสายพานเป็นเส้นเชือก (สายหลา) ต่อจากวงล้อมายังเหล็กไน ๆ ก็จะหมุนปั่นเอาฝ้ายซึ่งดีดออกมาแล้ว เกิดเป็นเส้นด้ายเล็ก ๆ มาอยู่ที่เหล็กไน จนพอเพียงและได้มากพอสมควร จึงจะหยุด แล้วจะนำเส้นด้ายที่อยู่บนเหล็กไนมาทำในขั้นตอนต่อไป

5. ขาเปียและการเปียฝ้าย เป็นอุปกรณ์ที่เป็นไม้เนื้อแข็ง เพื่อเอาฝ้ายที่เป็นเส้นด้ายออกจากเหล็กไน เปียทำด้วยไม้เนื้อแข็ง มีลักษณะคล้ายตัว I แต่จะหันแตกต่างกัน ระหว่างหัวกับท้ายของตัว I กล่าวคือ เมื่อวางลงกับพื้น ส่วนหัวจะวางขนานกับพื้นได้ แต่ส่วนท้ายจะขวางกับพื้น หันปลายด้านหนึ่งขึ้นท้องฟ้า ปลายด้านหนึ่งลงดิน เช่นเดียวกันท่าวางส่วนท้ายให้ขนานกับพื้น ส่วนหัวก็หันปลายด้านหนึ่งขึ้นท้องฟ้า ปลายด้านหนึ่งลงดินเช่นกัน

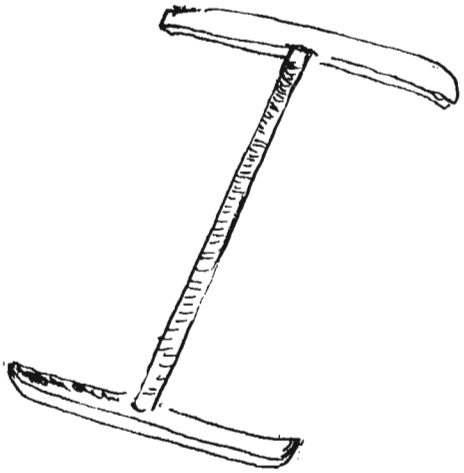

เปีย สำหรับใช้เส้นด้ายออกจากกง-หลา

การทำงาน หลังจากที่ได้ฝ้ายเต็มเหล็กไนแล้วก็จะนำฝ้ายมาเก็บที่ขาเปีย โดยการหมุนเส้นฝ้ายจากเหล็กไน ที่กง-หลา เข้ามาไว้ที่ขาเปีย เพื่อเก็บไว้สำหรับที่จะนำเส้นด้ายไปทำขั้นตอนต่อไปในการเตรียมด้ายเพื่อต่ำหูก โดยเตรียมให้เป็นม้วนที่เรียกว่าไจ หรือปอยต่อไป

6. น้ำข้าวและการแช่น้ำข้าว

การแช่น้ำข้าวเป็นการทำให้เส้นฝ้ายมีความเหนียว คงทน แข็งแรงและดึงไม่ขาด สาเหตุที่ทำเช่นนี้เพราะ ในกรณีที่ช่างทอต้องการผ้าสีขาวหรือผ้าสีตุ่น อันเป็นสีธรรมชาติของฝ้ายเลย ช่างทอจะไม่เอาฝ้ายไปย้อมสี หรือทำกรรมวิธี ขั้นตอนในการย้อมสีแต่อย่างใด ตรงกันข้ามหลังจาก

ที่เปียฝ้ายเสร็จเรียบร้อยแล้ว ช่างทอชาวไทแดงจะนำฝ้ายที่เป็นเส้นเพื่อจะทำเป็นด้ายเส้นยืนไปแช่ในน้ำข้าว นึ่งแล้วนำไปสอดใส่ไม้ไผ่ ให้เป็นราว แล้วกระตุก เส้นด้ายให้เรียงกัน ตากแดดให้แห้ง ก็หมายถึงเสร็จเรียบร้อย หลังจากแห้งแล้วก็นำไปสู่ขั้นตอนต่อไปได้เลย ในขณะเดียวกัน หากต้องการย้อมสีก็ต้องนำด้ายนี้ไปต้มเสียก่อน เพื่อการแยกไขมัน มิฉะนั้นแล้วสีย้อมจะย้อมไม่ติด หรือติดไม่ดีไม่สม่ำเสมอ อันเป็นสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ของช่างทอแต่อย่างใด ดังนั้น น้ำข้าว จึงเป็นวัตถุดิบ ที่ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านอันหนึ่ง ที่ชนชาวไททุกเผ่านิยมที่จะใช้เป็นวัตถุดิบทำให้เส้นด้ายฝ้ายเหนียวทนเหมาะแก่การตำหูก โดยที่ด้ายไม่ขาดง่าย

7. <u>สีย้อมฝ้าย และการย้อมฝ้าย</u> หลังจากที่นำเส้นด้ายมาเก็บไว้ ขาเปียก็เตรียมขั้นตอนต่อไปสำหรับการทอผ้า โดยจัดเส้นฝ้ายให้เป็นม้วนหรือมัดที่เรียกว่าไจหรือข้อย ในขั้นตอนนี้หากไม่ต้องการทำให้เส้นด้ายเป็นสีต่าง ๆ ก็จะทำให้เส้นด้ายเหนียว คงทนไม่ขาดไม่ลุ่ย โดยการเอาเส้นฝ้ายไปแช่น้ำข้าวนึ่งใส่ราวกระตุก เส้นด้ายให้เรียงเส้น นำไปตากแดดให้แห้งพอดี แล้วจะได้นำไปสู่การกวัก ซึ่งเป็นขั้นตอนต่อไป แต่หากต้องการให้เส้นด้ายมีสี ขั้นตอนในขั้นนี้ก็จะดำเนินการย้อมสีโดยมีวิธีการต่าง ๆ หลายอย่างตามแต่ชนิดของสีและลักษณะธรรมชาติของสีว่าเป็นอย่างไร

ในอดีตหญิงไทแดงนิยมที่จะใช้สีย้อมจากผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติ และใช้การย้อมแบบพื้นบ้าน สีที่ใช้จากธรรมชาติที่เป็นสีพื้นฐานมีอยู่ 4 สี คือ สีแดง ซึ่งได้จากครั่ง รากยอ และหมากแสด สีน้ำเงินหรือสีคราม จากใบคราม ใบห้อม สีเหลืองจากขมิ้น ใบหมากแปบ ใบมะขาม ใบตะไคร่เข แฮม ต้นหนามแท่ง และใบสัก ซึ่งในปัจจุบันการใช้สีเช่นนี้ก็ยังปรากฏให้เห็นแต่ทั้งนี้จะน้อยลง เนื่องจากความไม่สะดวก ความไม่รวดเร็ว และสีบางสีก็ไม่สามารถจะย้อมได้จากสีธรรมชาติ ดังนั้นสีวิทยาศาสตร์หรือสีเคมีที่นำจากทางเวียดนาม จีน และไทย จึงเป็นที่นิยม เพราะการมวิธีการย้อมทำได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่เกิดจาก การย้อมสีเคมี จึงมีมากมายในท้องตลาด อย่างไรก็ตาม ถึงแม้การย้อมสีเคมีจะได้รับการยอมรับจากสังคม ในปัจจุบันมากกว่าสีธรรมชาติ

ก็ตาม ผู้หญิงไทแดงก็ยังให้ความสำคัญในการใช้สีธรรมชาติอยู่เช่นเดิม โดยเฉพาะผ้าทอที่ปราณีต ไม่ได้ทำไว้ขาย ทำไว้เพื่อใช้เองและใช้ในชีวิตประจำวัน และพิธีกรรม โดยส่วนใหญ่ยังใช้สีธรรมชาติอยู่ แต่สำหรับผ้าที่ต้องการเอาไว้แลกเปลี่ยนและขายนั้นจะใช้สีเคมี เพราะสีคงทน ดำเนินการได้รวดเร็ว และไม่ยุ่งยาก สามารถย่นระยะเวลาของการทอผ้าให้สั้นลง และจากการทำเพื่อจำหน่ายจึงทำให้คุณภาพ ของผ้าก็ลดลงด้วย เพราะในการทำไว้ใช้ เนื่องจากอยู่ทางตอนเหนืออากาศก็มีความหนาวเย็นกว่า ภาคกลางและภาคใต้ ดังนั้นผ้าที่ทำไว้ใช้จะต้องมีความหนาปราณีต ใช้ได้คงทน และยาวนาน สามารถที่จะทนต่อความไม่ปกติของอากาศหนาวเย็นได้ การทำแต่ละชิ้นจึงช้าเพราะต้องใช้ฝีมือเป็นพิเศษอย่างยิ่ง

8. <u>เครื่องกวักฝ้ายและการกวักฝ้าย</u> ทำด้วยไม้ ประกอบด้วยไม้ 2 ชิ้น มีลักษณะเป็นเสาขึ้นไปคู่ขนานกันโดยแยกกันอยู่ที่ปลายเสาจะมีรู เพื่อใช้สอด แกนไม้ไผ่ซึ่งมีลักษณะเป็นกงล้อ ประกอบด้วยไม้ไผ่ไขว่กันเป็นกากะบาด 2 อัน 2 ข้าง โดยขึงเชือกของปลายกากะบาด สลับกันไปมา ทำให้เกิดเป็นกงล้อไม้ไผ่ที่มีเชือกเป็นซี่ล้อ เอากงล้อดังกล่าวซึ่งตรงกลางมีแกนไม้ไผ่สอดเข้าไปสู่จุดศูนย์กลางของกากะบาดทั้งสอง ยื่นออกมาเป็นเดือยทั้ง 2 ด้านไปเสียบไว้ เสาคู่ขนานทั้งสองเพื่อใช้สำหรับกวักฝ้าย เครื่องมือชนิดนี้เรียกว่า กงปั่นฝ้ายหรือกวักฝ้ายใช้ประกอบกับอักและไม้คอนอัก

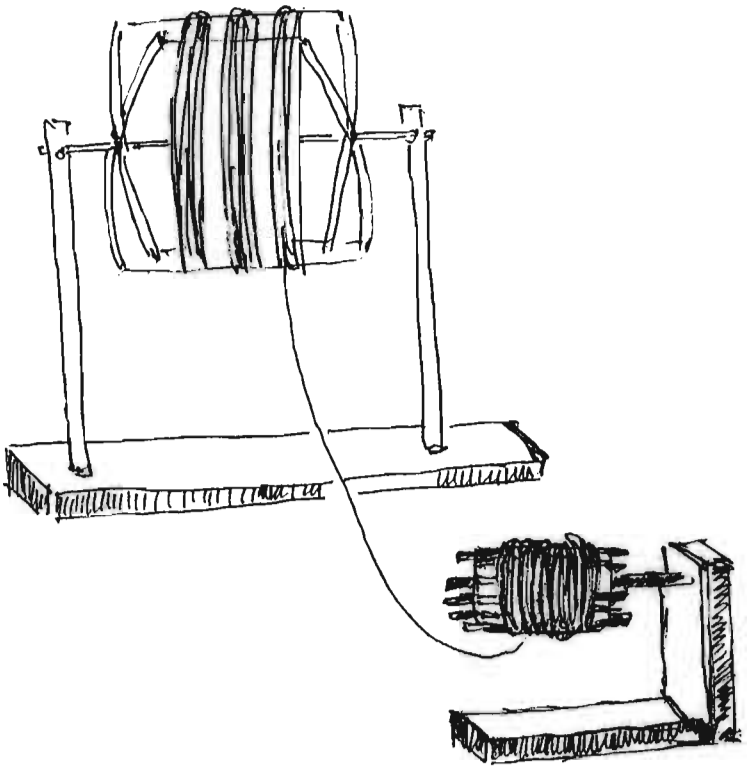

กงปั่นฝ้ายหรือกวักฝ้าย

การทำงาน นำด้ายฝ้ายที่ย้อมตากแดดเรียบร้อยแล้ว เอาไปใส่กงปั่นฝ้าย ดังกล่าวแล้ว ก็ทำการกวักฝ้าย โดยใช้เครื่องมืออีกชนิดหนึ่ง คืออักและไม้คอนอัก ซึ่งหมายถึงการดึงเอาเส้นด้ายจากกงไปยังอักกวักฝ้าย เมื่อกวักฝ้ายได้พอเพียงสำหรับที่จะเตรียมใช้ในการตำหูกและทอไหมแล้ว ก็จะเอาเส้นด้ายฝ้ายที่กวักได้ไปขึงไว้กับเฝือ ซึ่งเฝือนั้นจะเป็นเครื่องมือในการจัดเส้นด้ายให้เรียบร้อย และสะดวกเพื่อจะนำมาใส่ไว้ในหลอดไม้เล็กซึ่งทำด้วย แขนงไม้ไผ่ ลำของต้นเปอแก้ว เพื่อเตรียมเป็นหลอดฝ้าย โดยใช้อุปกรณ์ ไน - หลา ช่วยเอาเส้นด้ายฝ้ายเข้าไปอยู่ในหลอด ซึ่งฝ้ายอยู่ในหลอดนี้จะทำหน้าที่เป็นอุปกรณ์เครื่องมือที่พร้อมจะทำหน้าที่ในการตำหูกทอฝ้ายได้ตั้งแต่บัดนั้น

9. ไม้คอนอัก และอัก และการกวักฝ้าย

1. ไม้คอนอักคือ เครื่องมือใช้กวักฝ้าย ประกอบกับอัก และใช้ไม้เนื้อแข็งเป็นหลัก คล้ายเสาธงยืนตรงไปในอากาศ ส่วนบนของเสานั้นเจาะรูแล้วใช้ไม้เนื้อแข็งที่กลึงให้กลม เสียบเข้าไปเพื่อใช้เป็นคานสำหรับใส่อัก เตรียมกวักด้ายออกจากกงกวักฝ้าย ไม้คอนอักต้องมีความแข็งแรง เพราะต้องแบกน้ำหนักของอักและเส้นด้ายที่จะใช้สำหรับทอด้วย

2. อัก เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับเก็บเส้นด้ายที่เตรียมพร้อมจะนำเข้าเฝือ เพื่อเตรียมเป็นด้ายเส้นยืน และเส้นพุ่ง อักทำจากไม้เนื้อแข็งเป็นรูปกลมหรือเหลี่ยม มี 4 เสา หรือ 5 หรือ 6 เสา ตามแต่เหลี่ยมที่ปรากฏ ระหว่างเสาทั้ง 4 มีไม้เนื้อแข็งทำเป็นรูปวงกลม สี่เหลี่ยม หกเหลี่ยม แปดเหลี่ยม ก็แล้วแต่เป็นฝาปิดบน ปิดล่าง 2 อัน เจาะรูตรงกลางให้ขนานกัน เพื่อใช้สอดเข้าไปที่คานไม้คอนอัก โดยมีจุดประสงค์ให้หมุนได้ เพื่อใช้สำหรับกลักฝ้าย

10. หลักเฝือฝ้าย และการเฝือฝ้าย

ทำด้วยกรอบไม้สี่เหลี่ยม เป็นไม้เนื้อแข็ง คล้าย ๆ กับวงกบ ประตูขนาดใหญ่ บริเวณขอบของกรอบไม้ด้านซ้ายและขวาจะมีไม้ขนาดเล็ก ๆ ปักเป็นหลักอยู่ตลอดแนวทั้งสองด้าน โดยแต่ละหลักห่างกันประมาณ 15-20 เซ็นติเมตร ซึ่งจะมีหลักประมาณด้านละ 10 หลัก มีหน้าที่ใช้สำหรับเฝือให้ฝ้ายเป็นเส้นยืน

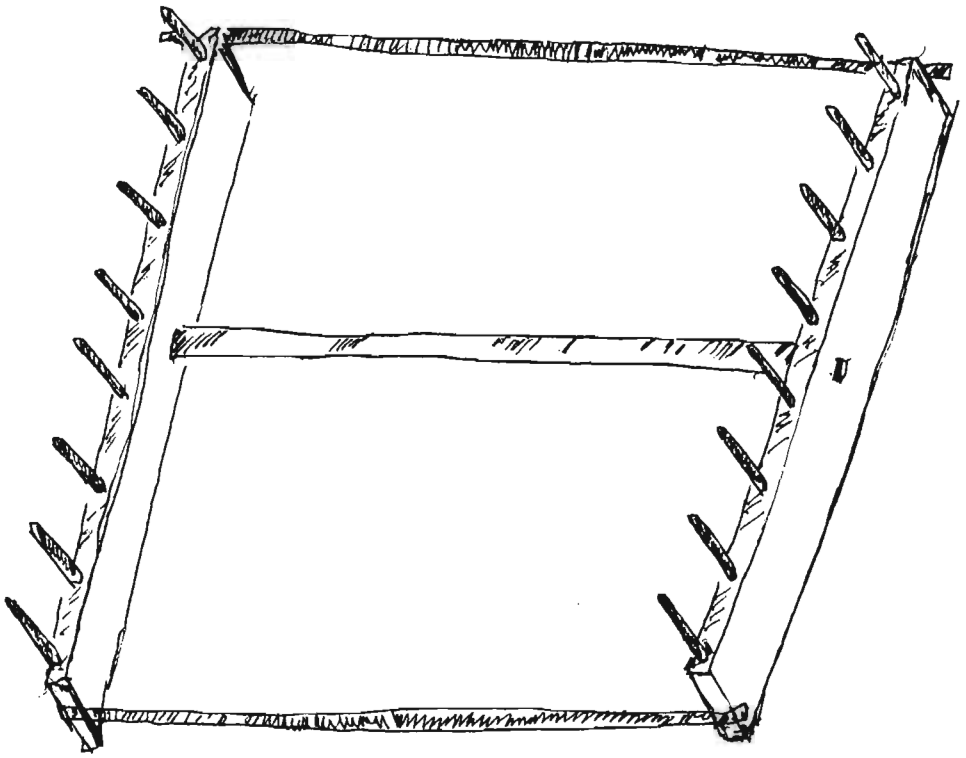

หลักเผือ

การทำงาน เอาเส้นผ้ายที่ได้จากกวักเรียบร้อยแล้ว ซึ่งอยู่ในอัก ไขขึงไว้ให้เรียบร้อย เตรียมพร้อมจะจัดทำเป็นเส้นยืน และประการสำคัญ การเตรียมตัวในหลักเผือ จะเป็นการคำนวณถึง การใช้ด้ายสำหรับการทอผ้าว่าจะใช้จำนวน เท่าใด ในการทอครั้งหนึ่งจึงจะเพียงพอ ซึ่งส่วนใหญ่ เตรียมด้ายให้เกินไว้เพื่อเผื่อเหลือเผื่อขาด นับเป็นความชาญฉลาด ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยแท้จริง

11. การปั่นหลอด เครื่องมือปั่นหลอด ประกอบด้วย ไน-หลา และหลอดไม้ซึ่งอาจทำจากหลอดไม้ไผ่ ลำต้นต้นปอแก้ว (ไม้ลำปอ) และลำต้นไม้อื่น ๆ ที่มีขนาดเท่าเทียม

กับลำต้นปอแก้ว ที่หาได้ในท้องถิ่น ที่สำคัญที่สุด ลำต้นไม้เหล่านั้น จะต้องมีขนาดเล็กและมีรูทะลุตรงกลางสามารถสอดแกนไม้ไผ่เข้าไปได้เพื่อนำไปใส่กระสวยทอผ้า

12. การสืบหูก เครื่องมือที่ใช้ในการสืบหูก ประกอบด้วย เฝือ และฟืม

12.1 ฟืม คือ ส่วนสำคัญของเครื่องทอผ้า ใช้กระทบให้ด้ายที่ทอเข้ากันให้สนิท โครงทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ส่วนซี่ทำด้วยไม้ไผ่เหลาอย่างละเอียดเป็นช่อง ๆ เพื่อให้เส้นด้ายลอดได้ ฟืมมีหลายชนิด เช่น ฟืม 9 ฟืม 10 ฟืม 12 ฟืม 16 ฯลฯ

12.2 เฝือ คือ เครื่องมือที่เตรียมด้ายเส้นยืนไว้ สำหรับจะใช้ในการทอผ้า รายละเอียดโครงสร้างของเฝือได้กล่าวมาแล้ว

การทำงาน นำด้ายในเฝือที่เตรียมไว้สำหรับด้ายเครือ หรือด้ายเส้นยืนไปต่อเข้ากับเส้นด้ายที่มีอยู่ในฟืมโดยการร้อยเส้นฝ้ายจากรูเข้าไปสอดกับฟันฟืม ซึ่งฟันบางเล่มก็เตรียมเส้นด้ายไว้เพื่อสืบหูกแล้วโดยเฉพาะฟืมเก่า ส่วนฟืมใหม่ ผู้ทอจะต้องสืบหูกเองตั้งแต่แหย่เข็อกไปสอดกับฟันฟืม จนครบทุกช่อง เมื่อสืบหูกเรียบร้อยแล้ว จึงเตรียมพร้อมในการทอผ้า แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น จะต้องตรวจเช็คด้ายที่ร้อยเข้าไปทุกเส้นห้ามขาดโดยเด็ดขาด หากขาดก็จะต้องมีการต่อทุกครั้ง แม้ฝ้ายมีความเหนียวทนต่อการกระทำให้ขาด

และสำหรับขั้นตอนและเทคนิคในการทอผ้าฝ้ายจะนำไปเสนอพร้อมกับขั้นตอนและเทคนิคในการทอผ้าไหม ซึ่งมีส่วนที่คล้ายคลึงกันบางส่วน เมื่อนำเสนอไปพร้อม ๆ กัน จะมองเห็นภาพพจน์ได้ชัดเจนกว่า

2.2 เครื่องมือ และขั้นตอนสำหรับการเตรียมเส้นไหม

ในการเตรียมเส้นไหม ของชาวไทแดง นั้น จะกล่าวถึงตั้งแต่การเตรียมไหม คือ การปลูกหม่อน ไปจนถึงการพันหูก ส่วนกระบวนการทอผ้าและเทคนิควิธี จะกล่าวไปพร้อมกันกับการทอผ้าฝ้าย อันมีส่วนคล้ายกันและแตกต่างกันอยู่ ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. หม่อนและการปลูกหม่อน ชาวไทแดงมีการปลูกหม่อน ชนิดพันธุ์พื้นเมือง ที่มีใบขนาดเล็ก เนื่องจากอากาศค่อนข้างหนาว ผลผลิตที่ได้จึงมีจำนวนจำกัด แต่ละบ้านจะมีสวนหม่อน

ของตนเองที่มีพื้นที่ติดกับริมแม่น้ำ อันสะดวกต่อการบำรุงรักษา แต่ส่วนใหญ่ก็ปล่อยไปตามธรรมชาติ ซึ่งส่วนใหญ่จะปลูก แซมกับพืชอื่น ๆ ไม่ได้ปลูกเป็นพื้นที่ เต็มที่เหมือนกับทางภาคอีสานของประเทศไทย ส่วนไหมอีกส่วนหนึ่งจะได้จากเวียดนาม มีราคาถูก แต่คุณภาพไม่สู้จะดีนัก ดังนั้น การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ยังเป็นปัจจัยสำคัญของชาวไทแดงเช่นกัน แต่จะเลี้ยงเพียงเพื่อใช้สำหรับทอผ้า 1 หูก เท่านั้น ดังนั้น หม่อนจึงพอเพียงกับการใช้สอยของไหมในปีนั้น ๆ เป็นอย่างดี

2. <u>การเลี้ยงไหม</u> ชาวไทแดงมีการเลี้ยงไหมพันธุ์พื้นเมือง เป็นชนิดที่มีความคงทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศ ฟักออกเป็นตัวได้ปีละหลายครั้ง โดยจะขอแม่พันธุ์มาจากเพื่อนบ้านหรือมีการเก็บไว้ในฤดูกาลก่อน ชาวไทแดงจะไม่เลี้ยงไหมมากนัก ส่วนใหญ่จะเลี้ยงเพียงเพื่อการต่ำหูก ในฤดูกาลเพียง 1 หูกเท่านั้น พันธุ์ไหมบางครั้งก็ได้มาจากทางเวียดนามเพราะไปมาสะดวกกว่าการเดินทางมาที่ภาคกลาง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นส่วนใหญ่ทุกบ้านจะมีแม่พันธุ์ไว้แล้ว โดยจะเริ่มตั้งแต่เป็นไข่ จากตัวผีเสื้อ (กะเปี้ย) จนเป็นตัวหนอนไหม ใช้เวลาร่วมกันประมาณ 45 วัน หลังจากตัวหนอนไหมแตกจากไข่ ก็เริ่มกินอาหาร ก็คือใบหม่อน จะมีพัฒนาการเช่นเดียวกันกับการเลี้ยงไหมทั่ว ๆ ไปคือ มีทั้งหมด 4 ขั้น คือ

2.1 ไหมนอน 1 คือ ไหมที่เป็นตัวหนอนอ่อน ๆ ตัวไหมวัยนี้ยังไม่แข็งแรง เปรียบเสมือนทารกเพื่อคลอดใหม่ การให้อาหารจะใช้ใบหม่อนอ่อนที่ไม่มีเส้นใยแข็ง หั่นเป็นฝอย ๆ เหมือนหั่นกัญชา ให้อาหาร 2 ครั้ง ต่อวันเท่านั้น อายุของไหมนอน 1 จะประมาณ 1 สัปดาห์ หรือ 6-7 วัน

2.2 ไหมนอน 2 เป็นไหมที่เริ่มโตเป็นเด็กที่กำลังซุกซนวัยนี้ผู้เลี้ยงจะรู้ทันที หลังจากผ่านวัยนอน 1 แล้วจะไม่กินอาหาร ไม่ขยับตัว หลังจากนั้นเมื่อขยับตัวและเริ่มกินอาหารก็แสดงว่าเข้าสู่วัยนอน 2 โดยตัวไหมจะกินอาหารใหม่ และกินอย่างเอร็ดอร่อย กินมากช่วงนี้ ผู้เลี้ยงจะเตรียมใบหม่อน ไว้พอสมควร เพื่อให้ได้กินอย่างเต็มที่ จนประมาณ 1 สัปดาห์ ตัวไหมจะหยุดกินอาหารอีกประมาณ 2 วัน

2.3 ไหมนอน 3 หลังจากหยุดกิน 2 วัน ตัวไหมซึ่งสมบูรณ์เต็มที่จะเริ่มกินอาหารใหม่ ช่วงนี้ไหมเปรียบเสมือนหนุ่มแน่น ต้องการอาหารอย่างมาก ต้องมีการขยับขยายที่เลี้ยงให้พอเพียงจาก 1 กระด้ง เป็น 2 กระด้ง จนถึงสัปดาห์ ไหมก็จะหยุดกินอาหารอีก ประมาณ 2 วัน หลังจากนั้นก็จะเริ่มกินอาหารใหม่อีกครั้ง

2.4 ไหมนอน 4 เป็นไหมที่ต่อจากไหมนอน 3 เป็นไหมที่โตเต็มที่ เข้าสู่วัยกลางคน ผู้เลี้ยงจะให้อาหารเป็นพิเศษ ดูแลสุขอนามัย ทำความสะอาดวันละ 1 ครั้ง ในวัยนี้จะให้อาหารประมาณ 8-9 วัน หลังจากนั้น ไหมก็จะเข้าสู่ระยะเริ่มสุกหรือแก่เต็มที่ มีลักษณะตัวหนอนสีเหลืองอมส้ม ผู้เลี้ยงก็พร้อมจะเก็บตัวไหมใส่จ่อ ซึ่งจ่อขอไหแดงมีขนาดเล็กบางครั้งก็หาไม้เป็นพุ่มแต่แห้งแล้วมาเป็นจ่อก็มี พร้อมกันนั้นก็ใช้ผ้าคลุมไว้ซึ่งเป็นช่วงสุดท้ายในการชักใยของตัวไหม รอคอยวันเวลาที่จะดำเนินกิจกรรมการทำเส้นใยต่อไป ซึ่งบางท้องถิ่นเรียกช่วงนี้ว่า ไหมนอน 5

จากการสังเกต การเลี้ยงไหมของชาวไทแดง เป็นไปอย่างเรียบง่าย ภาชนะที่ใช้ในการเลี้ยงไหม ไม่ว่าจะเป็นกระด้ง หรือจ่อก็ทำแบบอย่างง่าย ๆ ไม่พิถีพิถัน เช่น ทางภาคอีสานของประเทศไทย ผลผลิตที่ได้อยู่ในเกณฑ์ระดับหนึ่ง เนื่องจากพื้นที่เป็นอากาศหนาวพอสมควร เชื้อโรคเกี่ยวกับไหม จึงไม่ค่อยปรากฏให้เห็นเท่าใดนัก แม้ผ้าไทแดงจะเลื่องลือในด้านความงามอย่างยิ่งก็ตาม แต่การเลี้ยงไหมของชาวไทแดง ก็ยังเป็นไปตามแบบพื้นเมือง ยังไม่มีการประยุกต์ ระบบอุตสาหกรรมในครัวเรือนแต่อย่างใด ดังนั้นในปีหนึ่ง ๆ ชาวไทแดงจะมีไหมเพียงพอ แต่การใช้ในครอบครัวไม่เกินครอบครัวละ 2 หูก ซึ่งนั้นหมายความว่าไหมส่วนหนึ่งได้จากการผลิตเองและไหมอีกส่วนหนึ่งได้จากการซื้อและแลกเปลี่ยนโดยเฉพาะไหมที่มาจากเวียดนาม มีปรากฏให้เห็นในหมู่บ้าน เกือบทุกหลังคาเรือน

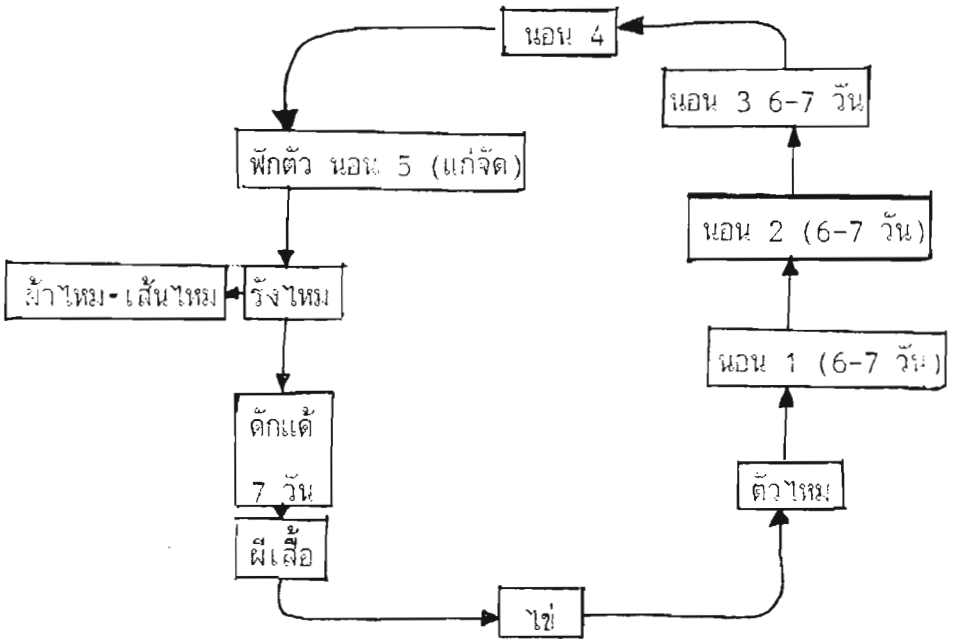

วงจรชีวิตของตัวไหม พันธุ์พื้นเมืองของชาวไทแดง

3. <u>การสาวไหม และเครื่องมือในการสาวไหม</u>

การสาวไหมของชาวไทแดง จะกระทำกันในช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยว เริ่มจากเอารังไหมที่มีตัวดักแด้อยู่ภายในรังที่ยังมีชีวิตอยู่ จะกระทำให้เสร็จก่อน 7 วัน หากช้ากว่านี้เมื่อดักแด้กลายเป็นแมงกะเบี้ย (ผีเสื้อ) จะทำให้เส้นไหมที่จะสาวไม่งดงาม ดังนั้นผู้หญิงชาวไทแดง จะดำเนินการโดยมีอุปกรณ์ดังนี้ คือ

1. คิงไฟ
2. หม้อสาวไหม
3. ไม้คีบ

4. ภาชนะที่ใส่เส้นไหม

5. รังไหมดิบที่เตรียมไว้สำหรับสาว

6. เชื้อเพลิง

วิธีการ ผู้หญิงไทแดง จะใช้คิงไฟรับแขกบนเรือนที่พักเป็นที่สาวไหม ต้มน้ำให้เดือดในกาหรือหม้อที่จะใช้สำหรับสาวไหม ซึ่งเครื่องมือหรือภาชนะหม้อสาวไหมขึ้นนี้ คล้ายคลึงกับกาต้มน้ำของบ้านเราแต่บริเวณที่มือถือกับดัดแปลงเป็นเครื่องมือประดิษฐ์วงล้อสาวไหมไว้ตรงนั้น ทำให้ดูกระทัดรัดและเหมาะเจาะกับสภาพกลุ่มชนยิ่งนัก หลักจากนั้นก็จะต้มรังไหมจนเดือด ผู้หญิงไทแดงก็จะสาวไหมโดยใช้ไม้พาย สำหรับคนรังไหมและกดให้เส้นไหมลอดออกมาตามแฉกของไม้เพื่อให้เส้นไหมและรังไหมไม่ตามกันขึ้นมา พร้อมกันนั้นก็นำปลายไหมที่ได้จากการสาวใส่ลงในกระบุงขนาดกระทัดรัดหรือภาชนะที่เตรียมไว้ จนสาวจนเสร็จเรียบร้อย ในการสาวไหมแต่ละครั้งจะได้ไหมอยู่ 3 ชนิดคือ

1. เส้นไหมช่วงต้น หรือเส้นไหมตอนหัว จะมีลักษณะหยาบ เส้นใหญ่เส้นไม่เสมอกันเล็กบ้างใหญ่บ้าง สาวครั้งแรกสีจะเหลืองอมส้ม ขรุขระไม่เรียบร้อย แต่หลังจากไปทำความสะอาดและทำให้เรียบร้อยแล้ว เมื่อทอออกมาจะมีความหนาและทนทานกว่าไหมอีกชนิดหนึ่ง ไหมช่วงต้นนี้เรียกว่าไหมหลืบ

2. เส้นไหมช่วงกลาง หรือไหมคอ คือเส้นไหมที่สาวครั้งแรก แทนที่จะแยกให้อยู่คนละพวกก็สาวไปเรื่อย ๆ จะได้เส้นไหมที่มีขนาดกลางโตและเสมอกันอาจจะมีปุ่มปมอยู่บ้าง

3. เส้นไหมน้อย หรือไหมลวดหรือยอดไหม เป็นเส้นไหมขนาดเล็ก เส้นเรียบละเอียดสีทองงดงาม เป็นเส้นไหมที่ได้จากตัวไหมที่ชักใยอยู่ในรัง ซึ่งเมื่อสาวไปจนสุด ก็จะเหลือแต่เปลือกหุ้มดักแด้ อยู่ภายใน ราคาไหมน้อยนี้แพงกว่าไหมทุกชนิด ใช้ทอผ้าที่มีลักษณะงดงามเป็นพิเศษ

เครื่องมือและการเตรียมไหมสำหรับการตำหูกทอผ้า

หลังจากมีการสาวไหมเรียบร้อยแล้ว ผู้หญิงไทแดงก็จะเตรียมเครื่องมือและวิธีการสำหรับทอผ้าซึ่งในการทอผ้าหรือตำหูกไหมนั้นมีกระบวนการที่จะต้องใช้ความพิถีพิถันพอสมควร ซึ่งในการทอผ้าแต่ละครั้งจะมีการเตรียมเส้นไหมอยู่ 2 แบบ คือ การเตรียมไหมเส้นพุ่ง และการเตรียมไหมเส้นยืนหรือเส้นเครือซึ่งในตอนต้นจะกล่าวถึงการเตรียมไหมเส้นพุ่งและอุปกรณ์เครื่องมือในการเตรียมโดยมีรายละเอียดคือ

เครื่องมือและการเตรียมไหมเส้นพุ่ง

เครื่องมือหรืออุปกรณ์สำหรับการเตรียมไหมเส้นพุ่ง สามารถแบ่งขั้นตอนจากเครื่องมือและวิธีการเตรียมได้ทั้งหมด 4 ขั้นตอนด้วยกัน สามารถแยกรายละเอียดได้ดังนี้คือ

1. การเหล่งไหม หลังจากสาวไหมจนเสร็จแล้ว ช่างทอจะเอาไหมน้อยที่ใส่ไว้ในภาชนะ นำมาทำให้เป็นเข็ดและใจ โดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่าเหล่ง อันหมายถึงการถ่ายไหมออกจากกระบุง หรือภาชนะเครื่องเหล่งไหม มีลักษณะเป็นไม้เนื้อแข็งไขว่กันคือรูปตัว X ตรงไม้ตัดกันมีรูสำหรับเป็นแกนกลางเพื่อให้หมุนได้คล้าย ๆ กับล้อจักรยานด้านหนึ่งจะมีที่ยื่นออกมาสำหรับหมุน อาจทำด้วยโลหะหรือไม้ก็ได้

ไหมของคนไทแดง

การสาวไหมและเครื่องมือของชาวไทแดง

การทำงาน ช่างทอผู้หญิงไทแดง จะใช้เหล่งหมุนเอาไหมจากภาชนะกาละมุงหรือตะกร้า ให้เส้นไหมถูกเก็บไว้ในเหล่ง โดยจะเอามาเก็บไว้จนพอสมควร กล่าวคือ หญิงไทแดงจะดูความกว้างของไหมในเหล่ง ถ้าได้ขนาดหนึ่งนิ้วมือก็จะเรียกว่า ไหม 1 ไจ ไหม 8 ไจ -10 ไจ จะเรียกว่า ไหมหนึ่งเข็ด ซึ่งไหมหนึ่งเข็ดนั้น มาตรฐานของเข็ด แต่ละท้องถิ่นอาจไม่เท่ากัน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นเพื่อเป็นการเตรียมเส้นไหมให้ถูกจัดวางเป็นระเบียบเป็นแนวเดียวกัน เพื่อเตรียมสำหรับในขั้นตอนต่อไปคือการต่อไหม

2. <u>การต่องไหม</u> หลังจากจัดไหมเป็นเข็ดได้แล้ว ช่างทอก็จะนำไหมแต่ละเข็ดมาต่อง ต่องหมายถึง การฟอกไหม คือการนำเส้นไหมแต่ละเข็ดมาต้มในน้ำที่เดือด โดยมีจุดประสงค์เพื่อทำให้ไหมอ่อนนุ่ม เปลี่ยนสีเส้นใยจากสีธรรมชาติ ไม่สวยงามให้เกิดความสวยงามเพิ่มขึ้น อุปกรณ์ที่ใช้ในการต่องไหม ประกอบด้วย

1. ภาชนะสำหรับต้ม อาจเป็นหม้อดิน หม้ออลูมิเนียมหรือ ปี๊บ

2. คีไฟและเชื้อเพลิง

3. น้ำ

4. พืชที่ทำให้เกิดความเป็นด่างอันได้แก่ ผักขม กาบมะพร้าว กาบกล้วย ฟางข้าว ใบเพกา (หมากลิ้นฟ้า) ไม้ขี้เหล็ก

<u>การทำงาน</u> นำพืชที่ได้กล่าวไปแล้วไปเผาไฟ เพื่อนำขี้เถ้าของพืชเหล่านี้ไปผสมกับน้ำ กวนให้เข้ากันแล้วทิ้งไว้จนนอนก้น เพื่อให้เป็นน้ำด่าง เมื่อน้ำด่างใสดีแล้วก็เอาไหมที่จะต่องใส่ลงไปแช่จนเปียกชุ่มดี นำขึ้นจากน้ำต่องใส่หม้อต้ม ทิ้งไว้ประมาณครึ่งชั่วโมง แล้วจึงนำเอาไหมออกจากหม้อลงไปแช่ในน้ำเย็น ล้างให้สะอาด ต่อจากนั้นจึงเอาไหมขึ้นแล้วใช้มือจัดระเบียบไม่ให้ไหมยุ่งกัน แล้วนำไหมไปตากเพื่อให้แห้งในไม้ไผ่ยาวที่เตรียมไว้ การเหล่งไหมจะต้องทำอย่างปราณีต และละเอียด เพราะหากไหมไม่สะอาด การย้อมไหมให้สีติดก็จะยากขึ้น และเส้นไหมอาจขาดหรือเปราะง่าย ดังนั้นจึงเป็นขั้นตอนที่ต้องระวังเป็นพิเศษในการทอผ้าแต่ละครั้ง

3. <u>การกวักไหม</u> คือวิธีการตรวจสอบเส้นไหม หลังจากต่องเรียบร้อยแล้ว ว่ามีเส้นไหมตรงช่วงใดขาดหรือไม่ ดังนั้นกรรมวิธีการกวักไหม หลังจากการต่องไหม จึงถือเป็นการทดสอบตรวจทาน การขาดของเส้นไหม เมื่อทราบแล้วก็จะได้ทำการต่อหรือทำให้เป็นเส้นเดียวกัน มีเครื่องมือที่ใช้ในการกวักไหมอยู่ 2 ชนิดคือ กงและอัก

<u>กง</u> มีหน้าที่เอาไหมที่ต่องแล้วไปใส่ไว้ในกง เพื่อเตรียมกวักไหมไปไว้ที่อัก ลักษณะของกงคือมีไม้ไผ่ขนาดยาวหรือไม้เนื้อแข็ง ประมาณ 1 เมตร-1.30 เมตร มีหน้าที่เป็นแกนด้านข้างท้ายของไม้จะมีไม้ไผ่วางขัดกันอยู่ในรูปตัว X ทั้ง 2 ข้าง ตรงกลางตัว X จะมีรูเจาะ

เพื่อเอาแกนไม้ไผ่เสียบทั้งสองด้าน ปลายไม้ไผ่แต่ละด้านผูกเชือกโยงทะแยงไปมา ยังไม้ไผ่หรือตรงข้ามและบริเวณแกนทั้งสองด้านถูกตั้งไว้บนฐานไม้ไผ่ 2 อัน ตั้งเป็นเสาไว้ทั้ง 2 ด้าน สามารถหมุนได้ เหมือนวงล้อรถจักรยานเพื่อให้ไหมเคลื่อนออกจากกงได้นั้นเอง

<u>ไม้คอนอักและอัก</u> มีหน้าที่รับเอาไหมจากกง โดยการกวักไหมจากกงมาไว้ที่อัก อักมีลักษณะประกอบด้วยไม้คอนอักและอัก ไม้คอนอักทำหน้าที่เป็นฐาน และเป็นแกนสำหรับสวมหรือเสียบอักเพื่อให้การกวักไหมมาเก็บไว้ที่อัก ส่วนอักเป็นแคล้าย ๆ กับล้อรถที่มีความยาวประมาณ 50-55 ซ.ม. บางครั้งก็มีลักษณะกลม บางครั้งก็มี 4 เหลี่ยม บางครั้งก็มี 5 เหลี่ยม หรือ 6 เหลี่ยม จะมีกี่เหลี่ยมก็ตาม ก็มักจะมีขาตามเหลี่ยมยื่นออกมา เช่น ถ้าสี่เหลี่ยมก็จะมี 4 ขายื่นออกมาทั้ง 2 ข้าง หากวางตั้งจะแยกยื่น ก็สามารถวางตั้งได้อย่างมั่นคง ขาที่ยื่นโผล่ออกมานี้ช่างจะใช้จับสำหรับหมุนเพื่อเอาด้ายไปเก็บในอักนั้นเอง

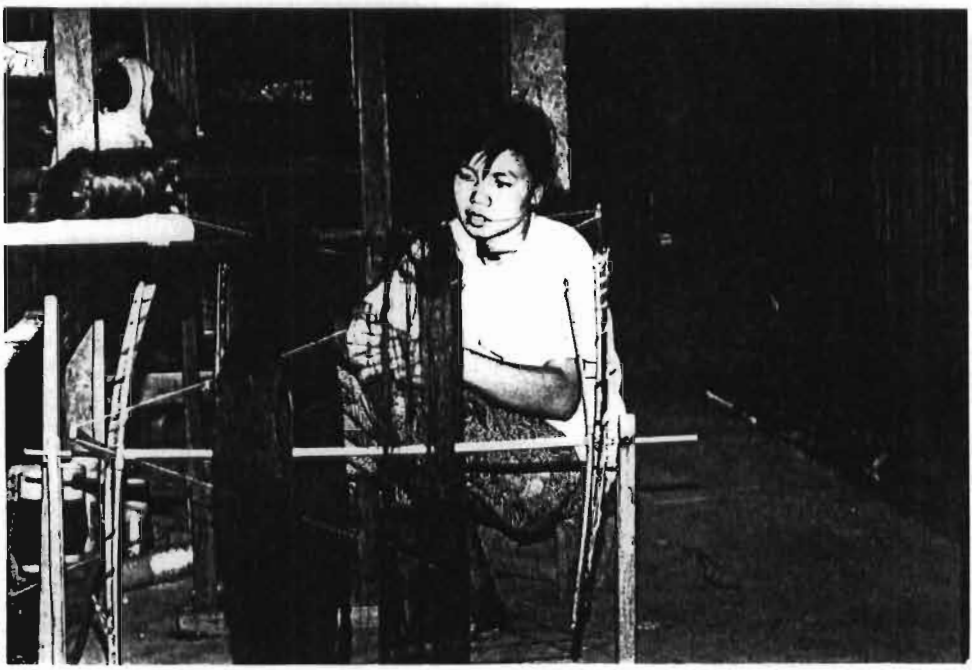

ไหมที่ย้อมแล้ว กำลังกวักเพื่อเตรียมเป็นวัตถุดิบในการตำหูก

การทำงาน ช่างทอจะนำไหมจากกงซึ่งใส่ไว้เรียบร้อยแล้ว นำปลายของเส้นไหมมาพันไว้รอบอักแล้วเริ่มกวักไหมโดยหมุนอักไปรอบ ๆ แกน หมุนไปกี่รอบ ๆ ไหมก็จะค่อยเข้ามาเรียงอยู่ในอักจนเป็นที่พอเพียงก็จะเอาอักออกจากไม้คอนอักแล้วเอาอักตัวใหม่ไปใส่ในไม้คอนอักแล้วเริ่มกวักเส้นไหมใหม่อีกครั้งหนึ่ง

4. การค่นไหม การค่นไหม ก็ไม่ต่างจากการค่นฝ้าย กล่าวคือ การเอาเส้นไหมที่กวักเรียบร้อยแล้ว เก็บไว้ในอัก นำมาเรียงจัดระเบียบใหม่ในเครื่องมือที่เรียกว่า โฮงค่นหมี่ หรือโฮ่งค่นไหม ลักษณะโฮงค่นไหม เป็นรูปลักษณะสี่เหลี่ยม ไม้ขนาดคู่กันด้านขวาและซ้าย เป็นไม้ขนาดใหญ่พร้อมกับมีเสากลม ๆ เล็กวางเรียงกันอยู่ประมาณช่างละ 8-10 ความกว้างของโฮงค่นไหมทำกับความกว้างหน้าฟืม ดังนั้นไม้ที่ประกอบไว้บนและล่างจึงเป็นไม้ระแนงตีไว้ชั่วคราวสามารถดึงออกเพื่อขยายความกว้างตามหน้าฟืมได้

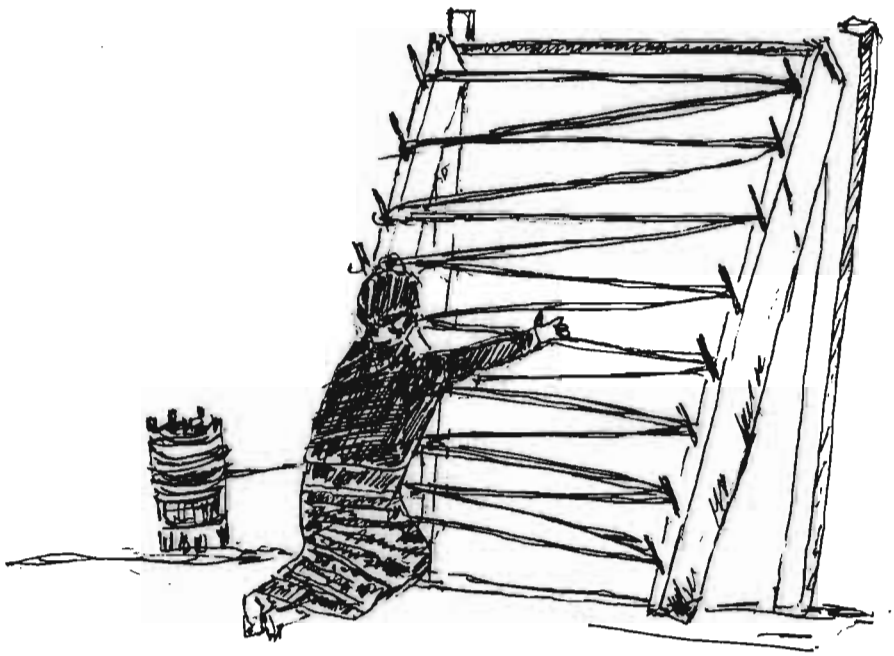

โฮงค่นไหม

วิธีการ โดยการนำไหมจากอีกมาเรียงใหม่ ในขณะค่นไหม เพื่อทำการเข็ดอีกครั้ง การเข็ดใหม่จะขึ้นอยู่กับความกว้างหน้าฟืม โดยการขยายโฮงออกไปหรือแคบเข้ามาตามขนาดหน้าฟืม การค่นไหมคือการเรียงเส้นไหมแต่ละครั้งจะต้องใช้เส้นไหมอย่างต่ำไม่น้อยกว่า 2 เส้น ถ้าใช้หลายเส้นก็จะได้เส้นใยเพิ่มขึ้น เมื่อครบจำนวนก็จะใช้เชือกปอ เชือกกล้วย หรือด้ายสีมามัดคั่นแทนการนับ การค่นไหมเป็นเข็ดสำหรับการทอผ้าแต่ละครั้ง จะเป็น 25 ลำ หรือ 35 ลำ ขึ้นไป (ลำคือการเรียงเส้นไหมให้ครบตามความต้องการของผืนผ้า) เพื่อให้พอสำหรับการต่ำหูกในครั้งนั้น ซึ่งความยาวระหว่าง 25 ลำ - 35 ลำ จึงหมายถึงความยาวของผ้าใน 1 หูก นั้นเอง

เครื่องมือและการเตรียมไหมเส้นยืน

ไหมเส้นยืนหรือไหมเครือ นั้นถือเป็นเส้นไหม ที่ใช้สำหรับทำเครือหูกนั้นเอง ซึ่งขั้นตอนในการทำไหมเส้นยืน มีรายละเอียดดังนี้

1. การทำเครือหูก การทำเครือหูกหมายถึง การนำเส้นไหมที่เตรียมไว้สำหรับทำเครือหูก ไปค่นให้ได้ความยาวหรือตามจำนวน ผืนผ้าที่จะทอในหูกนี้ การทอผ้าไหม 1 เครือนี้จะทำผ้าไหมได้ประมาณ 20-30 ผืน มากน้อยขึ้นอยู่กับความยาวของผ้าที่จะใช้ในพิธีการต่าง ๆ เครื่องมือค่นหูกชาวบ้านเรียกว่าหลักเผือ ซึ่งหลักเผือจะเป็นส่วนที่บอกถึงความต้องการไหมที่ใช้ในการทำเครือหูกครั้งนี้ว่ามีจำนวนเท่าใด โดยจะเริ่มการค่นตั้งแรกหลักที่ 1 แล้วไปยังหลักที่ 2 อีกฝั่งหนึ่งดำเนินไปในลักษณะสลับฟันปลาจนถึงหลักสุดท้าย แล้วเอาด้ายสีมัดเป็นสัญลักษณ์ไว้ตรงหลักที่ 1 และ 2 ที่ไขว้กัน เพื่อสะดวกในการนับเส้นไหมแต่ละครั้ง หลงจากนั้นก็จะเอาไหมที่ทำเครือหูกออกจากเผือจัดให้เป็นระเบียบ เพื่อเตรียมสำหรับการย้อมสีต่อไป

2. การย้อมไหมเครือ คือการย้อมสีไหมเครือ ตามความต้องการของช่างทอ โดยเอาไหมที่ค่นเสร็จเรียบร้อยแล้วไปย้อมในน้ำสีที่กำลังเดือด ซึ่งสีที่จะใช้ย้อมมีทั้งสีธรรมชาติ

และสีวิทยาศาสตร์ สีที่ใช้เป็นเส้นเครือ ส่วนใหญ่จะเป็นสีที่ออกไปในทางขึมเป็นสีน้ำเงิน เขียว ดำหรือแดง เพราะสามารถเป็นสีหลักทำให้กลมกลืนกับสีของไหมเส้นพุ่งได้ เมื่อย้อมเสร็จแล้ว ก็จะนำไปตากบริเวณกลางแจ้ง โดยสอดไว้กับลำไม้ไผ่เพื่อให้แห้ง

สีที่ใช้ในการย้อมไหมเครือ ในหมู่บ้านไทแดงดังได้กล่าวมาแล้วว่า การย้อมสีในปัจจุบันนั้นมีทั้งการใช้สีเคมีหรือสีวิทยาศาสตร์ และสีธรรมชาติ แต่ส่วนใหญ่ผลิตภัณฑ์ที่นำมาจำหน่ายจะย้อมด้วยสีเคมีเป็นส่วนใหญ่ ส่วนย้อมสีธรรมชาติจะทำไว้ใช้เอง สำหรับวิธีการย้อมสีวิทยาศาสตร์สังเคราะห์หรือสีเคมี จะมีส่วนผสมทางเคมีแตกต่างกันในแต่ละสี ชาวไทแดงจะสังเกตและจดจำจากป้ายคู่มือในการใช้สี และจากคำบอกเล่าผู้ที่เคยใช้สีชนิดนี้มาก่อน ว่าดำเนินกรรมวิธีอย่างไร ส่วนสีธรรมชาติที่ใช้นั้นก็มีหลายอย่างให้สรรพคุณแตกต่างกันออกไป ซึ่งพืชต่อไปได้แก่พืชสีใช้ย้อมสีไหมและฝ้าย ทั้งเส้นเครือและเส้นพุ่ง ได้แก่

สีแดง จะได้จาก ครั่ง รากยอ ฝ้ายใช้ไม้ฝางย้อม

สีคราม ได้จาก ใบคราม ใบห้อม (ครามนิยมย้อมฝ้าย)

สีเหลือง ได้จาก แก่นขนุน ขมิ้นชัน หัวขมิ้นสามผสมกับใบฝรั่ง แก่นไม้แกแล (แก่นเข)
กกหนามแท่ง (ขมิ้นและขนุนนิยมย้อมฝ้าย)

สีเหลืองไพ ได้จาก ขมิ้น ใบหมากแปบ ใบหมากขามและปูนขาว

สีเหลืองเขียว ได้จาก ใบตระไคร้กับขี้เถ้า

สีทองแดง ได้จาก เครือเข

สีส้ม ได้จากแก่นหมากแสด และใบสัก

สีไม้แห้ง ได้จาก กาบมะพร้าวแห้ง

สีน้ำตาลไหม้ ได้จาก แก่นกกเสียด สารส้ม

สีดินแห้ง ได้จากหัวกระเบา

สีฟ้าอ่อน ได้จากใบห้อมสด น้ำปูนขุ่น

สีดำ ได้จากมะเกลือ

สีเขียว ได้จาก เปลือกสมอ กับใบหูกวาง

สีเขียวตองอ่อน ได้จาก ใบสับปะรด กับน้ำมะนาว มะกรูด ใบแค

สีม่วงอ่อน ได้จาก ลูกหว้า

สีชมพู ได้จาก ต้นฝางและต้นมหากาฬ

สีน้ำตาลแก่ ได้จาก เปลือกไม้โกงกาง

สีกากีแกมเขียว ได้จาก แก่นขนุน เปลือกเพกา (ลิ้นฟ้า)

อย่างไรก็ตาม จากการที่สหพันธ์แม่หญิง ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้มีการรณรงค์ฟื้นฟู การใช้สีธรรมชาติอีกครั้งหนึ่ง คาดว่าในอนาคต ผ้าแพรหรือผลิตภัณฑ์จากไทแดงและชนเผ่าอื่น ๆ จะออกมาในรูปแบบของสีธรรมชาติมากยิ่งขึ้น และจะมีราคาสูงกว่าผ้าที่ย้อมจากสีเคมี เพราะมีกรรมวิธีการที่ยุ่งยากกว่า แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น นั่นคือการเริ่มบทเรียนครั้งใหม่ต่อการรักษาสิ่งแวดล้อม อยู่ร่วมกับธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความสมดุลย์ทางธรรมชาติ อันจะเป็นจุดเริ่มต้นได้ดีกว่า ประเทศไทย เพราะเนื่องจากสังคมในชนบทของสาธารณของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ยังมีการเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างพื้นฐานไม่มากนัก การพัฒนาแบบยั่งยืนมีโอกาสประสบผลสำเร็จเป็นไปได้กว่า หากมีการลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังและทุ่มเท

3. <u>การสืบหูก</u> หมายถึง การนำไหมเครือที่ผ่านกระบวนการย้อมเสร็จแล้วมาร้อยเส้นด้ายทั้งหมดเข้ากับช่องฟืมหรือหากฟืมนั้นเป็นฟืมใหญ่ ก็จะใช้วิธีการร้อยด้ายเส้นยืน จากตรงกลางของฟืมหรือฟันหวี โดยให้ทั้งสองด้านมีความเท่ากัน แต่ถ้าหากเป็นฟืมเก่าคือมีเส้นด้ายเดิมที่มีเขาหรือตะกออยู่ก็ใช้วิธีต่อเส้นด้ายได้ทันที โดยวิธีการสืบเส้นด้าย เมื่อสืบหูกหรือเส้นด้ายเข้ากับฟืมเรียบร้อยแล้วก็จะมีการพันหูก คือการพันเส้นไหมเครือที่สืบหูกเรียบร้อยแล้วให้เป็นระเบียบ ซึ่งเราเรียกว่าการพันหูก

4. การพันหูก หมายถึง การนำฟืมที่ผ่านการสืบหูกเรียบร้อยแล้วพร้อมที่จะทอผ้าได้แล้วมาพันกับไม้ เพื่อจุดประสงค์ให้เส้นไหมเครือ มีความเป็นระเบียบไม่พันยุ่งกัน อุปกรณ์ในการพันหูกได้แก่ ไม้ระแนงบาง ๆ มีความยาวเท่ากับความยาวของฟืม หรือยาวกว่าเล็กน้อย ส่วนไม้สำหรับพันหูก เป็นไม้ขนาดหนา ในการพันหูกแต่ละครั้งจะต้องทำอย่างปราณีต เพื่อให้ไหมตึงเป็นระเบียบ หลังจากเสร็จจากการพันหูกแล้ว จึงนำไปขึงใส่กี่เพื่อจะทำการทอผ้าต่อไป

เครื่องมือในการต่ำหูกทอไหมของผู้หญิงไทแดง

เครื่องมือในการทอผ้าของผู้หญิงไทแดง มีลักษณะไม่แตกต่างจากเครื่องมือทอผ้าของกลุ่มผู้หญิงไทลาวทั้งหลายเท่าใดนัก แต่เมื่อพิจารณาโครงสร้างก็จะมีลักษณะที่แตกต่างอยู่บ้างโดยเฉพาะขนาดกระทัดรัด วัสดุที่ใช้เป็นวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น และนิยมทำการงานอยู่บริเวณใต้ล่างบ้าน (ใต้ถุน) เช่นเดียวกับชาวไทกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งหากพิจารณาแล้ว สามารถที่จะนำเสนอโครงสร้างของเครื่องมือต่ำหูกทอไหมของชาวไทแดงได้ดังนี้ คือ

กี่ต่ำหูก ของผู้หญิงไทแดง โดยส่วนใหญ่จะทำด้วยไม้ที่หาได้ในท้องถิ่น ทั้งไม้เนื้อแข็งและไม้ไผ่แต่จะเป็นไม้ไผ่เส้นส่วนมาก เนื่องจากภูมิประเทศในการขนย้ายไม้เป็นไปด้วยความยากลำบาก ดังนั้นไม้ที่ใช้ได้อย่างดีก็คือ ไม้ไผ่เพราะมีน้ำหนักเบา หาได้ง่าย จากการสำรวจพบว่ามีการใช้โครงกี่ไม้ไผ่ถึงร้อยละ 80 ของกี่ที่ค้นพบในหมู่บ้าน และนิยมทำกิจกรรมของทอผ้าอยู่ใต้ถุนบ้าน หลังจากเสร็จภารกิจหน้าเก็บเกี่ยวแล้ว โดยส่วนใหญ่แล้วกี่ต่ำหูกจะประกอบด้วย \ องค์ประกอบดังต่อไปนี้คือ

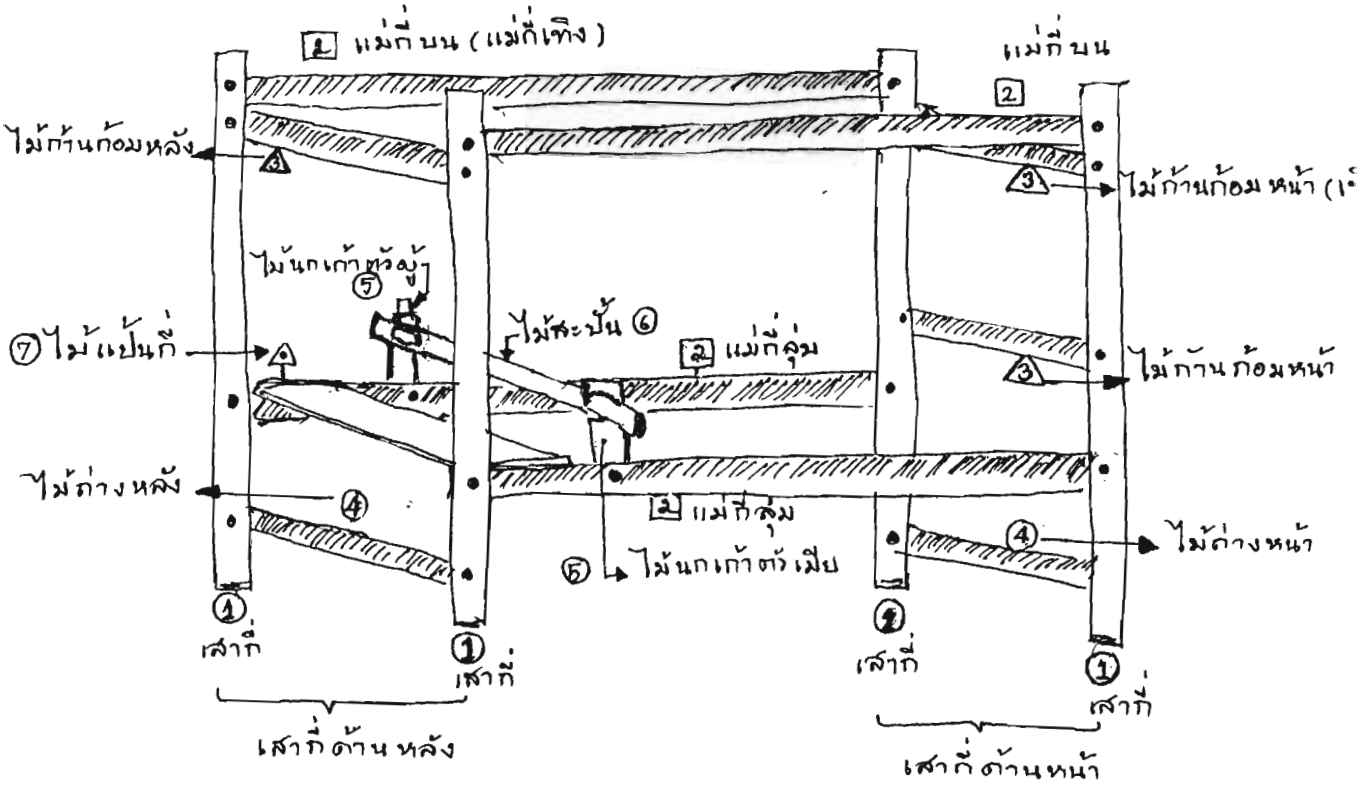

โครงสร้างของกี่ตำหูกผู้หญิงไทแดง

ส่วนประกอบของกี่ตำหูก

1. เสากี่มี 4 เสา 2 เสาด้านหน้าและ 2 เสาด้านหลัง
2. แม่กี่มี 4 แม่
   2.1 แม่กี่บน 2 แม่
   2.2 แม่กี่ล่าง 2 แม่
3. ไม้ก้านก้อม มี 3 ไม้
   3.1 ไม้ก้านก้อมหลัง 1 ไม้
   3.2 ไม้ก้านก้อมหน้าบน 1 ไม้
   3.3 ไม้ก้านก้อมหน้าล่าง 1 ไม้
4. ไม้ถ่างมี 2 ไม้
   4.1 ไม้ถ่างหลัง 1 ไม้
   4.2 ไม้ถ่างหน้า 1 ไม้
5. ไม้นกเก้ามี 2 ตัว
   5.1 ไม้บกเก้าผู้
   5.2 ไม้บกเก้าแม่
6. ไม้สะบั้นมี 1 ตัว
7. ไม้แป้นกี่มี 1 แผ่น

ความสัมพันธ์ส่วนต่างของโครงสร้างและการทำงานของกี่ตำหูกไทแดง

1. เสากี่มีเพื่อจุดประสงค์ในการเป็นขากี่ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติงานได้
2. แม่กี่ คือสิ่งที่กำหนดความยาวของกี่และเพื่อค้ำเสากี่ไม่ให้โครงกี่ล้ม

3. ไม้ก้านก้อมกี่ มีเพื่อสำหรับใช้มัดปลายสุดของเครือหูก (หลัง) สำหรับตัวบนมีไว้เพื่อพาดเครือหูก สำหรับตัวล่างมีเพื่อทำให้เครือหูกตึง นอกจากนี้ไม้ก้านก้อมทั้ง 3 ไม้มีไว้เพื่อกำหนดระยะความกว้างของกี่ต่ำหูกพร้อมทั้งเป็นการค้ำโครงกี่ไว้ตัดกับแม่กี่เพื่อไม่ให้โครงกี่ล้ม

4. ไม้ถ่างกี่มีไว้เพื่อรักษาระดับโครงส่วนล่างของกี่ต่ำหูกเพื่อความแน่นอนของระยะกว้างอันจะทำให้เกิดความสมดุลย์ระหว่างโครงกี่ ด้านบนกับด้านล่างให้เกิดระยะสม่ำเสมอกัน

ซึ่งหากเราแบ่งโครงสร้างของกี่ต่ำหูกไทแดงเป็น 2 ส่วน เราสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคือ

ก. <u>ส่วนบน</u>

1. แม่กี่ ส่วนบน มีอยู่ 2 ตัว มีไว้เพื่อรักษาระยะยาวในระดับแน่นอนของกี่ดังกล่าว คือ หมายเลข 1 และ 2

2. ไม้ก้านก้อมเบื้องบน มี 2 ตัว คือไม้ก้านก้อมหลังหมายเลข 1 และ 2 ไม้ก้านก้อมทั้งสองตัวไม่เพียงแต่มีหน้าที่รักษาระยะกว้างของกี่ดังกล่าวให้อยู่ในระดับรับเหมาะสมเท่านั้นแต่ยังมีหน้าที่ทำให้เกิดความมั่นคงแน่นหนาระหว่างแม่กี่ส่วนบนไม้ก้านก้อม ส่วนบนและปลายเสากี่ทั้ง 4 ความเท่าเทียมกันเป็นสัดส่วนที่เหมาะสม ถือเป็นการสร้างให้เกิดความงดงามตามรูปแบบศิลปะหัตถกรรมของคนโบราณ แน่นอนที่สุดการทำงานของกี่นั้นจะต้องสัมพันธ์กันทุกส่วนโครงสร้างของกี่นี้ ชาวไทลาวเรียกว่ากี่ต่ำหูก แต่คนไทแดงเรียกว่า "เฮือนกี่" ตามแขวงซำเหนือ

ข. <u>ส่วนล่าง</u> ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้

1. <u>เสากี่มีด้วยกัน</u> 4 เสา มี 2 เสาด้านหน้า และ 2 เสา ด้านหลัง ทั้ง 4 เสาตั้งอยู่บนพื้นดิน หรืออยู่บนบ้านก็ได้ แต่จะตั้งอยู่ ณ ที่ใด ชาวไทแดงก็จะเรียกว่าเสากี่ด้วยกันทั้งนั้น ที่สำคัญเสาทั้ง 4 ต้น จะต้องทำให้เกิดความสม่ำเสมอได้ระดับเดียวกัน และไม่เกิดลักษณะพลิกไปพลิกมา เพราะหากเป็นเช่นนั้นจะทำให้ฟันฟืมกินเส้นด้ายเส้นไหม เครือทอผ้าขาด เกิดการติดขัดจะทำให้เสียเวลาต่ำหูกทอไหมอย่างยิ่ง และประการสำคัญหากเครือหูกขาดบ่อย ๆ ก็จะเกิดความ

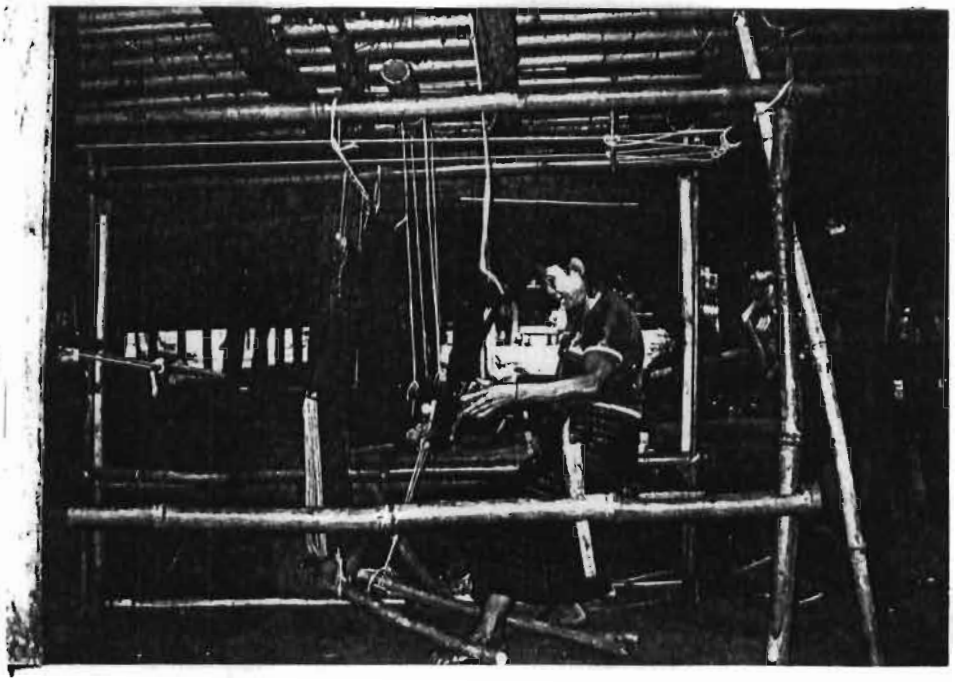

แม่เฒ่าไทแดง
กำลังทอผ้าโดย
ใช้เขาเยี่ง

ผู้หญิงช่างทอ
ไทแดงกำลัง
ทอผ้าไหม
(ช่างทอบ้าน
หนองบัวทอง
กำแพงนคร
เวียงจันทน์)

เด็กน้อยชาว
ไทแดงกำลัง
ทอผ้าซิ่นจก
โดยใช้เขาเยี่ง
(ช่างทอไทแดง
บ้านหนองบัวทอง
กำแพงนคร
เวียงจันทน์)

ไม่งดงามบนผืนผ้าได้ ดังนั้นหญิงชาวไทแดง จะให้ความสำคัญในการตั้งหูก (ห้างหูก) หรือการตั้งกี่ครั้งแรกอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม หากตั้งกี่แล้วเกิดกี่ไม่เท่ากันหญิงไทแดงก็มีวิธีการใช้ไม้รองเสากี่เสาใดเสาหนึ่งที่ทำให้เกิดความไม่เท่ากันให้เกิดความเสมอกัน จึงจะเริ่มทำงาน

2. ไม้ถ่างกี่ มี 2 ตัว คือ ไม้ถ่างหน้า และไม้ถ่างหลัง อยู่เหนือฐานกี่สูงขึ้นมาจากพื้นเล็กน้อย ไม้ถ่างหน้ามีหน้าที่รักษาความกว้างของกี่เบื้องล่างสุด ให้ได้ระดับเดียวกัน สั้นยาวเท่ากันกับไม้ก้านก้อมหน้าส่วนไม้ถ่างหลังก็อยู่ส่วนล่างของเสาคู่หลังเช่นกัน ขนาดกับไม้ก้านก้อมหลัง และมีระยะความยาวเท่ากัน

3. แม่กี่เบื้องล่าง

แม่กี่เบื้องล่างทั้งสองตัวจะมีความสั้นยาว น้อยใหญ่เท่ากับแม่กี่เบื้องบน แต่ก็มีตำแหน่งสูงกว่าไม้ถ่างหูก เกี่ยวกับการประกอบโครงสร้างของกี่ต่ำหูกของไทแดง โดยเฉพาะโครงสร้างเบื้องล่าง และเบื้องบนนั้นจะไม่มีความแตกต่างกันเท่าใด มีแต่เพียงการอยู่ล่างและอยู่บนเท่านั้น หน้าที่ต่าง ๆ คล้ายคลึงกัน ดังนั้น ทั้งแม่กี่เบื้องล่างและแม่กี่เบื้องบนจึงมีหน้าที่เหมือนกัน แต่สำหรับสิ่งที่อยู่เบื้องล่างแตกต่างเบื้องบนนั้น มีความพิเศษอยู่ 3 ประการ คือ หมายถึงมีอุปกรณ์ต่างหากเพิ่มขึ้นได้แก่

1. ไม้นกเก้า มี 2 ตัว คือไม้นกเก้าตัวผู้ อยู่ทางด้านซ้าย ไม้นกเก้าตัวเมียอยู่ด้านขวา

1.1 ไม้นกเก้าตัวผู้ ตอกติดกับแม่กี่ตัวล่าง และสูงขึ้นจากหน้าแข้งของไม้ แม่กี่ประมาณ 30 เซนติเมตร ไม้นกเก้าตัวผู้มีแกนกลม ๆ ชี้ปลายขึ้นเบื้องบน เพื่อสอดเข้ารูของไม้สะบั้น (ไม้กำพั้น) ปลายสุดเพาะไม้สะบั้นปลายสุดมีรูเท่ากับแกนไม้นกเก้าตัวผู้ เพื่อทำหน้าที่ขัดให้ไม้สบั้นกรอผ้า ปลายด้านซ้ายมือของช่างต่ำหูก

1.2 ไม้นกเก้าตัวเมีย ก็ตอกติดกับแม่กี่ตัวล่าง เบื้องขวามือของช่างต่ำหูกสูงเท่ากันกับไม้นกเก้าตัวผู้ แต่ไม้นกเก้าตัวเมียมีลักษณะเป็นร่องไม้มีที่ปิดมาด้านช่างต่ำหูก มีหน้าที่เพื่อรัดให้ไม้สะบั้นและเครือหูก ทั้งหมดให้ตึงในเวลากรอผ้าต่ำหูกเข้าแกนของไม้สะบั้นจนสำเร็จ

2. ไม้สะบั้น คือไม้เนื้อแข็ง ชนิดดี มีลักษณะเป็นไม้สี่เหลี่ยมจตุรัส เสมอกันตลอด ในอดีตสมัยปู่ย่า ตา ยาย ไม้สะบั้นจะมีหกเหลี่ยม ตำแหน่งที่ตั้งของไม้สะบั้นจะอยู่บนสุดของไม้นกเก้าตัวผู้ และอยู่ในร่องปากกว้างของไม้นกเก้าตัวเมีย เพื่อทำหน้าที่เก็บผ้าที่ทอแล้วเข้ากรอ และยังมีหน้าที่ดึงเส้นฝ้าย เครือหูกให้ตรงแน่นไม่ให้เครือหูกยาน ถ้าเครือหูกยานเส้นฝ้าย เครือหูกจะพันกัน เมื่อเวลากระตุกกี่ ฟันของฟืมจะถูเส้นฝ้ายหรือไหมเข้าไปในรูฟืม ทำให้ฝ้ายหรือไหมเครือหูกเป็นผุย ๆ แล้วก็ขาด ทำให้ผ้าทอไม่สวยงาม ดังนั้นจึงให้ไม้สะบั้นทำหน้าที่ให้หูกแน่นและตึงอยู่เสมอ เพื่อจุดประสงค์ดังกล่าวมาแล้ว ไม้นกเก้าและไม้สะบั้นจะอยู่ห่างจากเสากี่ด้านหลังประมาณ 50-60 เซนติเมตร

3. ไม้แป้นกี่ คือไม้สำหรับพาดใส่ไว้ระหว่างไม้แม่กี่เบื้องซ้ายและเบื้องขวา เพื่อให้ช่างทอนั่งต่ำหูก คนสมัยโบราณรุ่น ตายาย มักจะใช้ผ้าซิ่นเก่ามารองทับไม้แป้นกี่ เพื่อนั่งต่ำหูกทอไหมไม่ให้เจ็บก้น เนื่องจากต้องอยู่บนกี่นาน ๆ ไม้แป้นกี่สามารถเลื่อนเข้าเลื่อนออกได้ เพราะไม่ได้ตอกตะปูหรือรัดไว้ และประการสำคัญในเวลาเลิกต่ำหูกช่างทอไทแดงจะเอาไม้แป้นกี่ไปสอดค้างไว้อยู่บนไม้แม่กี่ด้านบนเพื่อไม่ให้เด็ก ๆ มานั่งเล่น และต่ำหูกเล่นที่กี่ เนื่องจากกลัวว่าเส้นฝ่ายไหมเครือหูกจะขาด และทำให้ต้องเสียเวลากับการต่อเส้นด้ายใหม่

นอกจากนี้ยังมีส่วนประกอบอื่น ๆ อีกหลายส่วน ของกี่ไทแดงที่ควรรู้จัก อันนำไปประกอบการต่ำหูกทอไหม ในเทคนิควิธีต่าง ๆ ซึ่งมีอุปกรณ์ต่าง ๆ ดังนี้

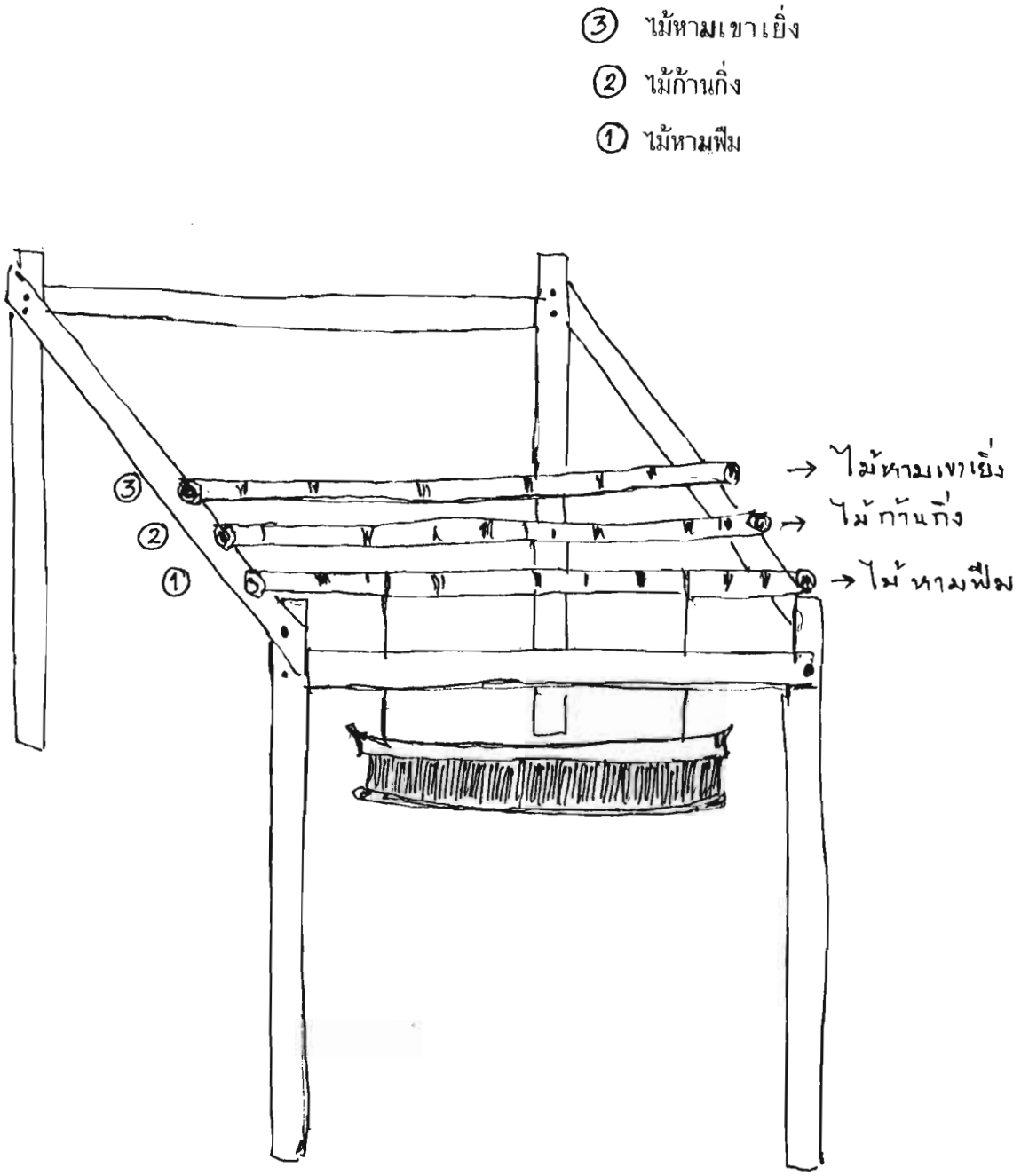

รูปโครงกี่มองจากด้านบน

1. ไม้หามฟืม ส่วนใหญ่ใช้ไม้ไผ่ เพราะมีน้ำหนักเบา แต่มีบางคนเอาไม้เนื้อแข็งแต่หนักมาก ใช้สำหรับหามฟืมแขวนไว้บนกี่

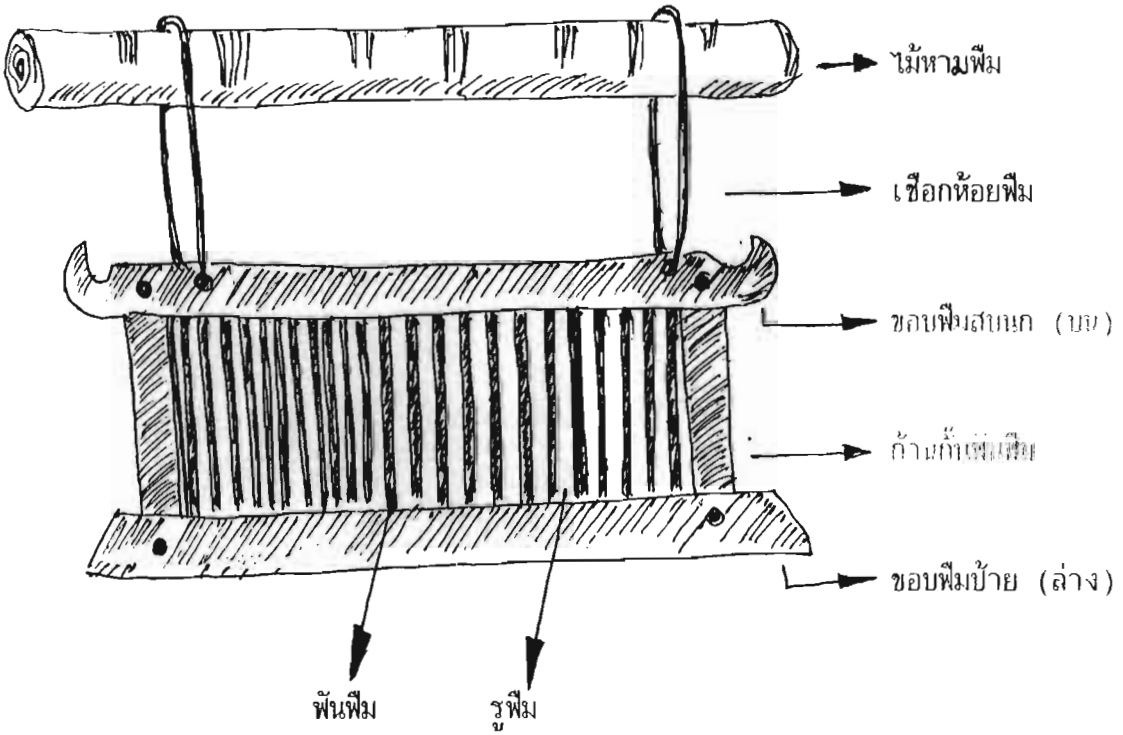

ไม้หามฟืม

2. เชือกห้อยฟืม ตั้งแต่รุ่นย่า รุ่นยาย ใช้ปอหรือฝ้ายทำอย่างแข็งแรง เพื่อทำให้เชือกห้อยฟืมหรือเชือกหางหูก มีความทนต่อการใช้สอย

3. กรอบฟืมสบนก คือ ขอบด้านบนของฟืม ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เพื่อไม่ให้แมลงกินไม้เจาะได้ กรอบอันล่างเรียกว่าขอบฟืมป้าย ทำหน้าที่เป็นส่วนประกอบโครงสร้างให้ฟันฟืมเรียงอยู่ได้

4. ก้านกั้นฟันฟืม หรือ ก้านฟันฟืม ทำจากไม้เนื้อแข็งมีจุดประสงค์เพื่อหนีบฟันฟืมไม่ให้หลุดออกอยู่ทั้ง 2 ด้านของฟันฟืม นอกจากนั้นยังเป็นตัวบีบบังคับให้ฟันฟืมแต่ละซี่ไม่คดงอให้ตรงและมีจังหวะระยะห่างเท่า ๆ กัน ส่วนใหญ่จะใช้ครั่งเป็นตัวผนึกไม่ให้ฟันและซี่และก้านกั้นฟันฟืมขยับออกได้

5. รูฟันหรือรูหูก เรียกได้ทั้งสองอย่าง รูฟืมใช้สำหรับสอดเส้นฝ้ายหรือไหมเส้นเย็น (เส้นเครือ) เข้าเพื่อต่ำผ้าทอไหม

6. แข้วฟืม หรือฟันฟืมหรือรูหูก คือไม้เนื้อแข็งเหลาอย่างดีไม่ให้มีเสี้ยน เพื่อให้ด้ายฝ้ายและไหม เมื่อเวลาต่ำหูก ทอผ้าเข้าได้สะดวก บางหมู่บ้านผู้ชายจะเป็นคนทำอุปกรณ์เหล่านี้ให้ผู้หญิงแต่บางหมู่บ้านผู้หญิงจะเป็นฝ่ายทำเองทั้งหมด

7. ไม้ก้านกี้ง (ไม้หามเขาธรรมดา) และส่วนประกอบ

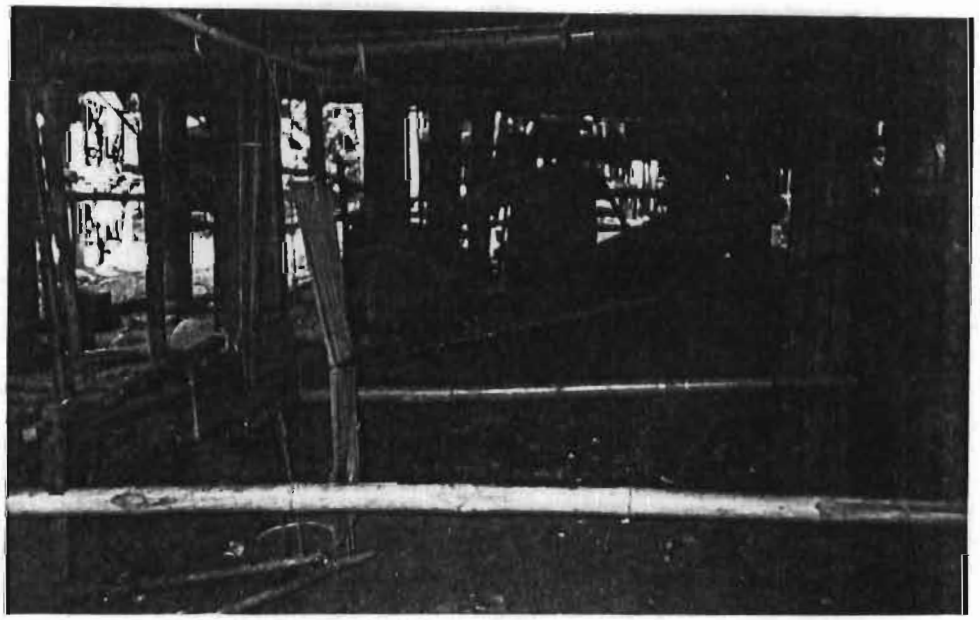

ลักษณะกี่ของคนไทแดง บ้านโพนไช ด้านหน้าคือเขาเยี่ง

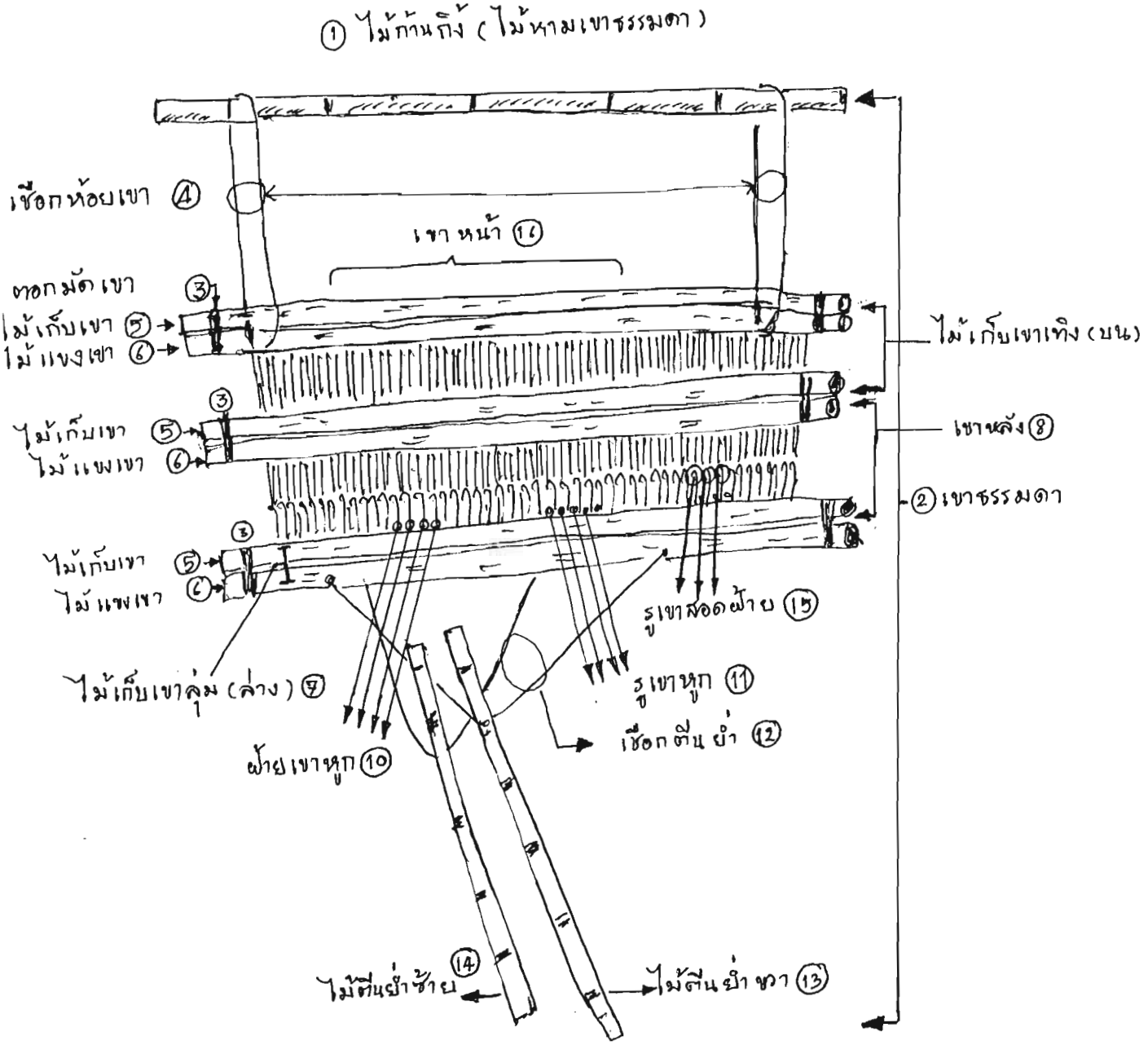
① ไม้ก้านกิ้ง (ไม้หามเขาธรรมดา)
เชือกห้อยเขา ④
เขา หน้า ⑯
ตอกมัดเขา ③
ไม้เก็บเขา ⑤
ไม้แขงเขา ⑥
ไม้เก็บเขาเทิง (บน)
เขาหลัง ⑧
② เขาธรรมดา
รูเขาสอดฝ้าย ⑮
ไม้เก็บเขาล่าง (ล่าง) ⑦
รูเขาหูก ⑪
เชือกตีนยำ ⑫
ฝ้ายเขาหูก ⑩
ไม้ตีนยำซ้าย ⑭
ไม้ตีนยำขวา ⑬
ไม้ก้านกิ้ง

7.1 ไม้ก้านกิ้ง ทำด้วยไม้ไผ่ บางครั้งเรียกว่า ไม้หาบเขา

7.2 เชือกห้อยเขา ช่างทอไทแดงจะใช้ฝ้ายทำอย่างดี เพื่อให้เกิดความเหนียว แน่นมั่นคงไม่ขาด มัดใส่ไม้เก็บเขาบนและผ่านไม้ก้านกิ้งที่อยู่บนแม่กี่

7.3 ไม้เก็บเขาบนและไม้เก็บเขาล่าง จะเป็นคู่กัน กล่าวคือ

ไม้เก็บเขาบน ประกอบด้วยไม้เก็บเขาและไม้แขงเขา ซึ่งจะมัดอยู่ด้วยกัน ไม้แขงเขาจะมีลักษณะแบนและใหญ่กว่าและจะอยู่ด้านล่างไม้เก็บเขาจะทำด้วยไม้ไผ่

- ไม้เก็บเขาล่าง มีลักษณะเหมือนกับไม้เก็บเขาบน จะอยู่ล่างของปลายเขา และมีหน้าที่ทำให้เส้นฝ้ายเข้าหูกให้ตึง นอกจากนั้นยังทำหน้าที่เป็นที่มัดเกี่ยวใส่กับไม้ตีนย่ำ (ไม้เหยียบ) ด้านล่างโดยเอาเชือกตีนย่ำ เพื่อกำกับเขาหน้าและเขาหลังให้ขึ้นลงตามความต้องการของการเก็บดอกดวงและลวดลายต่าง ๆ ของผืนหูก แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องจำเสมอว่า ไม้เก็บเขาบนและไม้เก็บเขาล่าง

โดยใช้ทั้งไม้เก็บเขาและไม้แขงเขาด้วย

<u>ตอกมัดเขา</u> ตอกมัดเขาคือเชือกเส้นหนึ่งที่ทำด้วยเส้นฝ้าย สำหรับมัดไม้เก็บเขาและไม้แขงเขาติดกันเพื่อแนบปลายของเส้นฝ้ายเขาหูก ตอกมัดเขาจะมัดอยู่ปลายของไม้เก็บเขาทั้งบนและล่างตอกมัดเขาแต่ก่อน ๆ สมัยย่ายาย (เอ็มเฒ่า) ใช้ไม้ตอกมัด แต่ในปัจจุบันช่างทอไทแดงใช้เชือกมัดแทน ถึงอย่างไรก็ยังนิยมเรียกว่าตอกมัดเขา

<u>รูเขาหูก</u> มีไว้สำหรับเพื่อสืบหูก การสืบเครือหูกหมายถึงการเอาด้ายเส้นเครือ (เส้นยืน) แหย่ลอดรู รูเขาหูก รูเขาหูกอยู่ระหว่างฝ้ายเขาหูกสอดเป็นเส้นตั้งแต่ไม้เก็บเขาบนลงมาติดกับไม้เก็บเขาล่าง

<u>ไม้ตีนย่ำ</u> (ไม้เหยียบ) ทำด้วยไม้ไผ่เป็นส่วนใหญ่ แต่มีบางท้องถิ่นใช้ไม้เนื้อแข็งทำก็ได้

<u>ไม้หลาบหูก</u> (หรือเรียกว่า ดาบหูก)

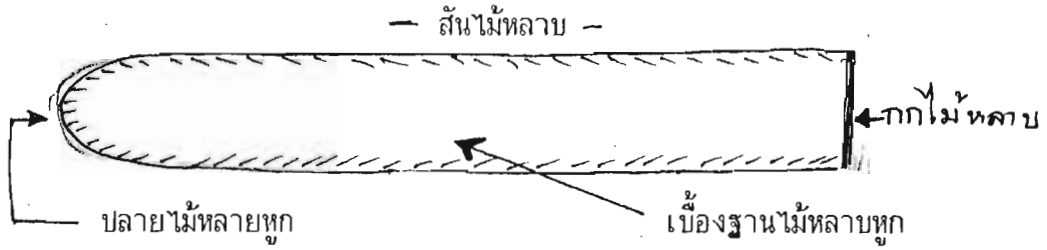

ไม้หลาบหูกทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เป็นแผ่นบาง ๆ คล้ายกับดาบ โดยมีด้านฐานเป็นรูปตัดตรง ส่วนด้านปลายจะเรียวมนเหมือนดาบ สันทั้งสองด้านจะมีความบางเรียบคมเหมือนดาบ ไม้หลายหูกทั้งไม้จะมีความเกลี้ยงเกลา เพื่อเวลาใช้งานสอดเข้าไปเส้นด้าย เครือจะได้ไม่ขาด ไม้หลาบหูกมีตำแหน่งถัดจากเขาหูกไปอยู่ระหว่างเขาหูกธรรมดามาหาเขาเยิ่ง

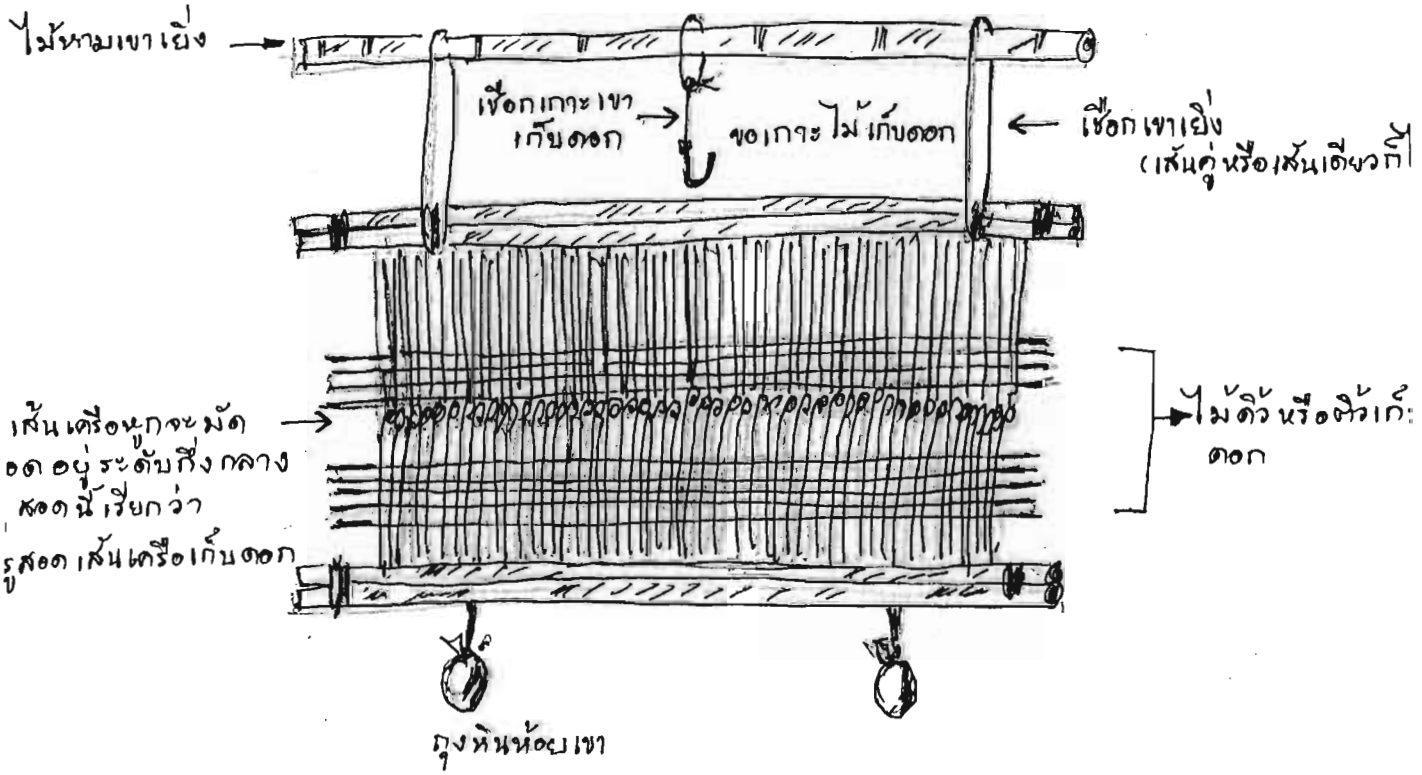

เขาเยิ่ง

เขาเยิ่ง คือเขาชนิดหนึ่งที่มีความสำคัญ มีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญในการเก็บดอกดวงและลวดลายต่าง ๆ การใช้เขาเยิ่งเก็บดอกดวงและลวดลายต่าง ๆ การใช้เขาเยิ่งเก็บดอกดวงลวดลายจะสับสนที่สุด แต่ก็มีความสะดวกมากกว่าการเก็บดอกดางลวดลายด้วยไม้ดาบขัดเครือแล้วเอามือเก็บสอดไปครั้งละดอกครั้งละดอก เพราะว่าการเก็บดอกดวงนี้ วิธีการต้องปราณีตใช้เวลามาก ช่างทอไม่เก่งจริงก็มักจะหลงอยู่เรื่อย ๆ บางครั้งไม้ดาบก็อาจทำให้เส้นเครือขาด การใช้เขาเยิ่งจะเก็บครั้งเดียว ตั้งแต่วันตั้งหูกในครั้งแรก ต่อจากนั้นก็ต่ำหูกไปเรื่อย ๆ ดอกดวงลวดลายก็จะออกมาตามผืนผ้าที่เราใช้เส้นต่ำ (เส้นพุ่ง) ประดับสี ตามความต้องการ มีเพียงแต่เก็บไม้ดิ้วเก็บดอก โดยเปลี่ยนขึ้นเปลี่ยนลงระหว่างไม้ดิ้วด้านบนเครือหูก และไม้ดิ้วด้านล่างที่สอดเข้าตามลายก็ถือว่าเป็นวิธีการสำเร็จเกี่ยวกับดอกดวงและลวดลายผ้า สำหรับส่วนประกอบอื่น ๆ ของเขาเยิ่ง ก็มีส่วนที่คล้ายคลึงกันกับเขาธรรมดา จะต่างกันตรงที่ว่าด้านล่างสุด ของเขาเยิ่งก็มีส่วนที่คล้ายคลึงกันกับเขาธรรมดา จะต่างกันตรงที่ว่าด้านล่างสุดของเขาเยิ่งจะไม่เกี่ยวกับไม้ตีนยำ แต่หากมีเชือกมัดถุงหินห้อยเขา เพื่อให้เขาตึงไม่หย่อน เส้นฝ้ายเครือจึงไม่พันกันให้ยุ่งและไม่ขาดในขณะเก็บดอกดวง ถ้าหินถ่วงกล่าวมีน้อยก็อาจผูกถุงเดียวก็ได้ โดยผูกไว้ตรงกึ่งกลางพอดี นอกจากนั้นด้านบนที่มีเชือกห้อยตะขอมีไว้สำหรับเกาะไม้ดิ้วเก็บดอกเพื่อไม่ให้มันตกเวลาฟัดฟืมและในเวลาช่างทอยกเขาเพื่อเปลี่ยนไม้ดิ้วเก็บลวดลาย

ไม้ดิ้วเก็บดอก ทำโดยไม้ไผ่ มีเหลากลม ๆ ยาวเท่ากันหมด บางครั้งก็ใช้น้อย บางครั้งก็ใช้มากขึ้นอยู่กับดอกดางและลวดลาย บางครั้งอาจใช้ 100-120 ไม้ดิ้วก็ได้ แต่ปัจจุบันก็หาได้ยาก เนื่องจากช่างทอที่มีความจดจำแม่นได้ลดลง ช่างทอเก่ง ๆ รุ่นเก่าก็เริ่มหมดอายุขัย

หูกผ้าซึ่งใช้เทคนิคจก โดยการใช้เขาเยี่ยงช่วย

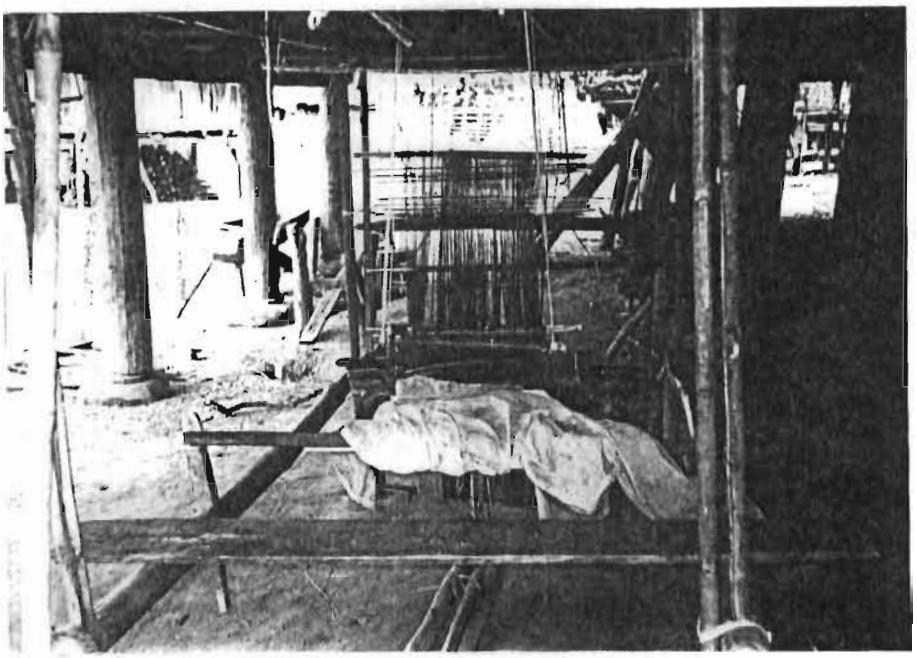

ผ้าซิ่นใช้เทคนิคเกาะจกและหมี่ซึ่งจำเป็นต้องใช้เขาเยี่ยง เพื่อความรวดเร็ว (ช่างทอบ้านหนองบัวทอง กำแพงนคร เวียงจันทน์)

หูก บริเวณบ้านของตระกูล "นันทะวงดาวสี" ซึ่งเป็นชาวไทแดงที่อพยพมาสู่กำแพงนคร เวียงจันทน์

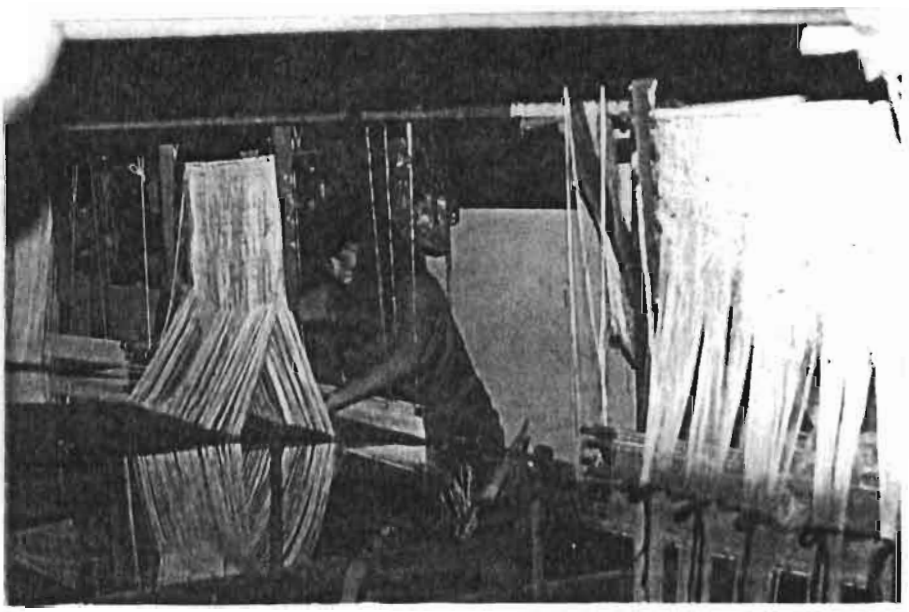

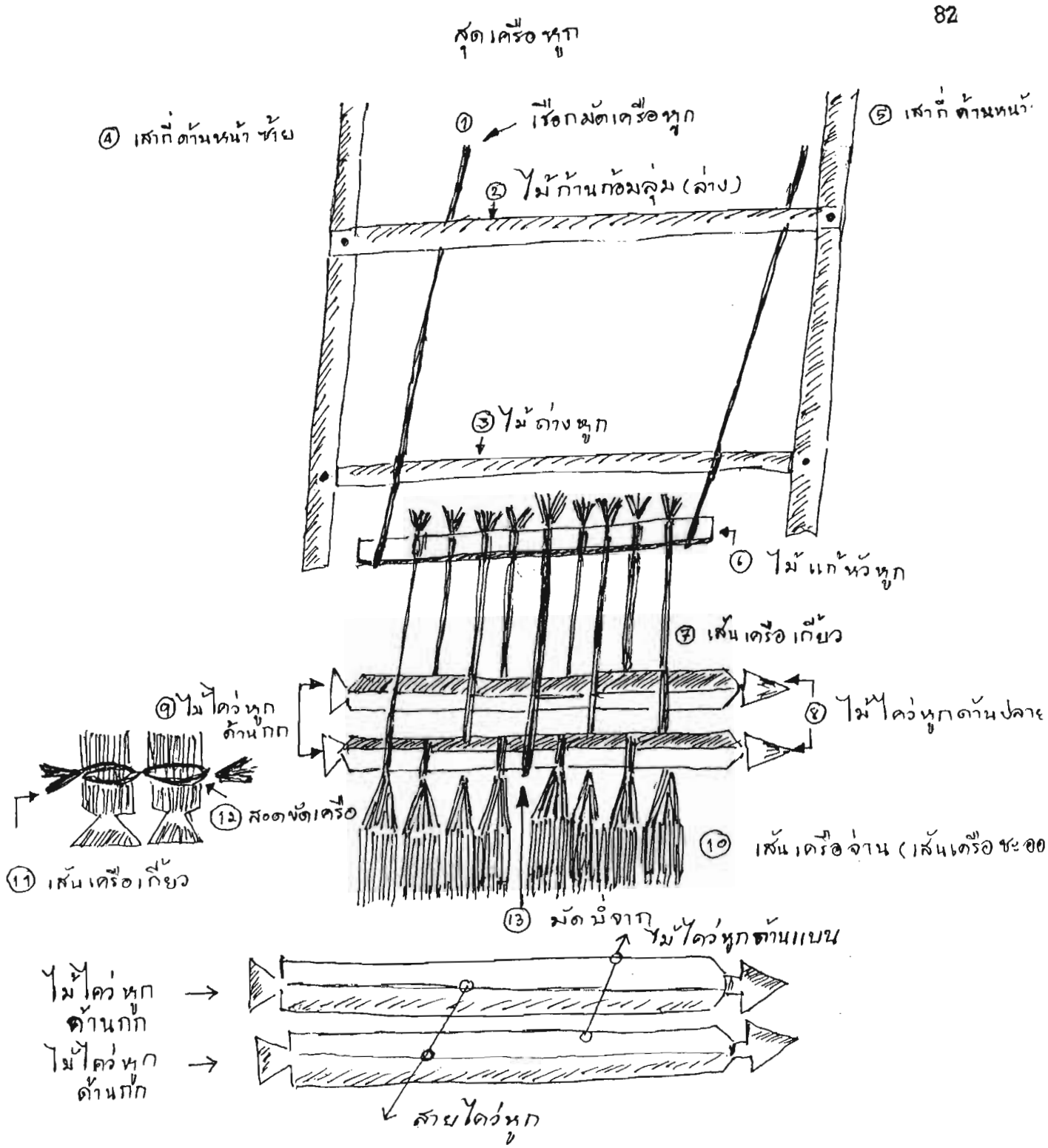

สุดเครื่องหูกของชาวไทแดง

เชือกมัดเครือหูก ทำด้วยเชือกมัดวัวมัดควายซึ่งอาจเอาไม้ตอกมาฟั่นกันหรือเอาด้ายหรือปอมาทำก็ได้

ไม้แก้หัวหูก ใช้ไม้เนื้อแข็งทำเพื่อให้เครือหูกตึงมีน้ำหนักดีกว่าไม้ไผ่

ขอดหัวหูก ใช้เส้นเครือมัดขอดเข้าติดกับไม้แก้หัวหูกอย่างแน่นที่สุด เพื่อไม่ให้เส้นเครือหลุดออกจากกัน

เส้นเครือเกี้ยว คือการเอาเส้นฝ้ายหรือไหม ที่เป็นเครือหูกเส้นน้อย ๆ หลายเส้นมาเกี่ยวกันเข้าเรียกว่า เส้นเครือเกี้ยว

มัดบ่จาก คือการเอาเชือกมามัดไม้ไคว่หูกที่สอดขัดเครือให้ตึงและมัดขอดไว้ที่หัวหูกเพื่อไม่ให้หลุด

ไม้ไคว่หูก หรือไม้ไขว่หูก ทำด้วยไม้ไผ่ เหลาแบน ๆ มีทางตันและทางปลาย ไม้ไคว่หูกมีเป็นคู่เพื่อสอดขัดเครือหูกขาด เพราะจะต่ำหูกยาก

สายไคว่หูก ทำจากฝ้ายมัดแต่ด้านต้นของไม้ไคว่หูก แล้วสอดเกี้ยวรวมมัดบ่จาก โดยมัดไว้ด้านปลายเพื่อดึงและโยงเส้นเครือเกี้ยวให้ติดเข้ากับไม้ไคว่หูกด้านแบน

กระสวย ไม้ไว้สำหรับใส่ด้ายหรือไหมเส้นพุ่ง มีหลายชนิดแล้วแต่การใช้งาน เช่น กระสวยห้องหนึ่ง กระสวยสองห้อง กระสวยสามห้อง กระสวยสี่ห้อง เป็นต้น ในกระสวยจะมีช่องให้หลอดฝ้ายหรือหลอดไหมอยู่และจะมีรูอยู่ด้านข้างเพื่อให้เส้นด้ายออกมา หลอดด้ายจะอยู่ในกระสวยในลักษณะแนวนอน ยาว จะมีรูของหลอดเพื่อให้แกนซึ่งทำจากไม้ไผ่เหลาอย่างดี สอดทะลุตามแนวยาวของกระสวย ทำหน้าที่เป็นแกนเพื่อให้หลอดด้ายเคลื่อนไหวให้ด้ายออกจากกระสวยได้ กระสวยมีรูปร่างคล้ายเรือพื้นบ้านด้านปลายทั้งสอง เรียวเล็กลงเหมือนหัวเรือ มีหน้าที่สำหรับชัดระหว่างหูกจากซ้ายไปขวาสลับไปสลับมา

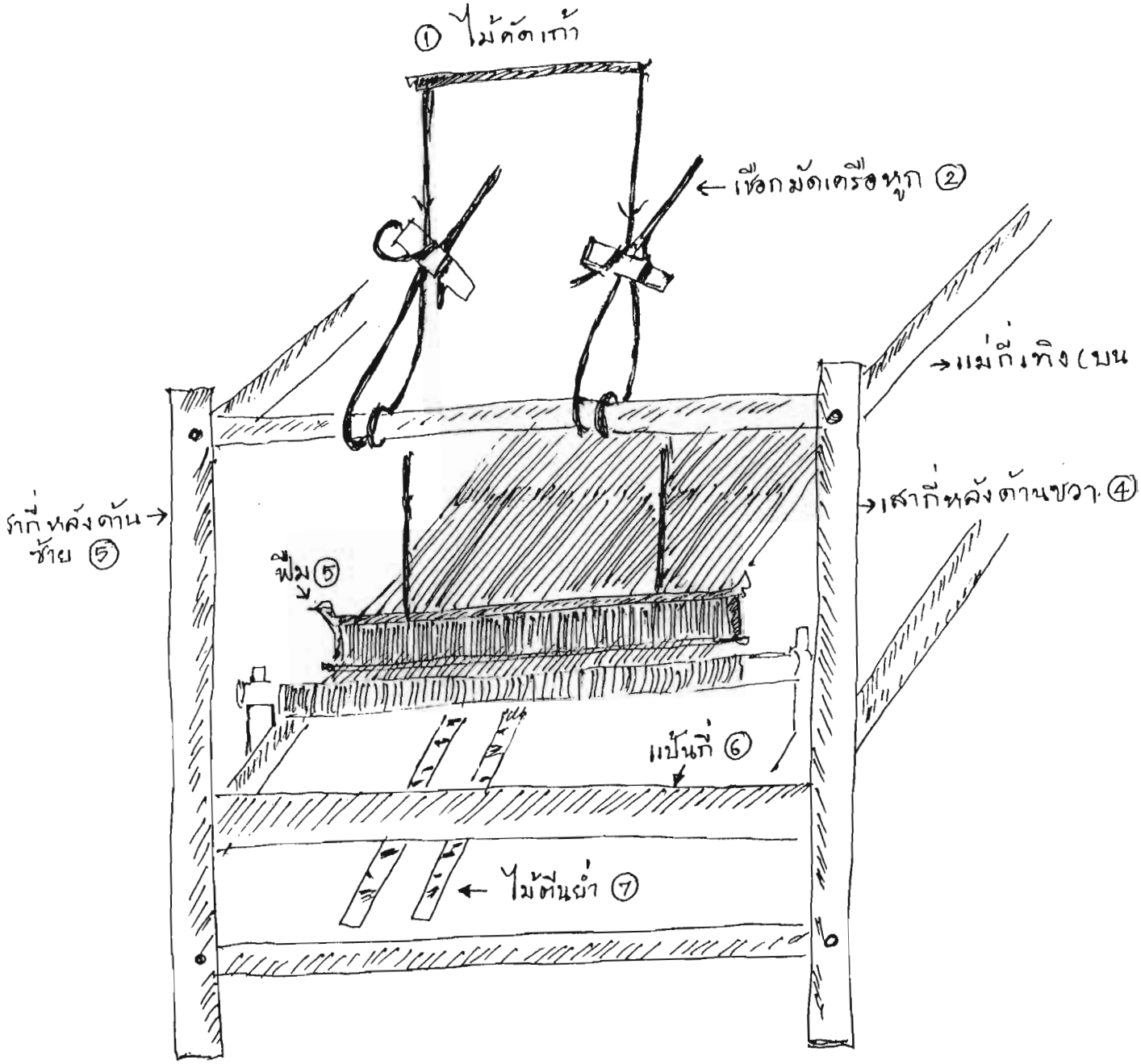

แสดงกี่ด้านหน้าของชาวไทแดง

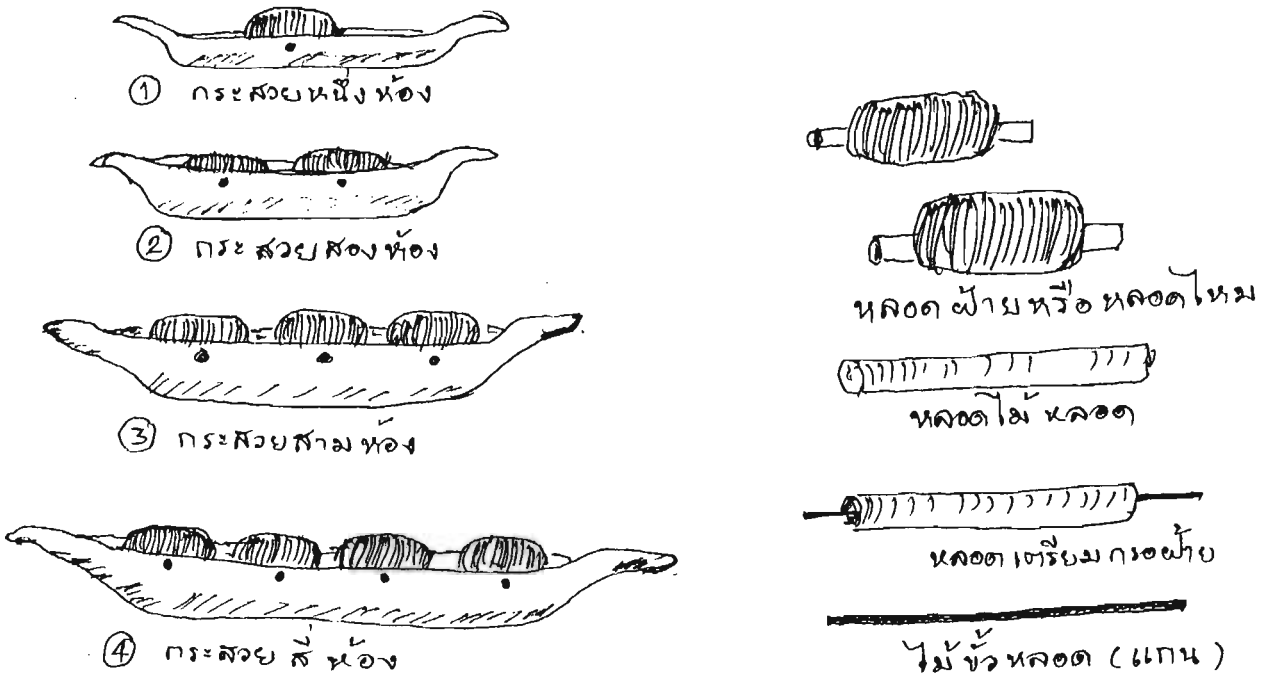

กระสวยชนิดต่าง ๆ ของชาวไทแดง

<u>การตำหูกทอไหมของช่างทอไทแดง</u>

หลังจากเสร็จจากการเก็บเกี่ยวพืชพันธุ์ธัญญาหารเรียบร้อยแล้ว และมีการเตรียมอุปกรณ์เครื่องมือ ในการตำหูกทอไหมเรียบร้อยแล้ว ช่างทอไทแดงก็จะใช้ใต้ถุนบ้าน บางบ้านอาจใช้บนเรือน ตำหูกทอไหมทันที การทอผ้าของคนไทแดงก็ไม่แตกต่างจากการทอผ้าของคนอีสาน กล่าวคือ ช่างทอไทแดงที่เป็นผู้หญิง จะใช้เวลาทั้งวัน ดำเนินภารกิจอยู่ใต้ถุนเรือน ผ้าหูกหนึ่งจะใช้เวลาประมาณ 15 วัน ถึง 1 เดือน แล้วแต่ความละเอียดของลวดลาย วิธีการตำหูกทอไหม และความสามารถของช่างทอ ซึ่งจากการศึกษาค้นคว้าในสนามพบว่ามีผ้าหลายชนิดของผ้าที่ชาวไทแดงตำหูกทอไหม แยกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ผ้าที่ใช้เกี่ยวข้องในชีวิตประจำวัน เนื่องจากการตำหูกทอไหม โดยสภาพชุมชนเพื่อไว้ใช้เองและแลกเปลี่ยนสิ่งของและในพิธีกรรม ดังนั้นวัตถุประสงค์ในการผลิตผ้าจึงเป็นไปด้วยเหตุผลดังกล่าว เป็นเบื้องต้น ต่อจากนั้นจึงมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมคือ มีการทำเพื่อจำหน่าย ในระยะหลังผ้าของไทแดงจึงเป็นผ้าที่ผูกพันกับชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย โดยแยกประเภทผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันได้ดังนี้ คือ

1.1 ผ้าที่ใช้สำหรับนุ่งห่ม เป็นผ้าที่จัดทำขึ้นมีจุดประสงค์เพื่อครอบครัว ตั้งแต่พ่อ แม่ และลูก ผ้าชนิดนี้จะมีมากที่สุด ประกอบด้วยผ้าชนิดต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ

ผ้าซิ่น เป็นผ้าทอของไทแดงที่มีลักษณะโดดเด่นและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยเฉพาะการมีดอกดวงลวดลายที่มากมาย และมีเทคนิควิธีหลายแบบ จึงทำให้ผ้าซิ่น ของไทแดงมีความแปลกและหลากหลายชนิด เช่น

ซิ่นหมี่ คือ ซิ่นที่ทำด้วยกรรมวิธีมัดหมี่โดยวิธีทำเส้นด้ายพุ่งหรือเส้นด้ายขัดหรือทางทอ ให้มีลวดลายโดยการย้อมสีต่าง ๆ ลวดลายจะเกิดจากจินตนาการของช่างทอ ลวดลายต่างที่เกิดขึ้นจะเป็นสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวช่างทอ สัตว์ในเทพนิยาย รูปพืชพรรณ ลวดลายเลขาคณิต แล้วแต่ความนึกคิดและภูมิปัญญาของช่างทอที่เรียนรู้จากสังคม จากจินตนาการของตนเอง และจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาของคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซิ่นหมี่ของไทแดง จะมีความแตกต่างจากซิ่นหมี่ของไท-ลาว เพราะไทแดงจะนิยมลวดลายหมี่เป็นส่วนหนึ่งของผ้าซิ่น ที่มีในผ้าซิ่นผืนหนึ่งจะมีลวดลายอันเกิดจากเทคนิควิธีหลาย ๆ แบบ อยู่ในผืนเดียวกัน ไม่นิยมเทคนิควิธีมัดหมี่เพียงอย่างเดียวในซิ่นหมี่หนึ่งผืน เหมือนของไท-ลาว ไทพวน ผู้ไท แต่อย่างใด ดังนั้นซิ่นหมี่ไทแดงจึงมีหลากหลายเทคนิคผสมกัน เช่น

1. ซิ่นหมี่หัวบวน แพตทริเซีย ซีสแมนท์ แน่นหนา ผู้เชี่ยวชาญผ้าลาวได้กล่าวถึงซิ่นหัวบวนว่า เป็นผ้าซิ่นของผู้หญิงไทแดง ทำไว้เพื่อใช้ในพิธีกรรม การตาย (แพตทริเซีย ซีสแมนท์. 1990 : 2) ซึ่งหมายความว่า ซิ่นหมี่หัวบวนจะเป็นซิ่นหมี่ที่ผู้หญิงไทแดงจะบรรจงตำหูก

ทอไหมอย่างวิจิตรบรรจง เพื่อใช้สวมใส่เมื่อตายและใช้ในคนสูงอายุหัวบวนคือ หัวของผ้าซิ่น ที่มีลวดลายมักจะเป็นรูปคน รูปปราสาทผสมกับลวดลายเรขาคณิต ซึ่งโดยปกติหัวซิ่นทั่วไปจะมีลวดลายไม่มากนัก แต่ซิ่นหมี่หัวบวนนี้จะมีลวดลายที่เกิดจากเขาเยิ่ง เสียเป็นส่วนใหญ่อันเป็นหัวซิ่นที่แปลกที่สุด ของชนเผ่าไทแดง ส่วนตัวซิ่น จะมีลวดลายในแนวตั้งจากด้านหัวซิ่นลงมาสู่ตีนซิ่นที่เรียกว่าซิ่นหมี่เพราะว่าลายจากการมัดหมี่ ถือเป็นลายหลักส่วนลายจากขิดและจกนำมาคั่นถือเป็นดอกดวง ลวดลายประกอบลายส่วนใหญ่ในการมัดหมี่บนซิ่นชนิดนี้ ส่วนมากมักจะเป็นลายนาค ชนิดต่าง ๆ เช่น หมี่นาคน้อย หมี่หัวนาค หมี่ยอดหัวนาค หมี่นาคสองหัวนอนโฮง เป็นต้น

2. <u>ซิ่นหมี่ตีนน้อย</u> จะเป็นซิ่นหมี่ที่ลวดลายเทคนิควิธีไม่แตกต่างจากซิ่นหมี่หัวบวน ในตัวของผ้าซิ่นแต่จะแตกต่างอยู่ที่ตีนหรือเชิงซิ่น ซิ่นหมี่ตีนน้อยจะมีตีนมีความไม่กว้างนัก ประมาณ 4-6 ซม. เท่านั้น ลวดลายบริเวณตีนส่วนใหญ่เน้นสีดำ หรือไม่ก็สีคราม อาจมีการทอลวดลายเป็นเส้นสี ไว้ด้านบนตีน และด้านล่างตีนอยู่บ้างก็ได้ เช่นแดงเขียวขาว เส้นเล็ก ๆ แล้วเป็นสีดำผืนใหญ่ แล้วสลับล่างด้วยแดงเขียวขาวอีกครั้งหนึ่งหนือสีอื่น ๆ ก็ตามแต่ ส่วนผ้าซิ่นก็ยังคงเป็นมัดหมี่เป็นลายหลัก ประกอบด้วยขิดยกดอก หรือไม่เป็นจกดอกดวง ก็สุดแล้วแต่ช่างทอซึ่งจะคั่นสลับกับมัดหมี่ ซึ่งซิ่นชนิดนี้หากทางประเทศไทย คงเรียกว่าผ้าซิ่นสามกษัตริย์นั่นเอง แต่ที่มาต้นเค้าน่าจะพัฒนามาจากกลุ่มไทแดงเป็นสำคัญ แล้วแพร่กระจายสู่ตลาดเช้าเวียงจัน เข้าสู่จังหวัดหนองคายและไปพัฒนารูปแบบที่บ้านนาข่า จังหวัดอุดรธานี นั่นเอง ที่สันนิษฐานเช่นนั้นก็เพราะว่ากลุ่มคนไทลาวฝั่งประเทศไทย เทคนิคจกนั้นได้หมดความนิยมไปในระดับหนึ่ง จะเห็นมีเพียงแต่กลุ่มผู้ไทบ้านโพนที่ยังสืบทอดมาถึงปัจจุบัน เพราะยุ่งยากต่อการกระทำ อีกประการหนึ่ง ลวดลายที่เกิดจากเทคนิคขิดยกดอกในอดีตลวดลายบางชนิด คนอีสานไม่นิยมนำมาทำเป็นผ้าซิ่น เนื่องจากมีความเชื่อในเรื่องขะลำ (ข้อห้าม) แต่ในปัจจุบันสิ่งเหล่านี้เปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิง และประการสุดท้ายวัฒนธรรมกลุ่มคนอีสาน ผ้าซิ่นมักเป็นมัดหมี่ทั้งผืนในแนวตั้ง หรือเป็นหมี่คั่นที่มีลักษณะลวดลายไม่ใหญ่โตจัดช่องไฟพอเหมาะ ไม่ใช่การคั่นแบบสามกษัตริย์และนิยมคั่นในผ้าซิ่นด้วยเทคนิคมัดหมี่สลับลวดลายกันโดยลายหลักจะใหญ่กว่าลายประกอบชนิดหนึ่งเท่านั้น ส่วนเทคนิคการคั่นแบบซิ่น ซิ่นหมี่ตีนน้อย คือ มัดหมี่ขิดจกนั้น อีสานไม่นิยมและพึ่งจะมีการฟื้นฟูในรูปแบบสามกษัตริย์ จากบ้านนาข่า อุดรธานีนั่นเอง

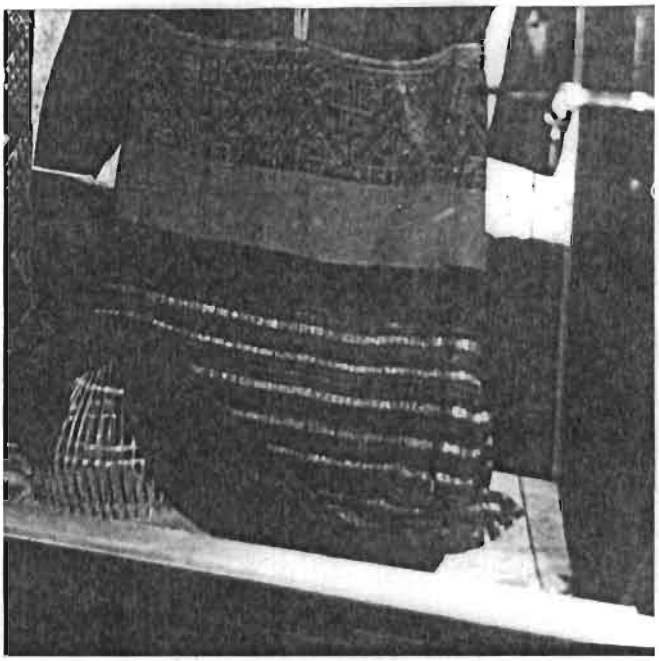

ซิ่นมุกหัวบวน
หัวบวน คือหัวซิ่นสำคัญของ
คนไทแดงที่ใช้สำหรับ
คนสูงอายุและใช้ในพิธีกรรม
การตาย (จากสินสายไหม
สปป.ลาว)

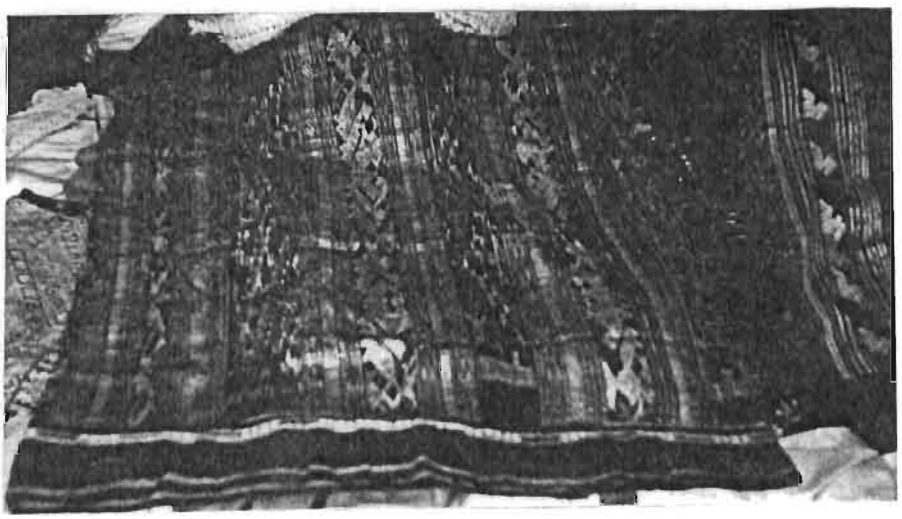

ซิ่นหมี่ ผืนนี้ใช้เทคนิค
มัดหมี่จกขิด ตีนซิ่น
เป็นตีนน้อยสีดำ ขอบ
สลับเส้นเทคนิคจก

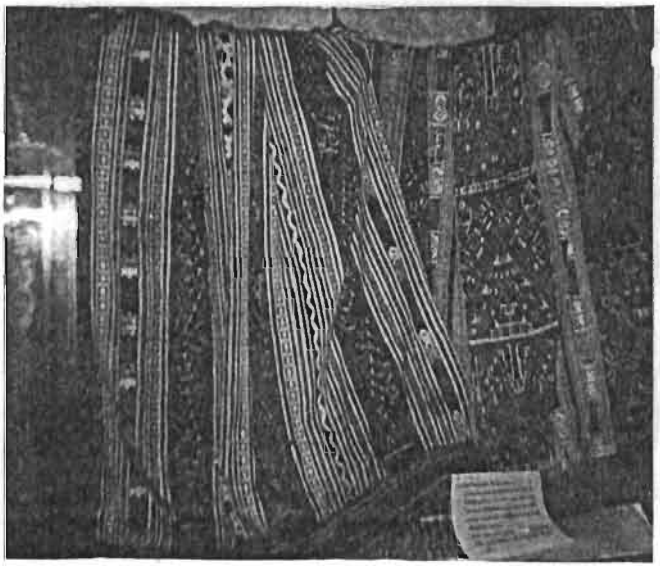

ซิ่นหมี่ตีนน้อยผืนนี้
ใช้เทคนิคมัดหมี่ขิด
และจก ตีนน้อย
เป็นตีนธรรมดา
มีเส้นสีเหลืองประดับ
(จากสินสายไหม
สปป.ลาว)

3. ซิ่นหมี่จก เป็นซิ่นหมี่ที่ประกอบด้วยเทคนิคมัดหมี่เป็นลายหลัก และเทคนิคจกเป็นลายประกอบ เทคนิคจกคือการทำดอกดวงและลวดลาย โดยวิธีการเพิ่มเส้นด้ายพุ่งพิเศษเข้าไปเป็นช่วง ๆ ที่เรียกว่าเส้นด้ายพุ่งพิเศษหมายความว่าการใช้เส้นด้ายที่หลากหลายเส้นสีของเส้นด้ายเพื่อให้ดอกดวงและลวดลายที่เกิดขึ้นมีหลากหลายสีนั้นเอง การพุ่งเส้นด้ายจะพุ่งเป็นช่วง ๆ ไปติดต่อกันตลอดหน้ากว้างของผ้าเหมือนวิธีการขิด โดยมีเครื่องมือช่วยในการทำให้เกิดลวดลายเป็นไม้แหลม ๆ หรือขนเม่น หรือนิ้วมือใช้จังหวะล้วงขึ้นล้วงลงตามลักษณะลวดลายและความต้องการของช่างทอที่อยากจะสอดไส้เส้นด้ายพุ่งพิเศษแต่ละสีให้เกิดความงดงามอลังการบนพื้นผ้า ดังนั้นการล้วงขึ้นล้วงลงของการใช้เครื่องมือที่เหมือนกับการปักผ้านี้ ภาษาท้องถิ่นคนเรียกว่า "จก" ซึ่งเทคนิคดังกล่าวคล้ายคลึงกับขิดอยู่บ้างต่างกันก็คือ ความหลากสีของจกสามารถจินตนาการได้ตามใจของช่างทอเพราะการเพิ่มเส้นด้ายพิเศษเป็นช่วง ๆ นั้นเอง แต่การขิดเป็นการพุ่งเส้นด้ายตามแนวของลวดลายเส้นเดียวตลอดหน้ากว้างของผ้า ทำให้หน้าผ้าที่เป็นดอกดวงสามารถปรากฏความสวยงามทั้งสองด้าน ในขณะที่จกนั้นผ้าอีกด้านหนึ่ง (ด้านหลัง) ของหน้าผ้าอาจจะไม่มีความอลังการเลยหากช่างจกไม่เก่งจะเป็นตะปุ่มตะป่ำบางครั้งอาจดูไม่เป็นลวดลายเหมือนกับการปักผ้าในสมัยปัจจุบัน แต่หากช่างทอเก่งอาจจะทำให้ดูสวยงามขึ้นก็ได้ เป็นแถวเป็นแนวเรียบร้อย แต่ถึงอย่างไรก็ไม่เรียบงามเหมือนด้านหน้าผ้าด้านหน้าแต่ประการใด ปัจจุบันช่างทอไทแดงจะใช้เขาเย็งในการสร้างลวดลายไว้ก่อน แล้วจึงมาจกบริเวณหน้าฟืมตามที่ได้สร้างลวดลายไว้ ทำให้สะดวกยิ่งขึ้น และได้งานเร็วขึ้นกว่าเดิม

สำหรับส่วนประกอบของผ้าซิ่นผืนนี้ ประกอบด้วยหัวซิ่นซึ่งเป็นสีขาว หรือสีอื่นก็ได้ ตัวซิ่นและตีนซิ่นซึ่งส่วนใหญ่หากไม่เป็นตีนจกหรือตีนที่แสดงออกถึงลวดลายต่าง ๆ ก็มักจะใช้ตีนดำ ลายมัดหมี่เริ่มจากด้านหัวซิ่น ลงมาตีนซิ่น ตามแนวตั้งอาจสลับหัวท้ายก็ได้ รูปลวดลายมัดหมี่มักเป็นเรื่องนาคประกอบกับรูปอื่น ๆ เช่น คน เครื่องใช้ ต้นไม้หรือพันธุ์พฤกษา สีที่ใช้ในมัดหมี่จะออกพื้นสีแดง มีลวดลายนาคประกอบด้วยสีเขียวเหลืองและขาว ถ้าพื้นมัดหมี่จะออกพื้นสีครามหรือดำ สี

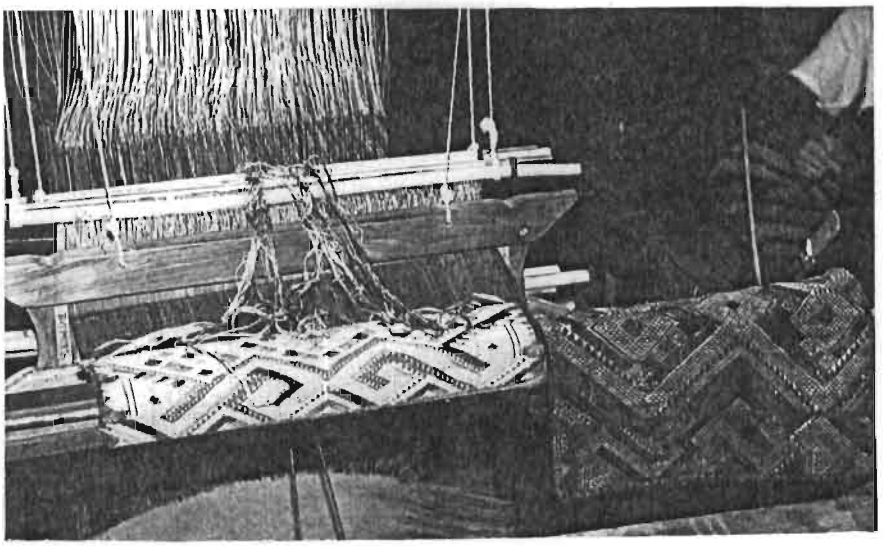

หูกผ้าจกของกลุ่ม
ชาติพันธุ์ไทแดง

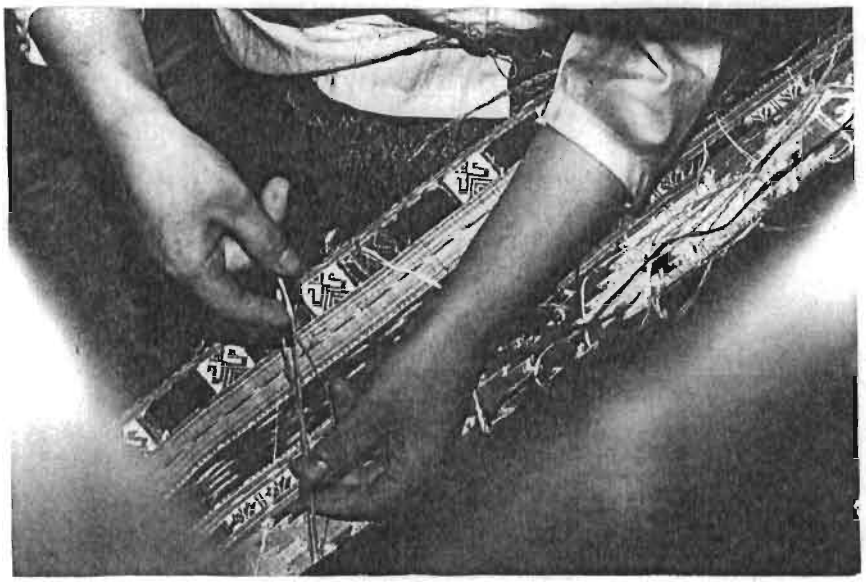

ช่างทอไทแดง
กำลังสาธิตการเกาะ
ซึ่งเป็นเทคนิคหนึ่ง
ในการตำหูก

ซิ่นหมี่จกและขิด
หรือสามเกษัตริย์
ในฝั่งไทยอันเป็น
เอกลักษณ์ของ
ผ้าไทแดง

ของลวดลายมักเป็นสีขาว ส่วนลายจกประกอบมักจะเป็นรูปดอกดวงต่าง ๆ เช่น ดวงดาว พืชพันธุ์ดอกไม้ ดอกดวงในรูปเรขาคณิต สีที่นิยมเป็นดอกดวงก็มีแดง ขาว เหลือง เขียว และดำ ระหว่างลายจกและมัดหมี่มักจะมีเส้นลายวรรคคั่นแบ่งจังหวะช่องไฟให้เกิดความงดงาม บางครั้งอาจใช้ขิดมาคั่นก็ได้

4. ซิ่นหมี่ขิด ประกอบด้วยเทคนิคมัดหมี่เป็นลายหลักและมีลวดลายดอกดวงจากเทคนิคขิดเป็นลายประกอบ "ขิด" หมายถึงเทคนิคการตำหูกทอไหม ที่ทอหรือตำโดยการยกเส้นยืน (เส้นเครือ) โดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่าไม้ดาบไทแดงเรียกว่าไม้หลาบหูกหรือไม้ดาบขัดเครือ ไม้ดาบเป็นเครื่องมือสำหรับสะกิดหรือขิดหรือยกเส้นยืนตามรูปลักษณะของดอกดวงที่ช่างทอจินตนาการไว้ในแต่ละแถว แต่ละลาย เมื่อเก็บยกได้ตลอดเส้นแล้ว จึงพุ่งกระสวยเส้นพุ่งเข้าไปขัดกับเส้นยืนที่ยกไว้ตลอดความกว้างของหน้าผ้าทั้งผืน โดยใช้ด้ายเส้นพุ่งสีเดียวให้เกิดลวดลาย ดังนั้น สีของเทคนิคขิดจึงเป็นสีเดียวกันตลอดแนว เส้นยืนที่ขัดไว้ช่างทอไทแดงในอดีตนิยมใช้ไม้ดาบ ช่วยในการทำเทคนิคขิด แต่ในปัจจุบัน การใช้วิธีการขิดกระทำโดยการใช้เขาเยี่ยงซึ่งเป็นวิธีการที่สะดวกกว่า กล่าวคือมีการดำเนินการในตอนเริ่มต้นเพียงครั้งเดียวในการสร้างลวดลายที่เขาเยี่ยงก่อน ต่อจากนั้น ก็ดำเนินการขิดได้ตลอดโดยไม่จำเป็นจะต้องพึ่งไม้ดาบก็ได้ บางท้องถิ่นอาจเรียกวิธีการใช้เขาเยี่ยงในการทอผ้าทั้งผืนนี้ว่า "การยกดอก" ก็ได้ ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเทคนิคพื้นบ้านอันชาญฉลาดยิ่งของช่างทอ จากผืนผ้าซิ่นดังกล่าว เทคนิคมัดหมี่มีพื้นแดง และครามเป็นสีพื้น สีของลวดลายนาคในพื้นแดงเป็นครามขาว และเหลือง ส่วนลายนาคในพื้นครามเป็นสีขาว โดยมีลวดลายขิดยกดอกดวงคั่น ให้เกิดความงดงามเพื่อลดจังหวะให้เกิดความหลากหลายบนผืนผ้า ซึ่งลวดลายขิดมีทั้งส่วนที่เป็นขิดดอกดวงขาวประกอบกับขิดดอกดวงเหลืองในรูปแบบดอกดวงที่เหมือนกัน

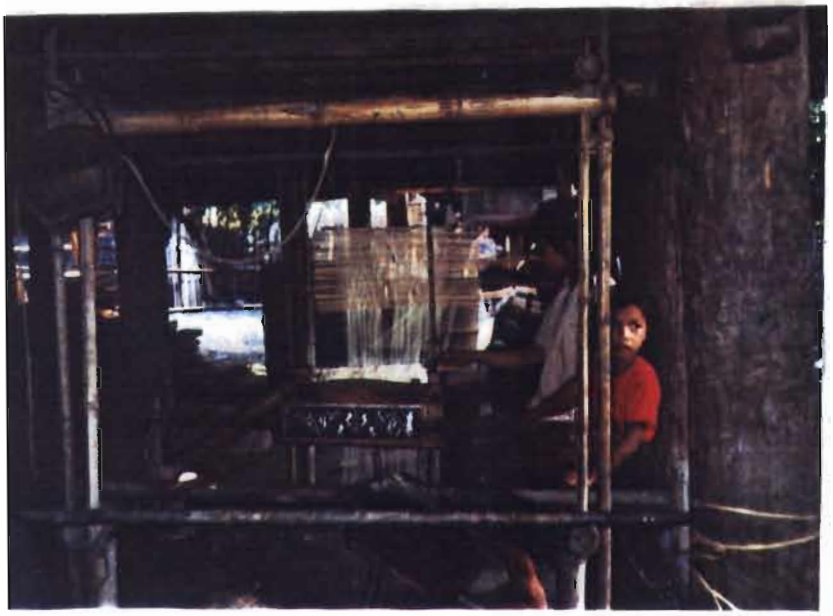

การใช้เขาเยี่ง
ในการตำผูก
ในเทคนิคขิด

ชิ้นต้นหนี่ขิด
ตีนซิ่นลายนาคาบรุ่
ในผืนหนี่พื้นแดง
และพื้นดำ
ขิดเป็นดอกดวง
ขาวและเหลือง
ตีนสีตามธรรมดา

ผ้าถุง หรือบางครั้ง
ใช้เป็นผ้าปกไหล่
เทคนิคขิดเขาเยี่ง
ลวดลายเวชาคณิต

5. ชิ่นหมี่ขิดจก ประกอบด้วย เทคนิคมัดหมี่ เป็นลายหลักและมีเทคนิคขิดและจกเป็นลายเสริม ซึ่งนี้คือที่มาของชิ่นสามกษัตริย์ อันหมายถึงการใช้เทคนิค 3 แบบบนผ้าชิ่นผืนเดียว ตัวอย่างเช่น

ผืนที่ 1 ประกอบด้วยลวดลายมัดหมี่เป็นลายหลัก มีมัดหมี่พื้นแดง ลวดลายนาคนอนโฮง (นาคนอนโรง) ผสมกับลายดอกอีกุน (คน) สีเขียวเหลืองขาว ส่วนมัดหมี่สีครามลวดลายขาวเป็นมัดหมี่อีกช่องประกอบให้มัดหมี่สีแดงดูเด่นขึ้น

เทคนิคจกประกอบด้วย เทคนิคจกที่เป็นลายร่องลายหลักเป็นดอกดวงคล้ายกับพื้นสลับสีเหลือง น้ำเงิน แดง ม่วง อันที่สองเป็นลายรองลายหลักเช่นเดียวกันมีรูปดอกดวงดอกไม้บานกลีบดอกเป็นสีขาว เกษรเป็นสีแดง บางดวงเป็นสีม่วง สีเหลือง สีคราม ส่วนลายจกเสริมเป็นลายพื้นฐานเครือเถาเพื่อใช้สำหรับคั่น มีสีแดง ม่วง เหลือง คราม สลับกันไปโดยมีเส้นขาวเป็นตัวกรอบแลเงาประกอบอยู่

เทคนิคขิดทำเป็นเส้นคั่น เป็นรูปดอกดวง "ดอกดาว" คั่นไปตลอดเพื่อประกอบระหว่างมัดหมี่แดง โดยดอกดวงเป็นสีขาว อีกเส้นหนึ่งคั่นหมี่สีคราม เป็นดอกดวงสีเหลือง คั่นทั้งซ้ายและขวาเพื่อให้เกิดความสมดุลย์ ของลวดลาย นอกจากนั้นยังทอลายเส้นธรรมดา ขนาบให้เกิดน้ำหนักสมดุลย์ระหว่างลวดลายทั้งหมด

ผืนที่ 2 มีทั้ง 3 เทคนิค ประสมกันกล่าวคือ ลายหลัก ได้แก่ลายมัดหมี่สีม่วงและลายมัดหมี่สีแดง เป็นลายรองลายหลักมีขิดและจกลวดลายเรขาคณิตประสมคั่นอยู่เป็นส่วนเสริม

มัดหมี่หลักสีม่วงเป็นสีพื้น มีลายนาคตัวสีขาว ส่วนหัวหลากสี ได้แก่สีแดงเขียวเหลืองส้มประกอบอยู่ ส่วนมัดหมี่พื้นที่แดงมีนาคเป็นตัวสีขาวหัวนาคหลากสี (นาคมีหงอน) คือสีครามเขียวเหลือง

ลายขิดจะอยู่เข้ามาชิดขนาบมัดหมี่ทั้งสองของลายมัดหมี่ทั้งสองข้าง แต่เป็นลักษณะขิดประกอบด้วย 2 ลาย จัดเป็นช่อง ๆ สลับกันไปมา ลวดลายขิดเป็นลายดอกหมากหวาย

ซิ่นหมี่ขิดจก ผืนที่ 1
(คำอธิบายหน้า 92)

ซิ่นหมี่ตั้นขิดจก ผืนที่ 2
(คำอธิบายหน้า 92)

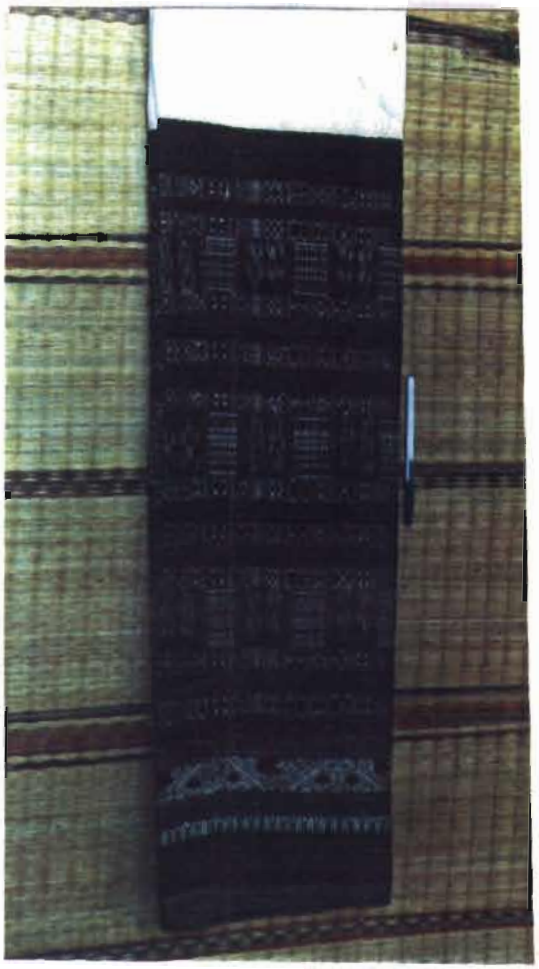

ซิ่นหมี่มุก ใช้เทคนิค
มัดหมี่และมุก ตีนซิ่น
ใช้เทคนิคจกและขิด
ลายนกหัสดีลิงค์

ลายจกจะอยู่ถัดจากลายขิดและขนาบด้วยขิดอีกครั้งเป็นลายดอกหมากหวายเช่นกัน สลับสีทั้งหมด สีคือส้มขาวม่วงเหลืองฟ้า เช่นเดียวกันลายจกเป็นลายดอกหมากหวาย

อย่างไรก็ตามลักษณะผ้าซิ่นผืนนี้ บางครั้งตรงเทคนิคขิดนั้นอาจจะเรียกยกดอกก็ได้หากต่ำทอทั้งผืน

6. ซิ่นหมี่มุก เป็นซิ่นที่ประสมประสานของเทคนิคการต่ำหูก 2 อย่าง คือ มัดหมี่และมุก

มุกคือเทคนิคอีกแบบหนึ่งที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของซิ่นไทแดง เทคนิคมุกหรือตามุกคือการเพิ่มเส้นด้ายเส้นยืนพิเศษ เข้าไปทำให้เกิดลวดลายจากด้ายเส้นยืนพิเศษที่เพิ่มเข้าไปนั้น เทคนิคมุก มีหลายแบบ หลายขนาดหมายความว่า ขนาดของตามุกไม่เท่ากัน ขนาดตั้งแต่ 2 เขา ถึง 7 เขา นอกจากลายมุกล่องตามเครือแล้ว (มุกตามเส้นยืน) ก็ยังเพิ่มสีสันให้ผ้าซิ่นมีความงดงามได้อีกโดยการใช้ต่ำหมี่หรือมัดหมี่ทางเครือ (เส้นยืน) หรือมัดหมี่ทางต่ำ หรือเกาะจกทางขวาง และเสริมลายดอกดวงต่าง ๆ ตามผืนซิ่นและตีนซิ่น ดังนั้นซิ่นตามุก จะมีเทคนิคหลายเทคนิคในผืนเดียว ซิ่นมุกเป็นซิ่นใส่นุ่งประจำวันตามธรรมดาใช้ไหมทำเครือ (เส้นยืน) และทอด้วยฝ้าย (เส้นพุ่ง) ย้อมหม้อนิลและครั่งเรียกตามเทคนิคที่ประสมกันเช่น ซิ่นหมี่มุก หรือมุกเกิดจากมัดหมี่กับมุก เช่น ซิ่นมุกมัดดอก ซิ่นมุกเกาะ เป็นต้น

7. ซิ่นจก เป็นซิ่นชนิดหนึ่งของไทแดงที่ทำด้วยเทคนิคจก โดยมักจะทำการจกทั้งตัวซิ่นหรือนิยมจกตีนซิ่นอย่างเดียว หรือประสมกับเทคนิคอื่น ๆ เช่น มัดหมี่ มุก เกาะ และขิดก็ได้ ที่เรียกว่าจกเป็นการเพิ่มด้าย เส้นพุ่งพิเศษ เป็นช่วง ๆ ไม่ติดต่อกันตลอดหน้าผ้า มีเครื่องมืออาจเป็นไม้หรือขนเม่น ทำหน้าที่กวักขึ้นควักลงใส่ไหมหรือเส้นฝ้ายหลากสี ซิ่นจกไทแดงส่วนใหญ่ ถ้าเป็นลายในเนื้อผ้าที่เป็นตัวซิ่นแล้วจะแสดงลวดลายในทางยืน แต่หากเป็นลายทางตีนจกจะเป็นแสดงลวดลายทางขวาง ซิ่นจกไทแดงมีชื่อเรียกหลายอย่าง ตามแบบเทคนิคประสม เช่น

7.1 ซิ่นม่านลายล่อง ใช้เทคนิคจก ขิดและมัดหมี่แบบง่าย ๆ ลวดลายแสดงออกในเส้นทางยืน จึงเรียกว่าลายล่อง แต่วิธีจกก็เพิ่มเส้นพุ่งพิเศษเข้าไปนั้นเอง

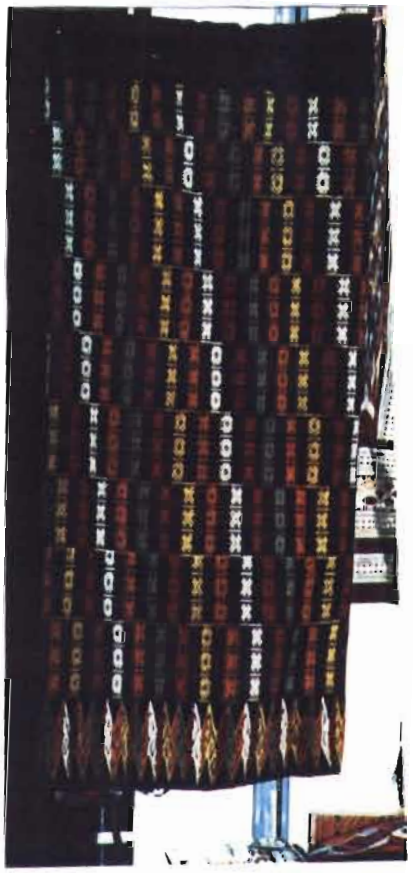

ซิ่นจก ลายจกเป็นรูป
ดอกดาว ตีนเป็นลาย
ดอกกาบ

ซิ่นหมี่คั่น ห้าซิ่นเป็นห้า
7 สีแทยริบราว ตีนซิ่น
เป็นจกดอกกาบ

ซิ่นตีว หรือซิ่นแส่ว
ตีนลายดอกตุ้ม
ดอกหมากขาม

7.2 ชิ่นหมี่มุกจก ใช้เทคนิคมุก (เพิ่มเส้นยืนพิเศษ) ประสมกับเทคนิคจก (เส้นพุ่งพิเศษ) พร้อมกันนั้นทั้งเส้นพุ่งและเส้นยืนก็มัดหมี่ด้วย จึงประสมประสานทั้งมัดหมี่มุกและจก ในผืนเดียวกัน

7.3 ชิ่นจกคั่น เป็นชิ่นจกประสมกับเทคนิคอื่นคั่นเป็นช่วง ๆ ตามทางล่อง

7.4 ชิ่นจกเกาะ เป็นชิ่นจกประสมเทคนิคจกและเกาะเข้าด้วยกันคือ เพิ่มด้วยเส้นพุ่งพิเศษและการใช้เส้นด้ายหลายสีเกี่ยวและผูกเป็นห่วง

8. ชิ่นขิด เป็นชิ่นชนิดหนึ่งของไทแดงแต่ไม่นิยมขิดทั้งผืนที่เรียกว่ายกดอก นิยมเป็นขิดคั่น เช่นเดียวกับจก ชิ่นขิดมีเทคนิควิธีโดยการเพิ่มเส้นพุ่งอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดลวดลายบนหน้ากว้างของผืนผ้า ในอดีตใช้ไม้หลาบหูกแต่ในปัจจุบันใช้เขาเยิ่ง เป็นตัวสร้างดอกดวงลวดลาย ชิ่นขิดไทแดงมีชื่อเรียกต่าง ๆ ตามแบบเทคนิค เช่น ชิ่นขิดคั่น ชิ่นขิดตีนจกชิ่นไหมตีนขิด ชิ่นหมี่ขิด เป็นต้น

9. ชิ่นมุก เป็นชิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของไทแดง เทคนิคมุก คือการเพิ่มเส้นด้ายพิเศษในเส้นเครือ (เส้นยืน) ประกอบด้วยเส้นมุกหลายชนิด ชิ่นหมี่มุก ชิ่นมุกจก ชิ่นมุกเกาะ เป็นต้น

10. ชิ่นเกาะ เทคนิคเกาะเป็นอิทธิพลของไทลื้อที่มีต่อคนทุกกลุ่มเทคนิคเกาะของไทแดงจะแตกต่างในรูปของดอกดวงและลวดลาย ชิ่นเกาะไทแดงจะประสมประสานกับชิ่นมุกเป็นสำคัญ เทคนิคเกาะหมายถึงการใช้เส้นด้ายในการต่ำทอโดยการเหยียบเขาหูกซ้ำแล้วเกาะเอาเส้นใยสีที่จะทำดอกดวง ลวดลายสอดมัดเส้นต่ำเพื่อจะทำลวดลายที่แตกต่างจากจกหรือขิดเหยียบหูกเหมือนจะล่วง แต่ไม่ล่วง แล้วเกาะดอกไปเลย เช่น ชิ่น มุกเกาะ เป็นต้น

11. ชิ่นทิว เป็นชิ่นที่ต่ำด้วยฝ้ายธรรมดา มีลายทางตามสีของฝ้ายส่วนใหญ่สีผืนคือหม้อนิลหรือน้ำตาลหรือสีดำ เส้นพุ่งจะเป็นสีแดง มักต่อตีนด้วยตีนจกและต่อด้วยมัดหมี่หรือผ้าผืนธรรมดา ความงดงามของชิ่นทิวจะอยู่ที่ตีนชิ่น บางครั้งเรียกชิ่นตะลาน ชิ่นตีนใหญ่ เรียกตามขนาดของตีนชิ่น

12. ชิ่นดำตีนขวาง อิทธิพลจากชิ่นไทดำ มีสีพื้นสีดำทั้งหมดจะงดงามอยู่ที่ตีนชิ่นและหัวชิ่น ถ้าตีนชิ่นเป็นลวดลายจกก็จะเรียกชิ่นดำตีนขวางหรือชิ่นดำตีนจก ถ้าเป็นจกขนาดใหญ่ก็จะเรียกชิ่นดำตีนใหญ่ หากหัวชิ่นเป็นหัวพิเศษเช่นหัวบวนก็จะเรียกตามหัวยืน เช่น ชิ่นดำหัวบวน หรือหากหัวชิ่นมีการใช้หัวซิ่งใช้ผ้าขนาดใหญ่และบริเวณที่ต่อจากหัวมาหาตัวชิ่น ใช้เทคนิคเกาะลักษณะชิ่นแบบนี้จะเรียกว่า ชิ่นหัวไคว่

ซิ่นจกดอกดวงรูป
กบแทมด ตีนซิ่นเป็น
ดอกกาบ

ซิ่นจกดอกดวงรูป
กะปู ตีนซิ่นเป็น
จกลำเทียน

ซิ่นดำตีนขวาง
ตีนซิ่นจกนาค 2 หัว
ประสมไหมเงิน

ซิ่นดำตีนขวาง
ลายนาคมีหงอน
และนาค 2 หัว

ซิ่นมุก ตีนใหญ่รูปคนขี่ช้าง
และนาค 2 หัว
มีหงอน

ซิ่นหมี่ขิดจก

ซิ่นจกคันไทแดง

ซิ่นมุกเกาะตาปั้ง
ลายดอกตะเว็น
คนทะนี โคมแก่นแตง
และธาตุ

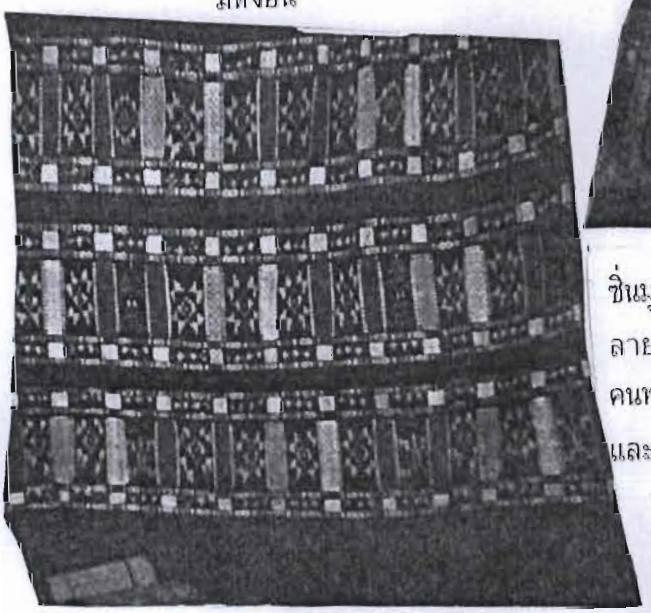

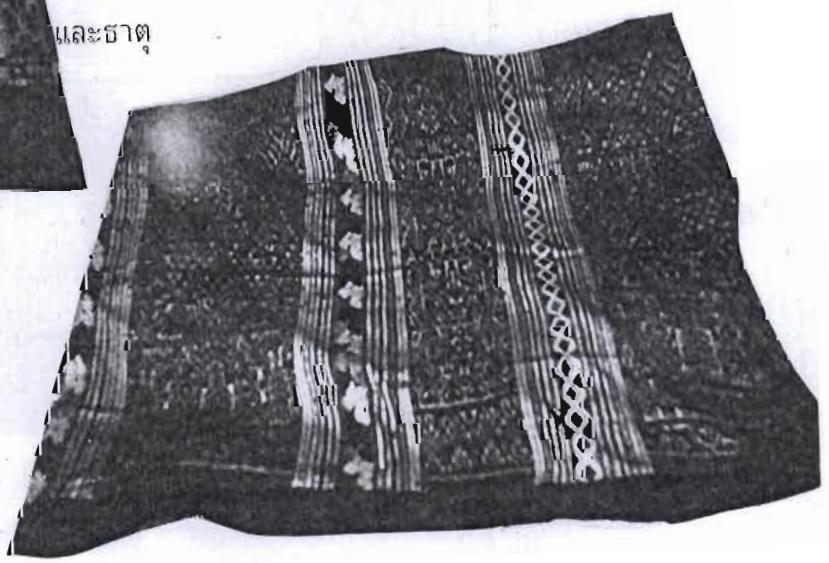

ซิ่นหมี่จกลีเดง
ลายคนทรงเครื่อง
นาคชูหางนอนโฮง
สีน้ำเงินนาคนอนโฮง

ซิ่นตีนจกลายนี้ถิ่น

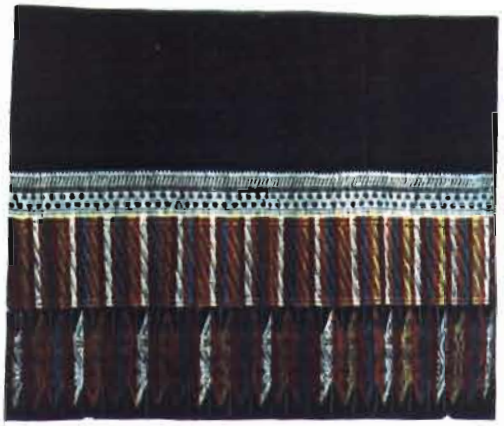

ซิ่นตีนจกลายจกดอกลำเทียน
ลายแส่วดอกกาบ

ซิ่นตีนจกลายนาคมานไข่
คนขึ้นกหางและนกหางน้อย

ซิ่นตีนจกลายดอกสิงห์

ซิ่นตีนจกลายจกคนขึ้นกหัสดีลิงค์
และลายนกหางจุกกัน

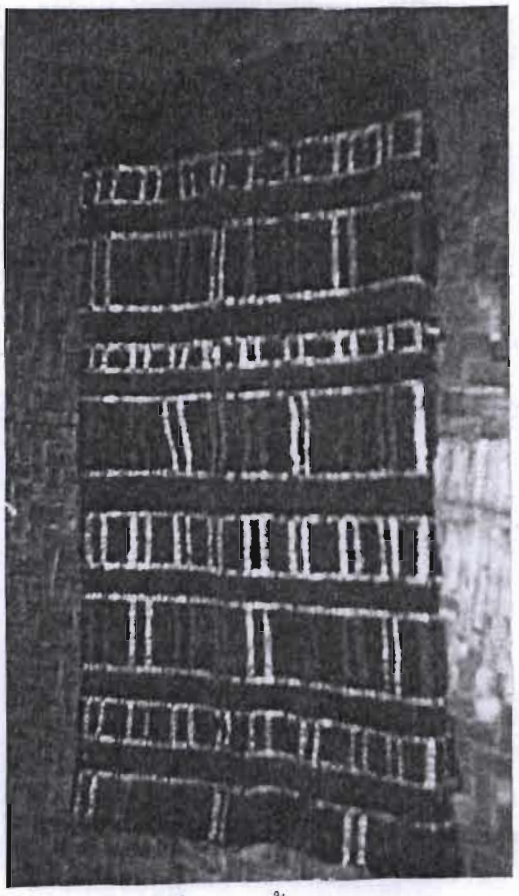

ซิ่นมุกตาบั้ง

ซิ่นมุกธรรมดา

ซิ่นมุกตีนจกไหมเงิน
รูปนกหาง

ซิ่นมุกตีนจกแส่วตัว
มังกร ดอกดาว
และดอกหมากขาม

ซิ่นตายมีตีน เทคนิค
จกและแส่ว

ซิ่นจกดอกกาบและ
กบแหมด กะปู

ซิ่นตีว จกลายดอก
สะมั่ง

ซิ่นม่วนลายขวาง
มัดหมี่จกขิด

แสดงการต่อ
ตีนซิ่นด้านหลัง

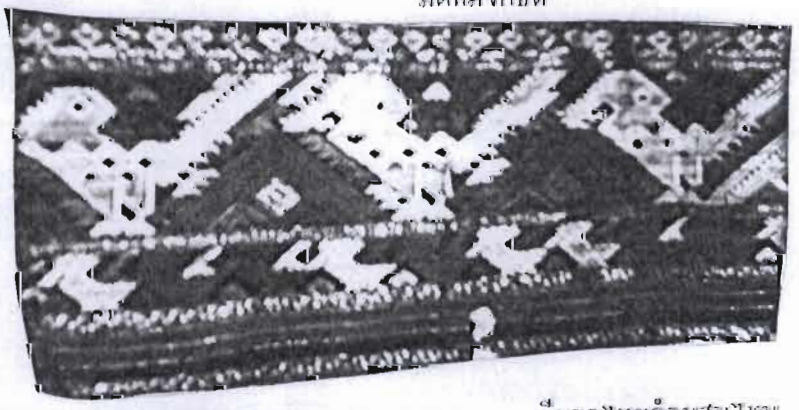

ตีนจกไหมคำผสมไหม
เงินรูปนกหัสดีลิงค์

ตีน จกไหมเงินรูปนก 2 หัว

นอกจากนี้ยังมีชิ้นซึ่งใช้วิธีทำเทคนิคขิด จก มัดหมี่ เกาะมุก อีกหลายรูปแบบมากมาย อันขึ้นอยู่กับจินตนาการ การสร้างสรรค์ลวดลายจากช่างทอไทแดง เกิดการพัฒนาลวดลายอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ตราบใดที่ผ้าเหล่านี้ยังถูกนำมาใช้ในชีวิตประจำวันอยู่เช่นเดิม

2. ผ้าปกหัว ถือเป็นผ้าที่สำคัญอันหนึ่งที่คนในบริเวณตอนเหนือของประเทศลาว ตะวันตกเฉียงเหนือ ประเทศเวียดนามใช้ปิดหรือคุ้มศีรษะเพื่อให้เกิดความอบอุ่น เนื่องจากสาเหตุของสภาพภูมิอากาศเป็นประการสำคัญ ประการหนึ่งและอีกอันหนึ่งแสดงถึงความเป็นคนกลุ่มเดียวกัน ผ้าปกหัวก็จะมีลักษณะสีสันลวดลาย วิธีการพันหัวเป็นไปในลักษณะเดียวกัน จากการสำรวจภาคสนามพบว่าในกลุ่มลาวสูง เช่น มัง เย้า ก็มีผ้าปกหัวที่มีลักษณะเฉพาะกลุ่มของตนในหมู่ของลาวเทิง เช่น ขมุ ก็มีผ้าปกหัว สำหรับใช้ในวิถีชีวิตประจำวันเช่นกันในส่วนของไทแดงไทดำ และไทลาว ในบริเวณแขวงหัวพันพบว่าแต่ละกลุ่มก็แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของผ้าปกหัวของตนเองอย่างชัดเจน และโดดเด่นยิ่งนัก

ผ้าปกหัวมีชื่อเรียกต่างกันตามสำเนียงแต่ละท้องถิ่น และแต่ละชนเผ่า คนไทดำเรียกว่าผ้าเปียว คนลาวเรียกว่าผ้าปกหัว คนไทขาวลาวพุดเรียกว่า ข้นต้าย คนไทเหมี้ย ไทแมน ไทคั่ง บริเวณคำเกิดเรียกว่า ขั้นต้าย หรือขั้นท้าย คนเผ่าตูม บริเวณคำเกิดเรียกว่า ขั้นปกกระโหลก ในเขตภาคใต้ของลาวเรียกผ้าปกหัวหัวหรือเคียนหัว มัดหัว หรือฮัดหัว (สถาบันค้นคว้าวัดทะนะทำ. 1991 : 1) สำหรับคนไทแดงเรียกผ้าปกหัวว่า ผ้าปกหัว ผ้าขั้วหัว หรือผ้าเคียนหัว จากการออกศึกษาบริเวณท้องที่แขวงหัวพันที่เมืองซำเหนือ และบ้านโพนไซ บ้านสบฮาว เมืองเชียงค้อ พบว่าผ้าเคียนหัวไทแดงมีอยู่ 2 ลักษณะ ตามการใช้งาน กล่าวคือ

2.1 ผ้าปกหัวที่มีสีดำ หรือสี หม้อนิล เป็นผ้าปกหัวที่ทำด้วยผ้าฝ้ายย้อมหม้อนิลทั้งผืน ใช้สำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน การไปทำไร่ ไถนา การออกไปหาอาหาร ซึ่งผู้หญิงไทแดงโดยเฉพาะผู้มีวัยกลางคนขึ้นไป นิยมใช้เป็นประจำทุกวันในการดำเนินชีวิต

2.2 ผ้าปกหัว แบบมีลวดลาย ส่วนใหญ่ทำด้วยไหมทั้งผืน หรือไม่ก็ทำด้วยผ้าฝ้ายและผ้าไหม โดยแบ่งเป็น 3 ส่วนคือ

การเกล้าผมของหญิงไทแดงวัยกลางคน

การแต่งตัวของหญิงที่มีสามีแล้ว

1 ส่วนหัว ส่วนใหญ่จะใช้เทคนิคจกแสดงลวดลายชั้นสูง ที่เชื่อว่าลวดลายเหล่านี้สามารถปกป้องสิ่งชั่วร้ายได้ ผ้าส่วนหัวจะอยู่ตรงปลายด้านหนึ่งของผ้า นิยมทำด้วยไหม และมักจะขั้นเชิงให้เป็นเส้นหลาย ๆ เส้นหลากสีดูสวยงามยิ่ง

2 ส่วนกลาง ส่วนใหญ่ เป็นผ้าอีกผืนหนึ่งที่ไม่มีลวดลายอาจเป็นฝ้ายหรือไหมก็ได้ นิยมสีแดง และสีดำ สีใดสีหนึ่ง เป็นส่วนของผ้าที่มีขนาดยาวที่สุด เพื่อใช้สำหรับพันหัว แล้วนำส่วนหัวออกโชว์ในด้านบนและด้านหน้าของศีรษะ

3 ส่วนปลายหนึ่งส่วนท้าย นิยมทำด้วยไหม จกด้วยลวดลายที่งดงามเช่นเดียวกับส่วนหัว แต่เนื้อหาของลายจะต่างกัน และลายจะน้อยกว่าส่วนหัวตอนปลายขั้นเชิงไว้เช่นกันแต่ใช้ผักหลอกรังไหมที่เอาใยออกหมดแล้ว) มาตกแต่งในตอนท้าย หรือไม่ก็มัดเป็นปม ๆ ไว้ให้สวยงามทางมุมปลายด้านซ้ายและด้านขวา

ผ้าปกหัวแบบมีลวดลายนี้หญิงไทแดง จะนำออกมาใช้เฉพาะในพิธีกรรมสำคัญ ๆ เช่น การเสี่ยงผีบ้าน การไถ่ขวัญผีเฮือนผีแถน การตุ้มมิ่งตุ้มแนน งานแต่งงานและงานศพ นอกนั้นในชีวิตประจำวันจะใช้ผ้าปกหัวสีดำหรือสีครามเป็นหลัก

3. <u>ผ้ามัดเอว หรือผ้ามัดแอว</u> หรือผ้าสายแอว ไทแดงไทดำ ไทเหมี้ย และไทแดง เรียกว่า สายแอง ผ้ามัดเอวมีทั้งของผู้ชายและของผู้หญิง โดยมีหน้าที่เพื่อแทนเข็มขัด มัดไว้ไม่ให้ผ้าซิ่นหลุดหรือกางเกงหลุดจากร่างกาย ผ้ามัดเอวของผู้หญิงไทแดง ส่วนใหญ่จะมีทั้งฝ้ายและไหม มีลวดลายจกทั้งปลายทั้งสองด้านเย็บติดกันให้มีลักษณะคล้าย ๆ เข็มขัด แต่สามารถทะลุออกไปเป็นช่องกลวง ทั้งสองด้านได้คล้ายกับไถ้อาจมีไว้ใส่สิ่งของมีค่าด้วยก็ได้ ผ้ามัดเอวของหญิงไทแดงจึงมีหน้าที่ในการมัดหัวซิ่นไว้ไม่ให้หลุด สาเหตุที่ตกแต่งมีลวดลายเข้าไปด้วยเพื่อความสวยงามนั้นเอง ผ้ามัดเอวนี้ต่อมาหน้าจะพัฒนาการมาเป็นสายเอวโลหะ คือเข็มขัดเงินเข็มขัดคำ (ทองคำ) ในปัจจุบัน

4. <u>ผ้าขันเชิง หรือแพรขันเบ็ง</u>

แพรขันเชิง หรือ แพรขันเบ็ง หรือ แพรที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ ตามภาระหน้าที่ใช้งาน

ชุดเดินทางไปโบสถ์และทำงาน

การซิ่นด้านหลัง

ชุดประจำวัน

การซิ่นด้านข้าง

ผ้าตั่นห่า หรือปกหัว
ของไทแดงจกนาค
(สมบัติส่วนตัวไหม)

ผ้าปกหัวไทแดง ลวดลายกาบ

ผ้าปกหัวไทแดงอีกแบบหนึ่ง

ผ้าปกหัวไทแดงทั้งผืน
(สมบัติคุณหวงเดือน ยุทธราวุธ)

ผ้าปกหัวไทแดง ทั้งด้านหัวและ ด้านตีน

ผ้าปกหัวไทแดง (สมบัติสถาบันวิจัย
ศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน)

ชุดประจำเผ่าไทแดงใส่ในพิธีสำคัญ
(แม่ตู้ไทแดงบ้านหนองบัวทอง)

ชุดเดินทางและทำงานในชีวิตประจำวัน

เช่น ผ้าผีมนต์ เป็นต้น ที่เรียกว่า แพรขันเชิง เพราะว่าปลายของผ้าแพรทั้งสองด้าน จะขันเชิงให้เส้นด้ายเป็นริ้ว ๆ ดูสวยงามยิ่งเพราะด้ายแต่ละริ้วมีหลากสีใช้สีด้าย 2 สีควบกันก็มี ลักษณะผ้าแพรขันเชิง จะต้องมีปลายผ้า หรือจะเรียกว่าตอนต้นหรือตอนหัวทิ้งสองด้านมีลวดลาย ประกอบกันทั้ง 2 ซึ่งลวดลายอาจจะไม่เหมือนกัน หรือแตกต่างกัน ส่วนกลางผ้าจะมีลวดลายหรือไม่ก็ได้ นิยมใช้สีแดง และดำเป็นสีพื้นฐานของผ้าแพรขันเชิง ผ้าแพรขันเชิง เป็นผ้าที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ของชนเผ่าไทแดง เพราะใส่ได้ทั้งผู้ชายผู้หญิง เป็นแพรที่ใช้ในงานบุญ พิธีกรรมของชาวไทแดง โดยเฉพาะหมอเซิน (หมอเซอ) หมอมนต์จะใช้โพกหัว ส่วนใหญ่ทำด้วยไหมทั้งผืน ใส่เทคนิคจกและขิด ของเชิงผ้าทั้งสอง เช่น เชิงข้างหนึ่งเป็นจก เชิงอีกข้างหนึ่งอาจเป็นขิด หรือ เชิงทั้งสองข้างเป็นจกแล้วตรงกลางของผ้าเป็นขิดก็ได้ แล้วแต่จินตนาการของช่างทอไทแดง ลวดลายมักจะใช้สีแดง ขาวคราม เหลือง โดยมีพื้นเป็นสีดำ หรือแดง มีทั้งขนาดใหญ่กลาง และเล็ก ความยาวขนาดเอว หรือมากกว่านั้นลวดลายผ้ามักจะเป็นรูปสัตว์เช่นนก หรือนาค สีโห ช้าง ดอกดวงมักเป็นดอกกุน โคมนาคคู่ดอกดาว แก่นแตง ยุยแตง เอื้อกาบ โคมเพ็ด จกดอกแก่นแตง ซึ่งลวดลายเหล่านี้มีแนวคิดความเชื่อว่า สามารถปกป้องภูติผีปีศาจร้ายได้ แพรขั้นเชิงหากเป็นหญิงจะใช้ห่มปกบ่าใหญ่ หรือใช้เป็นผ้าปกหัวก็ได้ ส่วนผู้ชายที่เป็นหมอมดหรือหมอมนต์ หรือผู้นำพิธีกรรมมักจะใช้เคียนหัว มัดเอว หรือพาดบ่า โดยปกติแล้วผ้าที่ใช้จะเป็นสีพื้นสองสีคือแดง ดำ หรือครามใช้เทคนิคขิดและจกในการทำลวดลายปล่อยยอยลงมาให้เห็นตาเซิ่น แพรจะตกลงตรงหน้าพอดีเมื่อใช้เคียนหัว พิธีกรรมที่ใช้ เช่น การตุ้มมิ่งตุ้มแนน ส่งขวัญผีเฮือน สู่ขวัญคนป่วย

5. <u>ผ้าเจี่ยลูก</u> เป็นผ้าพื้นธรรมดา ทำด้วยฝ้าย ใช้สำหรับมัดลูกเอาไว้ใส่หลัง ในขณะที่หญิงแม่ลูกอ่อน ต้องการทำงาน ผ้าเจี่ยลูกสาเหตุที่เป็นผ้าฝ้ายเพื่อความคงทนและใช้ได้ในทุกสถานการณ์ เพื่อห่อหุ้มเด็กให้ปลอดภัยในขณะที่ปฏิบัติภารกิจ ในระยะหลังนิยมใช้ผ้าที่ได้มาจากตลาดจากโรงงาน เพราะดูจะมีความเหนียวแน่นดีกว่า

6. <u>ผ้าตุ้มลูกหรือผ้าห่ม</u> เป็นผ้าฝ้ายที่เย็บใส่กัน 2 ผืน เพื่อความหนาด้านในจะเป็นผ้าฝ้าย

ธรรมดาละเอียดอ่อน เพื่อบำให้ละคายผิวของเด็ก ทารกส่วนด้านนอกมักจะตกแต่งลวดลายอย่างงดงาม นิยมทั้งขิดจก และแส่ว ผ้าตุ้มลูกจะใช้ในระยะเวลาทั้งกลางวัน และกลางคืน ในตอนกลางวันจะใช้ปกหรือห่มให้ลูกในขณะที่แม่อุ้มหรือเลี่ยลูกอยู่โดยปกทับผ้าเลี่ยลูกอีกหนหนึ่ง ในตอนกลางคืนก็จะเป็นผ้าห่มให้ลูกและครอบครัว ในขณะนอนหลับ มีหลายขนาด สำหรับความเหมาะสมของแต่ละคนในครอบครัว เนื่องจากฟืมของไทแดงเป็นฟืมหน้าแคบ ดังนั้นผ้าตุ้มหรือผ้าห่มจึงมีขนาดใหญ่กว่าผ้าขันเชิง 2 เท่า ซึ่งก็คือการนำผ้าขนาดผ้าขั้นเชิง 2 ผืนมาต่อกันให้กว้าง พอที่จะห่มได้นั้นเอง

7. ผ้าไจมุ้ง มุ้งไทแดง เรียกว่า เปย ดังนั้นไจมุ้งก็คือไจเปยนั้นเอง ทางไทพวนเรียกว่าแขบมุ้ง มุ้งคนไทในภาคเหนือของลาว ตั้งแต่ไทดำไทแดง ไทขาว ไทลื้อ ไทพวน ไทเหมี้ยนิยมใช้สีดำ จะต่างกันคือไจมุ้ง ของแต่ละเผ่าจะมีลักษณะเฉพาะ เช่นไจมุ้งของไทแดงนิยมขิดและจก ออกลวดลายเป็นสีแดง เหลืองขาว และเน้นหนักไปในทางค่อนข้างขรึมและทึบ สาเหตุที่มุ่งเป็นสีดำ ก็สันนิษฐานว่าในบ้านของไทแดงและคนไททางภาคเหนือไม่มีห้องเฉพาะใครเฉพาะส่วนดังนั้นมุ้งดำ เมื่อกางออกก็ถือว่าเฉพาะส่วนของดำคนในครอบครัวคนใดหรือคู่ใดคู่หนึ่ง หญิงที่ออกเรือนใหม่จะต้องทำมุงดำ เพื่อสมมาพ่อผัวแม่ผัวด้วย ความงดงามของมุงดำอยู่ที่ไจมุ้ง หรือแถบมุ้งนั้นเอง ซึ่งจะต้องทำแถบล้อมรอบมุมด้านบนทั้ง 4 ด้าน จนครบซึ่งผ้าไจมุ้งจึงเป็นผ้าขนาดยาวประสมทั้งไหมทั้งฝ้ายเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดน้ำหนัก

7. ผ้าเบี่ยง หรือแพรวา เป็นผ้าที่มีลักษณะเดียวกันหรือคล้ายคลึงกับแพรขันเชิง แต่ผ้าเบี่ยงอาจขั้นเชิงหรือไม่ขั้นเชิงก็ได้ นิยมใช้ได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ผู้หญิงจะมีความยาววาหนึ่งดังนั้นจึงเรียกว่าแพรวา ส่วนผู้ใช้มักจะยาวกว่าวาหนึ่ง เป็นผ้าที่ใช้สำหรับชีวิตประจำวัน ผู้หญิงอาจใช้เลี่ยลูกก็ได้ หรือใช้สำหรับรัดอกในเวลาที่ไม่ใส่เสื้อ อาจเรียกว่าผ้าอิ้งก็ได้ หรือจะใช้ห่มเพื่อให้เกิดความอบอุ่นหรือไปในที่ต่าง ๆ ก็สุดแต่ผู้ที่จะใช้ ถ้าในงานพิธีทั่วไปก็มักจะใช้ผ้าเบี่ยงหรือแพรวาควบไปกับแพรขั่นเชิง อาจจะใช้พาดไหล่ทั้งสองหรือใช้เบี่ยงด้านใดด้านหนึ่ง

8. ผ้าก้ำ เป็นผ้าคล้ายคลึงผ้าเบี่ยงไม่ขั่นเชิง แล้วนำมาเย็บติดกันให้หน้ากว้างขึ้น

ไจมุ้งไทแดง

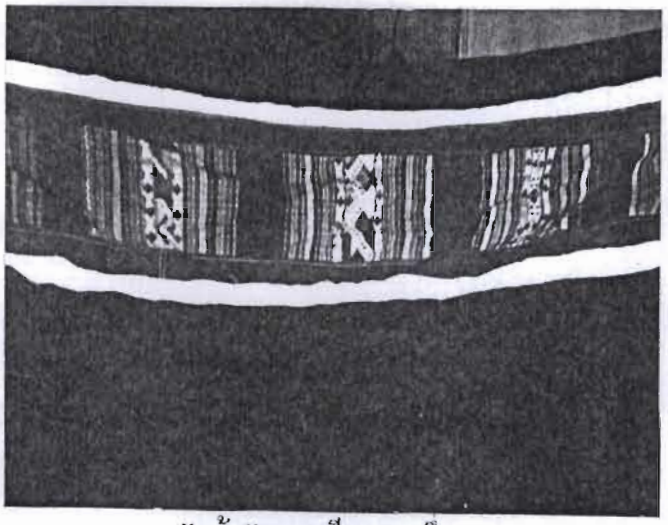

ไจมุ้งไทแดงอีกแบบหนึ่ง

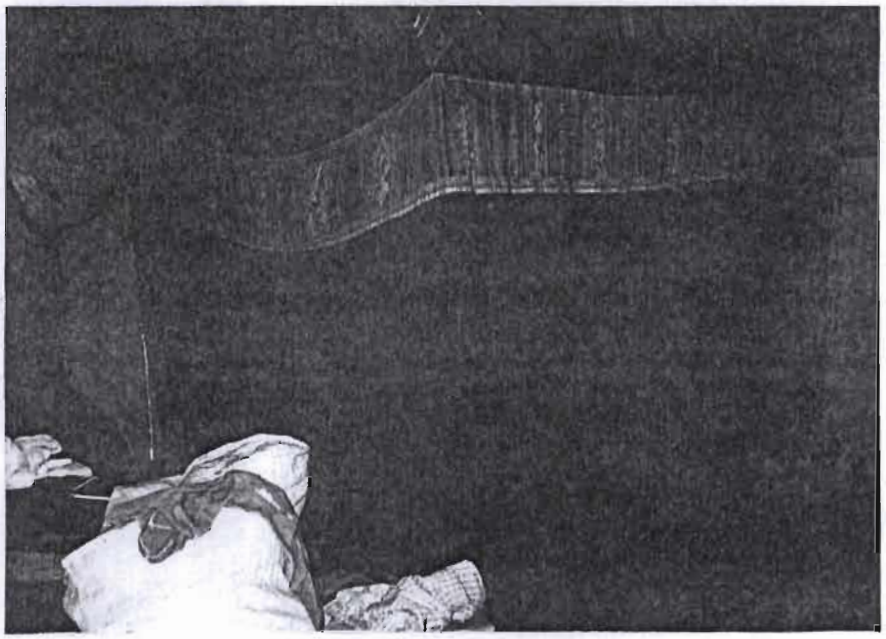

เปยดำ หรือมุ้งดำ
คือของที่เจ้าสาวต้อง
นำมาสมมาแม่ผัว

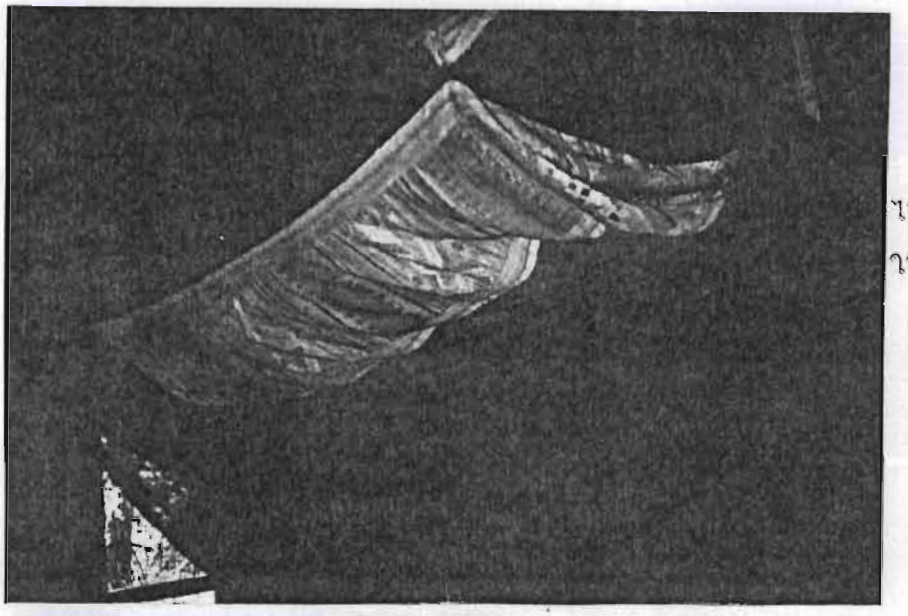

ไจมุ้งไทแดงและตัวมุ้ง
ในขณะที่ไม่ใช้

จุดประสงค์เพื่อใช้กั้งปิดประตู หน้าต่าง ให้มิดชิดหรือใช้เป็นม่านกั้นที่ใดที่หนึ่ง ส่วนใหญ่มักจะทำด้วยเทคนิคขิด และจกลวดลายไม่ยากจนเกินไป เพราะเพียงต้องการให้บ้านเรือนเกิดความเรียบร้อย

9. ถงเงินถงพาย เป็นย่ามที่ใช้สำหรับประกอบสัมมาอาชีพในการใส่สิ่งของที่จำเป็นในการเดินทาง ออกหาอาหาร ล่าสัตว์ หรือเพาะปลูก ถงเงินถงพายจะเป็นของใช้ส่วนตัวที่ทุกคนมี และมีความจำเป็นในการใช้สอบหลังจากแต่ละคนออกจากบ้าน มักจะมีสีดำ และแดง ใช้เทคนิคขิดและจก ตกแต่งให้เกิดความงดงาม ถงที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมลวดลายจะมีมากมายส่วนถงที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ลวดลายจะมีไม่มาก และจะเน้นหนักในทางขรึม เพื่อให้สามารถใช้ได้นานที่สุด

10. ผ้าปู คือผ้าที่ใช้สำหรับปูโต๊ะ ปูบริเวณที่จะทำพิธีศาสนา ปูบริเวณประกอบพิธีกรรมสำคัญ ๆ ตลอดจนใช้ปู สำหรับกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเพื่อให้เกิดความสวยงาม ส่วนใหญ่ผ้าปูไทแดง จะกว้างยาวระหว่าง 0.4 x 2 เมตร ถึง .60 x 3 เมตร เทคนิคที่ใช้มีทุกชนิด เช่น จก ขิด และแส่ว นิยมสีเส้นแดง ดำ และคราม เป็นสำคัญ ลวดลาย จะจกหรือขิดทั้งผืน

นอกจากนี้ก็ยังมีผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันสำหรับผู้หญิงและผู้ชายอีกหลายชนิด เช่น ผ้าขะม้า กางเกง ผ้าที่ใช้ตัดเสื้อ ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ผ้าสีพื้นสีใดสีหนึ่ง ดำเนินการเลย ซึ่งลวดลายไม่มีเหมือนผ้าซิ่นหรือผ้าต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้น ผ้าที่ใช้นุ่งห่ม จึงเป็นผ้าที่มีทั้งลวดลายงดงาม และไม่มีลวดลาย อันเหมาะสมกับกาลเทศะในแต่ละบทบาทในชีวิตประจำวัน

ข. ผ้าที่ใช้สำหรับประเพณีพิธีกรรม คือผ้าที่ใช้เกี่ยวข้องกับพิธีการแต่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย ผ้าส่วนใหญ่ก็มักจะมีทั้งผ้าที่อยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน และผ้าชนิดพิเศษซึ่งผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และประเพณีพิธีกรรมอาจจะเป็นผ้าชนิดเดียวกัน แต่ผ้าชนิดพิเศษที่ใช้ในพิธีกรรมจะมีความปราณีต ถูกทำด้วยความงดงามและประดิษฐบรรจง สามารถนำเสนอแยกประเภทได้ดังนี้

ถุงพาย

ผ้าปกโลง

ผ้าปูอีกแบบหนึ่ง
ซึ่งใช้เทคนิคขิด

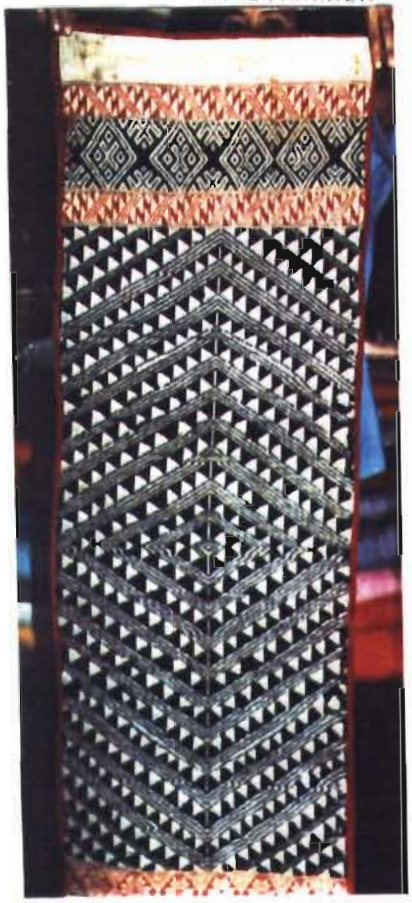

ผ้าปกโลงหรือผ้าผ้า
ปักแบบเดียวกับจกล้าย
ลายดอกแรงขาดขิด

ผ้าปู จกเป็นรูปนกยูง
กำลังสังวาส เทคนิค
จกรูปกวาง เทคนิคแส่ว

1. ผ้าที่ใช้ในการเลี้ยงผีต่าง ๆ คนไทแดงมีความเชื่อเรื่องผีอย่างยิ่ง พิธีกรรมทั้งที่เป็นมงคล และอวมงคล จะเกี่ยวข้องกับผี ทุกประเพณี ดังนั้นก่อนจะกระทำพิธีกรรมใดก็แล้วแต่ มักจะมีการบอกกล่าวผีเสียก่อน นอกจากเครื่องสักการะบูชาที่เป็นข้าวของ อาหารคาวหวานแล้ว ผ้าถูกนำมาใช้ในพิธีเลี้ยงผีตลอดผ้าที่นำมาใช้ประกอบด้วยผ้าดังต่อไปนี้

1.1 ผ้าเชิง ผ้าถีมแต่ (ผีมด) ผ้าไล่ผี หรือแพรขันเชิง หรือ แพรขันเบ็ง เป็นผ้าที่ใช้ในพิธีกรรม เสียเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีทั้งงานที่เป็นมงคล และงานที่อมงคล งานที่เป็นมงคลได้แก่ งานแต่งงาน หมอมนต์จะใช้ผ้าแพรขันเชิงโพกหัว ในขณะสู่ขวัญ ป่าวเรียกผี ให้แก่คู่หนุ่มสาวหรือไม่ก็จะใช้พาดบ่าห่มคล้ายสะไบ หรือมัดไว้ที่เอว ในส่วนเจ้าสาวเอง แพรขันเชิง บางครั้งก็ถูกนำไปปกหัวแทนผ้าปกหัวทั่วไป หรือไม่ก็ห่มเป็นสะไบดูสวยงามยิ่งนัก ในประเพณีการตาย และการสู่ขวัญ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องไม่ดีไม่งาม เช่น คนป่วย คนประสพอุบัติเหตุ หลังจากหายแล้ว ก็จะมีการสู่ขวัญเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ตลอดจนป่าวประกาศ ให้ผีบ้านผีเฮือนรู้ หมอผีก็จะมาทำหน้าที่เป็นผู้เชื่อมโยงระหว่างผีกับคน แพรขันเชิงก็จะถูกใช้ในพิธีกรรมบางครั้ง ก็จะทำหน้าที่เป็นเครื่องมือปัดรังควานจากสิ่งไม่ดีไม่งาม หรือผีร้ายด้วย สิ่งที่เชื่อว่าสามารถป้องกันไม่ให้สิ่งชั่วร้ายมาย่ำยีได้นั้นก็คือ ลวดลายที่ถูกประดิษฐ์แต่ง บทผืนผ้าแพรขันเชิงนั้นเอง ผ้าขันเชิงของไทแดงมีลวดลายหลายแบบ ผีทั้งผืนสีแดง และสีดำ หรือคราม นอกจากจะใช้ในพิธีกรรมแล้ว แพรขันเชิงดังกล่าวมาแล้วยังใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ผ้าชนิดอื่น ๆ ของชนเผ่าไทแดง

1.2 ผ้าปกหัว ผ้าปกหัวไทแดง จะมีอยู่ 2 ชนิด ชนิดที่ใช้ในชีวิตประจำวัน จะเป็นสีดำหรือคราม แต่ชนิดที่ใช้ในงานพิธีกรรมจะมีลวดลายขิดและจก ซึ่งมักจะเป็นพื้นสีแดง หรือดำ แต่ดอกดวงลวดลายจะมีสีแดงประกอบสำหรับผ้าปกหัวที่ใช้ในพิธีกรรม เช่น เลี้ยงผีเซิน หรือบุญปีใหม่ มักจะเป็นผ้ามีสองเชิง ด้านหนึ่งของเชิงจะเป็นลวดลายดอกดาวและมียอยยาว ๆ พับเข้ากันสามครั้ง ส่วนเชิงอีกด้านหนึ่งพับสองครั้ง มีลวดลายเลขาคณิตมียอยสั้น ส่วนใหญ่จะใช้รังไหม (ผักหลอก) ประดับที่ยอยซึ่งเป็นด้ายสลับสีไปมา เวลาพริ้วก่อให้เกิดความสวยงาม หญิงไทแดงจะใช้ผ้าปกหัว ปกหัว เพื่อเข้าร่วมพิธี เลี้ยงผี พร้อมกับใส่เสื้อเอวกิ้น และใส่ผ้าซิ่นมุกแบบใดแบบหนึ่ง เข้าร่วมพิธีประจำปีในครั้งนั้น

การใช้ผ้าสำหรับ
หมอเหยาในพิธีกรรม

ผ้าขันเชิงซึ่งใช้ในชีวิตประจำและ
ในพิธีกรรม

ผ้าขันเชิงบางครั้งก็ใช้เป็นผ้าปกหัว

1.3. เสื้อผ้าบุคคลในครอบครัว ในการเลี้ยงผีแต่ละครั้งไม่ว่าจะเลี้ยงผีบ้าน ผีเรือน หรือผีเชิน ผีไร่นาผีป่าผีเขาก็แล้วแต่ นอกจากจะมีเครื่องเซ่นไหว้แล้ว สิ่งของเครื่องใช้ส่วนตัวของบุคคลที่อาศัยอยู่ในบ้าน จะต้องถูกนำมาเข้าร่วมพิธีอันได้แก่ เสื้อผ้า ผ้าห่ม ผ้าแพรต่าง ๆ เพราะคนไทแดงเชื่อว่าในสิ่งของของใช้ต่าง ๆ ของคนเรา มีสิ่งที่เรียกว่า "ขวัญ" ของเจ้าของได้อาศัยพักพิงอยู่ ดังนั้นเมื่อจะทำพิธีการอะไรก็แล้วแต่สิ่งเหล่านี้สามารถเป็นตัวแทน แทนบุคคลได้ ชาวไทแดงก็มีความเชื่อเช่นนี้เช่นกัน ดังนั้น เมื่อจัดภาข้าวแล้ว ภาสิ่งของเครื่องใช้ก็จะถูกจัดนำมาประกอบพิธีเช่นกัน

2. ชุดที่ใช้ในการแต่งงาน ชุดที่ใช้แต่งงาน หญิงไทแดงก็เช่นเดียวกันกับชุดแต่งงานของหญิงชาติอื่น ๆ ก็คือมีความสวยงามเป็นพิเศษ โดยส่วนใหญ่แล้วจะประกอบด้วย ผ้า ปกหัว ที่ทำด้วยไหม จก และขิด ในด้านเชิงทั้งสองเสื้อเป็นเสื้อเอวลอย (เอวกิ๊น) สีครามหรือสีน้ำเงิน บริเวณด้านหน้าห่มจากขอบกระดุม แต่ละด้าน ประมาณ 10 ซ.ม. จะขลิบด้วยผ้าสีแดงตั้งแต่ขอบเอวไปจนขนานขึ้นไปกับขอบกระดุม จนสุดคอปกเสื้อ ในขณะเดียวกันบริเวณขอบกระดุมตั้งชายเสื้อไปจนถึงปกเสื้อด้านในก็ขลิบด้วยผ้าสีแดงเช่นกัน ทำให้มองเห็นเป็นเส้นสีแดง 2 เส้น ขนานกันตั้งแต่ชายเสื้อขึ้นไปยังขอบปกเสื้อด้านนอก และด้านในข้างละ 2 เส้น ดูประหนึ่งจะบอกว่านี้คือลักษณะของเสื้อผ้าผู้หญิงไทแดง

ส่วนผ้าซิ่นนั้น ส่วนใหญ่จะใช้ผ้าซิ่นตามุก จะเป็นมุกหมี่ มุกจก หรือมุกขิดก็สุดแท้แต่ฝีมือของช่างทอ ส่วนหัวซิ่นจะแสดงลวดลายหรือไม่แสดงเป็นผ้าทอธรรมดาก็ได้ ที่แสดงลวดลายก็มีทั้งแสดงรายริ้วเป็นเส้น ๆ หรือขิดเป็นดอกดวง หรือหากพิเศษหน่อยก็จะใช้ซิ่นที่บรรจงทำหน้าที่เรียกว่าซิ่นหัวบวนก็ได้แต่ซิ่นหัวบวนนิยมจะให้ผู้สูงอายุใส่มากกว่าคนเป็นสาว นอกจากหัวซิ่นแล้วสายมัดเอวหรือผ้ามัดเอวก็จะมีลวดลายงามเช่นกัน จกอย่างสวยงาม มัดไว้เพื่อให้หัวซิ่นสามารถลอยอยู่ได้ กล่าวคือหญิงไทแดงจะใส่ซิ่นเลยสะดือขึ้นไป เกือบถึงฐานเต้าตาม เพื่อจะได้โชว์ความงดงามของลวดลายผ้าซิ่น ทั้งส่วนหัวลวดลายของผ้ามัดเอวส่วนของลวดลายตัวผ้าซิ่นและส่วนของตีนซิ่น ชุดของผู้หญิงจึงงดงามยิ่งนัก เพราะแสดงออกถึงฝีไม้ลายมือให้ปรากฏแก่สังคม

ชุดแม่หญิงไทแดง แสดงลักษณะเสื้อและผ้าซิ่น

ชื่นชมความงดงามของชุดผ้าไทแดง
ร่วมเสื่องชื่นของไทดำ

ตัวอย่างผ้าที่ใช้
ในพิธีกรรมแต่งงาน

สำหรับชุดของผู้ชายนั้นก็เป็นชุดปกติธรรมดาที่ใส่ในชีวิตประจำวัน ในงานบุญจะเป็นชุดใหม่ สีคราม ตัดเย็บเพื่อใส่ในงานในปัจจุบันชุดที่ใส่ก็อาจเป็นชุดสากล หรือชุดกางเกงขายาวเสื้อเชิ้ตขาว ก็มีปรากฏให้เห็น ดังนั้นชุดของผู้ชายจึงปรับเปลี่ยนได้เร็วกว่าเครื่องแต่งกายผู้หญิง แล้วยังต้องมีข้าวของเครื่องใช้โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับผ้าได้แก่ ผ้าปู เบาะรองนั่งหรือพะนัง ผ้ากั้ง เปยคำ (มุ้งดำ) หมอนหนุน ผ้าห่ม สิ่งเหล่านี้มีทั้งที่เป็นของฝ่ายหญิงสมมา พ่อปู่แม่ย่า และเป็นสิ่งของที่นำมาเพื่อใช้ในครอบครัวใหม่ และเช่นเดียวกัน ฝ่ายชายก็จะมีข้าวของสมมาญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงเช่นกัน แต่จะเป็นเครื่องจักสานและสิ่งที่เกี่ยวข้องทางเกษตรกรรมมากกว่าสิ่งที่เกี่ยวข้องกับผ้า แต่โดยส่วนใหญ่แล้วฝ่ายหญิงจะนำมามากกว่าฝ่ายชายโดยเฉพาะที่เป็นผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับผ้าต่าง ๆ

3. <u>ผ้าที่ใช้ในการตาย</u> จากการสัมภาษณ์เรื่องชุดที่ใส่สำหรับคนที่ตายของชนเผ่าไทแดงนั้นเป็นชุดตัดเย็บพิเศษ เช่นเดียวกับชนเผ่าอื่น เครื่องแต่งกายของผู้หญิงคือ ผ้าซิ่น ผ้าปกหัว และเสื้อจะถูกทำไว้ตั้งแต่ยังไม่ตายด้วยความวิริยะอุตสาหะ ลวดลายที่ใส่ลงไปจะแฝงซึ่งความเชื่อเกี่ยวกับผี ผ้าซิ่นจะถูกทออย่างบรรจงจะใส่หัวที่จัดทำขึ้นโดยเฉพาะเรียกว่าผ้าซิ่นหัวบวน ตรงหัวบวนจะมีลวดลายปราสาท และสัตว์ในเทพนิยาย ซึ่งเมื่อตายลง ญาติจะแต่งตัวให้ผู้ตายด้วยชุดงดงามเคร่งขรึมชุดนี้ทันที ส่วนผู้ชายจะให้สวมกางเกงและเสื้อแดง จะมีพิธีเลี้ยงผี และส่งวิญญาณผู้ตายไปหาแถนโดยนำคนตายใส่โลงที่เตรียมไว้ตั้งแต่สมัยที่ยังไม่ตาย จัดพิธีกรรมที่บ้านเรือนเรียบร้อยอาจจะเป็น 2-3 วัน จึงเคลื่อนศพผู้ตายไปที่ป่าเฮว ที่ป่าเฮวก็จะมีการทำพิธีฝังศพ หันหัวไปทางทิศตะวันออก จัดข้าวของเครื่องใช้ไว้ให้แก่ศพผู้ตาย พร้อมกันนั้น หลังจากนำศพลงสู่พื้นดินแล้วเหนือหลุมศพต้องสร้างหลังคาคลุมหลุมฝังศพอีกครั้งหนึ่ง โดยมีการนำข้าวของเครื่องใช้บางส่วนเช่นภาชนะต่าง ๆ ไว้ข้างบนหลุมศพ บริเวณหลังคาหลุมศพเข้าใจว่าเป็นความเชื่อคล้ายกับการสร้างที่อยู่อาศัยคือบ้านให้แก่ผู้ตายนั่นเอง นอกจากนั้นยังมีผ้าที่เกี่ยวข้องกับการตาย นอกจากชุดของผู้ตายแล้วก็มีผ้าอีก 2-3 อย่างเช่น

3.1 <u>เสื้อวีผี</u> เป็นเสื้อที่ลูกสะใภ้ชาวไทแดงจะใส่ในขณะทำพิธีศพผู้ตายที่บ้าน เสื้อวีผี

เสื้อวีนีน้ำหรับผู้หญิง ใช้
ใช้ในงานศพผู้เฒ่าผู้แก่
ม้ายเย้าเมี่

มีลักษณะเป็นเสื้อคลุมยาว ส่วนใหญ่สีแดง ทำด้วยไหมน้อย หรือไหมลวด ที่ด้านชายเสื้อทั้งด้านหน้า ด้านหลังกว้างประมาณ 15 ซม. - 20 ซม. จะจกอย่างงดงามเป็นลวดลายดอกดวงเชื่อว่าเป็นลวดลายที่ป้องกันภูติผีปีศาจจะมารังควานได้ สะใภ้จะใส่เสื้อสีแดงตัวนี้ ทำหน้าที่พัดวีมิให้แมลงต่าง ๆ มาตอมหรือมาทำความรำคาญให้แก่ศพผู้ตายได้ เสื้อวีผีนี้สะใภ้จะใช้เวลาถักทอด้วยตนเอง ไว้ใช้สำหรับญาติทางฝ่ายพ่อแม่ของสามีเสียชีวิต ดังนั้นช่างทอไทแดงจึงจำเป็นที่จะต้องฝึกฝนการทอผ้าอยู่เสมอ ๆ ทำเพื่อให้เกิดความชำนาญทำเพื่อการใช้สอย และทำเพื่อแสดงฐานะทางสังคมให้ประจักษ์อีกด้วย นับว่าช่างทอไทแดงนั้นเป็นช่างทอตลอดชีวิตจนกระทั่งไม่สามารถดำเนินกิจกรรมดังกล่าวได้ จึงจะหยุดกิจกรรมการตำหูกทอไหม

3.2 <u>ผ้าปกโลง ผ้าเวียนโลง</u> เป็นผ้าที่ผู้หญิงไทแดงทอได้งดงามยิ่งนัก ในพิธีกรรมการตายของคนไทแดง เมื่อผู้ตายได้ตายลง โดยธรรมชาติญาติพี่น้อง ก็จะนำศพมาใส่เสื้อผ้าที่ได้เตรียมไว้ให้แก่ผู้ตายเป็นชุดที่งดงามที่สุด พร้อมกับจัดเครื่องใช้ไม้สอยให้แก่ผู้ตายเพื่อเอาไปใช้ในโลกหน้า โดยนำใส่โลงซึ่งผู้ตายได้เตรียมไว้สำหรับตนเองซึ่งเป็นท่อนไม้เนื้อแข็งขนาดใหญ่ผ่ากลางคล้ายเรือ ด้านหนึ่งขุดเจาะเป็นโลงใส่ผู้ตายไว้อีกด้านหนึ่ง เจาะเป็นฝาปิดโลง โลงไม้เป็นไม้ไม่ได้ตกแต่งแต่อย่างใด แต่ด้วยความชาญฉลาด หญิงไทแดงจะตำหูกทอไหม ให้ผ้าผืนหนึ่งซึ่งมีความงดงามยิ่ง นำมาปกไว้บนโลงหรือนำมาตกแต่งโลงเวียนไปมา บางครั้งจึงเรียกว่าผ้าเวียนโลง และอาจทำเป็นฉากเพื่อปิดไว้มิดชิดดูไปอุจาดตา เช่นเดียวกับสมัยปัจจุบันในบ้านเรางานศพมักจะมีโลงทองหรือดอกไม้ประดับประดาให้งดงาม ผ้าปกโลงของคนไทแดงจะมีขนาดความกว้างประมาณ 30-45 เซนติเมตร ยาวไม่น้อยกว่า 10 เมตร บนผืนผ้าช่างทอไทแดงจะแสดงลวดลายอย่างวิจิตรบรรจง ปราณีต งดงามลวดลายต่าง ๆ บางท้องถิ่นจะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสิงสาราสัตว์ในเทพนิยายพื้นบ้าน และลวดลายที่ปกป้อง สิ่งชั่วร้าย ช่างทอไทแดงที่เป็นสมาชิกของครอบครัวจะช่วยกันแสดงฝีมือให้ปรากฏในผืนผ้าผืนนี้ อันจะแสดงถึงความมีหน้ามีตา ศักดิ์ศรีของตระกูล ตลอดจนความเชี่ยวชาญในการถักทออันสามารถจะเปรียบเทียบได้กับครอบครัวอื่น ๆ ผ้าปกโลงจะทำพิธีจนกระทั่งการนำศพ

ผ้าปกาเอง
ผ้าเรียบร้อย
ใช้ในพิธีการต่าง
ๆ ในภาค

ผู้ตายลงฝังเรียบร้อย สมาชิกในครอบครัวจึงจะเก็บมารักษาไว้เป็นสมบัติของครอบครัว ส่วนใหญ่ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวคนต่อไป คือพี่ชายและพี่สะใภ้ จะเป็นคนเก็บรักษา บางครอบครัวอาจขัดสนหรือมีแรงงานไม่พอที่จะทำผ้าปกโลง ก็สามารถหยิบยืมเพื่อนบ้านญาติมิตรได้ และถือว่าผู้ให้ยืมได้แสดงความเอื้ออาทรให้แก่เรือนผู้ตาย อันถือเป็นการให้เกียรติและเป็นศักดิ์ศรีที่ดีงามแก่ผู้ให้ยืมด้วย

นอกจากผ้าที่กล่าวมาแล้ว ยังมีผ้าอื่น ๆ อีกมากมาย แต่ในช่วงระยะเวลาอันสั้นจึงทำให้ความจำกัดของเวลาเป็นอุปสรรค ในการเก็บทำข้อมูล ดังนั้นในอนาคต คณะวิจัยคงสามารถนำเสนอผลงานอย่างละเอียดเจาะลึกในบทบาทของผ้าอย่างลึกซึ้งอีกครั้งหนึ่ง เมื่อมีโอกาสเจาะลึกเมื่อมีโอกาสและเวลาที่เหมาะสมมากกว่านี้ แต่อย่างใดก็ตามสิ่งเหล่านี้คือความเป็นจริง ของสังคมชนเผ่าไทแดงที่มีอยู่จริงร่วมกันกับชนเผ่าอื่น ๆ ในสาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว อันมีเอกลักษณ์อันงดงามอย่างยิ่งในวิถีการดำเนินชีวิต ซึ่งสมควรจะได้มีการศึกษาค้นคว้าอย่างละเอียดต่อไป

บทที่ 4

ดอกดวงและลวดลาย คติความเชื่อในการใช้ผ้าของชาวไทแดง

ดอกดวงและลวดลายในผ้าไทแดง เกิดจากการประดิษฐ์แต่งด้วยความสามารถของช่างทอไทแดงที่เก็บประสบการณ์สั่งสมมาตั้งแต่วัยเยาว์โดยเรียนรู้จากช่างทอรุ่นก่อนคือ แม่ และประดิษฐ์คิดแต่งเพิ่มเติมด้วยจินตนาการแห่งความคิดที่ได้จากสภาพสิ่งแวดล้อมธรรมชาติรอบ ๆ อันเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน และจินตนาการจากเรื่องเล่าขานในอดีต แห่งความความคิดความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษกลายเป็นสิ่งที่ฝังลึกในจิตใจสืบต่อกันมา เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำรงชีวิตให้รอดพ้นจากภัยพิบัติที่มองไม่เห็น และกลายเป็นสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับชนเผ่าอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หากพิจารณาดอกดวงและลวดลายในผ้าไทแดงแล้วสามารถบ่งบอกแหล่งที่มาหรือต้นกำเนิดของลวดลายได้ คือ

1. ดอกดวงและลวดลายจากพันธุ์พฤกษา
2. ดอกดวงและลวดลายจากสรรพสัตว์
3. ดอกดวงและลวดลายจากสิ่งแวดล้อมธรรมชาติรอบตัว และลวดลายจากแนวคิดความเชื่อต่าง ๆ
4. ดอกดวงและลวดลายจากเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน และลวดลายเรขาคณิต

1. <u>ดอกดวงและลวดลายจากพันธุ์พฤกษา</u> คำว่าดอกดวงและลวดลายนั้นในศัพท์ทางการทอผ้าหรือตำหูกของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว โดยเฉพาะไทแดง หมายถึง ลายผ้าที่ปรากฏบนเนื้อผ้าโดยเทคนิคต่าง ๆ ในการตำหูกทอไหม ดอกดวงมีความหมายอยู่ 2 นัย ความหมายแรกคือลวดลายที่ปรากฏมีลักษณะเป็นวงกลมสี่เหลี่ยมหรือเป็นดวง ๆ หรือเป็นวง ๆ ไป ส่วนใหญ่ดอกดวงมักถูกประดิษฐ์แต่งโดยเทคนิค จก ขิด มุก แส่ว เกาะ และหากมีจำนวนมากโดยใช้เขาพิเศษให้เกิดดอกดวงเต็มพื้นผ้าผืนเดียว ลักษณะเช่นนี้ เรียกเป็นศัพท์ทางตำหูกทอไหมว่า ยกดอก

ความหมายที่ 2 หมายถึง ดอกดวงที่เป็นชื่อลวดลายลักษณะที่เป็นดอกไม้ เช่น ดอกกูด ดอกผักแว่น ดอกมณฑา ดอกจันเฟื้อง เป็นต้น ส่วนคำว่า ลวดลายก็ให้ใช้กับ ลายที่ปรากฏบนผืนผ้าที่มีลักษณะทั่ว ๆ ไป ส่วนใหญ่เน้นหนักไปในเทคนิคมัดหมี่ อย่างไรก็ตามการใช้อธิบายเกี่ยวกับลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้านั้น เรามักจะใช้ร่วมกันทั้งดอกดวงและลวดลายเพราะผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงนั้นมีเทคนิคเกือบทุกอย่างประสมประสานกันให้เกิดลวดลายบนผืนผ้าอย่างน้อยที่สุดก็มีเทคนิค 2 ชนิด ขึ้นไป บนผืนผ้าผืนหนึ่งที่นำมาประกอบเพื่อใช้สอย

สำหรับดอกดวงและลวดลายจากพันธุ์พฤกษาถือเป็นดอกดวงและลวดลายที่ช่างทอไทแดงนิยมนำมาเป็นลวดลายในพื้นผ้าทุกชนิดตั้งแต่ผ้าปกหัว ผ้าแพรขันเชิง ผ้าเบี่ยงผ้าห่ม ผ้าตุ้ม ผ้ากั้ง ผ้าปู ผ้าซิ่น ผ้าใจมุ้ง ผ้าปกโลงและผ้าเวียนโลง ดอกดวงและลวดลายจากพันธุ์พฤกษาจะเกิดจากเทคนิคหลายอย่างแล้วแต่ชนิดของผ้า เช่น ผ้าปกหัว ดอกดวงและลวดลายจากพันธุ์พฤกษาจะเกิดจากเทคนิค จก ยก และขิด ดอกดวงและลวดลายจากพันธุ์พฤกษา ที่อยู่บนแพรขันเชิงก็เช่นเดียวกันเกิดจากเทคนิคจก ยก และขิด แต่หากอยู่ในผ้าซิ่นก็แล้วแต่ชนิดผ้าซิ่น ถ้าผ้าซิ่นมัดหมี่ดอกดวงและลวดลายก็จะเกิดจากการมัดหมี่ ถ้าเป็นผ้าซิ่นจกหรือขิดก็จะเป็นลวดลายที่เกิดจากการจกและการขิดเป็นต้น ซึ่งการเกิดดอกดวงและลวดลายพันธุ์พฤกษาจึงเกิดจากเทคนิคของวิธีต่ำหูกทอไหมเป็นสำคัญประสมกับจินตนาการของช่างทอที่ได้สืบทอดวิธีการมาตั้งแต่บรรพบุรุษ พร้อมกับใช้ประสบการณ์และสิ่งที่รู้เห็นในชีวิตประจำวันก่อให้เกิดการพัฒนาการลวดลายไปในตัวด้วย ดังนั้นหากนำมาแยกให้เห็นเป็นดอกดวงและลวดลายจากพันธุ์พฤกษา ชนิดต่าง ๆ แล้ว ช่างทอไทแดงนิยมทำดอกดวงและลวดลายจากพันธุ์พฤกษาดังต่อไปนี้ คือ

1. ดอกเจียง
2. ดอกกูด
3. ดอกหมากหวาย
4. ดอกบัวเคือ
5. ดอกจันเฟื้อง
6. ดอกจัน
7. ดอกตุ้ม

ผ้าซิ่นมุก และผ้าซิ่นมุกหมี่

ผ้าขันเชิงผืนที่ 1 ลายนาค 2 ตัว นอนเรียง คนหวง 1 ตัวเรื่อง ลายดอกกูดและลายฟันเลื่อย ผืนที่ 2 ลวดลายเรขาคณิต และดอกดวง

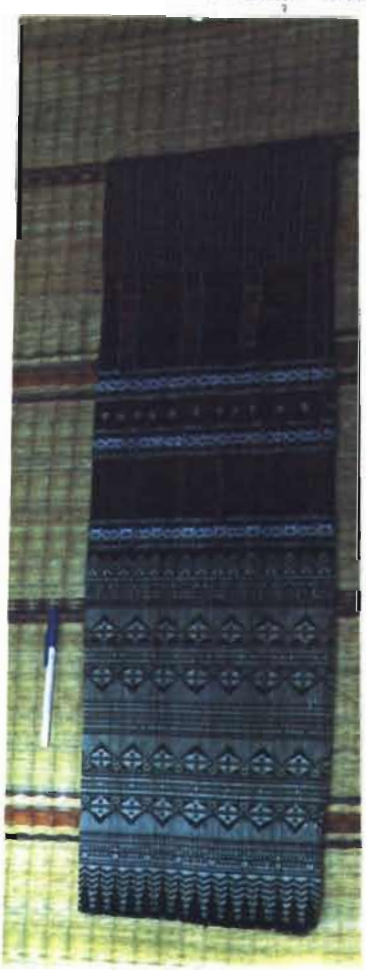

ผ้าม่านประดับลายจก ลายดอกดวง

8. ดอกแง่ม

9. ดอกมนฑา (มนทา)

10. ดอกผักแว่น

11. ดอกวง

12. ดอกหมากขาม

13. ดอกจันเดือ

14. ดอกสะมั่ง

15. ดอกข้าวต้ม

16. ดอกลำเทียน

17. ดอกถั่วพู

18. ดอกหน้าด้าน

19. ดอกเขาควาย

20. ดอกแหวด

21. ดอกซ่งกาบิน

22. ดอกโคม

23. ดอกเอื้อ

2. ดอกดวงและลวดลายจากสรรพสัตว์ เป็นดอกดวงและลวดลายที่ใช้มากที่สุดในผืนผ้าทอของชนเผ่าไทยแดงแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

2.1 ดอกดวงและลวดลายจากสรรพสัตว์ในจินตนาการเทพนิยายหรือจากคติความเชื่อในของผู้คนในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คนไทแดงก็เช่นกันมีสรรพสัตว์หลายชนิดที่ถูกจินตนาการจากความเชื่อซึ่งสัตว์แต่ละตัวนั้นถือเป็นสัตว์ที่มีความสำคัญกับกลุ่มชนอย่างยิ่ง บางอย่างเป็นคล้ายกับสัญลักษณ์ของเผ่าชนซึ่งสัตว์เหล่านี้ กลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงนิยมสร้างดอกดวงและลวดลายลงในผืนผ้า ได้แก่

ซิ่นจกลายดอกคมใหญ่
ลายดอกเฝ้า ตีนจกดอกกาย

ผ้าผ้าลวดลายพืชสัตว์สิ่งของ
และธรรมชาติต่าง ๆ

ผ้าอั๊ง ผ้าปู ผ้ากั้ง หรือคนไทแดงเรียกรวมว่าผ้าผ้า มีหลายรูปแบบ ลวดลายและเทคนิคต่าง

2.1.1 นาค หมายถึง งูใหญ่ ชื่อสัตว์ในนิทาน ตัวเหมือนงูใหญ่มีหงอน แปลงกายได้ (ดวงเดือน บุนยาวง. 1995 : 279) ถือเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธ์ ไท-ลาว คนไทแดงเชื่อว่า นาค คือ สัญลักษณ์ของเผ่าพันธ์ความอุดมสมบูรณ์ตลอดจนสิ่งป้องกันความชั่วร้ายมิให้เกิดขึ้นแก่ครอบคัวและผู้ที่สวมใส่ นาคจึงเป็นดอกดวงและลวดลายที่ปรากฏให้เห็นอย่างมากในผ้าของชนเผ่าไทแดงทุกชนิดของผ้าจะมีปรากฏรูปนาคเสมอ ซึ่งจากการศึกษาจากผ้าที่ค้นพบ พบลวดลายนาคทั้งเทคนิคจก ขิด มัดหมี่ อยู่หลายแบบด้วยกัน ดังต่อไปนี้

1. นาคหัวตั้ง
2. นาคสองหัว
3. นาคแล้ง
4. นาคชู
5. นาคน้อย
6. นาคนอน
7. นาคยกหาง (นาคยอหาง)
8. นาคห้าหัว
9. นาคหัวเชิง
10. นาคสิบหกหัว
11. นาคใหญ่
12. นาคหัวหลวง
13. นาคม่านไข่ (นาคมีท้อง)
14. นาคนอนห่าง
15. นาคหางหด
16. นาคหางขอด

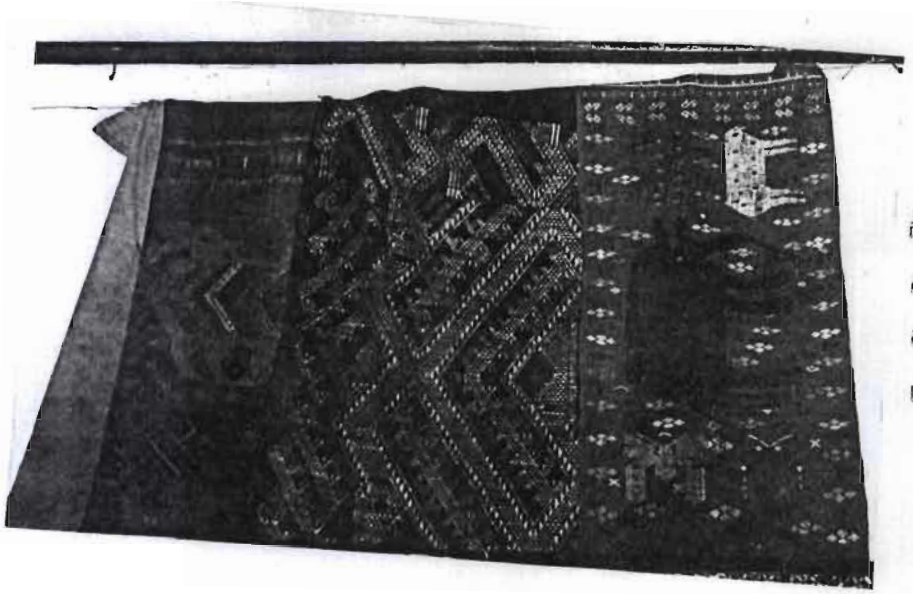

ผ้าปูลายคชสีงห์
ลายนาค 2 หัว ห้องมาน
ลายช้าง ลายวัว
และลายแมงกะเบี้ย

ผ้าม่านและผ้าปู
ลายแมงกะเบี้ย
ลายนกหาง
ลายช้าง

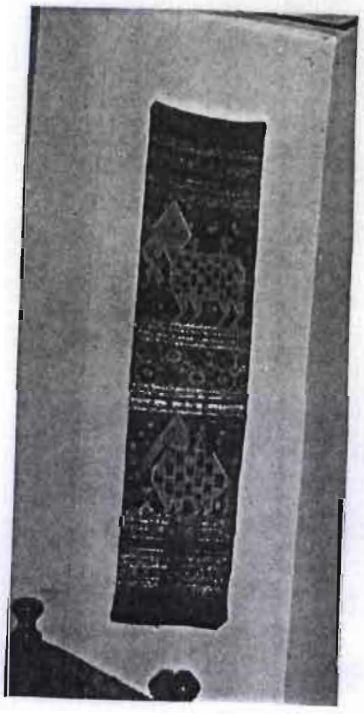

ผ้าปูลายคชสีงห์
มีนกอยู่บน ลาย
ดอกดาวและดอก
ตะเว็น ลายคน
ในปราสาทบนหลัง
คชสีงห์

2.1.2 เงือก หมายถึง สัตว์ในนิทาน ว่าพวกงูใหญ่ มีหงอน และมีฤทธิ์เดช โบราณถือว่าเป็นผีน้ำชนิดหนึ่งและเรียกพระยาเงือกว่า นาค เช่นกัน (ดวงเดือน บุนยาวง. 1995 : 153-154)

ดังนั้นนาคกับเงือกจึงคล้ายคลึงกันและเหมือนกัน ในลายของชนเผ่าไทแดงมีปรากฏเรียกว่าเงือก ที่เป็นสัตว์เลื้อยคลานลายดอกดวง และลวดลาย เช่น

1. เงือกยกหาง (เงือกยำหาง)
2. เงือกชู
3. เงือกแล้ง
4. เงือกนอน
5. ลายหัวเงือก
6. เงือกพักไข่
7. เงือกหางขอด
8. เงือกแล้งน้อย

2.1.3 มอม หมายถึง สัตว์ในนิทานตัวคล้ายกับสิงห์หรือราชสีห์ ซึ่งคนมักถ่ายทอดออกเป็นลายจก ลายขิด นิยมทำใส่ตีนซิ่น หรือ แพรเบี่ยง (ดวงเดือน บุนยาวง. 1995 : 386) ลายมอมที่ปรากฏในดอกดวงและลวดลายผ้าไทแดง ได้แก่

1. มอมน้อย
2. มอมน้อยนอนโรง
3. มอมนอนโรง
4. มอมสองหัว
5. มอมทรงเครื่อง
6. มอมใหญ่
7. มอมหางขอดพักไข่

นาค 2 หัว นอนโลง
และคนในปราสาท

ซิ่นม่านลายนกหางนาค 2 หัว

ซิ่นม่านไหล้อ
นาคชูเชิงเทียน

ซิ่นม่านไหล้อ
ลายคนทะนี

2.1.4 คชสิงห์ (โคสะสิง) ลาวเรียก คุดชะสิง หมายถึง สัตว์ในเทพนิยาย หรือในจินตนาการ ที่มีลักษณะครึ่งช้างครึ่งสัตว์ (ดวงเดือน บุนยาวง. 1995 : 143) ซึ่งเป็นดอกดวงและลวดลายสรรพสัตว์ที่ปรากฏอยู่ในผืน หลายรูปแบบ เช่น

1. คุดชะสิง
2. คุดชะสิงทรงเครื่อง
3. คุดชะสิงหางพัว
4. คุดชะสิงท้องนาค
5. คุดชะสิงท้องกูด
6. คุดชะสิงท้องคน
7. คุดชะสิง
8. คุดชะสิงน้อย
9. คุดชะสิงก่าน
10. คุดชะสิงหามผาสาด

2.1.5 สีโห เป็นชื่อตัวละครในวรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องสินไซ ลักษณะหัวเป็นช้างตัวเป็นราชสีห์ เป็นพี่น้อง ของสินไซ มีความสามารถเก่งกล้าหาญอย่างยิ่ง โดยทำหน้าที่เป็นพาหนะให้สินไซ ออกตระเวณรบทัพจับศึกด้วย ดวงดวง และลวดลายสีโห มีปรากฏเช่นกัน ซึ่งคล้ายคลึงกับคชสิงห์บางครั้งก็เรียกตามท้องถิ่นนิยม

1. ลายสีโห
2. สีโหท้องกูด
3. สีโหทรงเครื่อง

2.2 ดอกดวงและลวดลายจากสรรพสัตว์ในวิถีชีวิตมีอยู่หลายชนิดรวมทั้งคนและสัตว์อื่น ๆ แยกได้ ดังต่อไปนี้

2.2.1 คน มีดอกดวง ลวดลายคนในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

1. คน หรือเรียกว่า ดอกอีกุน
2. คนถือเทียน

ซิ่นตำตีนเหญ่
พกขณะใช้ประจำวัน
ชนหมู่บ้าน

ผ้าเวียนโลง ลายลาย
เกี่ยวก้ยสัตว์ในเทพนิยาย

3. คนในผาสาท

4. คนขี่สิงห์

5. สิงห้องคน

6. คนชนี (ทะนีคน)

7. คนขี่ม้า

8. คนนอนโรง

2.2.2 นก มีดอกดวงลวดลาย นกในรูปแบบต่าง ๆ ในผืนผ้าไทแดงหลายอย่าง เช่น

1. นก

2. นกหางขอด

3. นกใหญ่

4. นกน้อย

5. นกหางยาว

6. นกหัวแง่น

7. นกหัวใหญ่ต่อหาง

8. นกหงส์คู่

9. นกย้อย

10. นกทรงเครื่อง

11. หงส์หางขอด

12. นกถั่วกบแหมด

13. นกแอวกิ่ว

14. นกขึ้นต้นไม้

15. นกสองหัว

16. นกหาง

17. นกคาบหาง

ผ้าปูจก ลายกาบ (เรขาคณิต)

ผู้ปูลายสีรหัองมาน

ผ้าเอียนโลง

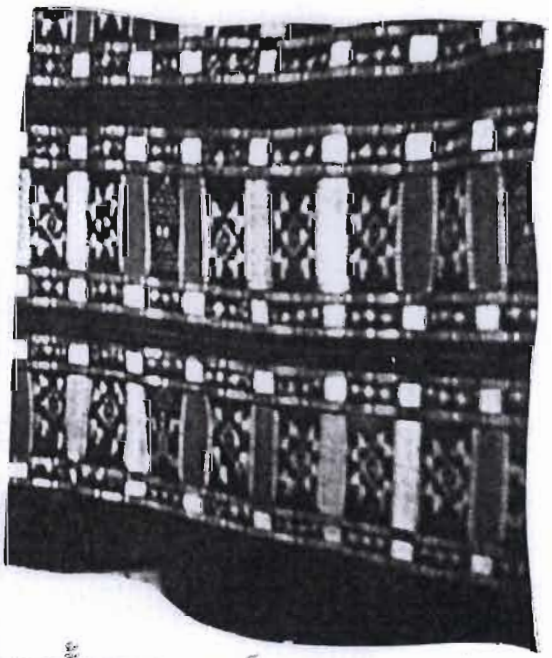

ซิ่นมุกตาขิ้งลายดอกตาเว็น ยาสาหคนะนี

ซิ่นจกลายนกทาง

2.2.3 สัตว์อื่น ๆ ที่ปรากฏในดอกดวงปละลวดลายของผ้าชนเผ่าไทแดง ได้แก่

1. ม้า
2. งู
3. งูสองหัว
4. งูน้อย
5. งูลอย
6. แมงมุม
7. แมงกะเบี้ยใหญ่
8. แมงกะเบี้ย
9. แบ้ 2 ตัว (แพะ)
10. ช้าง
11. ปลา
12. กิโกะ (จิ้งเหลน)
13. ชนี
14. กบแหมด

นอกจากลายสัตว์ที่นำมาเสนอนี้แล้ว เชื่อว่ายังมีลวดลายสัตว์อีกหลายชนิดที่ปรากฏเป็นดอกดวงและลวดลาย แต่เนื่องจากเวลาจำกัด จะไม่สามารถนำเสนอได้ทั้งหมด

3. <u>ดอกดวงและลวดลายจากสิ่งแวดล้อมธรรมชาติรอบตัว และลวดลายจากแนวคิดความเชื่อต่าง ๆ</u> ดอกดวงและลวดลายที่ปรากฏในเรื่องของพืชพันธุ์พฤกษาแล้ว สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและลวดลายที่เกิดจากความคิดความเชื่อรอบตัวอีกหลายอย่างได้ปรากฏเป็นดอกดวง และลวดลายในผืนผ้าไทแดงอีกหลายชนิด ดังเช่น

1. ดอกดาว
2. ดอกดาวน้อย

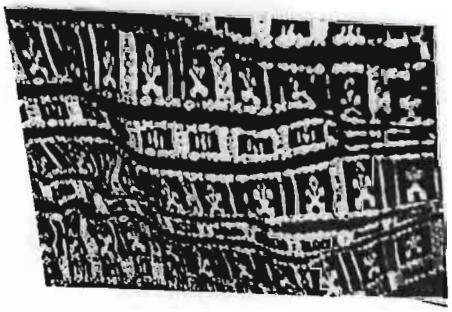

ลวดลายสรรพสัตว์ต่าง ๆ
บนผืนผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์
ไท--ลาว

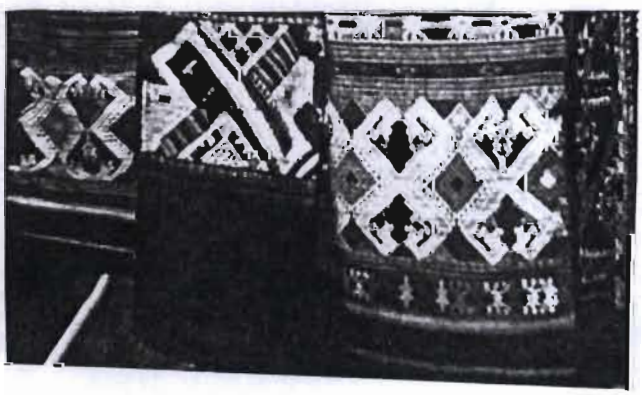

3. ดอกตาเว็น
4. ต้นไม้
5. ดอกดาวขนาบ
6. ดอกใบไม้
7. ดอกกาบ
8. พระเจ้าองค์เดียว
9. พระเจ้า 2 องค์
10. อีกุนต่อหัว
11. ลายธาตุ
12. คนชนี
13. คนถือเทียน
14. คนในผาสาท
15. คนขี่สิง
16. ดอกพระยาลืมงาย
17. นาคกบแหมด
18. คนขี่ม้า
19. สิงห์หามผาสาท
20. สิงห์ท้องคน
21. นาคหามผาสาท
22. นาคนอนโรง
23. นาคสองหัวนอนโรง
24. สิงห์ท้องนาค
25. นาคหามสนธาตุ
26. เงือกแล้งกบแหมด

ผ้าฝ้าย ผ้าซู ลวดลายต่าง ๆ
ซึ่งสตรีในอุดมสามารถทำได้
อย่างยิ่ง

4. <u>ดวงดวง และลวดลายจากเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันและลวดลายเรขาคณิต</u>

มีปรากฏมากมายหลายชนิดด้วยกันที่มีอยู่ในวถีชีวิตแขวงชาวไทแดง เช่น

1. ลายขอ
2. ลายพันต้น
3. ลายดอกกาบ
4. ดอกกาบวง
5. ดอกกาบประยุกต์
6. โคมหางป่า
7. ลายเส้นเรขา
8. โคมห้า
9. โคมใหญ่
10. แส่งลำเทียน
11. โคมแก่นแตง
12. โคมซ้อน
13. โฮงเทียน
14. แก่นสี่เหลี่ยมซ้อน
15. ดอกกะแจบ่ไข
16. ดอกขอใหญ่
17. ดอกขอกระแจ
18. ลายเก็ดเต่า
19. ลายแข้วเลื่อย

ซึ่งจากลวดลายดังกล่าวที่กล่าวมาแล้วชี้ให้เห็นถึงดอกดวงและลวดลายในผืนผ้าของชนเผ่าไทแดง ผูกพันกับวิถีชีวิตแนวความคิดความเชื่อในการดำเนินชีวิตอันมีธรรมชาติ ป่าเขาลำเนาไพร

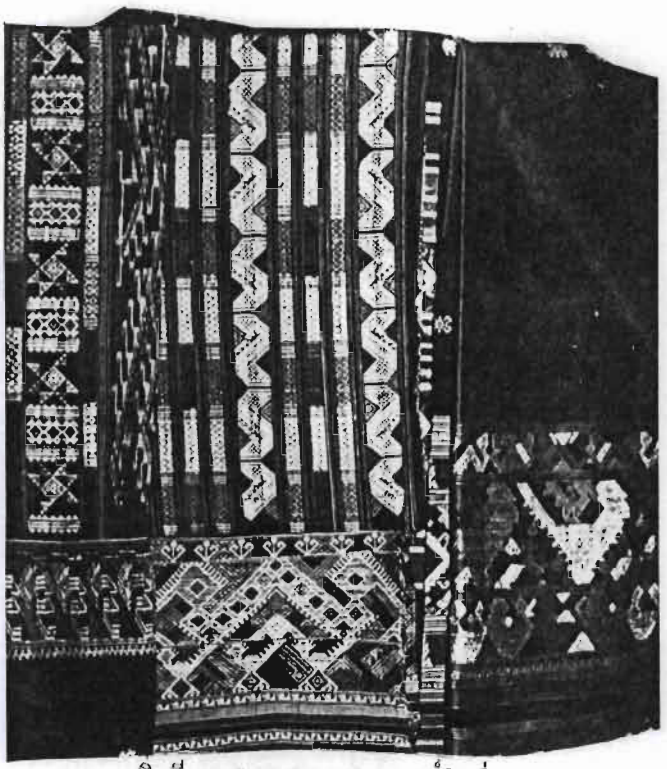

ซิ่นตีนจกในรูปแบบประยุกต์ใหม่

อิทธิพลไทแดงและไทเหนือ

ผ้าซิ่นในรูปแบบต่าง ๆ ของ

คนไทในภาคเหนือ สปป.ลาว

ผ้าปู รูปแบบต่าง ๆ

เป็นส่วนประกอบสำคัญ ก่อให้เกิดความผูกพันกับธรรมชาติอย่างแนบแน่น เกิดเป็นวิถีการดำเนินชีวิตที่จำเป็นจะต้องพึ่งพาธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ อันมีลักษณะเฉพาะตัว โดยเฉพาะสิ่งที่ปรากฏในลวดลายผ้า ก็มีความสำคัญในการดำเนินชีวิตของชาวไทแดง เช่นกัน ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในวิถีชีวิตของคนไทแดง

<u>คติความเชื่อในการใช้ผ้าและที่เกี่ยวข้องในดอกดวงและลวดลาย</u>

คติความเชื่อในการใช้ผ้าของชนเผ่าไทแดง มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มผู้คนในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ถือว่าสิ่งของเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ไม่ว่าด้านใด ๆ มักจะมีของรักษาหรือที่ปกป้องดูแลนอกจากนั้น การทำดอกดวงและลวดลายก็มักจะมีคติความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ ซึ่งหากพิจารณาแล้ว จะมีคติความเชื่อในการใช้ผ้า และความเชื่อที่เกี่ยวข้องในดอกดวงและลวดลายที่ปรากฏอยู่เสมอ ซึ่งจากการลงภาคสนามพบว่า ชนเผ่าไทแดงได้สะท้อนแนวคิดดังกล่าวดังต่อไปนี้

1. **คติความเชื่อในการใช้ผ้าในพิธีกรรมเพาะปลูก** ชาวไทแดงจะเริ่มเพาะปลูกในเดือนยี่ โดยจะลงมือถางไร่ ซึ่งได้แก่ไร่ข้าวโพด (สาลี) ไร่ฝ้าย ไร่มันต้น ก่อนที่จะทำการถางไร่ชาวไทแดงจะทำพิธีบอกล่าวขอขมาผีดูแลไร่ก่อน สิ่งที่เป็นเครื่องเซ่นบูชา ประกอบด้วย ไก่ต้ม อาหาร เหล้า ซึ่งกลั่นเอง พร้อมด้วยเสื้อผ้าของเจ้าของไร่ เจ้าของนา และเครื่องไม้เครื่องมือด้วยมีความเชื่อว่าเสื้อผ้าเหล่านี้มีสิ่งหนึ่งที่เรียกว่าขวัญ คอยพิทักษ์รักษาปกป้องเจ้าของอยู่ ดังนั้นเจ้าของไร่จะบอกกล่าวผีไร่ ผีนา ก่อนจะทำการเพาะปลูก เพื่อให้คอยปกปักรักษาไร่นาให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ไม่มีอุปสรรคปัญหาในการทำการเพาะปลูกในครั้งนั้น เสื้อผ้าที่นำมาก็เป็นเสื้อผ้าปกติธรรมดาที่เป็นเครื่องใช้แต่งกายประจำตัวของเจ้าของไร่นานั้นเอง ซึ่งเมื่อได้กระทำในสิ่งเหล่านี้แล้วเจ้าของไร่จะมีความเชื่อมั่นต่อการเพาะปลูกในฤดูกาลนี้เพราะชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะปกป้องดูแล

ต้าปู ก้าลังทำ
พิธีกรรมเซลขวัญ

ก้าตี่ก้าช้านพิธีกรรม
เลี้ยงผีนา

ชุดประจำเผ่าในพิธีสำคัญ
เช่น แต่งงาน และการตาย

หลังจากนั้นพอถึงเดือน 4 ก็เตรียมจุดไฟเผาไร่ หลังจากถางไร่เสร็จเรียบร้อยแล้ว เนื่องจากเชื่อว่าการจุดไฟเผาไร่จะทำให้แมลงและหนอนศัตรูพืชทั้งหลายตาย เดือนนี้โดยปกติดินแดนในเขวงหัวพันก็ปกคลุมไปด้วยหมอกตลอดทั้งปีอยู่แล้ว ในเดือน 4 ก็จะปรากฏหมอกควันเพิ่มเติมเข้าไปอีก ครั้นพอถึงเดือน 5 ชาวไทแดงก็จะเตรียมพืชพันธุ์เพื่อเตรียมการเพาะปลูก หากเป็นข้าวไร่ ก็จะเตรียมซะข้าวเพื่อเตรียมสักข้าวและก่อนจะทำทุกอย่างในกิจกรรมเพาะปลูกโดยเฉพาะการทำข้าวไร่ก็จะต้องมีการเลี้ยงผีเฮือนในเดือนนี้ เพื่อบอกกล่าวผีเฮือน สิ่งของที่ใช้ก็ประกอบด้วย ข้าว ไก่ต้ม หมากส้มหมากหวาน ย่างปลา เหล้าไห และเสื้อผ้าแพรวาของเจ้าของไร่ เจ้าของบ้าน โดยมี หมอเซอ หรือหมอเซิน ทำหน้าที่ในการนำพิธีกรรม การเลี้ยงผีเฮือนจะทำที่บ้าน หมอเซอจะแต่งตัวประจำท้องถิ่นมีผ้าแพรขั้นเชิง โพกหัว หรือพาดในลักษณะสไบ หมอเซอก็จะกล่าวคำสวดไปในคำสวดมีเนื้อว่าให้ผีเฮือน ผีบรรพบุรุษ ผีพ่อ ผีแม่มาปกปักรักษา ดำเนินกิจกรรมต่างให้ราบรื่นทั้งครอบครัว เสื้อผ้าดังกล่าวเพื่อนำประกอบพิธีเปรียบเสมือนเครื่องมือหรือสัญลักษณ์แทนเจ้าของบ้าน บ้านนั้นมีคนอาศัยอยู่กี่คนก็ต้องมาประกอบพิธีทั้งหมด อย่างน้อยคนหนึ่ง ๆ ต้องมีเสื้อ และกางเกง หรือผ้าซิ่น และแพรเบี่ยง หรือแพรขาวธรรมดา

และเมื่อถึงเดือน 6 ก็จะทำพิธีเลี้ยงผีอีกครั้ง คือการเลี้ยงผีนา ผีป่า ผีภู จะกระทำวันขึ้น 1 ค่ำ หรือ 2 ค่ำ โดยมีจุดประสงค์อยู่หลายอย่างคือ ใกล้ฤดูการทำนา ซึ่งเดือน 6 ถือเป็นการเริ่มทำนาดำ จำเป็นจะต้องทำพิธีกรรมคารวะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำไร่นาเสียก่อน เครื่องเซ่นและสิ่งของก็มีเช่นเดิม โดยผู้ทำพิธีก็คือเจ้าของไร่นา อีกประการหนึ่งการเลี้ยงผีนา ผีป่า ผีภู ในเดือน 6 ก็เป็นการป้องกัน เพราะเชื่อว่า ตกมาถึงเดือน 6 คนในครอบครัวมักจะเจ็บป่วย หากเป็นอะไรไปก่อนจะลงนาก็จะทำให้ขาดแรงงานทำให้ไม่มีแรงงานพอที่จะทำการเกษตร ดังนั้นจึงเป็นพิธีกรรมเพื่อแก้ไขหรือป้องกันล่วงหน้าก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์ขึ้นการทำเช่นนี้คนในยุคปัจจุบันอาจมองว่าเป็นสิ่งงมงาย ไร้สาระ แต่สภาพแวดล้อมในชนบทที่ห่างไกลความเจริญที่พึ่งทางใจและสามารถทำให้ครอบครัวและสังคมเป็นปกติสุขก็คงไม่พ้นการเคารพสักการะสิ่งพวกนี้ เขาเชื่อว่าจะปกป้องรักษาให้เกิดความสงบสุข ในการดำเนินชีวิตได้ ดังนั้นการเลี้ยงผีที่เกี่ยวข้องกับบ้านเรือน เรือกสวนไร่นาจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมชนบท เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ไทแดง บริเวณแขวงหัวพัน

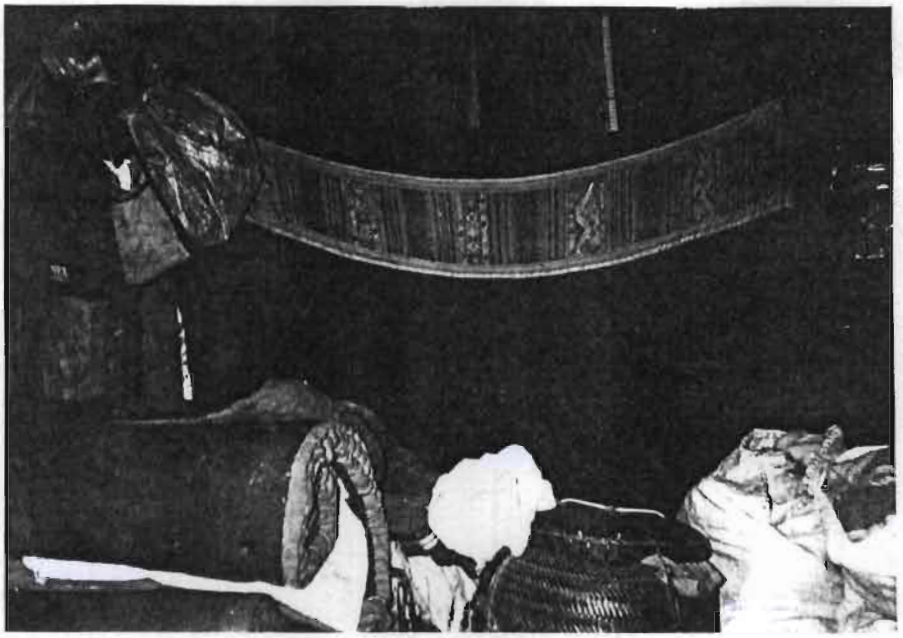

ผู้ชาย ผ้าที่สำคัญของคนไทยเดิม เรียกว่า ปมตั๋ว

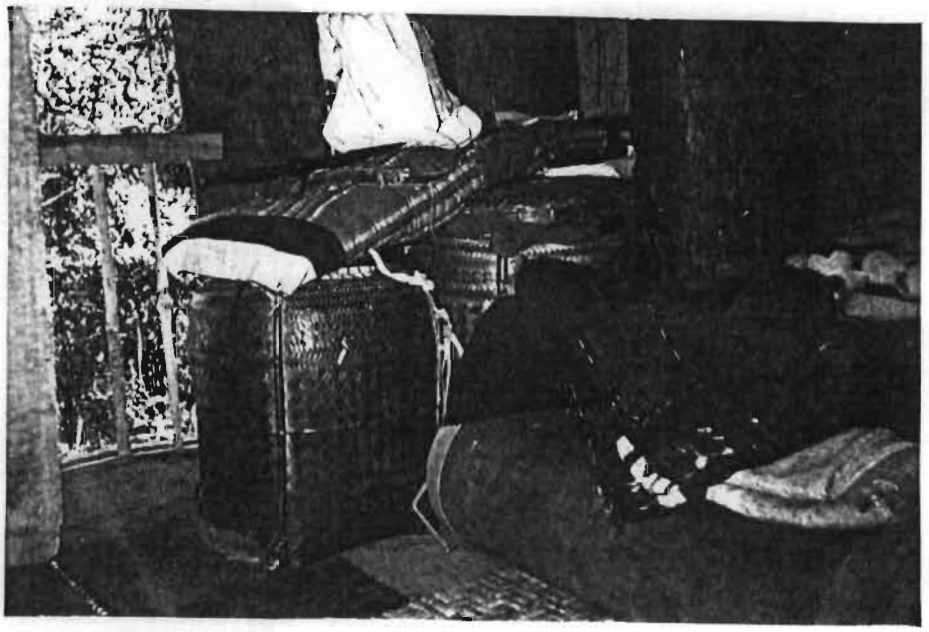

สาด เสื่อ (ผูก) ของสำคัญในการออกเรือนใหม่

ผ้าของมารดาผีตางถูกฝังกับศพวางผู้สืบสกุล

การเลี้ยงผีเกี่ยวกับการเกษตร จะทำอีกครั้งหนึ่งเมื่อถึงเดือน 10 เนื่องจากเป็นเดือนที่เตรียมการเกี่ยวข้าว เจ้าของนาจะเตรียมสิ่งของเครื่องเซ่นดังกล่าวมาแล้ว เช่น ข้าว ไก่ต้ม เครื่องหมากส้มหมากหวาน เหล้า เสื้อผ้า ไปบริเวณที่นาตั้งแต่เช้าตรู่ พร้อมกับบอกกล่าวผีนาให้รับรู้ว่าจะได้เตรียมเกี่ยวข้าวแล้ว ขอให้ดำเนินกิจกรรมลุล่วงไปด้วยดี การเลี้ยงผีที่เกี่ยวกับการเกษตรนี้เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในสังคมเกษตรกรรมแบบยังชีพ เพราะสิ่งเหล่านี้ถือเป็นเครื่องป้องกันและช่วยเหลือให้เกิดความมั่นใจต่อการดำรงชีวิตแบบเกษตรกรรมแบบยังชีพ เพราะทุกสิ่งผูกพันกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติรอบตัว ดังนั้นการกระทำพิธีกรรมดังกล่าวจึงเป็นวิธีการแก้ปัญหาและเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการก่อให้เกิดความสำเร็จแก่การดำเนินชีวิตของพวกเขา อันสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน

2. **คติความเชื่อในการใช้ผ้าในพิธีกรรมการเกิด** ในพิธีกรรมการเกิด ผ้าจะถูกนำมาใช้เมื่อทารกคลอดออกมาแล้ว เมื่อทำความสะอาดแล้วก็จะทำพิธีผอกผี โดยกล่าวคำว่า ถ้าแม่นลูกผีผีมาฆ่า แม่นลูกฟ้า ฮื่อฟ้ามาเอา ก่ายนี้เข้าหมู่เต่อมาเออ มื้อเบี่ยงลือย่น (ถ้าเป็นลูกผีให้ผีมาฆ่า ถ้าเป็นลูกฟ้าให้ฟ้ามาเอา ผ่านวันนี้จะเป็นลูกของเรา) หลังจากเด็กกินข้าวคำแรกและอยู่ไฟกับแม่ 2 วัน ก็จะมีหมอเซอมาสู่ขวัญให้แม่และเด็ก ทั้งการอยู่กรรม 2 วัน โดยมีเครื่องประกอบพิธีคือ หมู ไก่ ข้าว เหล้า ผ้าแพรขาว เสื้อผ้าแม่ของเด็ก เพื่อทำพิธีสู่ขวัญพร้อมกับผ้าที่ใช้ทำผ้าอ้อม ผ้าตุ้ม ผ้าห่มสำหรับลูกด้วย การทำเช่นนี้เชื่อว่าเป็นการป้องกันภูติผีปีศาจร้ายที่จะมาทำลายแม่และเด็ก ของทุกชิ้นเมื่อเสร็จพิธีถือเป็นสิ่งที่คุ้มครองป้องกันภัยให้แก่แม่และเด็ก สิ่งที่ปรากฏเป็นดอกดวงและลวดลายในผ้าตุ้ม ผ้าห่ม มักจะเชื่อว่าป้องกันภูติผีที่จะมาทำอันตรายแก่เด็กได้ ลวดลายจึงเป็นเครื่องระบุความเชื่อที่ชาวไทแดงเชื่อถือเช่น ดอกดวงอาทิตย์ ดอกดวงจันทร์ และยังมีลายอื่น ๆ อีกมากมาย นอกจากนั้นผ้าฝ้ายที่สำหรับเป็นผ้าอ้อมแม่ก็ใช้ผ้า โดยอาจใช้ผ้าเก่าของแม่มาแบ่งเป็นผ้าอ้อมดังกล่าว จะไม่เอาผ้าใหม่มาทำเด็ดขาด อาจจะเป็นผ้าขะม้าเก่าหรือผ้าที่พ่อแม่เก็บไว้แต่ยังสะอาดและทุกคุณภาพยังใช้ได้สำหรับดูแลเด็กอยู่มาปรับปรุงใช้ใหม่ การทำพิธีกรรมกับเด็ก คงยังมีอีกหลายอย่างจวบจนเด็กเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ แต่พิธีสำคัญที่สุดคือ การกระทำพิธีผอกผี เพื่อรับมา

ผ้าอุ้มลูก

ผ้าตุ้มลูก
ใช้กันความหนาว

ลักษณะการใช้ผ้าตุ้มลูกในขณะที่ทำงาน

เป็นคนโดยสมบูรณ์นั้นเอง นอกจากนั้นเมื่อเด็กเติบโตได้ระดับหนึ่งก็จะมีพิธีเซอขวัญ (สู่ขวัญ) ซึ่งถือว่า เด็กเป็นสมาชิกของครอบครัวอย่างแท้จริง การเซอขวัญถือเป็นการร่วมญาติอีกครั้งหนึ่ง เหมือนกับการผ่านวิกฤตการณ์ว่า เด็กจะอยู่รอดหรือไม่ พิธีกรรมดังกล่าวปรากฏกับกลุ่มคนไทเกือบทุกกลุ่ม จัดทำเพื่อเป็นสิริมงคลให้สำหรับเด็กและครอบครัวนั้นเอง และเป็นการประกาศให้ผีบรรพบุรุษได้รับรู้ว่ามีสมาชิกในครอบครัวเพิ่มขึ้นสมบูรณ์อีกหนึ่งชีวิต จะได้ช่วยให้ปกป้องดูแลเช่นเดียวกันกับสมาชิกคนอื่น ๆ ของสังคม

3. **คติความเชื่อในการใช้ผ้าในพิธีกรรมแต่งงาน** หญิงชายชาวไทแดงจะแต่งงานกันในเดือนคู่ โดยส่วนใหญ่จะเป็นเดือนยี่ ก่อนแต่งงานดังกล่าวแล้วหนุ่มสาวขั้นตอนสำคัญคือ การจกสาว ซึ่งหมายถึงการโอ้โลมพูดจาเพื่อที่จะดูบุคลิกภาพนิสัยซึ่งกันและกันว่าจะสามารถไปด้วยกันได้หรือไม่ แต่ก่อนหน้านั้นทั้งผู้หญิง ผู้ชายได้ผ่านขั้นตอน กระบวนการการขัดเกลาทางสังคมมาอย่างเรียบร้อยแล้ว เช่น ผู้ชายต้องรู้จักหาอยู่หากิน สามารถถางไร่ สักข้าว ปลูกพืชได้ สามารถที่จะช่วยพ่อแม่ในการเพาะปลูก หาปลาล่าสัตว์ ตลอดจนกิจกรรมที่พร้อมจะออกไปมีลูกมีเมียได้นั้นเอง ส่วนผู้หญิงขบวนการขัดเกลาทางสังคมเริ่มต้นตั้งแต่การรู้จักทำงานบ้าน ปัดกวาดครัวเรือน หาบน้ำ รดน้ำต้นไม้ ตลอดจนช่วยแม่ทำกับข้าว เก็บตะไคร่น้ำ เก็บฟืน มาสู่ครอบครัว ประการสำคัญที่สุดก็คือจะต้องเรียนรู้กระบวนการทอผ้าตั้งแต่ต้นจนถึงการทำกรรมวิธีที่ใช้เทคนิคอย่างยุ่งยาก กล่าวคือผู้หญิงไทแดงจะรู้จักตั้งแต่การปั่นหลอด การอิ้วฝ้าย การพรวนดินสวนหม่อน ตลอดจนการต่ำหูก ทอไหมด้วยลายขัดง่าย ๆ ไปจนกระทั่งหัดเก็บดอก หัดขิด มุก จก เกาะ และแส่ว จนสุดท้ายสามารถมีความชำนาญอย่างหลากหลายในกระบวนการทอผ้าเกือบทุกแบบเมื่อมีความชำนาญเช่นนี้แล้ว นั่นแหละคือการเตรียมความพร้อมในการออกไปมีครอบครัว อย่างน้อยที่สุดอายุก็ไม่น้อยกว่า 15-17 ปี เมื่อผ่านขั้นตอนต่าง ๆ แล้ว จนถึงขั้นในพิธีกรรมแต่งงานสิ่งของนอกจากจะเป็นเหล้า เป็นหมู ค่าสินสอดของหมั้นแล้วของสมมานั้นจะต้องประกอบไปด้วย ผลิตภัณฑ์จากผ้าหลายอย่าง เช่น

1. ผ้าขิดลวด (ผ้าแพรไหมน้อย)
2. เสื่อ (พูก) และพนัง (หมอน)

พนัง หรือเบาะรองนั่งแบบต่าง ๆ ของไทยเดิม

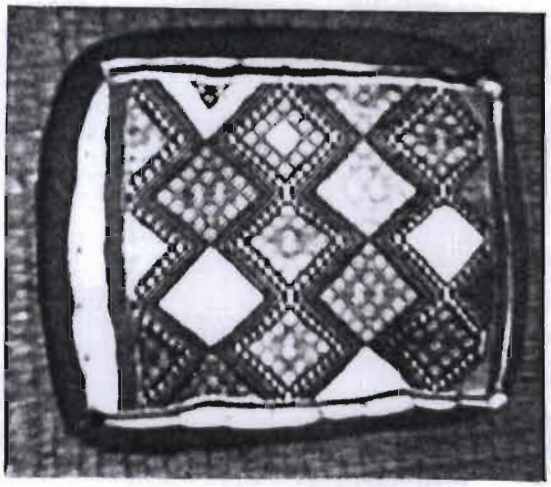

พนัง หรือเบาะรองนั่งแบบต่าง ๆ ของไทยแดง

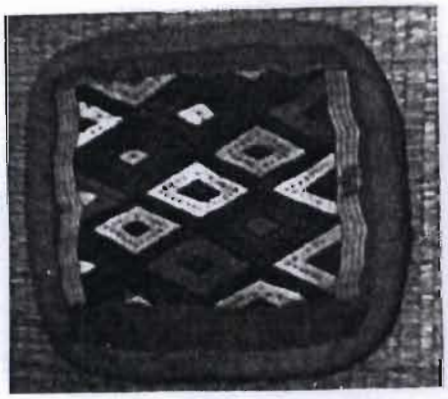

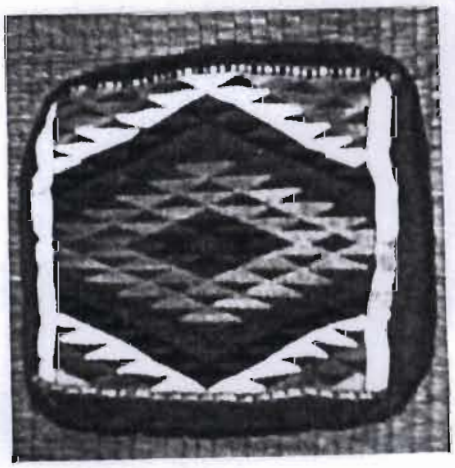

3. ผ้ากั้ง ผ้าห่ม ผ้าตุ้มผ้านั่ง ผ้าขะม้า

4. มุ้ง

5. ผ้าซิ่น ผ้าปกหัว

6. ผ้าฝ้ายขาว

และผ้าอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับครอบครัว สิ่งของเหล่านี้ต้องเตรียมอย่างมาก เพราะต้องใช้สำหรับสมมามอบให้ญาติผู้ใหญ่ให้ครบ นอกจากนั้น ก็ต้องเก็บไว้ใช้เองในครอบครัวใหม่ของตนอย่างน้อยที่สุดถ้าค่าดองเป็นเงิน 15 ขัน ในของสมมาก็ต้อง 15 ชุด (ดวงเดือน บุนยาวง. 1955 : 45) เมื่อเป็นเช่นนี้ผ้าต่าง ๆ ที่จะใช้ในพิธีกรรมแต่งงานจึงเป็นผลผลิตจากลูกสะไภ้แทบทั้งสิ้น ในวัยที่เป็นสาวในสังคมไทแดง ผู้หญิงไม่ไปโรงเรียน เช่นเดียวกับชายเนื่องจากไม่มีโรงเรียนในอดีตนั้นผู้หญิงจึงใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่บนหูกเพื่อตระเตรียมสิ่งของต่าง ๆ ที่จะใช้ในการแต่งงาน เมื่อภารกิจเสร็จเรียบร้อยแล้ว ตั้งแต่การอยู่กับครอบครัวของสามี หรือการแยกครอบครัวมาสร้างหลักฐานใหม่ ชีวิตจะผูกพันกับสามีจะต้องทำงานร่วมกัน เพื่อสร้างครอบครัวและดูแลญาติผู้ใหญ่ฝ่ายสามี หญิงไทแดงจะมีเวลาต่ำหูกอย่างเต็มที่อีกครั้ง ดังเช่น เมื่อเป็นสาวก็ต่อเมื่อคนรุ่นใหม่คือลูกของตนเองเติบใหญ่พอที่ได้เรียนรู้กระบวนการขัดเกลาทางสังคมโดยเธอเป็นผู้สอนสั่งนั่นเอง นั่นคือการลงหูกในครั้งต่อไปก็ต่อเมื่อถึงวัยกลางคนแล้วเพื่อทำหน้าที่เป็นครูสอนลูกสาวที่เตรียมตัวออกไปรับบทบาทในสังคมในอนาคต

หากพิจารณาจากผ้าต่าง ๆ ที่ใช้ในงานแต่งงานแล้วนั้นจะเห็นว่ามีทั้งผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันและผ้าที่ใช้ในพิธีกรรมแทบจะแยกออกจากกันโดยเด็ด ๆ ได้อย่างยากยิ่ง เพราะเมื่อถึงบริบทหนึ่งหน้าที่ของผ้าก็จะเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทที่ประกอบกิจกรรมซึ่งถือเป็นเรื่องปกติในการใช้ผ้าของคนกลุ่มนี้ในสังคมในอดีตและปัจจุบันนอกจากนั้นชุดที่ใส่ในพิธีแต่งงานถือเป็นชุดที่งดงามชุดหนึ่งของผู้หญิงไทแดง ประกอบด้วยซิ่นหมี่มุก เสื้อประจำเผ่า ผ้าโพกหัว ประดับเครื่องประดับเงินอย่างงดงามส่วนผู้ชายก็เป็นชุดปกติ ในปัจจุบันนิยมใส่เสื้อเชิ้ต เสื้อสูท แต่ในอดีตนั้นเสื้อและกางเกงจากผ้าฝ้ายแบบเรียบง่ายไม่สวยงามเช่นฝ่ายหญิง แต่ดูเรียบร้อยและเคร่งขรึม ในพิธีแต่งงานจะมีญาติผู้ใหญ่

ผ้าปู

ผ้าแพรเบี่ยงหรือแพรขันเชิง

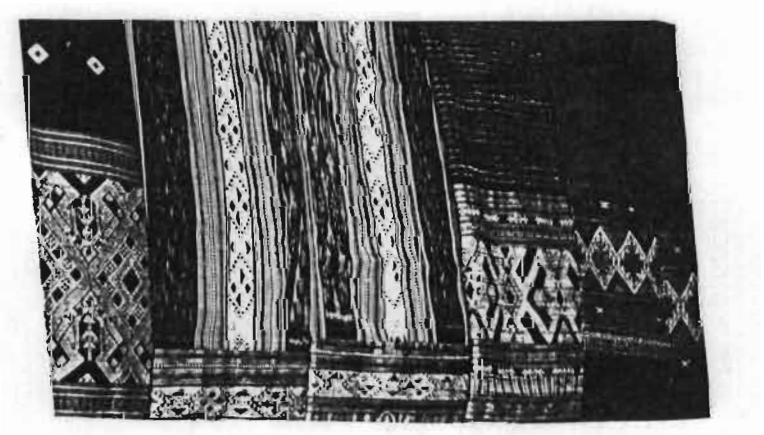

ผ้าซิ่น

ทั้งฝ่ายหญิงมาร่วมกันรวมทั้งเพื่อนบ้านทั้งหมู่บ้าน หมอผีประจำเผ่า คือหมอเซอ หรือหมอเชิน จะทำพิธีแต่งงานโดยมีการทำพิธีสู่ขวัญ บอกกล่าวผีบรรพบุรุษ ผีบ้านผีเรือน ให้มารับรู้ ต่อจากนั้นก็จะสู่ขวัญคู่บ่าวสาว และมีการผูกข้อต่อแขนและร่วมรับประทานเหล้า และอาหาร ซึ่งการรับประทานอาหาร และเลี้ยงฉลองจะใช้เวลาเกือบทั้งวันเพื่อแสดงความยินดีสิ่งที่ขาดไม่ได้คือ เหล้า ทั้งเหล้ากลั่น สาโท และเหล้าอุ ที่จะต้องนำมาแจกจ่ายให้แก่ญาติมิตรและผู้ร่วมงานกันอย่างถ้วนหน้า ในอดีตการเข้าร่วมงานผู้คนมักจะมีข้าว ผลไม้ และผลิตภัณฑ์การเกษตรต่าง ๆ มาช่วยบ้านเจ้าของงาน แต่ในปัจจุบันก็มีขนบธรรมเนียมการมอบเงินให้เช่นเดียวกับในเขตเมืองหลวง

4. **คติความเชื่อในการใช้ผ้าในพิธีกรรมการตาย** พิธีกรรมการตายเป็นของชาวไทยแดง ถือเป็นพิธีกรรมที่ใช้ผ้าในพิธีกรรมมากพอกับพิธีกรรมแต่งงาน เรื่องของการตายเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่ของชาวไทแดง โดยเฉพาะคนไทแดงจะเริ่มเตรียมพร้อมในสัจธรรมความจริงแท้ของมนุษย์ในเรื่องนี้เมื่อถึงวัยกลางคนโดยเฉพาะผู้ชายจะเตรียมเลือกต้นไม้ใหญ่ที่พอเหมาะจะทำโลงศพให้กับตนเองและภรรยาเมื่อเลือกได้แล้วก็จะตัดไม้แล้วขุดเจาะโลงซึ่งมีลักษณะคล้ายรางหมูใส่อาหารขนาดใหญ่ ถางเปลือกออกอย่างดี แล้วเตรียมไว้สำหรับตนเองและภรรยาโดยอาจจะนำไปไว้ที่ใต้ถุนเรือนหรือใต้ถุนเล้าข้าว เพื่อไม่ต้องรอให้ผู้อื่นเป็นฝ่ายกระทำให้ ครั้งถึงการตายจริง ผู้ตายซึ่งเป็นชายจะถูกแต่งตัวโดยสวมกางเกงเสื้อแดง เสื้อแดงพร้อมกับข้าวของเครื่องใช้ เตรียมไว้สำหรับผู้ตาย ส่วนผู้ตายที่เป็นหญิงจะแต่งตัวสวยงามด้วยเสื้อประจำเผ่าของผู้หญิงสีหม้อนิล มีเส้นขอบเป็นสีแดง ผ้าปกหัวและใส่ผ้าซิ่นส่วนใหญ่เป็นซิ่นก่าน หัวซิ่นเป็นหัวบวน เมื่อเสร็จแล้วจะทำพิธีเลี้ยงผีเพื่อส่งวิญญาณไปพบแถน แล้วนำศพลงในโลงแล้วใช้ผ้าคลุมโลงตกแต่งบริเวณโลงอย่างสวยงาม ผ้าชนิดนี้เรียกว่า ผ้าปกโลงหรือผ้าเวียนโลง มีความยาวมากเพื่อป้องกันการอุจาดของศพ และตกแต่งสถานที่ให้งดงามสมเกียรติผู้ตายญาติผู้ตายโดยเฉพาะลูกสะไภ้จะมีเสื้อชนิดพิเศษเรียกว่าเสื้อวีผี มีสีแดง และสีใกล้เคียงเช่น เหลือง จะใส่และทำหน้าที่พัดวีผีมิให้แมลงหรือมดมาตอมไต่ศพ นอกจากนั้นญาติ ๆ โดยเฉพาะผู้หญิงก็จะใส่ผ้าซิ่นเรียกว่าซิ่นค้ำผี ซึ่งเป็นซิ่นตีนจกตาเล็ก ๆ หรือซิ่นเกาะหวีใส่นุ่งในงานศพเท่านั้น ศพจะอยู่ในบ้าน ประมาณ 2-3 วัน แล้วก็จะนำออกสู่ป่าเฮว หรือป่าช้า หมอเซอหรือหมอมนต์ จะทำพิธีสวดส่งวิญญาณโดยจะทำพิธีฝังศพในป่าเฮว โดยให้หัว

เสื้อชีน

ผ้าฝ้ายขาว

ผ้าปักลาย ...

เก๋ามก่

หรือศีรษะหันไปทางทิศตะวันออก จัดเตรียมข้าวของเครื่องใช้ไว้ให้ผู้ตาย ปลูกห้างบนหลุมศพเพื่อไม่ให้ฝนตกหรือสิ่งปฏิกูลมาทำให้หลุมศพเสียหาย หมอเซอหรือหมอมนต์จะทำพิธีส่งวิญญาณไปสู่เมืองแถน ไปจนเสร็จพิธี และเมื่อครบกำหนด 7 วัน ก็จะมีการทำพิธีที่หลุมฝังศพอีกครั้งหนึ่ง โดยมีการเซ่นผีด้วยไก่ เพื่อทำพิธีนำผีกลับมาบ้าน มาเป็นผีบรรพบุรุษหรือผีบ้านผีเรือนต่อไป บ้านไทแดงจะไม่มีห้อง แต่จะมีที่ ๆ หนึ่งไว้สำหรับให้ผีบรรพบุรุษอยู่ ซึ่งทำหน้าที่ปกปักรักษาคนในบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข หากเทียบกับของไท-ลาว คล้ายกับห้องเปิงแต่ของไทแดงมีเป็นมุม ๆ หนึ่งเท่านั้น การใช้ผ้าของคนไทแดงในงานศพจึงเป็นการใช้ผ้าที่หลากหลายยิ่ง มีทั้งผ้าที่ใช้ในการแต่งกายผู้ตาย ผ้าที่ใช้ในการแต่งกายผู้อยู่ ผ้าที่ใช้ในการประกอบในงาน ตลอดจนผ้าที่ใช้ในป่าเฮว ผ้าต่าง ๆ เหล่านี้เมื่อเสร็จพิธีแล้วจะนำกลับคืนมาใช้อีกนอกจากชุดที่แต่งตัวให้ผู้ตาย และของใช้สำหรับผู้ตายเท่านั้น ไม่นำกลับคืนมา ผ้าที่งดงามที่สุดในงานศพนี้คือผ้าปกโลงหรือผ้าเวียนโลง เพราะเป็นผ้าที่ทำอย่างปราณีตงดงามมีขนาดยาวไม่กน้อยกว่า 10-15 เมตร มีลวดลายมากมายที่แฝงไว้ด้วยความเชื่อ บางผืนมีเรื่องราวเหมือนกับเส้นทางเพื่อไปสู่เมืองแถน บางบ้านอาจไม่มีเพราะอาจจะเป็นครอบครัวใหม่หากมีการตายในบ้านนั้นก็อาจขอยืมบ้านอื่น ๆ ก็ได้

นอกจากการใช้ผ้าในพิธีกรรมที่กล่าวมาแล้วยังมีการใช้ผ้าในพิธีกรรมอีกหลายพิธีกรรมของชาวไทแดง เช่นพิธีกรรมเลี้ยงผีเช่น หรือผีเมืองในเดือน 11 ก็คือ เป็นพิธีกรรมที่สำคัญ เพราะในวันนั้นผู้คนทั้งหมู่บ้านต้องเดินทางไปทำที่อยู่ให้ผีในป่าใกล้หมู่บ้าน มีลักษณะบ้านเล็ก ๆ พร้อมกับเครื่องใช้เหมือนกับวิถีชีวิตของคนที่มีอยู่จริง มีการเซ่นไหว้ด้วยเป็ด ไก่ วัว ควาย หมอเซอจะทำพิธีกรรมดังกล่าว พิธีกรรมดังกล่าว เช่น การเลี้ยงผีครั้งใหญ่ เพื่อให้เกิดความสงบสุขในหมู่บ้าน ไม่ให้มีภัยอันตรายมาทำร้ายผู้คนในหมู่บ้านและเป็นการคารวะและขอบพระคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์

จากพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ในพิธีเลี้ยงเช่นแล้ว บุญสำคัญอีกบุญหนึ่งซึ่งจัดประมาณเดือนอ้ายหรือเดือนเจียง ไปหาเดือนยี่ บุญนั้นคือ บุญกินเตด

5. บุญกินเตด หรือบุญกินเสด หรือกินเจียง ของไทแดง

บุญกินเตดหรือกินเสด ถือเป็นบุญปีใหม่ของคนไทแดง ที่เรียกว่ากินเตด น่าจะได้อิทธิพลมาจากเวียดนามเพราะคนไทแดง ไทดำ และไทขาวนั้น ตั้งถิ่นฐานบริเวณชายแดนลาวเวียดนาม

ป่าแล้ง เรือป่าเต็ง
หรือป่าโล่ง สัสิ่งหรับ
ปีงหัน

อพยพไปมาสม่ำเสมอ ดังนั้น นักวิชาการลาวท่านหนึ่งสันนิษฐานว่าบุญกินเตดหรือกินเสตน่าจะได้อิทธิพลคำว่า เตดมาจากภาษาเวียดนามส่วนกินเจียงนั้น น่าจะเป็นคำเดิม และอาจมีอิทธิพลของพวกลาวสูง เช่น พวกม้ง เย้าด้วย อย่างไรก็ตามบุญกินเตดนั้นจะจัดขึ้นในช่วงระหว่างเดือนอ้าย เดือนยี่ ช่วงเดียวกับตรุษจีนและตรุษญวณ

ความเป็นมา

บุญกินเตดถือเป็นบุญประจำปีที่สำคัญของชนเผ่าไทแดง ที่หมายถึงการเฉลิมฉลองเพื่อต้อนรับปีใหม่ส่งท้ายปีเก่า และประการสำคัญคือเป็นการแสดงออกถึงการเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันได้แก่ ผีบรรพบุรุษ และผีบ้านผีเรือน เพื่อความสงบสุขของประชาชน ครอบครัวและสังคม ซึ่งทุกคนในครอบครัวจะต้องเตรียมตัวและมาพร้อมเพรียงกันในเทศกาลดังกล่าว ซึ่งคนไทแดงถือว่าการกินเตดนั้นหมายถึงการได้มีส่วนร่วมรับประทานอาหารร่วมกัน การที่ญาติพี่น้องที่เดินทางไปทำงานไกล ๆ ได้มีโอกาสกลับมาบ้านเรือนของตนเอง อันแสดงให้เห็นถึงความอบอุ่นในครอบครัว และการสรุปบทเรียนที่ผ่านมาในปีที่แล้วอันได้แก่ การดำเนินอาชีพเกษตรกรรม ว่าได้ผลเพียงพอหรือไม่ ดังนั้นหากจะกล่าวว่าบุญกินเตดคือ เครื่องมืออันหนึ่งที่ประชาชนไทแดงได้แสดงออกถึงความเคารพต่อบรรพบุรุษ การได้มีโอกาสอยู่ร่วมกันของครอบครัว ตลอดจนถึงการได้หยุดพักรื่นเริงกันอย่างเต็มที่ตลอดเวลา 2-3 วัน ในการฉลองซึ่งหลังจากนั้นทุกคนก็ต้องปฏิบัติภารกิจอาชีพการงานต่อไปตลอดทั้งปี ซึ่งรายละเอียดต่าง ๆ มีขั้นตอน ดังนี้คือ

การเตรียมอาหาร

บุญกินเตดถือเป็นบุญยิ่งใหญ่บุญหนึ่งของคนไทแดง เพราะนั้นหมายถึงการฉลองต้อนรับปีใหม่ ญาติมิตรได้พบพาซึ่งกันและกัน ดังนั้น จึงมีการฉลองกันอย่างยิ่งใหญ่ สิ่งที่แสดงความยิ่งใหญ่ในเรื่องนี้ได้แก่ การเลี้ยงอาหาร ขั้นตอนในการเตรียมอาหาร เพื่อจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในบุญกินเตดจึงยิ่งใหญ่ ซึ่งจะมีการเตรียมมอาหารไว้ก่อนสัก 3-4 วัน อาหารที่เตรียมประกอบด้วยหมูเป็นสำคัญซึ่งได้แก่ หัวหมู ลิ้นหมู หู จมูก ขา ตับ หัวใจ ไส้อ่อน ได้แก่ ขาหน้า ขาหลัง และส่วนต่าง ๆ ของหมู โดยจะต้องทำการฆ่าก่อนวันกินเตดและทำอย่างสะอาดเพื่อเตรียมไว้กินในงานปีใหม่ และ

การทำอาหาร
ในพิธีสำคัญ

อาหารในพิธีสำคัญ

ผู้หญิงจะรับประทาน
อาหารในพาข้าวของ
ผู้หญิง

เก็บไว้กินในโอกาสต่อไป โดยต้องมีการหมักเกลือใส่เนื้อหมูเพื่อเตรียมไว้กินตลอดทั้งปี นอกจากนั้น สิ่งที่ขาดไม่ได้คือเหล้า ซึ่งมีทั้งเหล้ากลั่นและเหล้าซา (สาโท) ข้าว แกง หรือต้มหมู เพื่อจัดเตรียมไว้ในงาน โดยมีขั้นตอน คือ

1. ในขั้นแรกหลังจากฆ่าหมูเรียบร้อยแล้ว เจ้าของบ้านก็จะทำอาหารทั้งที่ทำกินในวันนั้น และหมักไว้กินในโอกาสต่อไป โดยอาหารส่วนใหญ่จะเป็นหมูเป็นพื้นพร้อมทั้งข้าวและเหล้า

2. เมื่อได้อาหารแล้วก็เตรียมภาข้าวให้ผีบรรพบุรุษ อันได้แก่ ปู่ ย่า พ่อ แม่ ที่ล่วงลับไปแล้วให้มากิน เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ลูกหลาน เป็นการเริ่มต้นที่ดีให้แก่ครอบครัว

3. หลังจากบูชาผีบรรพบุรุษแล้ว ก็หาภาข้าวมาให้พี่น้องญาติมิตรภายในหมู่บ้านมากิน ครอบครัวที่อยู่ในหมู่บ้านจะต้องมากินทุกครัว จึงจะทำให้ครอบครัวนั้นมีความสุขเกิดสวัสดิมงคลแก่เจ้าของและญาติพี่น้อง

4. ผู้ที่มากินก็จะร่วมภาข้าวกินอย่างสนุกสนานแล้วก็จะทำการอวยพรให้ครอบครัวนั้นมีความสุขความเจริญ สุขภาพแข็งแรง สิ่งใดที่ไม่ดีไม่งามในปีเก่าก็อย่าได้หมุนเวียนประสบพบพาอีก ข้าวปลาอาหารให้อุดมสมบูรณ์ การค้าการขายขอให้ร่ำรวยเงินทอง

5. หลังจากนั้นก็จะเดินทางไปกินเลี้ยงในบ้าน ต่อไปที่ได้เตรียมอาหารไว้พร้อมและเวียนไปอย่างนั้นประมาณ 2-3 วัน จนถึงช่วงปีใหม่ก็จะเวียนครบทุกบ้านในหมู่บ้านนั้น ๆ ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างความสามัคคีได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมด้วยกันในหมู่บ้าน

การส่งท้ายปีเก่าในตอนเย็นก่อนวันขึ้นปีใหม่

การส่งท้ายปีเก่านั้นเป็นฮีตคองที่ถือปฏิบัติกันในบุญวันกินเตด กล่าวคือ ก่อนวันขึ้นปีใหม่ผู้คนแต่ละบ้านจะทำพิธีปัดรังควานบ้านเรือน โดยการเชิญผู้เฒ่าผู้แก่พร้อมครอบครัวมาทำพิธีโดยมีหญ้าคา เส้นด้าย ตลอดจนต้นไม้ที่มีหนาม เพื่อทำพิธีปัดรังควานให้แก่บ้านเรือน ครอบครัวนั้น ๆ เพราะเชื่อว่าไม้หนามเส้นด้ายและหญ้าคาจะป้องกันผีร้ายสิ่งที่ไม่ดีไม่งามได้ นอกจากนั้นก็จะมีการฆ่าไก่เซ่นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผีบ้านผีเรือน ไล่ผีร้ายให้ออกไปก่อให้เกิดสิริมงคลแก่ตนเองหรือครอบครัว

เหล้าซา การแสดง
ความเป็นพี่น้อง

ดูดพร้อมกันด้วย
ความสามัคคี

หญิงและชายต้องดูด
พร้อมกันในฐานะ
สมาชิกใหม่

การต้อนรับปีใหม่

ในการต้อนรับปีใหม่ เมื่อถึงวันรุ่งขึ้น โดยทั่วไปชาวไทแดงจะไม่ได้หลับนอนจะรอคอยมีกิจกรรมเพื่อต้อนรับวันปีใหม่ อย่างไรก็ตามในคืนวันที่รอคอยนี้ ถือว่าประชาชนจะดำเนินชีวิตตามปกติ ไม่มีการโลดโผนหรือรื่นเริงจนเกินไป เพราะเชื่อว่าวันนี้เป็นวันที่ขวัญคน ขวัญข้าว ขวัญเรือน ขวัญสัตว์ เริ่มเข้ามา ดังนั้นผู้คนจึงอยู่อย่างสุภาพ ร้องรำอย่างเป็นระเบียบ แต่งตัวด้วยชุดประจำเผ่าอย่างงดงาม แต่อย่างใดก็ตามเมื่อถึงวันปีใหม่ชาวไทแดงก็แสดงออกถึงความรื่นเริงอย่างเต็มที่สนุกสนานอย่างชื่นบาน ตลอด 2-3 วัน ในการฉลองปีใหม่ ซึ่งมีกิจกรรมม คือ

การพักผ่อนตามฮีตคอง ในช่วงปีใหม่นี้อย่างน้อยที่สุด คนไทแดงบ้านแต่ละหลังจะต้องพักผ่อนไม่เดินทางไปที่ใด จะไม่มีการจับมีดจับขวาน หรือเครื่องมือทำมาหากินต่าง ๆ และจะไม่มีการปัดกวาดบ้านเรือน ในระยะเวลาฉลองปีใหม่ จะมีเพียงการเฉลิมฉลองรื่นเริงเท่านั้น เพราะเขาเชื่อว่าตลอดทั้งปีพวกเขาได้ทำงานอย่างหนักหน่วงอย่างพร้อมเพรียงทุกครัวเรือน หลังจากขึ้นปีใหม่แล้ว เราจะเห็นหนุ่มสาวชาวไทแดงแต่งด้วยความสวยงาม ผู้บ่าวก็นุ่งเสื้อผ้าแพรพรรณที่เป็นของประจำเผ่า หรือชุดประยุกต์แล้วตามแบบสากลทั่วไป ส่วนผู้หญิงก็จะนุ่งชุดสาวไทแดง แพรผ้าผืนงดงามก็จะถูกนำมาใส่พร้อมเครื่องประดับประดา ผ้าโพกหัว ซิ่นไหม อันงดงามออกมาอวดหนุ่ม ๆ มีการพูดเกี้ยวพาราสีกัน นอกจากนั้นก็จะมีการละเล่นร่วมกันหลายอย่าง เช่น บางแห่งอาจจะเล่นหมากคอน แบบชาวลาวเทิง หรือบางแห่งก็พากันไปเที่ยวถ้ำ ไปชมธรรมชาติ น้ำตก ป่าเขา บางแห่งก็เล่นต่อข่าง หรือเล่นหมากข่าง (ลูกข่าง) การเล่นต่อข่าง เป็นที่นิยมทั้งชนเผ่าไทแดง และชนเผ่าอื่น ๆ เพราะส่วนใหญ่ผู้เล่นจะเป็นผู้ชาย โดยจะเล่นกันโดยที่มีการแบ่งเป็น 2 พวก พวกหนึ่งเป็นพวกแกว่งหมากข่าง อีกพวกหนึ่งคือพวกบุกตี ในขณะที่หมากข่างลงทั้งหมด พวกที่หนึ่งนี้ทุกคนจะต้องแกว่งหมากข่างตนเองลงมาพร้อมกันแล้วพวกที่สองก็เป็นพวกเริ่มตี การแกว่งหมากข่างลงพื้นนี้จะแกว่งลงสามครั้ง โดยแต่ละครั้งจะแกว่งลงใกล้ไกลแตกต่างพวกที่สองก็จะทำการตี ถ้าตีถูกเป็นผู้ชนะ แล้วก็จะมีการผลัดเปลี่ยนกันเป็นฝ่ายวางลูกข่างและฝ่ายตีลูกข่าง นอกจากนั้นยังมีการเล่นอย่างอื่นอีก เช่น เล่นต่อนักแหล ซึ่งคล้ายกับการเล่นหมากบ้าของ

อาหารในพิธีการใหญ่
พร้อมเหล้าที่ต้มกลั่นเอง

ปี่ซุ่ย ดนตรีอย่างหนึ่ง
ของชาวไทแดง

การสูบยาด้วยบั้งเฮียด
แบบไทแดง

กลุ่มไท-ลาว นอกจากนี้ก็มีการร้องลำขับไทแดง ตีกลอง ตบแซง อย่างสนุกสนาน เป็นการพักผ่อนอย่างจริงจัง คนหนุ่มสาวมีโอกาสจะได้พูดเกี้ยวพาราสีอย่างเต็มที่ในช่วงนี้มากกว่าเดือนอื่น ๆ เพราะถือว่าการพักผ่อนอย่างจริงจังเหนือกิจกรรมอื่น ๆ

กล่าวโดยสรุปฮีตคองประเพณีบุญกินเตดของชาวไทแดงนั้น มีความหมายลึกซึ้งในหลายด้าน เช่น การสร้างความสามัคคีภายในชนเผ่า การร่วมจิตร่วมใจเอื้อเฟื้อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นอกจากนั้นจะแสดงถึงความกตัญญูต่อพ่อแม่ญาติมิตร ผู้มีพระคุณ บรรพบุรุษ ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ วัว ควาย ว่าตลอดปีสิ่งเหล่านี้ได้ช่วยให้กิจกรรมโดยเฉพาะการทำมาหากินประสบความสำเร็จเกิดความอุดมสมบูรณ์ ความมั่งคั่งในครอบครัว นอกจากนั้นฮีตคองประเพณีบุญกินเตดยังเป็นการร่วมญาติที่จากกันไปไกลในภารกิจต่าง ๆ ที่ห่างไกลได้กลับมาบ้านเกิดเมืองนอน และยังได้แสดงออกถึงความงอกงามทางด้านศิลปะ วรรณคดี ก็ได้โอ้โลมโดยบทลำที่เพราะพริ้ง คำพูดที่คล้องจองการแต่งตัวอย่างงดงาม แสดงออกถึงความสูงค่าทางวัฒนธรรมประเพณีที่ดำรงอยู่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ในคุณค่าของชาวเมืองอาจจะมองเห็นด้วยความแปลกแยกและล้าหลัง แต่คุณค่าแห่งการดำรงอยู่ของวัฒธรรมนั้นถือได้ว่าสิ่งเหล่านี้ได้บ่งถึงความคงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ดำรงตนเองมาจนถึงปัจจุบันได้นั้นถือได้ว่าเป็นคุณูปการอันยิ่งใหญ่ที่มีต่อสังคมชนบทและสังคมชนเผ่าที่ในปัจจุบันรากเหง้าเหล่านี้ได้หมดไปแล้วในประเทศที่เจริญรุ่งเรืองอย่างเช่นบ้านเราในปัจจุบัน

จากประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าชาวไทแดง มีความผูกพันการใช้ผ้าอย่างลึกซึ้ง จึงไม่ใช่เรื่องแปลกประหลาดอะไรที่ผ้ากลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงจะมีความงดงามมีดอกดวง ลวดลายอันหลากหลาย มีเทคนิคในการต่ำหูก ทอไหม หลากหลายเทคนิค และประการสำคัญ ผ้าทุกผืนมีบริบทในการใช้ในสังคม และมีคุณค่าอย่างเท่าเทียมกับและสำคัญที่สุดก็คือ มูลมังมรดก อันเป็นผลผลิตมาจากสังคมเกษตรกรรมแบบยังชีพ ที่เป็นรากเหง้าของสังคมไทยในปัจจุบันซึ่งนับวันที่จะถูกสังคมทุนนิยมสมัยใหม่ดูดกลืนด้วยกระแสโลกาภิวัฒน์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำอย่างไรเราจึงจะประสมประสานความทันสมัยกับความดีงามแห่งวัฒนธรรมจิตวิญญาณบรรพบุรุษให้คงอยู่ได้ สิ่งนี้คือคำถามที่ต้องการคำตอบจากทุกคนในสังคม

ชื่นไหแดง กับการแต่งกายประยุกต์
ของคนลาว (คุณบุษบา พรมเด่น ให้เกียรติ
เป็นแบบ)

คณะผู้วิจัยกับครอบครัว นันทะวงดวงสี
(คุณกงทอง นันทะวงดวงสี และ พี่ชาย ดร.สุนทร นันทะวงดวงสี
ผู้สืบทอดการทอผ้าของชาวไหแดง

ชิ้นไหแดง กับการแต่งกายประยุกต์
ของคนลาว (คุณบุษบา พรมเด่น ให้เกียรติ
เป็นแบบ)

คณะผู้วิจัยกับครอบครัว นันทะวงสี
(คุณทองทอง นันทะวงสี และ พี่ชาย ดร.สุทัศ นันทะวงสี
ผู้สืบทอดการทอผ้าของชาวไทแดง

บทที่ 5

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ผ้าไทแดงแห่งซำเหนือ : ศิลปะอันยอดยิ่งแห่งการต่ำหูกทอไหมเก็บดอกดวงและลวดลาย มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เพื่อศึกษาวิธีการทำกี่ต่ำหูกทอไหมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดง
2. เพื่อศึกษาชื่อเรียกดอกดวงและลวดลายของผ้ากลุ่มชาติพันธุ์ไทแดง
3. เพื่อศึกษาวิธีการใช้ผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงในวิถีชีวิตและพิธีกรรม

<u>ผลของการศึกษาค้นพบว่า</u>

กลุ่มชาติพันธุ์ไทแดง เป็นกลุ่มคนในตระกูลภาษาไท-ลาว ที่มีความผูกพันใกล้เคียงกับกลุ่มไทดำ และไทขาว แต่เดิมอาศัยอยู่บริเวณภาคเหนือของประเทศเวียดนาม แล้วอพยพเข้ามาอยู่บริเวณภาคเหนือของสาธารณรัฐประชาชนลาว โดยเฉพาะบริเวณแขวงหัวพัน ชาวไทแดงมีภาษาพูดและภาษาเขียน นับถือผี ดำเนินชีวิตอาชีพเกษตรกรรมแบบยังชีพ อาศัยอยู่บริเวณที่ราบสูงติดกับภูเขาและแม่น้ำ นอกจากจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักแล้วยังมีอาชีพเสริม คือ การทำประมง ล่าสัตว์ หาของป่า และการทำหัตถกรรมจักสาน และหัตถกรรมต่ำหูก และทอไหม หรือหัตถกรรมทอผ้าซึ่งถือว่าเป็นอาชีพที่สำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวัน

การต่ำหูกทอไหมของผู้หญิงไทแดง ถือเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมอันหนึ่ง ที่ผู้หญิงจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้วิธีต่ำหูกทอไหมจากมารดา โดยเริ่มตั้งแต่การรู้จักดูแลต้นหม่อนไหม และตัวไหม พร้อมกันนี้จะต้องเรียนรู้วิธีการเริ่มแรกตั้งแต่การปั่นหลอด อิ้วฝ้าย ไปจนถึงการเรียนรู้เทคนิคต่าง ๆ ในการต่ำทอ เช่น มัดหมี่ ขิด จก ยก เกาะ และแส่ว เพื่อการฝึกฝนจนชำนิชำนาญแล้ว จึงจะสามารถออกไปมีครอบครัวได้เพราะสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือน ด้านหัตถกรรมจักสานมักเป็นงานที่ผู้ชายเป็นผู้ทำเพื่อใช้ในครอบครัว เครื่องใช้ในบ้านโดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ของผ้า

ผู้หญิงจะเป็นผู้ดำเนินการ ตั้งแต่การหาวัตถุดิบไปจนกระทั่งต่ำทอออกมาเป็นผืนเพื่อเป็นเครื่องนุ่งห่ม อันเป็นปัจจัย 4 ที่สำคัญของครอบครัวประการหนึ่งนอกจากนั้นยังเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ไปจนถึงขั้นตอนของการมีชีวิตคู่ ผู้หญิงจะต้องผลิตหัตถกรรมทอผ้าเพื่อนำมาเป็นเครื่องสมนา (บูชา) ญาติผู้ใหญ่ทางฝ่ายเจ้าบ่าวและกลายเป็นสิ่งทอของสำคัญที่ถือเป็น เครื่องบ่งบอกคุณค่าของสตรีไทแดง เพราะสิ่งของเหล่านี้จะถูกนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และในพิธีกรรมสำคัญ ตั้งแต่เกิดไปจนตาย ของผู้คนในครอบครัว การต่ำหูกทอไหมจะเริ่มตั้งแต่การหาวัตถุดิบ เครื่องไม้เครื่องมือในการต่ำหูก ตั้งแต่ฝ้ายและไหม เสร็จแล้วจึงดำเนินการเข้าสู่กระบวนการเปลี่ยนวัตถุดิบ เช่น วัตถุเส้นใย สำหรับเป็นเส้นใยในการทอ หากเป็นฝ้ายก็เริ่มตั้งแต่การอิ้ว การดีด การล้อ การเข็น การเปีย การแช่น้ำข้าว การย้อมสี การกลัก การเผือ ไปจนถึงการปั่นหลอด ส่วนไหมนั้นส่วนใหญ่เป็นพันธุ์ พื้นเมือง ทั้งเหลืองและขาว แต่ไหมจากเวียดนามหาได้ง่ายมากกว่า ขั้นตอนเตรียมวัตถุดิบของไหม ก็เริ่มต้นจากการปลูกหม่อน การเลี้ยงไหม การสาวไหม รวมถึงการเตรียมเส้นไหม ในหัตถกรรม ต่าง ๆ เช่น ไหมเส้นพุ่งจะต้องเหล่งไหม ด่องไหม กวักไหม และค่นไหม ส่วนไหมเส้นยืน จะต้อง ทำเครือหูก การย้อมไหม การสืบหูก และการพันหูก นอกจากนั้นยังมีเส้นใยชนิดอื่น ๆ เช่น เส้นคำ และเส้นเงิน อุปกรณ์ในการใช้ก็เช่นดียวกัน ประกอบด้วยอิ้ว คันดีดฝ้าย ดิ้ว ล้อฝ้าย ไน-หลา ขาเปีย สีย้อมผ้า กวักฝ้าย ไม้คอนอักหลักเผือฝ้าย พักหลอด เผือ และฟืมทอผ้า ส่วนเครื่องมือใน การทอไหมประกอบด้วย จ้อ หม้อสาวไหม ไม้คีบ สีย้อม กง อัก โฮงค่นไหม เครือหูก ฟืมและกี่ ต่ำหูก สำหรับกี่ต่ำหูกนั้นก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับกี่ต่ำหูกโดยทั่วไป เพียงแต่หน้าฟืมของไทแดงจะหน้า แคบกว่าเท่านั้น และเรียกชื่อก็เป็นไปตามสำเนียงของคนไทแดงออกเสียง นอกจากนั้นชาวไทแดง จะใช้เขาเยิ่ง ซึ่งเป็นเครื่องมือที่จะใช้ช่วยในการทำเทคนิคพิเศษในการต่ำทอช่วยให้เกิดความ รวดเร็วในการสร้างดอกดวงและลวดลายในเทคนิค จก ยก ขิด และมุก ซึ่งช่างทอชาวไทแดง มีความชำนาญอย่างยิ่ง

ในการเรียกชื่อดอกดวงและลวดลายนั้น ส่วนใหญ่แล้วดอกดวงและลวดลายได้มาจาก สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ พันธุ์พฤกษา สรรพสัตว์ และลวดลายเรขาคณิต และจากแนวคิดและความเชื่อ

ลวดลายต่าง ๆ เหล่านี้ถือเป็นมรดกร่วมทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ที่สืบทอดมาจากเหตุผลดังได้กล่าวมาแล้ว ถูกสร้างขึ้นด้วยเทคนิคจก ยก ขิด เกาะ มุก แส่ว และมัดหมี่ ประกอบด้วยลวดลายต่าง ๆ มากมาย เช่น ลวดลายที่เกิดจากพันธุ์พฤกษา เช่น ดอกเจียง ดอกกูด หมากหวาย ดอกบัวเคือ ดอกจัน ดอกจันเฟื้อง ดอกตุ้ม ฯลฯ ดอกดวงและลวดลายที่เกิดจากสรรพสัตว์ ได้แก่ ลายนาค ลายเงือก ลายลวง ลายงู ลายช้าง ลายม้า ลายสีโห ลายคชสิงห์ ลายคน ลายแมงมุม ลายแมงกะเบี้ย ลายแบ้ ลายชนี ลายกบแหมด ลายกิโก๊ะ เป็นต้น ดอกดวงและลวดลายที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมธรรมชาติรอบตัว และลวดลายจากแนวคิดความเชื่อต่าง ๆ ได้แก่ ดอกดาว ดอกดาวน้อย ดอกตาเว็น ดอกกาบ พระเจ้าองค์เดียว ลายธาตุ คนในผาสาท สิงห์ท้องคน อีกุนต่อหัว เป็นต้น ดอกดวงและลวดลายที่ได้จากเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน และลวดลายเรขาคณิต ได้แก่ ลายขอ ลายพันต้น ลายดอกกาบ ลายเส้นเรขา ลายแข้วเลื่อย ลายเก็ดเต่า ลายดอกกระแจบ่ไข ซึ่งจากดอกดวงลวดลายดังกล่าวมาแล้วยังมีดอกดวงและลวดลายอีกหลายชนิดที่ปรากฏอยู่ในการทอผ้าของคนไทแดง แต่เนื่องจากประสพปัญหาด้านระยะเวลาและเงื่อนไขการลงภาคสนาม จึงไม่สามารถจำแนกและนำเสนอได้ทั้งหมด

สำหรับการใช้ผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงนั้นพบว่า มีการใช้ผ้าทั้งในชีวิตประจำวันและใช้ในพิธีกรรมซึ่งผ้าแต่ละชนิดต่างมีบทบาทในการใช้ต่างกันไป ตามบริบทที่นำไปใช้ เช่น ผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ประกอบด้วย เครื่องนุ่งห่มสำหรับร่างกาย ทั้งชายและหญิงได้แก่ เสื้อ กางเกง ผ้าซิ่น ผ้าผ้า ผ้าอ้อม ผ้าห่ม ผ้าเจี่ยลูก ผ้าปกหัว แพรขันเชิง แพรเบี่ยง ส่วนเครื่องใช้ในครัวเรือน ได้แก่ เสื่อ มุ้ง ไจมุง พนัง (หมอน) ผ้าห่ม ผ้ากั้ง ผ้าปู ถงเงินถงพาย สำหรับผ้าที่ใช้ในพิธีกรรมก็ประกอบด้วย ผ้าขันเชิง ใช้สำหรับไล่ผี ซิ่นหัวบวน ใช้สำหรับงานศพ ซิ่นค้ำผี สำหรับสะไก้ใส่เมื่อญาติผู้ใหญ่ฝ่ายสามีตาย เสื้อวีผี ผ้าเวียนโลง ผ้าปกโลง สิ่งเหล่านี้ใช้ในพิธีการตาย ในพิธีแต่งงานก็มีชุดประจำเผ่าสวยงาม ประกอบด้วย ซิ่นมุก และเสื้อหม้อนิลแถบแดง และผ้าปกหัว เป็นต้น นอกนั้นผ้ายังถูกมาใช้ในพิธีกรรมการเกษตร เช่น การเลี้ยงผีเซิน การเลี้ยงผีป่า ผีภู การเลี้ยงผีบรรพบุรุษ การไถ่ขวัญ นอกจากนั้นผ้าจะถูกนำไปใช้ในพิธีกรรมการเกิด และการเสดาะห์เคราะห์ในเหตุการณ์สำคัญ ๆ ในชีวิต

จากการใช้ผ้าของคนไทแดง นับได้ว่าผ้ามีความสำคัญตั้งแต่เกิดจนตาย ถูกนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน และพิธีกรรมเพื่อความอยู่รอดและการสร้างสิ่งป้องกันให้ตนเอง และครอบครัว เพื่อให้มีความสุขนับได้ว่า ผ้าเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งอันหนึ่งของผู้คนอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดง และกลุ่มชาติพันธุ์ใกล้เคียง เช่น ไทดำ ไทขาว และไทพวน อย่างเป็นระบบ และมีระยะเวลาพอสมควรอย่างจริงจังอีกครั้งหนึ่ง

2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบ กระบวนการทอผ้าในกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว กลุ่มต่าง ๆ ทั้งในและนอกประเทศเพื่อจะได้เข้าใจกระบวนการทอผ้าของกลุ่มคนไทอย่างชัดเจน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

คำแดง กมมะคำ และคำแพง พิบมนตรี. ท่องเที่ยวบรรดาเผ่าอยู่ลาว. เวียงจัน : คณะกรรมการวิทยาศาสตร์สังคม, 1993.

คณะกรรมการแผนการ และความร่วมมือศูนย์สถิติแห่งรัฐ. ข้อมูลสถิติต้นตอด้านการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่ง ส.ป.ป.ลาว. เวียงจัน : ศูนย์สถิติแห่งรัฐ, 1993.

ชลธิรา สัตยาวัฒนา. "สายใยความสัมพันธ์ไทลาวบนผืนผ้า," ใน มรดกและแหล่งท่องเที่ยวลาว. องค์การท่องเที่ยวแห่งชาติ ส.ป.ป.ลาว, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เพื่อนชีวิต, มปพ.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2527.

ดวงเดือน บุนยาวง. แพพันลายในสินสายไหม. สหพันธ์แม่หญิงลาว สปป.ลาว : กรุงเทพฯ ที.พี.พริ้นต์ , 1995.

_____. "ผ้าทอพื้นเมืองลาว : ศิลปะแห่งชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย," ผ้าเอเชีย : มรดกร่วมทางวัฒนธรรม. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กรุงเทพฯ : อัมรินพริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, 2536.

_____. วัดจะนานุกรมประกอบรูป. เวียงจัน : ไผ่หนาม, 1995.

ท่องเที่ยวแห่งชาติสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, องค์การ. มรดกและแหล่งท่องเที่ยวลาว. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เพื่อนชีวิต มปพ.

ทรงพันธ์ วรรณามาศ. ผ้าไทลายอีสาน. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์, 2534.

โพธิ์ แซมลำเจียก. ตำนานไทยพวน. กรุงเทพฯ : สามัคคีสาร, 2537.

แพททวิเชีย ชีสแมน แน่นหนา ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล และวิถีพานิชพันธ์. "สายใยแห่งวัฒนธรรมไทยในศิลปะบนผืนผ้า," การสัมมนาเส้นไหมไยฝ้ายงานศิลป์อีสาน. มหาสารคาม : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูมหาสารคาม, 2535.

เรืองเดช บันเขื่อนขัติย์. ภาษาถิ่นตระกูลไทย. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2531.

วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย. ผ้าอีสาน. กรุงเทพฯ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2516.

วิลเลี่ยม คลิฟตัน ดอดด์. ไทย : กระทรวงการต่างประเทศพิมพ์แจกในการทอดพระกฐินพระราชทาน ณ วัดเขมาภิรตาราม จังหวัดนนทบุรี วันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2483. แปลโดย หลวงนิเพทย์นิติสรรค์ (ฮวดหลี หุตะโกวิท) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมแผนที่, 2483.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. ปฏิทินบันทึก 1995. เวียงจัน : กระทรวงศึกษาธิการ, 1995.

สถาบันค้นคว้าวัฒนธรรม. ปื้มรวบรวมผ้าลาวเดิม. สถาบันค้นคว้าวัฒนธรรมกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม สปป.ลาว. เวียงจัน : ชาวหนุ่ม, 1991.

สถาบันค้นคว้าศิลปะวรรณคดีและภาษาศาสตร์. บทรายงานการสัมมนา ผ้าลาวเดิม ครั้งที่ 1 แม่หญิงลาวกับผ้าไหม. เวียงจัน : โรงพิมพ์ชาวหนุ่ม, 1991.

สาวิตรี สุวรรณสถิตย์. "ความพยายามที่จะศึกษาเปรียบเทียบประวัติและลวดลายการมัดย้อมผ้าแบบมัดหมี่ในประเทศต่าง ๆ บนเส้นทางการค้าโบราณ," ใน วารสารซิลค์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 6 ฉบับที่ 6 31 มีนาคม - 30 เมษายน 2536). กรุงเทพฯ : บริษัทซิลค์คลับ, 2536.

สิริ พึ่งเดช. ประวัติลัทธิผู้ไตซงดำ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2519.

สุจิตต์ วงษ์เทศ และ ศรีศักร วัลลิโภดม. ไทยน้อย ไทยใหญ่ไทยสยาม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2534.

สุภางค์ จันทวาณิช. กลุ่มชาติพันธุ์ไทขาว "สถานภาพการวิจัยเรื่องพัฒนาการสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มลาว, ไทยดำ, ไทขาว," กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536.

สุมาลย์ ไทมัส. "ผ้าในวรรณคดี : ภาพสะท้อนบทบาทของผ้าต่างประเทศในราชสำนักไทยสมัยรัตนโกสินทร์," การสัมมนาทางวิชาการ ปริทรรศน์วัฒนธรรมไทยและจักสานงานศิลป์ไทยปี 2535. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535.

สุมิตร ปิติพัฒน์. ข้อคิดเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยลาวโซ่งและไทดำในประเทศไทย. เอกสารประกอบการสัมมนาว่าด้วยเรื่องชนชาติไท, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536.

ส่งเสริมอุตสาหกรรม, กรม. ผ้าทอลายขิด. กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม กรุงเทพฯ : กระทรวงอุตสาหกรรม, 2529.

หนองคาย, จังหวัด. "สิ่งทอไทยหัตถกรรมก้องโลก," ใน บันทึกประวัติศาสตร์สะพานมิตรภาพไทย-ลาว. เอกสารที่ระลึกการเปิดสะพานมิตรภาพไทย-ลาว : กรุงเทพฯ, 2537.

อรไท ผลดี. "พรรณพฤกษาในผ้ายกโบราณของไท," ใน วารสารซิลค์. (ปี 4 ฉบับที่ 21 1995) กรุงเทพฯ : บริษัทซิลค์คลับ, 2538.

_____. "ลวดลายพรรณพฤกษาในผ้าขิดกับความเชื่อของชนเผ่าไท," ใน วารสารซิลค์. (ปีที่ 4 ฉบับที่ 22) กรุงเทพฯ : บริษัทซิลค์คลับ, 2539

_____. "ลวดลายผ้าของผ้าไท : มรดกร่วมอันเป็นเอกลักษณ์ของเผ่าไท," ใน ผ้าไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2537.

โอพาต (นามแฝง) "ผ้าลาว เล่าได้ไม่รู้จบ," ใน วารสารบ้านและสวน (ปีที่ 16 ฉบับที่ 186 ประจำเดือนกุมภาพันธ์ 2535) กรุงเทพฯ : 2535.

Jame R. Chumberlain. A Comparative Sketch of white, Black and Red Tai, 1994.

Matticbelle Gettingger and H. Leedom Lefferts, JR Textiles and the Tai Experience in Southeast Asia

National Identity Board. Thailife Thai Textiles Theads of a Cultural Heritage Office of the Prime Minister, Bangkok : Amarin Printing and Publishing Public Company Limited, 1994.

Patricia. Costume and Culture. cheesman Bangkok : Amarin Printing, 1990.

ภาคผนวก

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

ท่าน แอน รองเจ้าแขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ท่านบัวผัวน บุนยะวิด ป้องกันปกครองแขวงห้วพัน เมืองซำเหนือ สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

ท่านแพงศรี รองหัวหน้าแผนกแถลงข่าวและวัฒนธรรม แขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

ท่านสอนไช ข้นทะมีไช เลขานุการ ท่านโอสะกันทัมมะเทวา รัฐมนตรีกระทรวงแถลงข่าว และวัฒนธรรม สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ท่านจันทอน หัวหน้าห้องการแผนกแถลงข่าวและวัฒนธรรม แขวงห้วพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

ท่านดีวัน เจ้าหน้าที่แผนกแถลงข่าวและวัฒนธรรม แขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

ท่านทองสิงห์ เจ้าหน้าที่แผนกแถลงข่าวและวัฒนธรรม แขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

ท่านโพไช สุนนะลาด ข้ารัชการ กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

นายกองสี นายบ้านสบฮ่าว เมืองเชียงค้อ ซำเหนือ แขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

นายผุยทอง รองคณะบ้านสบฮ่าว เมืองเชียงค้อ ซำเหนือ แขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

นายบันคำ กรรมการบ้านสบฮ่าว เมืองเชียงค้อ ซำเหนือ แขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

นายนวนสี หัวหน้าจุบ้านสบฮ่าว เมืองเชียงค้อ ซำเหนือ แขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

นายเซ่น หัวหน้าจุบ้านสบฮ่าว เมืองเชียงค้อ ซำเหนือ แขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

นายอ้วน หัวหน้าจุบ้านสบฮ่าว เมืองเชียงค้อ ซำเหนือ แขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

นายบอน หัวหน้าจุบ้านสบฮ่าว เมืองเชียงค้อ ซำเหนือ แขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

นายเบี่ยงแก้ว หัวหน้าจุบ้านสบฮ่าว เมืองเชียงค้อ ซำเหนือ แขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

นายทอง หัวหน้าจุบ้านสบฮ่าว เมืองเชียงค้อ ซำเหนือ แขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

พ่อตู้ บริชะ หมื่นสุข หมอเซอ ประจำหมู่บ้านสบฮ่าว อายุ 56 ปี สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

พ่อตู้สี หมอเซอ ประจำหมู่บ้านสบฮ่าว อายุ 65 ปี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

พ่อตู่สิงห์ หมอเหยอหรือหมอมนต์ ประจำหมู่บ้านสบฮ่าว อายุ 62 ปี สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

พ่อตู้เจือง หมอเหยอหรือหมอมนต์ ประจำหมู่บ้านสบฮ่าว อายุ 70 ปี สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

พ่ออินปาน หมอเหยอหรือหมอมนต์ ประจำหมู่บ้านสบฮ่าว อายุ 60 ปี สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

พ่อตู้บัวทอง หมอเหยอหรือหมอมนต์ ประจำหมู่บ้านสบฮ่าว อายุ 72 ปี สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

พ่อตู้แกวทัน หมอเหยอหรือหมอมนต์ ประจำหมู่บ้านสบฮ่าว อายุ 70 ปี สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

นางบริขะ ภรรยาพ่อตู้บริขะ ประจำหมู่บ้านสบฮ่าว อายุ 58 ปี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

นางเต็น ช่างต่ำหูก ประจำหมู่บ้านสบฮ่าว อายุ 17 ปี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

นางเวียงไช เจ้าของผ้าปกโลง ประจำหมู่บ้านสบฮ่าว อายุ 38 ปี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

อ้ายสิงห์ฟอน ครูโรงเรียนสบฮ่าว อายุ 38 ปี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

นายทองวอน นายบ้านโพนไช เมืองเชียงค้อ ชำเหนือ แขวงหัวพัน อายุ 38 ปี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

นางพิมมะวง ช่างทอบ้านโพนไช อายุ 58 ปี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ลุงคำสิงห์ เจ้าของเสื้อวีผี อายุ 62 ปี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

อ้ายเพ็ดสะวัน บันทะวิไล พนักงานขับรถแขวงหัวพัน อายุ 36 ปี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

เอื้อยสมสี โพนสมบัติ เจ้าของร้านสมสี กำแพงนครเวียงจัน อายุ 43 ปี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

นางวันคำ บุญสุรินทร์ ช่างทอ อายุ 19 ปี คุ้มบ้านหนองบัวทอง กำแพงนครเวียงจัน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

นางพรสะหวัน นันทะวงดวงสี ช่างทอ อายุ 19 ปี คุ้มบ้านหนองบัวทอง กำแพงนครเวียงจัน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

นางวอน นันทะวงดวงสี ช่างทอ อายุ 17 ปี คุ้มบ้านหนองบัวทอง กำแพงนครเวียงจัน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

เอื้อยคำพอน ขันทะมีไช ครูโรงเรียนมัธยมสบฮ่าว อายุ 38 ปี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

พ่อตู้ของท่านสอนไช ขันทะมีไช ผู้อาวุโสไทแดง บ้านโพนไช อายุ 65 ปี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ประวัติผู้วิจัย

1. ชื่อ นายวรรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริม

นักวิจัยแห่งชาติ รหัสประจำตัว 37-60-0135

การศึกษา ศศ.บ. (ภาษาและวรรณคดีไทย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

ศศ.ม. (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม

ตำแหน่ง นักวิจัย 6

สังกัด สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

2. ชื่อ นายโพไซ สุนนะลาด

การศึกษา ปริญญาตรี จากสถาบันการเมืองการทหาร กรุงฮานอย ประเทศสังคมนิยมเวียดนาม

ศศ.ม. (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

3. ชื่อนางจารุวรรณ พรมวัง ขำเพชร

การศึกษา ปริญญาตรี ศศ.บ. (มนุษยวิทยา) จากมหาวิทยาลัยศิลปากร

มน.ม. (มนุษยวิทยา) จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตำแหน่ง อาจารย์ ระดับ 5 สถาบันภาษาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

4. ชื่อนางสาวแอนจุลี สารสิทธิยศ

การศึกษา ศบ.(ภาษาอังกฤษ) จากสถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์

ศศ.ม. (ไทยคดีศึกษา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม

ตำแหน่ง อาจารย์ 2 ระดับ 5 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี